

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**

OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Bankovní modely a analýzy

Distanční studijní text

Iveta Palečková

Karviná 2020

- Obor:** Ekonomie
- Klíčová slova:** Model všeobecné rovnováhy, globalizace, privatizace, nerovnováha na trhu úvěrů, credit crunch, credit rationing, konkurence, koncentrace, cash pooling, fúze a akvizice, efektivnost, finanční stabilita, audit, rating, model CAMEL, bankovní krize.
- Anotace:** Cílem studijní opory Bankovní modely a analýzy je poskytnout studentům navazujících magisterských oborů podrobnější informace a znalosti v oblasti bankovníctví a bankovních modelů. Studijní text navazuje a rozšiřuje znalosti týkající se oblasti bankovníctví. Studijní text je rozdělen do sedmi kapitol. Nejprve je věnována pozornost teoretickým přístupům k bankovníctví, kde je čtenář seznámen se základním modelem všeobecné rovnováhy v bankovníctví a dále jsou podrobně diskutovány hlavní důvody existence bank a finančních zprostředkovatelů. V další části je věnována pozornost hlavním vývojovým trendům v oblasti bankovníctví, zejména globalizaci, integraci a privatizaci. Další oblast je zaměřena na měření konkurence a koncentrace v bankovníctví a mezinárodní bankovníctví. Ve studijním textu je popsána efektivnost bank a možnosti jejího měření, včetně tématu výkonnosti a finanční stability v bankovním sektoru. V poslední části je pozornost věnována tématu bankovních krizí.

Autor: **doc. Ing. Iveta Palečková, Ph.D.**

Obsah

ÚVODEM.....	6
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY.....	7
1 TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K BANKOVNICTVÍ	8
1.1 Definice bank	9
1.1.1 Role bank při procesu alokace zdrojů.....	13
1.2 Bankovníctví a všeobecná teorie rovnováhy.....	13
1.3 Banka jako finanční zprostředkovatel	17
1.3.1 Transakční náklady	18
1.3.2 Zabezpečování likvidity.....	19
1.3.3 Sdílení informací.....	20
1.3.4 Finanční zprostředkování jako delegované monitorování	20
1.3.5 Koexistence přímého a nepřímého financování.....	23
1.4 Rovnováha a nerovnováha na trhu úvěrů.....	25
1.4.1 Zadření a přidělování úvěrů	25
1.4.2 Příčiny credit crunch	27
1.4.3 Příčiny přidělování úvěrů.....	28
1.4.4 Měření nerovnováhy na trhu úvěrů.....	39
2 VÝVOJOVÉ TRENDY V BANKOVNICTVÍ	42
2.1 Faktory ovlivňující změny ve struktuře finančních institucí.....	42
2.2 Globalizace bankovních sektorů	45
2.2.1 Stimuly globalizace.....	46
2.2.2 Přínosy a výzvy finanční globalizace	47
2.2.3 Měření globalizace.....	48
2.3 Deregulace a regulace	59
2.4 Dezintermediace finančních služeb.....	59
2.5 Integrace v bankovníctví	61
2.6 Proces privatizace v bankovním sektoru.....	63
2.6.1 Argumenty pro a proti účasti státu v bankách	64
2.6.2 Přínosy privatizace.....	66
2.6.3 Přístupy k privatizaci	66
2.6.4 Načasování privatizace	67

2.7	Fúze a akvizice v bankovním sektoru	71
2.7.1	Motivy a důsledky fúzí	76
2.7.2	Metody oceňování fúzí a akvizic	80
3	KONCENTRACE A KONKURENCE V BANKOVNICTVÍ.....	83
3.1	Koncentrace v bankovním sektoru a metody jejího měření.....	83
3.1.1	Koncentrace v bankovním sektoru	86
3.2	Koncentrace bankovního sektoru v České republice a v Evropské unii	88
3.3	Konkurence v bankovním sektoru	91
3.4	Empirické modely pro měření konkurenceschopnosti komerčních bank	92
3.5	Modelové pojetí konkurence v bankovním sektoru	96
3.6	Problémy konkurence v bankovním sektoru.....	100
4	MEZINÁRODNÍ BANKOVNICTVÍ.....	105
4.1	Vymezení mezinárodního bankovníctví.....	105
4.2	Historie mezinárodního bankovníctví	106
4.3	Organizační uspořádání mezinárodního komerčního bankovníctví.....	107
4.4	Produkty mezinárodních komerčních bank.....	109
4.4.1	Cash pooling	112
4.5	Mezinárodní platební styk.....	116
4.6	Mezinárodní dohled nad bankovním sektorem	117
4.7	Produkty mezinárodního investičního bankovníctví.....	118
4.8	Offshore finanční centra a finanční služby	119
4.8.1	Offshore finanční služby.....	120
5	EFEKTIVNOST BANK	123
5.1	Teoretické vymezení efektivnosti	123
5.2	Typy efektivnosti.....	125
5.3	Základní koncepční přístupy k měření efektivnosti	126
5.3.1	Stochastic Frontier Approach	128
5.3.2	Data Envelopment Analysis.....	130
5.4	Stanovení vstupů a výstupů.....	132
5.5	Determinanty relativní efektivnosti bank ve vybraných zemích.....	133
6	VÝKONNOST A FINANČNÍ STABILITA V BANKOVNÍM SEKTORU.....	139
6.1	Finanční stabilita	140
6.1.1	Česká národní banka a finanční stabilita	141

6.2	Hodnocení výkonnosti a finanční stability bank	142
6.2.1	Hodnocení finanční stability	142
6.2.2	Hodnocení výkonnosti bank	148
6.3	Audit finančních institucí	151
6.4	Interní a externí audit	153
6.5	Fáze externího auditu	156
6.5.1	Stanovení testovaného vzorku	162
6.5.2	Testování úvěrového portfolia	162
6.6	Charakteristika ratingu	162
6.6.1	Vývoj ratingů	163
6.6.2	Účelnost ratingu	165
6.7	Modely CAMEL, CAMEL B-COM a CAMELOT, CAMELS	166
6.7.1	Model CAMEL	166
6.7.2	Další modifikace modelů CAMEL	170
7	BANKOVNÍ KRIZE	173
7.1	Charakteristika bankovních krizí	173
7.2	Příčiny bankovních krizí a úpadků bank	175
7.3	Důsledky bankovních krizí a reakce na bankovní krize	176
7.4	Průběh bankovních krizí ve vybraných zemích	177
7.5	Náklady bankovních krizí	186
7.6	Modelové pojetí bankovních krizí, run na banku a bankovní panika, efektivní a neefektivní run	186
	LITERATURA	191
	SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	198
	PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON	199

ÚVODEM

Předkládaná studijní opora si klade za cíl poskytnout studentům navazujících magisterských oborů zaměřených na finance a bankovníctví informace z oblasti bankovních modelů a analýz. Přestože tento studijní text je primárně určen studentům Obchodně podnikatelské fakulty v Karviné Slezské univerzity v Opavě, její využití je možné i na jiných vysokých školách se zaměřením na finance a bankovníctví.

Jedná se o pokročilý kurz v oblasti bankovníctví, který je vyučován a navazujícím magisterském studiu, proto je předpokládána základní znalost bankovníctví. Základům bankovníctví ve studijní opoře není věnována pozornost. Studijní opora je uspořádána do sedmi kapitol. Struktura jednotlivých kapitol je popsána v části rychlý náhled studijní opory.

Protože studijní opora je zpracovávána s distančními prvky, je vhodná i pro studenty v kombinované formě studia. Na počátku každé kapitoly najdete rychlý náhled kapitoly, který slouží zejména pro základní orientaci, co bude obsahem dané kapitoly. V části cíle kapitoly najdete, co budete po nastudování kapitoly umět a klíčová slova jsou určena zejména pro rychlou orientaci ve studijní opoře. Tyto distanční prvky slouží mimo rychlejší orientaci v textu, také k přípravě ke zkoušce. Můžete si ověřit, zda umíte definovat pojmy z klíčových slov a zda ovládáte dovednosti uvedené v cílech kapitoly.

V textu kapitoly jsou důležité definice či další důležitá látka uváděna v distančním prvku definice či k zapamatování. Dále je průběžně uváděn prvek průvodce studiem, který provádí studenta danou kapitolou a problematikou. Na konci každé kapitoly má student k dispozici otázku a odpovědi k procvičení látky z dané problematiky.

Studijní text je zároveň součástí kurzu v informačním systému a je tedy propojen s dalšími dostupnými studijními materiály. Doufám, že předkládaný studijní text bude užitečnou pomůckou při studiu.

Doufám, že předkládaný text pro Vás bude užitečný při studiu. Uvítám jakékoliv náměty a připomínky k obsahu této publikace.

Iveta Palečková (paleckova@opf.slu.cz)

Karviná, 2020

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

1. Bankovníctví a všeobecná teorie rovnováhy. Banka jako finanční zprostředkovatel. Úspory z rozsahu, transakční náklady. Sdílení informací. Finanční zprostředkování jako delegované monitorování. Rovnováha a nerovnováha na trhu úvěrů, přidělování a zadření úvěrů a jejich příčiny. Měření nerovnováhy na trhu úvěrů.

2. Faktory ovlivňující změnu ve struktuře finančních institucí. Globalizace bankovního sektoru, deregulace, dezintermediace finančních služeb. Proces privatizace v bankovním sektoru. Integrace v bankovníctví. Fúze a akvizice v bankovním sektoru, motivy a důsledky fúzí. Metody oceňování fúzí a akvizic.

3. Koncentrace v bankovníctví a metody jejího měření. Koncentrace bankovního sektoru v České republice a v Evropské unii. Modelové pojetí konkurence v bankovním sektoru. Problémy konkurence v bankovníctví. Empirické modely pro měření konkurenceschopnosti komerčních bank.

4. Mezinárodní bankovníctví. Organizační struktura a produkty mezinárodního komerčního bankovníctví. Offshore finanční centra a finanční služby.

5. Efektivnost bank. Teoretické vymezení efektivnosti. Typy efektivnosti. Determinanty relativní efektivnosti bank ve vybraných zemích. Základní koncepční přístupy k měření efektivnosti. Stochastic Frontier Approach, nákladová funkce, zisková funkce. Data Envelopment Analysis, CCR model, BCC model.

6. Výkonnost a finanční stabilita v bankovním sektoru. Hodnocení výkonnosti a finanční stability bank. Význam auditu finančních institucí. Požadavky regulátora. Fáze auditu. Stanovení testovaného vzorku. Testování úvěrového portfolia. Zprávy auditora. Charakteristika ratingu. Vývoj ratingů. Modely CAMEL, CAMEL B-COM a CAMELOT.

7. Bankovní krize. Charakteristika bankovních krizí. Příčiny bankovních krizí a úpadků bank. Důsledky bankovních krizí a reakce na bankovní krize. Průběh bankovních krizí ve vybraných zemích. Náklady bankovních krizí. Modelové pojetí bankovních krizí, run na banku a bankovní panika, efektivní a neefektivní run.

1 TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K BANKOVNICTVÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V první kapitole studijní opory Bankovní modely a analýzy se zaměříme na teoretické pojetí banky a důvody existence banky a rovnováhu a nerovnováhu na trhu úvěrů. Kapitola je zahájena definicí banky, avšak předpokládáme, že student již má základní znalosti o problematice bankovníctví, zná podstatu banky, její fungování a základní informace o bankovním sektoru. Této oblasti zde nebude věnována pozornost, avšak je možné dohledat v studijní opoře Bankovníctví či jiných knihách věnujících se základům bankovníctví. Dále bude popsána všeobecná teorie rovnováhy. Budou uvedeny důvody existence banky a popíšeme banku jako finančního zprostředkovatele. Podrobně se budeme věnovat jednotlivým argumentům existence banky, jako jsou úspory z rozsahu, transakční náklady, sdílení informací a finanční zprostředkování jako delegované monitorování. V druhé části kapitoly se podrobněji zaměříme na rovnováhu a nerovnováhu na trhu úvěrů, přidělování a zadření úvěrů a jejich příčiny. Kapitola bude zakončena popisem měření nerovnováhy na trhu úvěrů.

CÍLE KAPITOLY

- Objasnit teoretické vymezení banky a všeobecné teorie rovnováhy.
 - Definovat jednotlivé argumenty existence finančních zprostředkovatelů, konkrétně bank.
 - Pochopit rovnováhu a nerovnováhu na trhu úvěrů.
 - Definovat pojmy zadření úvěrů a přidělování úvěrů.
-

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Definice banky, přístup k platebnímu a zúčtovacímu mechanismu, transformace zdrojů, řízení, zpracování informací a monitorování dlužníků, všeobecná teorie rovnováhy, banka jako finanční zprostředkovatel, transakční náklady, zabezpečování likvidity, sdílení informací, delegovaný monitoring, rovnováha a nerovnováha na trhu úvěrů, zadření úvěrů, přidělování úvěrů.

1.1 Definice bank

Nejprve si definujeme základní pojmy a v první řadě je nutné definovat banky.

DEFINICE

Banky jsou dle zákona o bankách č. 21/1992 Sb., akciové společnosti, které přijímají vklady od veřejnosti a poskytují úvěry, a které mají k tomuto výkonu činností bankovní licenci.

Vkladem se rozumí svěřené peněžní prostředky, které představují závazek vůči vkladateli na jejich výplatu. Úvěrem se pak rozumí v jakékoli formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky. Jedná se o běžnou a jednoduchou definici, avšak výstižnou, protože zahrnuje klíčové aktivity bank. Banka může, kromě výše uvedených činností, vykonávat tyto další činnosti, má-li povoleny v jí udělené licenci:

- investování do cenných papírů na vlastní účet,
- finanční pronájem (finanční leasing),
- platební služby a vydávání elektronických peněz,
- vydávání a správu platebních prostředků, jestliže se nejedná o poskytování platebních služeb nebo vydávání elektronických peněz (podle předchozí odrážky),
- poskytování záruk,
- otvírání akreditivů,
- obstarávání inkasa,
- poskytování investičních služeb, s tím, že se v licenci uvede, které investiční služby je banka oprávněna poskytovat a ve vztahu ke kterým investičním nástrojům,
- finanční makléřství,
- výkon funkce depozitáře,
- směnářenskou činnost,
- poskytování bankovních informací,
- obchodování na vlastní účet nebo na účet klienta s devizovými hodnotami, které nejsou investičním nástrojem, a se zlatem,
- pronájem bezpečnostních schránek,
- provádění administrace investičních fondů a zahraničních investičních fondů, s tím, že se v licenci uvede, které činnosti je banka oprávněna vykonávat a ve vztahu ke kterým fondům,
- činnost akreditované osoby podle zákona upravujícího podnikání na kapitálovém trhu,
- poskytování služby hlášení údajů podle zákona upravujícího podnikání na kapitálovém trhu, s tím, že se v licenci uvede, které ze služeb hlášení údajů je banka oprávněna poskytovat,

- činnosti, které přímo souvisejí s výše uvedenými činnostmi.

Banka nesmí vykonávat jiné podnikatelské činnosti než ty, které má povoleny v licenci.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Zjednodušeně můžeme říci, že banka je instituce, jejíž současné operace spočívají v poskytování půjček a přijímání vkladů od veřejnosti. V bankovní teorii jsou obvykle funkce bank specifikovány širěji a často jsou členěny do čtyř základních kategorií:

- 1. nabízení přístupu k platebnímu a zúčtovacímu mechanismu systému
- 2. transformace zdrojů
- 3. řízení rizik
- 4. zpracování informací a monitorování dlužníků

To samozřejmě neznamená, že každou z těchto funkcí musí vykonávat každá banka. Zatímco univerzální banky pravděpodobně budou nabízet všechny výše uvedené funkce, nebude tomu tak u specializovaných bank. S ohledem na tuto klasifikaci se může zdát, že definice bank jako institucí, jejichž současné operace spočívají v poskytování úvěrů a přijímání vkladů, je příliš zjednodušená. Pro ilustraci navrhované klasifikace proto následující část stručně popisuje, jak banky vykonávají každou z těchto funkcí.

LIKVIDITA A PLATEBNÍ SLUŽBY

Ve světě bez transakčních nákladů, jako ve standardním Arrow-Debreu přístupu, by peníze nebyly zapotřebí. Jakmile však vezmeme v úvahu existenci rozporů v obchodních operacích, stává se efektivnější vyměňovat zboží a služby za peníze, spíše než za jiné zboží a služby, jako je tomu u směnných operací.

Forma peněz se rychle vyvinula z komoditních peněz až k „fiat money“. Historicky banky hrály dvě základní role při řízení fiat money: směnu peněz (tj. směnu mezi různými měnami vydávanými různými institucemi) a poskytování platebních služeb. Tyto platební služby zahrnují jak správu klientského účtu, tak vypořádání plateb, tedy záruku banky, že dlužník (tedy ten účastník transakce, který obdržel zboží nebo služby) vypořádal převodem peněz tuto transakci příjemci. Bezpečnost a efektivnost platebních systémů se stala zájmem centrálních bank.

TRANSFORMACE ZDROJŮ

Transformace peněz a kapitálu spočívá v tom, že finanční zprostředkovatelé transformují peníze získané od věřitelů (tedy své závazky) a poskytují je dále dlužníkům v jiných formách, s jinými podstatnými charakteristikami. Nejdůležitější forma transformace peněz,

kteří provádějí finančních zprostředkovatelé, jsou popsány dále. Existují tedy tři základní typy transformace aktiv:

- transformace denominační (kvantitativní)
- transformace kvality
- transformace splatnosti

Transformace denominační (kvalitativní) znamená, že banka volí takovou velikost svých produktů (vkladů a úvěrů), která je vhodná pro její klienty. Právě kvalitativní transformace se obvykle považuje za jeden z hlavních důvodů finančního zprostředkování. Banky totiž hrají roli zprostředkovatelů vybíráním malých vkladů a poskytováním zpravidla větších úvěrů. Můžeme si to vysvětlit na příkladu malých vkladatelů, kteří však čelí velkým investorům, kteří jsou ochotni půjčit si velké nedělitelné množství finančních prostředků. Finanční zprostředkovatelé jsou tedy oprávněni poskytovat právě to chybějící spojení mezi finančními produkty, které požadují podniky a produkty požadovanými investory. Denominační transformaci provádějí banky tak, že získávají peníze, své zdroje v jiné denominaci, než jaká je následně u jejich jednotlivých pohledávek. Zjednodušeně můžeme říct, že vkladatelé zpravidla ukládají malé částky, avšak žadatelé o úvěr zpravidla žádají větší sumy finančních prostředků. Banky pak jednoduše hrají roli zprostředkovatelů sbíráním malých vkladů a poskytováním velkých úvěrů, které by v této souvislosti mohly být dokonce riskantní. Transformace však může probíhat i opačně, tedy z velkých vkladů jsou poskytovány malé úvěry.

Transformace kvality nastává tehdy, když vydáním pohledávky vlastním jménem banka nabízí lepší charakteristiky návratnosti rizika než prodejem (nebo sekuritizací) portfolia úvěrů. K tomu může dojít v případě, když existují investice, kdy malý investor nemůže diverzifikovat své portfolio. Může se také vyskytnout při asymetrii informací, kdy banky mají lepší informace než vkladatelé. V takové situaci by byla kvalitativní transformace na hranici mezi transformací aktiv a čtvrtou funkcí bank, tj. zpracováním informací. Můžeme tedy říci, že bankovní vklady nabízejí zpravidla lepší charakteristiky rizika a návratnosti než přímé investice kvůli: 1) nedělitelnosti investic, kdy drobní investoři nemohou diverzifikovat svá portfolio; a 2) asymetrii informací, kdy banky mají lepší informace než vkladatelé.

Transformace doby splatnosti, nebo také časová transformace vyplývá z toho, že banky získávají zdroje s odlišnou dobou splatnosti, než jaká je splatnost jejich aktiv. Moderní banky lze považovat za poskytovatele transformace cenných papírů s krátkou dobou splatnosti, které jsou nabízeny vkladatelům, na cenné papíry s dlouhou dobou splatnosti, které žádají dlužníci. Můžeme tedy říci, že vklady vkladatelů jsou zpravidla krátkodobé, a naopak úvěry jsou žadatelům nabízeny s delší dobou splatnosti. Například se může jednat o případ, kdy banka získává zdroje ve formě vkladů na viděnou nebo jiných krátkodobých vkladů a poskytuje z nich střednědobé či dlouhodobé úvěry. Tato funkce transformace splatnosti nutně znamená pro banku riziko, protože aktiva bank budou nelikvidní. Avšak o toto riziko lze omezit díky tomu, že mezibankovní úvěrové a derivátové finanční nástroje

(swapy, futures) nabízejí možnosti k omezení tohoto rizika. Můžeme však říci, že transformací doby splatnosti vznikají bance rizika, zejména úrokové riziko a riziko likvidity. Transformace však může probíhat v některých případech i opačným směrem, avšak banky jsou při této transformaci zpravidla omezeny pravidly likvidity.

Pro vyjasnění rozdílu mezi různými funkcemi bank by mohlo být užitečné zdůraznit, že tyto tři typy transformace aktiv se vyskytují i při neexistenci úvěrového rizika u úvěrů poskytnutých bankou.

Mimo výše uvedené základní typy transformace, existuje ještě transformace teritoriální, z hlediska obchodovatelnosti, měnová či transformace z hlediska úvěrového rizika.

Teritoriální transformace spočívá v tom, že banky získávají zdroje a na druhé straně umisťují svá aktiva v odlišných teritoriích (v rámci země či z mezinárodního hlediska). Banky tak umožňují rychlý přesun kapitálu z míst s relativním nadbytkem do míst s relativním nedostatkem.

Transformace z hlediska obchodovatelnosti probíhá tak, že banky proti sekundárně neobchodovatelným, relativně málo likvidním aktivům, která drží ve svém portfoliu, emitují sekundárně obchodovatelné, často velmi likvidní produkty. Například, když úvěrové portfolio banky, které se skládá z různých úvěrů, banka refinancuje prodejem likvidních depozitních certifikátů.

Transformace z hlediska úvěrového rizika vyplývá z rozdílného úvěrového rizika bankovních aktiv a pasiv. Nižší riziko bankovních vkladů vyplývá z diverzifikace aktiv, čímž banka omezuje riziko vyplývající z jedinečného rizika jednotlivých aktiv. Výrazný vliv na snížení úvěrového rizika má i ve většině zemí systém pojištění vkladů v bankách.

Měnová transformace spočívá v tom, že banky získávají zdroje v jiné měně, než jsou denominována aktiva, do kterých tyto zdroje umisťují. Důvodem je snaha bank získat co nejlevnější zdroje.

ŘÍZENÍ RIZIK

Obvykle knihy týkající se bankovního managementu definují základní zdroje rizik ovlivňujících banky: úvěrové riziko, úrokové riziko, riziko likvidity a operační riziko. To je užitečný rozdíl z pohledu operativního, ale je vhodné zmínit také rizika mimo rozvahových operací, které v posledních desetiletích prudce stouply. Zmínit zde můžeme zejména úvěrové riziko, což znamená riziko, že dlužník není schopen splácet svůj dluh (tedy jistinu nebo úrok). Pro zajištění větší bezpečnosti svých úvěrů používají banky kolaterál, případně postoupení práv věřitelů či jiné zajištění.

Jak bylo uvedeno výše, zejména transformace splatnosti vystavuje banky úrokovému riziku a riziku likvidity. Náklady na finanční prostředky závisí na úrovni krátkodobých

úrokových sazeb a mohou se zvýšit nad smluvní úroveň úvěrů poskytnutých bankami. Navíc neočekávané výběry vkladů mohou banky přimět hledat dražší finanční zdroje. Banky tedy musí řídit kombinaci úrokového rizika (kvůli rozdílu v době splatnosti) a riziko likvidity (kvůli rozdílu v obchodovatelnosti vydaných a držených pohledávek). Více se jednotlivým rizikům věnuje pozornost v předmětu Řízení finančních a bankovních rizik.

ZPRACOVÁVÁNÍ INFORMACÍ A MONITOROVÁNÍ DLUŽNÍKŮ

Zpracovávání informací a monitorování dlužníků spočívá v prověření žadatelů o úvěr a následné sledování jejich projektů. Monitorovací činnost se týká zvláštní schopnosti bank při prověření poptávky po úvěrech. Monitorování dlužníků má vliv na kvalitu aktiv držení v bance. Banky mají specifickou roli při řízení některých problémů vyplývajících z nedokonalých informací o dlužnících. Banky mohou investovat do informační technologie, která jim umožní sledovat různé požadavky na úvěry, s nimiž se potýkají, a sledovat projekty. Tímto způsobem mohou snižovat riziko, že dlužník může realizovat projekt odlišný od původně dohodnutého. Tato monitorovací činnost znamená, že firmy a finanční zprostředkovatelé si vytvářejí dlouhodobé vztahy, čímž zmírňují dopad morálního hazardu. To je zjevně jeden z hlavních rozdílů mezi bankovními financováním úvěry a obchodováním s cennými papíry na finančních trzích. Znamená to, že zatímco ceny dluhopisů odrážejí tržní informace, hodnota bankovního úvěru vyplývá z tohoto dlouhodobého vztahu a je a priori neznámá jak pro trh, tak pro regulátora.

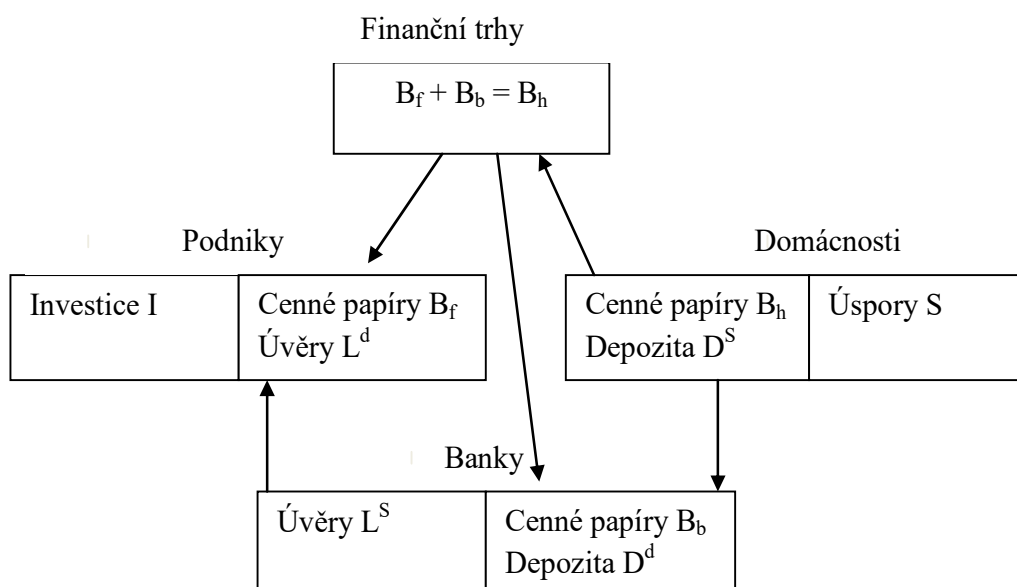
1.1.1 ROLE BANK PŘI PROCESU ALOKACE ZDROJŮ

Banky mají ve většině zemí významné postavení. Vliv bankovního sektoru na ekonomiku, její efektivnost, na alokaci kapitálu, sdílení rizik a hospodářský růst je předmětem výzkumu řadu let. Přesto názory ekonomické teorie ani praxe na místo bank v ekonomickém systému nejsou jednotné. Pro analýzu ekonomického růstu a stability ekonomiky je z hlediska ekonomické teorie rozhodující vzácnost zdrojů. Tu je však možné poměrně obtížně aplikovat v modelech všeobecné ekonomické rovnováhy, které berou v úvahu pouze zprostředkovatelskou funkci bank nacházejících se v dokonale konkurenčním prostředí. Potvrzuje to i jednoduchý obecný model rovnováhy „à la Arrow-Debreu“, který zahrnuje bankovní sektor (Polouček et al., 2013). Tento model bude podrobněji vysvětlen v následující podkapitole studijního textu.

1.2 Bankovníctví a všeobecná teorie rovnováhy

Aby bylo možné vysvětlit dřívější tvrzení, že mikroekonomická teorie bank nemohla existovat před položením základů ekonomie informací (na počátku sedmdesátých let). Nyní si prezentujeme jednoduchý model všeobecné rovnováhy Arrow-Debreu, který zahrnuje bankovní sektor. Aby to bylo co nejjednodušší, model použije deterministický rámec, i když nejistě by mohl být zaveden bez jakékoli podstatné změny výsledků, za předpokladu dokončení finančních trhů.

Finanční rozhodnutí ekonomických subjektů v tomto jednoduchém modelu jsou představována schématem znázorněným na Obrázku 1-1. Každý typ subjektů je označen indexem: f je označení pro firmy (podniky), h značí domácnost a b banky. Index s představuje nabídku a index d značí poptávku na Obrázku 1-1. Předpokládejme, že finanční rozhodnutí bank, domácností a firem jsou přijímána bez nejistoty. Pro zjednodušení modelu zde není zahrnut ani veřejný sektor, tedy vláda a centrální banka. Pro zjednodušení zvažujeme dvoufázový model ($t = 1, 2$) s jediným fyzickým zbožím, které vlastní spotřebitelé, tedy domácnosti. Část tohoto zboží spotřebují v období 1, zbytek je investován tak, aby umožnil spotřebu v období 2. Všechny ekonomické subjekty se chovají konkurenčně.

Obrázek 1-1: Obecný model všeobecné rovnováhy

Zdroj: Polouček et al. (2013)

SPOTŘEBITEL, DOMÁCNOST

Spotřebitel volí svůj spotřebitelský profil (C_1, C_2) a dle něho si vybírá spotřebu v období 1 (C_1) a v období 2 (C_2). Dle svého profilu alokuje své úspory (S) mezi bankovní vklady (D^s) a cenné papíry (B_h) tak, aby maximalizoval svou funkci užitku (u) při svém rozpočtovém omezení. Platí tedy:

$$C_1 + B_h + D^s = \omega_1 \quad (1)$$

$$C_2 = \pi_f + \pi_b + (1 + r) * B_h + (1 + r_D) * D^s \quad (2)$$

kde:

- ω_1 značí počáteční dotaci spotřebního zboží,

- π_f a π_b značí zisk firmy, respektive banky (zisky jsou v období 2 vypláceny investorům, tedy spotřebitelům);
- r a r_D značí úrokové sazby, kterými jsou úročeny cenné papíry a depozita.

Protože v tomto zjednodušeném modelu jsou cenné papíry a bankovní vklady dokonalými substituty, je zřejmé, že řešení pro spotřebitele má řešení, pouze pokud jsou úrokové sazby, kterými jsou úročeny cenné papíry a depozita, stejné. Tedy pokud platí, že:

$$r = r_D \quad (3)$$

FIRMA

Cílem firmy (podniku) je maximalizace zisku a zisk je závislý na výkonnosti investic. Firma tedy volí svou úroveň investic (I) a jejich financování (prostřednictvím bankovního úvěru L^d a emise cenných papírů B_f) tak, aby maximalizovala svůj zisk:

$$\max \pi_f \quad (4)$$

$$\pi_f = f(I) - (1 + r) * B_f - (1 + r_L) * L^d \quad (5)$$

$$I = B_f + L^D \quad (6)$$

kde:

- f značí produkční funkci odpovídající firmy,
- r_L je úroková sazba z bankovních úvěrů.

Protože jsou zde opět bankovní úvěry a cenné papíry dokonalé substituty, řešení existuje a je optimální pouze v tom případě, když jsou úrokové sazby cenných papírů a bankovních úvěrů rovny. Tedy platí:

$$r = r_L \quad (7)$$

BANKA

Cílem banky je také maximalizace zisku. Banka volí svou nabídku úvěrů (L^s) a poptávku po depozitech (D^d) a emitovaných cenných papírech (B_b). Banka tedy poskytuje úvěry, které financuje přijatými depozity a emitovanými cennými papíry. Banka maximalizuje zisk:

$$\max \pi_b \quad (8)$$

$$\pi_b = r_L * L^s - r * B_b - r_D * D^d \quad (9)$$

$$L^s = B_b + D^d \quad (10)$$

CELKOVÁ ROVNOVÁHA

Celková rovnováha v tomto modelu je charakterizována vektorem úrokových sazeb (r, r_L, r_D) a třemi vektory úrovně poptávky a nabídky, tedy konkrétně: (C_1, C_2, B_h, D^s) pro spotřebitele, (I, B_f, L^d) pro firmu a (L^s, B_b, D^d) pro banku. Dále je předpoklad, že se každý ekonomický subjekt chová optimálně (jak bylo popsáno výše). Musí být dosaženo rovnováhy na všech čtyřech trzích:

- $I = S$ (trh statků)
- $D^s = D^d$ (trh depozit)
- $L^s = L^d$ (trh úvěrů)
- $B_h = B_f + B_b$ (finanční trh)

Proto tedy je jasné, že jediné možné řešení je v případě, když se všechny úrokové sazby rovnají. Tedy pokud platí:

$$r = r_L = r_D \quad (11)$$

V tomto případě platí, že v rovnovážné situaci banky dosahují nulového zisku. Navíc, jejich rozhodování nemá žádný vliv na ostatní subjekty, protože domácnosti nedělají rozdíly mezi depozity a cennými papíry a firmy nerozlišují mezi úvěry a cennými papíry.

Můžeme tedy shrnout, že pokud mají firmy a domácnosti neomezený přístup na dokonale konkurenční trhy, potom rovnovážném stavu banky nedosahují zisku a nemají vliv (velikostí bilance nebo její strukturou) ani na rozhodování firem o způsobu financování jejich investic. Z Arrow-Debreuho modelu vyplývá, že banky jsou zbytečné (přebytečné) instituce.

Takový závěr je však v rozporu s realitou. Je jasné, že výše uvedený model všeobecné rovnováhy je důležitým nástrojem teoretické analýzy bankovního sektoru a rovnováhy v ekonomice, avšak v této podobě ho nelze používat k praktické analýze bankovního sektoru. Existence finančních zprostředkovatelů je obecně považována za nutnou kvůli významu, který mají v procesu alokace zdrojů (respektive alokace kapitálu). Existuje řada způsobů, které ukazují neopodstatněnost předpokladů a závěrů modelu všeobecné rovnováhy. Jeden z nich je například zahrnutí konceptu tržních nedokonalostí, nedokonalých informací. Pak lze snadno vysvětlit, proč nemohou být ani finanční trhy dokonale konkurenční a proč existují banky a finanční zprostředkovatelé obecně. Další oblast je nezahrnutí informačních a transakčních nákladů do modelu. Avšak tento model je důležitou pomůckou analýzy některých vazem ve finančním a bankovním sektoru a realitě lze přiblížit vynecháním některých předpokladů.

1.3 Banka jako finanční zprostředkovatel

V ideálním světě bez frikcí s veškerými informacemi veřejně volně dostupnými a s dokonale fungujícími kapitálovými trhy jsou subjekty, které mají přebytek finančních prostředků (investoři) i subjekty, které jich mají nedostatek (vypůjčovatelé) schopni bez větších obtíží sami optimálně diverzifikovat finanční aktiva a čelit optimálnímu riziku. Avšak v reálné prostředí je odlišné od tohoto teoretického pojetí. Právě proto zejména drobní investoři nevyhledávají deficitní subjekty přímo, ale využívají služby finančního zprostředkovatele. Zejména snížení nákladů plynoucích z tržních nesrovnalostí je stěžejním důvodem pro existenci takto specializovaných institucí.

Jednou z hlavních podmínek hladkého fungování tržních ekonomik je efektivnější alokace finančních zdrojů. Alokace finančních prostředků (od subjektů vytvářejících úspory k subjektům deficitním) prostřednictvím finančního trhu může probíhat v zásadě dvojím způsobem:

- přímo mezi přebytkovými a deficitními subjekty,
- nepřímo prostřednictvím finančních zprostředkovatelů.

V případě přímého financování nestojí mezi přebytkovými a deficitními subjekty žádný další subjekt. Tato forma financování je realizovaná v naprosto rozhodující části formou různých druhů cenných papírů.

V případě nepřímého financování vstupuje mezi dlužníka a věřitele (investora) další subjekt, finanční zprostředkovatel, který provádí transfer finančních prostředků od věřitelů k dlužníkům. Finanční zprostředkovatelé samozřejmě neprovádějí tuto činnost zadarmo, ale snaží se, aby z ní dosahovali zisku. Cílem fungování finančních zprostředkovatelů je tedy také maximalizace zisku. Zisk jim, zjednodušeně řečeno, plyne z toho, že za peníze získané od věřitelů platí menší úroky, než kolik získávají na úrocích od dlužníků, kterým peníze půjčují.

PROČ EXISTUJÍ BANKY?

Základní otázka je: „Proč existují finanční zprostředkovatelé?“ Banky jsou specifickým typem finančního zprostředkovatele, tedy můžeme otázku položit konkrétně: „Proč existují banky?“. Odpovědi na tuto otázku mohou být dvě následující:

- banky jsou zbytečné,
- existují důvody pro existenci banky.

V prvním případě, že banky jsou zbytečné, toto ukazuje model všeobecné rovnováhy Arrow-Debreu. V druhém případě, existují důvody pro opodstatnění existence banky. Banky jsou potřebné i při minimální asymetrii informací nebo nedokonalosti trhu. Důvody existence banky jsou:

- transakční náklady,
- zabezpečování likvidity,
- sdílení informací,
- finanční zprostředkování jako delegované monitorování.

V následujícím textu si jednotlivé důvody existence banky definujeme.

1.3.1 TRANSAKČNÍ NÁKLADY

Nejjednodušší způsob, jak odůvodnit existenci finančních zprostředkovatelů, je zdůraznit rozdíl mezi jejich vstupy a výstupy a ukázat jejich hlavní činnost jako transformaci finančních cenných papírů. Finanční zprostředkovatelé hrají roli při přeměně konkrétních typů aktiv na jiné. Konkrétně transformují vklady s vhodnou splatností, jako jsou neterminované vklady (bez jakéhokoli omezení na minimální vklad a s nízkým rizikem), na neoznačené úvěry (s delší dobou splatností, ve větších částkách a s úvěrovým rizikem). Na finanční zprostředkovatele lze tedy pohlížet jako na poskytovatele služeb dělitelnosti, časové a rizikové transformace. Toto zdůvodnění nevysvětluje, proč tento převod majetku nedělá samotný dlužník.

Konzistentní model musí zahrnovat předpoklad úspor z rozsahu a / nebo úspor ze sortimentu, díky nimž je výhodné, aby se oddělené jednotky specializovaly na transformaci finančních aktiv vydávaných dlužníky. Původ těchto úspor z rozsahu a / nebo ze sortimentu může spočívat v existenci transakčních nákladů. Důvodem pro existenci finančních zprostředkovatelů je tedy existence transakčních nákladů. Tento koncept transakčních nákladů, který je předmětem řady studií, je propracovanější. Ve skutečnosti kromě nákladů na peněžní transakce zahrnuje také náklady na vyhledávání, jakož i náklady na monitorování a audit.

Následující návrhy klasifikují některá zdůvodnění klasických transakčních nákladů finančních zprostředkovatelů tím, že uvádí implicitní předpoklady, které vyžaduje každý typ nákladů. Můžeme tedy shrnout, že finanční zprostředkovatel může být efektivnější, protože dosahuje úspor z rozsahu a úspor ze sortimentu.

ÚSPORY Z ROZSAHU

Primitivní forma bankovníctví zahrnovala směnu peněz, kteří se rozhodli nabízet vkladové služby, protože měli při skladování cenností komparativní výhodu. Vzhledem k tomu, že již potřebují úschovna vlastních zásob mincí a kovů, mohli by obchodníkům a obchodníkům snadno nabídnout obdobné služby.

Ekonomika rozsahu existovala mezi drobnými a bezpečnými činnostmi. Podobně mezinárodní obchodníci, kteří měli pulty v několika zemích, mohli snadno nabídnout mezinárodní platební služby jiným obchodníkům.

Toto vysvětlení se však nevztahuje na všechny finanční zprostředkovatele (jako univerzální banky), protože uvedené úspory z rozsahu se týkají především platebních a vkladových služeb. K vysvětlení existence univerzálních bank musí existovat úspory z rozsahu mezi depozitními a úvěrovými aktivitami. Ačkoli se o nich hovoří jen zřídka, tyto úspory z rozsahu není snadné určit ani na empirické, ani na teoretické úrovni.

Obecně však můžeme definovat úspory z rozsahu jako situaci, kdy proporcionální růst kapitálu a práce přináší více než proporcionální růst výnosových aktiv.

ÚSPORY ZE SORTIMENTU

Náklady společné produkce jsou nižší než suma nákladů samostatných, resp. společná produkce je vyšší než suma produktů jednotek, které operují samostatně. Úspory ze sortimentu jsou spojeny s existencí fixních transakčních nákladů a také s růstem výnosů z transakční technologie. Také se jich týká zabezpečování likvidity a sdílení informací.

1.3.2 ZABEZPEČOVÁNÍ LIKVIDITY

Další přístup modelově vysvětlující zejména existenci bankovního zprostředkování je založen na problému zajištění likvidity. Investoři, stejně jako další ekonomické subjekty, neustále čelí určitému riziku, které je spojeno s budoucím vývojem finančních toků. V případě ekonomických problémů je jak pro domácnosti i firmy důležitý téměř okamžitý přístup k disponibilním prostředkům, nejčastěji pak k vlastním úsporám. Investují-li ovšem do podnikatelských projektů v období, kdy dosahují přebytků, pak je likvidita těchto zdrojů nezřídka poměrně omezena. To v případě obtíží může vést až k velice nepříznivým důsledkům nejrůznějšího typu. Z tohoto důvodu tržní prostředí, bez možnosti využití služeb bankovního zprostředkování, neposkytuje dostatečně dobré zajištění proti tzv. šokům z nedostatku likvidity, kterým mohou jednotlivci čas od času čelit. Tím tak ovšem nemůže docházet ani k dostatečně efektivní alokaci volných finančních zdrojů ve společnosti. Ta může být, v případě založení instituce bankovního zprostředkování, alespoň částečně přiblížena žádoucímu Paretovu optimu. Bankovní zprostředkovatelé totiž poptávají neomezené množství depozit, z nichž určitou část poskytují na nelikvidní projekty, přičemž zbývající zdroje uchovávají ve formě nejlikvidnějších aktiv. Svým klientům následně díky zákonu velkých čísel poskytují nepoměrně větší možnosti likvidního zajištění v případě nepředvídaných negativních ekonomických šoků. Tato na první pohled výhoda bankovního zprostředkování se ovšem ve specifických případech může stát i významným zdrojem systematických potíží v ekonomice. Názorným příkladem může být tzv. „run“ na banku, tj. případ, kdy se náhle větší množství vkladatelů rozhodne vybrat většinu svých úspor. To se děje obvykle tehdy, mají-li klienti určité obavy ohledně budoucí solventnosti dané banky. Tato skutečnost tak činí bankovní systém relativně křehký, závislý často na mnoha neobjektivních faktorech.

1.3.3 SDÍLENÍ INFORMACÍ

Další možností, jak relativně uspokojivě vysvětlit existenci finančního zprostředkování na trhu, je nahlížet na finanční zprostředkovatele jako na koalice investorů, kteří společně shromažďují a využívají nejrůznější informace. Předpokladem přístupu je předpoklad, který se týká toho, že podnikatelské subjekty mají vždy lepší informace o svém projektu než investoři. Jev informační asymetrie, přímo související s problematikou nežádoucího výběru, je jedním z významných důvodů existence zprostředkovatelů na finančním trhu. Existence finančních zprostředkovatelů může totiž alespoň částečně eliminovat vzniklé informační asymetrie, a tím tak podstatně zefektivnit alokaci volných peněžních zdrojů v ekonomice. Ta je posléze schopna přiblížit se opět o něco blíže svému potenciálnímu ekonomickému výstupu (Singer, 1999).

Vzhledem k tomu, že právě otázka informační asymetrie úzce souvisí s problematikou efektivnosti transmisního úvěrového mechanismu, je nutné zmínit dva modely. Prvním je základní model kapitálového trhu spojený s problematikou nežádoucího výběru (Freixas, 1997). Druhým pak model částečného samofinancování, které je signálem kvality projektu (Leland a Pyle, 1977). Nebudeme se modely dále zabývat, zájemci mohou dostudovat v uvedených studiích.

1.3.4 FINANČNÍ ZPROSTŘEDKOVÁNÍ JAKO DELEGOVANÉ MONITOROVÁNÍ

Dalším vysvětlením existence finančních zprostředkovatelů na trhu je delegované monitorování dlužníků, tedy činnost, kterou do rukou převážně bankovních institucí svěřují přebytečné jednotky, tj. věřitelé. Věřitelé nemají dostatek času, schopností nebo ochoty k tomu, aby dostatečně monitorovali dlužníky z hlediska úvěrových rizik. Z tohoto důvodu preferují investoři (střadatelé) zprostředkované financování projektů před financováním přímým. Právě toto zprostředkování jim pak nejčastěji poskytují komerční banky, které mají řadu účinných mechanismů sloužících ke monitorování bonity dlužníků a eliminaci úvěrových rizik s nimi spojených. Nemalý význam ve vysvětlení existence bankovních zprostředkovatelů na finančním trhu mají i již několikrát zmiňované úspory z rozsahu, které s sebou tato činnost přináší.

Z hlediska delegovaného monitoringu vykonávají bankovní instituce pro své střadatele tři základní činnosti. Nejprve na samém počátku přidělování úvěrů rozhodují, zda-li úvěř žadateli vůbec poskytnout či nikoli. Druhá funkce banky spočívá v pečlivém monitorování dlužníků, kterým byl úvěř bankou nakonec poskytnut, a tím tak zajistit časový harmonogram anuitních splátek. Za třetí, dostane-li se dlužník do finančních potíží, a tedy není schopen svůj úvěř v řádném čase či vůbec splácet, je úkolem banky dostatečně zanalyzovat situaci, v níž se dlužník nachází, a učinit patřičné kroky, v krajním případě má banka za úkol zajistit a zároveň co nejvýnosněji zpeněžit dlužníkův kolaterál.

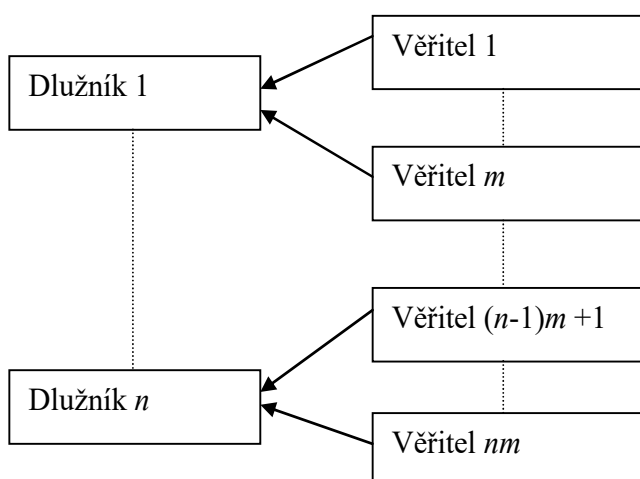
Tato monitorovací činnost znamená pro banku často nemalé dodatečné náklady, které jsou např. v teorii zastoupení nazývány jako tzv. náklady zastoupení (agency costs).

Existence asymetrické informovanosti je přitom spolu s nežádoucím výběrem, úsporami z rozsahu v oblasti sběru a zpracování informací a se synergickými efekty spojenými s reputačním kapitálem uvnitř celého bankovního systému základní podmínkou pro to, aby mělo vůbec význam delegovat monitorovací činnost bankám. Tyto podmínky přitom mohou teoreticky zdůvodnit potřebu delegovaného monitorování i samostatně. V tomto ohledu patně nejznámějším modelem zdůvodňujícím existenci bankovního zprostředkování pomocí delegovaného monitorování dlužníků je model Diamonda (1984).

DIAMONDŮV MODEL FINANČNÍHO ZPROSTŘEDKOVÁNÍ A DELEGOVANÝ MONITORING

Diamondův model (1984) je modelem jak rizikově neutrálních investorů, tak i podnikatelů, kteří hledají pro své podnikatelské projekty volné finanční prostředky, kterými sami nedisponují. Celkový počet podnikatelů na trhu je n , přičemž každý z nich potřebuje pro svůj projekt prostředky v normované výši rovné jedné. Celkový budoucí příjem z realizovaného i -tého projektu činí y_i . Toto cash flow, které firma získá ze své investice zná však pouze ona sama, nikoli věřitel. Investoři tedy tuto informaci o budoucím očekávaném toku plynoucím z projektu neznají, což vede ke vzniku morálního hazardu. Možnost, jak morální hazard na finančních trzích odstranit, spočívá v dostatečném monitorování dlužníků, a to buď přímo, nedochází-li k financování jednotlivých projektů zprostředkovatelsky, nebo z pohledu investorů nepřímo, tedy prostřednictvím bankovního zprostředkovatele, o kterém se předpokládá, že je též rizikově neutrální bez vlastních finančních prostředků. Náklady na monitorování jednoho dlužníka jsou dále rovny K . Vstupuje-li na trh bankovní zprostředkovatel, pak zde vznikají i tzv. nepeněžní exogenní náklady ve výši C , jež např. představují náklady na realizaci zástav v případě špatného projektu a pro něž platí, že $C > K$. Tato nerovnost vede k tomu, že najde-li se dostatečně finančně silný investor, který je schopen celý projekt ufinancovat sám, je z hlediska nákladů vždy efektivnější monitorovat dlužníka přímo bez zprostředkující instituce. Protože k této skutečnosti však v praxi dochází velmi ojedinele, předpokládáme, že každý investor disponuje volnými zdroji pouze ve výši $1/m$, a tedy k financování jednoho projektu je nutné použít zdroje od m investorů.

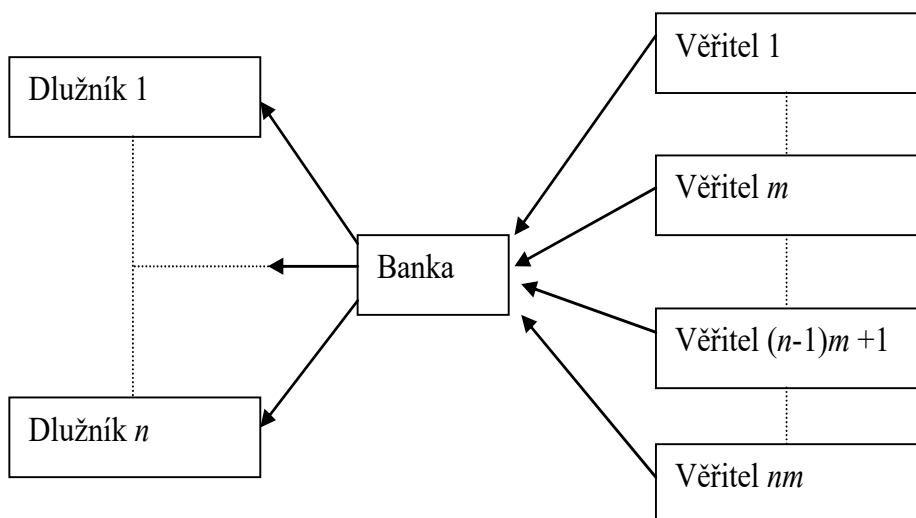
Z těchto předpokladů plyne jednoduchý závěr ohledně celkových nákladů spojených s monitorováním dlužníků. V případě přímého monitorování, jsou celkové náklady rovny mK , což znázorňuje Obrázek 1-2.

Obrázek 1-2: Přímé financování

Zdroj: Vodová (2009)

Naopak dojde-li ke zprostředkovanému financování projektů (Obrázek 1-3), náklady na delegování nabývají hodnoty $nK + C_n$.

Obrázek 1-3: Delegované monitorování

Zdroj: Vodová (2009)

Z toho pak jednoduše plyne závěr, který říká, že platí-li výraz (12) pak je výhodné z hlediska efektivity celého systému, aby jednotliví investoři delegovali monitorovací aktivity na finanční zprostředkovatele, tj. banky.

$$K + \frac{C_n}{n} \leq mK \quad (12)$$

V druhém případě nastává další problém, a to zda a jak monitorovat banky, které se ve vztahu banka střadatel dostávají do role agenta, zatímco sám investor je pro ně principálem. Jelikož je individuální monitoring banky z pohledu každého věřitele považován v podstatě za nemožný, nabízejí banky investorům jako substitut této činnosti depozitní kontrakty.

Zájemci se mohou podívat na model, jeho předpoklady a vysvětlení, my si uvedeme pouze závěry tohoto Diamondova modelu. Z jeho závěrů vyplývá, že je banka jako subjekt, jemuž bylo monitorování dlužníků investory svěřeno, vždy za každých okolností motivována provádět takovou monitorovací činnost, která je nejefektivnější, což má za následek i to, že bude banka poskytovat úvěry jen těm podnikatelským subjektům, jejichž platby bance z realizovaných projektů nakonec převýší náklady na jejich monitorování. V tomto smyslu pak optimální kontrakt mezi bankou a investorem není nikterak v rozporu s optimálním kontraktem uzavíraným mezi bankou a dlužníkem, tj. podnikatelem.

Je-li navíc monitoring dostatečně účinný a zároveň platí-li, že jsou investice do projektů ve větší míře ziskové, pak za předpokladu dostatečného počtu malých investorů dochází k preferování delegovaného monitorování před monitorováním přímým tehdy, je-li počet projektů n dosti velký na to, aby mohla banka spolehlivě diverzifikovat své investiční aktivity, čímž by snížila očekávanou hodnotu nákladů spojených s monitorováním jednotlivých projektů ($K + \frac{C_n}{n}$). Podle Diamonda vede zvyšující se diverzifikace k postupné eliminaci nákladů vynaložených na delegované monitorování jednoho projektu. Závěrem je možné tedy říci, že právě diverzifikaci je tím klíčovým vysvětlením, proč na finančním trhu bankovní zprostředkovatelé vůbec existují.

1.3.5 KOEXISTENCE PŘÍMÉHO A NEPŘÍMÉHO FINANCOVÁNÍ

Vysvětlili jsme si přístupy, které objasňovali existenci finančních zprostředkovatelů na finančním trhu. Obecným cílem těchto modelů bylo dokázat, že finanční zprostředkování, a tedy transmisní úvěrový mechanismus, je tou vesměs nejefektivnější alternativou, která z pohledu financování podnikatelských projektů může ve standardním tržním prostředí nastat. Závěry těchto modelů se ovšem od reality poněkud liší. Na finančních trzích prakticky nepřetržitě vedle sebe existují obě formy financování. V důsledku této skutečnosti tak začala vznikat řada nových teoretických přístupů, které se snaží tuto koexistenci zprostředkovaného a přímého financování vysvětlit. Mezi nejznámější přitom patří především modely Diamond a Holström a Tirole (1997), kteří se s využitím problematiky morálního hazardu pokoušejí vysvětlit, proč některé firmy nejsou schopny přesvědčit potenciální investory, aby jejich projekty financovali přímo. Oba modely si vysvětlíme pouze velmi stručně a zaměříme se pouze na závěry daných modelů, pro zájemce doporučuji dostudování v původních pracích autorů.

MODEL FINANČNÍHO ZPROSTŘEDKOVÁNÍ S REPUTAČNÍM KAPITÁLEM

Model koexistence přímého a zprostředkovaného financování podnikatelských projektů Diamonda je rozšířením předcházejícího modelu o dvě časová období ($t = 0, 1$). Základním cílem modelu je poukázat na hledisko tvorby tzv. reputačního kapitálu firmy, který je důsledkem předcházejícího úspěšného realizování podnikatelského záměru. Autor se pokusil dokázat, že za specifických podmínek je možné, aby všechny úspěšné firmy z období $t = 0$, získaly v období $t = 1$ volné finanční prostředky přímo od jednotlivých investorů. V období $t = 0$ přitom podle předpokladu dochází výhradně k financování zprostředkovanému s využitím bankovních úvěrů, které jsou ovšem pro podnikatele relativně dražším zdrojem.

Diamondův model reputačního kapitálu tedy předpokládá, že na trhu existuje větší množství heterogenních firem, které pro své podnikatelské projekty hledají volné finanční zdroje. Části z nich (f) je dle předpokladu umožněno předem se strategicky rozhodnout, který projekt si nakonec zvolí. Zbylé firmy ($1 - f$) tímto privilegiem naopak nedisponují, a proto mohou realizovat jen ty projekty, které jsou jim přiřazeny bez ohledu na to, zda jsou dobré nebo špatné.

- 1. V prvním období ($t = 0$) všechny firmy financují své projekty zprostředkovaně a $R_0 = \frac{(1+c)}{\pi_0}$.
- 2. Naproti tomu v období následujícím ($t = 1$) jsou již úspěšné firmy schopny emitovat tzv. přímý dluh, pro který platí, že $R_s = \frac{1}{\pi_s}$. Naopak neúspěšné firmy své projekty financují stejně jako v prvním období zprostředkovaně, přičemž platí, že: $R_U = \frac{1+c}{\pi_U}$.

Diamondův model je tak přes problematiku reputačního kapitálu schopen elegantně vysvětlit, proč některé firmy nemají v ekonomice problémy se získáváním přímých zdrojů pro financování svých projektů, zatímco jiné jsou vesměs odkázány na bankovní úvěry.

HOLMSTRÖM-TIROLŮV MODEL FINANČNÍHO ZPROSTŘEDKOVÁNÍ

Autoři se do modelu mimo dalších aspektů se pokusili zakomponovat důležitý faktor, a to kapitálovou omezenost finančních zprostředkovatelů.

Model předpokládá, že v ekonomice existují tři typy agentů: finanční zprostředkovatelé, firmy a přebytkové jednotky, tedy investoři. Tyto rizikově neutrální subjekty, které na sebe přijímají riziko jen ve výši vlastní kapitálové angažovanosti v investičních projektech, mezi sebou v prvním období ($t = 0$) uzavírají kontrakty, aby v období následujícím ($t = 1$) obdrželi agregovaný výnos R , který si na základě předem stanovených poměrů mezi sebou rozdělí. Podle předpokladu však ani jeden nemůže obdržet záporný výnos.

Z modelu vyplývá, že přímé financování je pouze pro kapitálově silné firmy. Dostatečně kapitálově vybavené firmy mohou čerpat bankovní úvěr a pro podkapitalizované firmy nejsou cizí zdroje financování dostupné vůbec.

1.4 Rovnováha a nerovnováha na trhu úvěrů

PRŮVODCE STUDIEM

i

Tato podkapitola je zpracována na základě Vodová (2009). Zájemci si mohou znalosti uvedené v této kapitole rozšířit a doplnit dle Vodová (2009), kde jsou uvedeny i další odkazy na literaturu.

Výsledkem střetu poptávky po úvěrech a nabídky úvěrů na úvěrovém trhu by mělo být rovnovážné množství poskytnutých úvěrů při rovnovážné úrokové sazbě. Tento stav se nazývá rovnováha na úvěrovém trhu. Na trhu úvěrů však může dojít (a často dochází) k situaci, kdy úroková sazba jako cena úvěru neplní svou funkci, nevyrovná nabídku úvěrů s poptávkou po úvěrech, nedojde k vyčištění trhu a na trhu úvěrů tak vznikne nerovnováha. Nesoulad mezi poptávaným a nabízeným množstvím úvěrů může nastat díky nedostatečné poptávce po úvěrech, častěji však nerovnováha vzniká jako důsledek nedostatečné nabídky úvěrů. Při dané úrokové sazbě tak poptávka po úvěrech převyšuje nabídku úvěrů. Tento druhý typ nerovnovážného stavu je spojen s problematikou přidělování úvěrů (credit rationing) a zadření úvěrů (credit crunch).

1.4.1 ZADŘENÍ A PŘIDĚLOVÁNÍ ÚVĚRŮ

ZADŘENÍ ÚVĚRŮ (CREDIT CRUNCH)

Definice credit crunch se mezi autory různí, např. Singer (1999) definuje zadření úvěrů jako situaci, kdy úrok nečistí trh úvěrů a neplní tak jednu ze svých funkcí ceny úvěrů, v důsledku čehož dochází k jejich přidělování tržními subjekty.

Bernanke a Lown (1991) definují zadření úvěrů jako významný posun křivky nabídky úvěrů doleva, a to i přesto, že reálné úrokové sazby a bonita potencionálních klientů zůstávají neměnné. Z této definice vyplývá, že zadření úvěrů vytváří náhlou poruchu na úvěrovém trhu bez změny standardních faktorů, které změny v poptávce či nabídce po úvěrech za normálních okolností způsobují. Clair a Tucker (1993) definují credit crunch jako pokles úvěrové nabídky, který vysvětlují dvěma příčinami. První z nich je pokles hodnoty bankovního kapitálu. Jako druhou příčinu poklesu pak shledávají podmínky uložené regulačními orgány, jako je například podmínka kapitálové přiměřenosti, tedy regulace povinně drženého bankovního kapitálu oproti tomu, co by banky, nebýt regulace, původně držely.

Pazarbasioglu (1997) credit crunch definuje jako pokles nabídky úvěrů vzhledem k náhlému snížení ochoty bank poskytovat úvěrové zdroje, což není doprovázeno růstem zá-půjčních úrokových sazeb. Ghosh a Ghosh (1999) naopak za credit crunch považují situaci, kdy dochází ke značnému převisu poptávky po úvěrech nad nabídkou. Tedy situace, kdy úrokové sazby nezajistí vyrovnání poptávky po úvěrech s nabídkou úvěrů a v důsledku toho na trhu úvěrů dochází k jejich kvantitativnímu přidělování (quantity rationing). Důvodem této situace může být dle názorů autorů výrazný pokles objemu depozit, zpřísněním požadavků orgánů bankovního dohledu na tvorbu rezerv a opravných položek či na kapitálovou přiměřenost bank. Také Pospíšil (1999) vztahuje zadření úvěrů k přidělování úvěrů. Dle jeho názoru se jedná o situaci, kdy banky na daném trhu omezí poskytování úvěrů na minimum, což může mít vážné důsledky pro ekonomický růst zejména v bankovně orientovaných finančních systémech. Avšak každé omezení poskytování úvěrů nemusí být zadřením úvěrů. Zpomalení tempa růstu úvěrů může být způsobeno poklesem poptávky po úvěrech (např. v situacích zadluženosti podniků nebo omezování investičních záměrů podniků apod.).

Nehls a Schmidt (2004) výše uvedené definice v podstatě shrnují, když credit crunch charakterizují jako negativní nabídkový šok, způsobený nedostatkem zdrojů bank či zpřísněním regulatorních pravidel v bankovníctví.

Holman (2000) se domnívá, že credit crunch vznikl jako důsledek závislosti ekonomiky na úvěrech, v situaci, kdy vysoké úrokové sazby přetrvávaly i v době ekonomické recese. Také Klaus (2000) usuzuje, že pomalé snižování úrokových sazeb vedlo k růstu reálných úrokových sazeb, které spolu s dodatečnými požadavky na komerční banky vyústilo v credit crunch. Naopak, Dědek (2000) tvrdí, že credit crunch vznikl jako reakce na předchozí úvěrovou expanzi. Jílek a Jílková (1999) nebo Havel (2004) mají podobný názor, že credit crunch vyvolal požadavek centrální banky na vyšší kapitálovou přiměřenost. Kubíček (2002) argumentuje, že v letech recese nedošlo ke snížení objemu nových středně a dlouhodobých úvěrů, ale pouze ke snížení objemu poskytnutých úvěrů jako celku, podle něj se vůbec nejednalo o credit crunch, ale pouze o změnu struktury poskytovaných úvěrů. Další z možných důvodů ukazuje Woo (1999), který tvrdí, že příčinou nižší ochoty bank poskytovat úvěry je náhlý posun nabídkové křivky úvěrů doleva v důsledku citelného snížení kapitálu bank.

Projevem credit crunch je výrazný pokles tempa růstu úvěrů nebo pokles objemu úvěrů. Protože v případě existence credit crunch poptávka po úvěrech převyšuje nabídku úvěrů, banky tak přistupují k přidělování úvěrů.

PŘIDĚLOVÁNÍ ÚVĚRŮ (CREDIT RATIONING)

Přidělování úvěrů je situace, kdy Freixas a Rochet (1998) pojmem credit rationing označují situaci, kdy poptávka po úvěru některých vypůjčovatelů je zamítnuta, ačkoliv jsou tito potenciální dlužníci ochotni zaplatit tržní úrokovou sazbu a splnit veškeré další požadavky banky, jako např. požadavek na zajištění úvěru či bonita dlužníka. Přidělování úvěrů je

způsobeno faktory, které ovlivňují nabídku úvěrů. Proto je důležité upozornit, že pokud banka odmítne poskytnout klientovi úvěr z důvodu nedostatečné bonity nebo z důvodu nedostatečného zajištění úvěrů, nejedná se o credit rationing.

Stiglitz a Weiss (1981) definují přidělování úvěrů jako situaci, kdy někteří vypůjčovatelé nedostanou úvěr, přestože jsou ochotni zaplatit i vyšší než tržní úrokovou sazbu, zatímco jiní, zjevně podobní vypůjčovatelé úvěr dostanou. Jaffee a Modigliani (1969) rozlišují dvě formy přidělování úvěrů, a to rovnovážné a dynamické přidělování úvěrů:

- rovnovážnému přidělování úvěrů dochází tehdy, dosahuje-li úroková sazba úvěrů své dlouhodobé rovnovážné úrovně;
- k dynamickému přidělování úvěrů potom dochází tehdy, jestliže úroková sazba úvěrů v krátkém období sice neodpovídá dlouhodobé rovnovážné úrokové sazbě, umožňuje však bance v krátkém období dosahovat maximálního zisku.

1.4.2 PŘÍČINY CREDIT CRUNCH

Základní faktory, které zapříčiňují snížení objemu poskytovaných úvěrů na úvěrovém trhu vedoucí až k zadření úvěrů, jsou veškeré situace, které vedou k odlivu finančních zdrojů bank (odliv zahraničního kapitálu, restriktivní měnová politika centrální banky, aj.), dále špatné úvěrování a morální hazard komerčních bank.

Řada ekonomických teorií se zabývá vztahem mezi poskytováním úvěrů a výkyvy v hospodářském cyklu. Někteří autoři poukazují na výrazný vliv zahraničního kapitálu na poskytování úvěrů. Tento objem zahraničního kapitálu přímo úměrně ovlivňuje úvěrovou emisi bank. Na peněžním trhu dochází k růstu volných prostředků ve formě bankovních rezerv. Komerční banky je následně transferují do nabízených úvěrů. Zvýšená dostupnost úvěrů zapříčiněná vyšší nabídkou a nižší úrokovou sazbou, kterou centrální banka doprovází svou expanzivní politikou, vede k možnosti získat finanční prostředky i takovým podnikům, které by si za normálních okolností úvěr nemohly dovolit. Tato situace zvyšuje riziko, že budou poskytnuty úvěry i na projekty nevratné (Hampl a Matoušek, 2000).

Dalším extrémem je výskyt cenových bublin na trhu. Ty sice v prvotní chvíli znamenají vysoký příliv úvěrů, ale v konečném důsledku vedou k recesi, výraznému propadu finančních trhů a zkrachování podniků, které již nemohou čerpat levné úvěry, vysokým ztrátám bank a v neposlední řadě ke credit crunch na úvěrovém trhu.

Tyto uvedené faktory však nejsou jedinými faktory vedoucí k zadření úvěrů, ale jedná se o ty nejzásadnější situace, které mohou vést k zadření úvěrů. Dále credit crunch prohlubuje vysoké zadlužení vlády u soukromého sektoru, vysoká regulace úvěrového trhu ze strany centrálních bank a další faktory.

Komerční banky často čelí při výskytu credit crunch současně i tzv. capital crunch. To je důsledek zhoršení kvality bankou držených aktiv z důvodů zvýšení klasifikovaných úvěrů v portfoliu banky. Capital crunch má za důsledek další zvýšení bankovního dohledu

a regulací ze strany centrální banky a pokles úvěrové dynamiky, což vede k prohloubení zadření úvěrů (Hampl a Matoušek, 2000).

1.4.3 PŘÍČINY PŘIDĚLOVÁNÍ ÚVĚRŮ

K ZAPAMATOVÁNÍ

Můžeme zmínit hlavní teorie, kterými se ekonomové pokoušeli vysvětlit příčiny přidělování úvěrů:

- teorie dostupnosti,
- asymetrie informací (nepříznivý výběr a morální hazard),
- příliš vysoké náklady na vymáhání či monitorování úvěrového kontraktu.

V dalším textu si jednotlivé pohledy definujeme.

1. TEORIE DOSTUPNOSTI JAKO PŘÍČINA PŘIDĚLOVÁNÍ ÚVĚRŮ

Teorie dostupnosti převažovala na počátku 50. let minulého století při vysvětlování příčin přidělování úvěrů. Teorie dostupnosti vysvětluje fungování úvěrového kanálu měnové politiky v podmínkách nízké citlivosti investorů na úrokové sazby.

Hlavní teze teorie dostupnosti byla vyjádřena takto: restriktivní měnová politika může vést k snížení nabídky úvěrů. Máme předpoklad, že investoři mohou své prostředky investovat do státních nebo soukromých dluhopisů. Z toho důvodu portfolia investorů mají dvě složky: státní dluhopisy jsou méně výnosné a méně rizikové (je s nimi spojeno pouze tržní riziko, což je riziko změny jejich tržní hodnoty), naproti tomu výnos i riziko soukromých dluhopisů je vyšší (vedle tržního rizika je investor vystaven i riziku úvěrovému, tedy riziku úpadku emitenta). Každý investor je ochoten přijmout pouze určitou úroveň rizika. Úroveň rizika a tím i složení portfolia investora (podíl státních a podíl soukromých dluhopisů) záleží na postoji investora k riziku. Investor, který vyhledává riziko a je schopen jej podstoupit, bude mít ve svém portfoliu více soukromých dluhopisů než rizikově averzní investor.

Předpokládejme, že v důsledku restriktivní měnové politiky dojde ke zvýšení úrokových sazeb. K dosažení vyššího požadovaného výnosu státních dluhopisů dojde poklesem jejich tržní hodnoty. S poklesem tržní hodnoty však roste celkové tržní riziko portfolií investorů, a to nad úroveň, kterou jsou investoři ochotni akceptovat. Pro návrat rizika na únosnou míru proto investoři musí změnit složení svých portfolií. Protože státní dluhopisy i přesto zůstávají méně rizikovou formou investice než dluhopisy soukromé, investoři chtějí zvýšit

podíl státních dluhopisů ve svých portfoliích. Ačkoliv tedy úroková sazba soukromých dluhopisů zůstává na stejné úrovni, nabídka zápůjčních prostředků pro firmy klesá a na trhu dochází k přidělování úvěrů (Vodová, 2009).

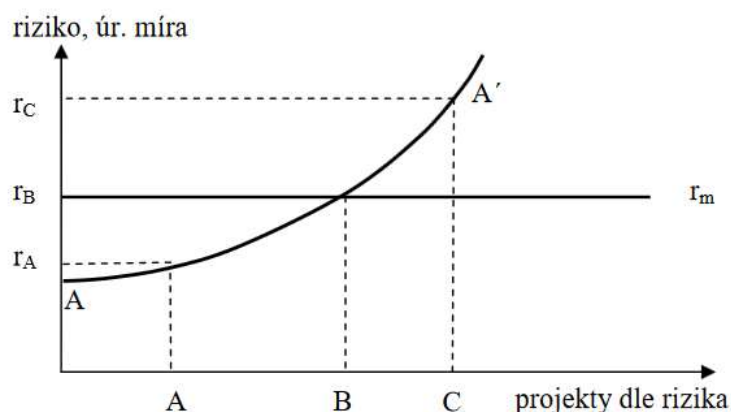
2. PŘIDĚLOVÁNÍ ÚVĚRŮ JAKO DŮSLEDEK NEPŘÍZNIVÉHO VÝBĚRU

Podle Stiglitz a Weiss (1981) lze příčinu přidělování úvěrů vysvětlit pomocí asymetrie informací mezi bankou a vypůjčovatelem. Podstatné je působení výše úrokové sazby a požadavky banky na zajištění úvěrů. U obou mohou prostřednictvím působení nepřímého efektu (efektu nepříznivého výběru) a přímého efektu významně ovlivnit rizikovost portfolia úvěrů banky.

2a. Nepříznivý výběr a úroková sazba

Odvození charakteristiky nabídky úvěrů je v modelu Stiglitz a Weisse (1981) založeno na předpokladu, že na banku se obrátí se žádostí o poskytnutí úvěru skupina vypůjčovatelů, z nichž každý potřebuje úvěr na financování určitého projektu. Každý projekt má určité rozdělení pravděpodobnosti dosažení výnosů. Toto rozdělení pravděpodobnosti dosažení výnosů se u různých firem liší a liší se tak i míra úvěrového rizika, které pro banku představují jednotliví vypůjčovatelé. Protože však banka nezná jednotlivá rozdělení pravděpodobnosti dosažení výnosů, není schopna míru rizika jednotlivých vypůjčovatelů rozlišit. Banka je pouze schopna odhadnout statistické rozdělení pravděpodobnosti dosažení výnosů pro celou skupinu vypůjčovatelů. Každý projekt proto oceňuje průměrnou mírou rizika.

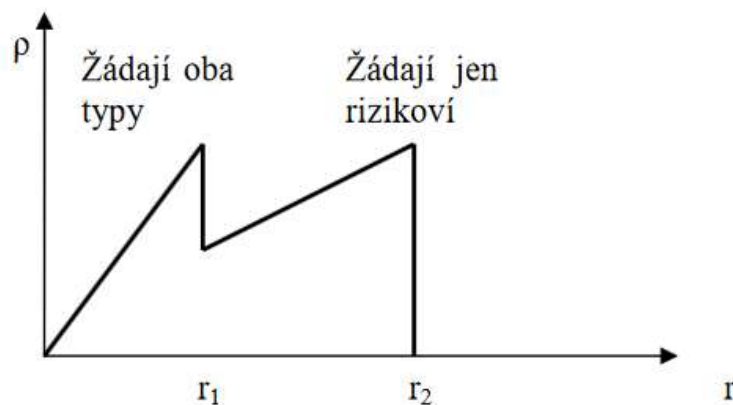
Pro danou úrokovou sazbu r platí, že firmy jsou ochotny půjčit si od banky pouze a jenom tehdy, je-li hodnota pravděpodobnosti dosažení výnosů projektu podniku větší než kritická hodnota. Kritickou hodnotou je taková hodnota projektu, při které je očekávaný zisk firmy roven nule. S růstem úrokové sazby každému projektu klesá očekávaný zisk. Pro banku je proto růst úrokové sazby spojen se dvěma různými efekty: s přímým a nepřímým. Přímý efekt zvýšení úrokové sazby spočívá v následném zvýšení úrokových výnosů a tím i zisku banky. Nepřímý efekt (efekt nepříznivého výběru) má však na zisk banky zcela opačný dopad. V podmínkách trhů s asymetrickými informacemi je totiž zvýšení úrokové sazby nerozlučně spojeno s problémem nepříznivého výběru (Vodová, 2009).

Obrázek 1-4: Nepříznivý výběr

Zdroj: Vodová (2009)

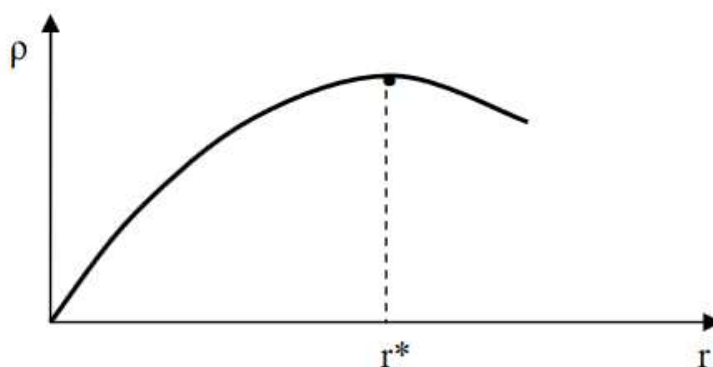
Obrázek 1-4 můžeme vysvětlit následujícím způsobem. Osa y zachycuje riziko investičních projektů, projevující se v úrokové míře požadované bankou, a na ose x jsou zobrazeny jednotlivé investiční projekty. Křivka AA' ukazuje rizikovost projektů. Pokud by byly dokonalé informace, banka by dokázala přesně ocenit riziko daného projektu a po každém vypůjčovateli by požadovala jinou úrokovou sazbu, která by přesně odpovídala jeho riziku. Banka ale nedokáže přesně ocenit míru rizikovosti projektů. Banka má k dispozici pouze informaci o průměrné úrovni rizika na trhu, která je vyjádřena tržní úrokovou mírou r_m . Takové úrovni rizika odpovídá pouze projekt B. Náklady na úvěrové financování projektu A budou příliš vysoké, proto takoví dlužníci budou upřednostňovat alternativní formy financování a opustí úvěrový trh. Tato situace však bude výhodná pro dlužníky s projekty typu C. Protože ačkoliv míře rizika těchto projektů odpovídá úroková sazba r_C , ve skutečnosti se jim podaří úvěr získat za podstatně nižší úrokovou sazbu r_b . Největší skupinou žadatelů proto budou dlužníci s projekty typu C. Jedná se však o projekty, které mohou přinášet vyšší návratnost v případě úspěchu, ale jsou to projekty s nižší pravděpodobností úspěchu. Důsledkem této situace bude rostoucí riziko nesplacení poskytnutých úvěrů. Nesplacení úvěru snižuje zisk banky a toto snížení zisku banky je projevem nepřímého efektu zvýšení úrokové sazby.

Obrázek 1-5: Nepřímý efekt zvýšení úrokové sazby

Zdroj: Vodová (2009)

Předpokládejme existenci dvou skupin dlužníků: bezpečné skupiny a rizikové skupiny. Bezpečné skupiny představují nízké úvěrové riziko, naopak rizikové skupiny jsou spojené s vysokým úvěrovým rizikem. Zatímco vypůjčovatelé z bezpečné skupiny jsou ochotni půjčit si pouze za úrokovou sazbu menší než r_1 (jejich projekt je málo rizikový, a tak i málo výnosný), vypůjčovatelé z rizikové skupiny jsou ochotni za úvěr zaplatit úrokovou sazbu až do výše r_2 . Pokud úroková sazba vzroste mírně nad úroveň r_1 , dojde k dramatické změně v kvalitě dlužníků (a potenciálně v kvalitě úvěrového portfolia banky). Málo rizikovní vypůjčovatelé budou hledat alternativní možnosti financování svých projektů a o úvěr budou žádat pouze vypůjčovatelé z rizikové skupiny. Zvýšení úrokové sazby je tak spojeno s působením přímého a nepřímého efektu. To je důvod, proč nárůst úrokové sazby může přinést menší zvýšení očekávaného zisku a od určité úrovně úrokové sazby dokonce pokles očekávaného zisku.

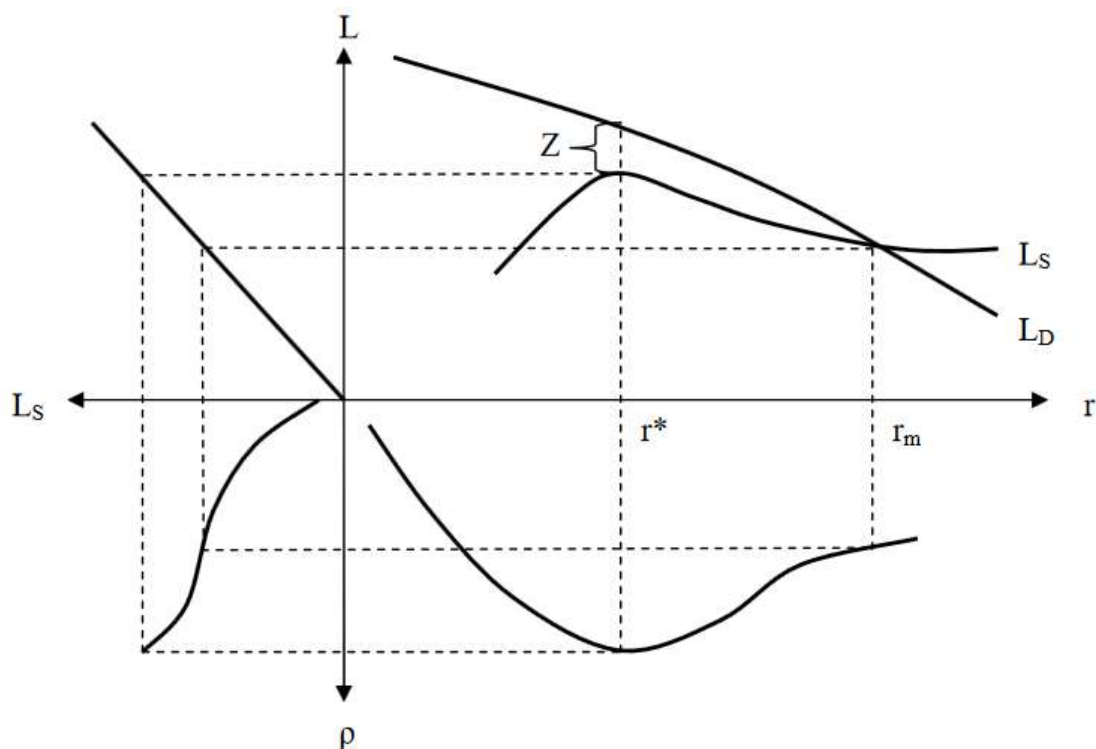

Obrázek 1-6: Optimální výše úrokové sazby

Zdroj: Vodová (2009)

Na Obrázku 1-6 je znázorněno, že existuje optimální výše úrokové sazby r^* . Při této výši úrokové sazby banka maximalizuje zisk. Pokud je úroková sazba menší než r^* , pak při růstu úrokové sazby převáží přímý efekt nad nepřímým efektem a banka by tak mohla

zvýšením úrokové sazby dosáhnout vyššího zisku. Naopak, pokud bude úroková sazba vyšší než r^* , banka by zisk mohla zvýšit snížením úrokové sazby. Při dalším zvyšování úrokové sazby by totiž nepřímý efekt převážil nad přímým efektem. Úroková sazba r^* je optimální z hlediska banky, protože zvýšení či snížení úrokové sazby nad nebo pod tuto úroveň by pro banku bylo neracionální a vedlo by ke snížení jejího zisku. Optimální výše úrokové sazby však nemusí být úrokovou sazbou, která čistí trh (Obrázek 1-7).

Obrázek 1-7: Rovnováha na úvěrovém trhu a credit rationing

Zdroj: Vodová (2009)

Obrázek 1-7 zachycuje poptávku po úvěrech jako klesající funkci úrokové sazby r . Nabídka úvěrů závisí na očekávané míře návratnosti úvěrů ρ . V pravém spodním kvadrantu grafu je zachycen vztah mezi úrokovou sazbou r a očekávanou výnosností banky ρ popsáný výše. Levý spodní kvadrant grafu zobrazuje vztah mezi výnosy banky a nabídkou zápůjčních prostředků L_S . Levý horní kvadrant grafu slouží pouze k převodu. Konečně pravý horní kvadrant ukazuje vzájemný vztah mezi nabídkou úvěrů L_S a poptávkou po úvěrech L_D .

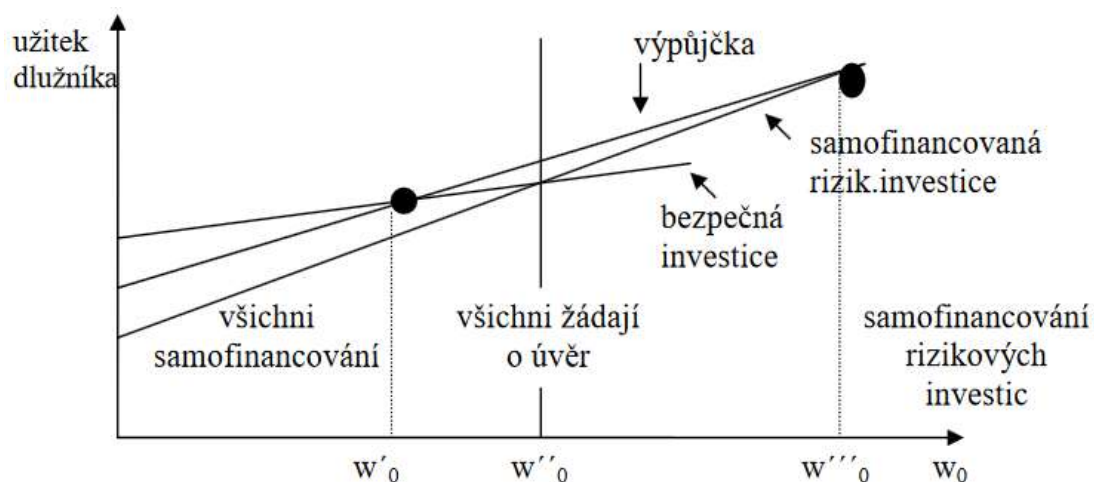
V grafu vidíme zachyceny dva stavy. Walrasovou rovnovážnou úrokovou sazbou je úroková sazba r_m , pro níž platí, že poptávka po úvěrech se rovná nabídce úvěrů. Trh úvěrů je při této úrokové sazbě v rovnováze. Jak je však patrné z pravého dolního kvadrantu, úroková sazba r_m není optimální pro banku, neboť snížením úrokové sazby by banka mohla dosáhnout většího zisku. V případě pro banku optimální úrokové sazby r^* poptávka po úvěrech převyšuje nabídku úvěrů v rozsahu Z a na trhu úvěrů dochází k přidělování úvěrů.

V případě existence převisu poptávky by mělo platit, že neuspokojení vypůjčovatelé budou nabízet bance vyšší úrokovou sazbu a úroková sazba se postupně bude zvyšovat tak dlouho, až dojde k vyrovnání nabídky s poptávkou. Na trhu úvěrů však k vyrovnání nabídky a poptávky nedojde: jestliže totiž budou někteří vypůjčovatelé ochotni platit úrokovou sazbu vyšší než r^* , banky projekty těchto vypůjčovatelů ocení jako rizikovější než projekty financované za úrokovou sazbu r^* . Rizikovější projekty představují vyšší pravděpodobnost nesplacení úvěru a tím nižší očekávaný zisk než úvěry poskytované za úrokovou sazbu r^* . Takové úvěry banky proto nebudou ochotny poskytovat. To vysvětluje, proč je od úrovně odpovídající úrokové sazbě r^* křivka nabídky úvěrů zpětně zakřivená a proč banky mohou preferovat přidělování úvěrů. Je tedy patrné, že k vyrovnání poptávky po úvěrech s nabídkou úvěrů nemůže dojít změnou úrokové sazby. Vyčištění trhu může být dosaženo pouze zvýšením nabídky úvěrů nebo snížením poptávky po úvěrech, a to o tolik, aby převis poptávky Z byl zredukován na nulu. Posunem křivky poptávky nebo nabídky by se zároveň změnila tržní úroková sazba r_m , která by poklesla až na hodnotu r^* . Nová rovnováha by tak byla optimální nejen z hlediska trhu, ale i z hlediska bank (Vodová, 2009).

2b. Nepříznivý výběr a požadavky banky na zajištění úvěru

Stiglitz a Weiss (1981) dále popisují vztah mezi nepříznivým výběrem a požadavky banky na zajištění úvěru a dokazují, že zvýšení požadavků na zajištění může díky nepříznivému výběru vést ke snížení zisku banky. Předpokládejme, že každý dlužník má možnost investovat do celé řady projektů. Každý z projektů je spojen s určitou pravděpodobností úspěchu (s určitou mírou rizika). Dlužníci mají zároveň alternativu vložit prostředky do bezpečné investice. Banka není schopna určit ani pravděpodobnost úspěchu projektu, ani velikost bohatství dlužníka. Všem dlužníkům proto nabízí jednotný kontrakt, který je určen úrokovou sazbou r a požadavkem na zajištění C .

Pouze dlužníci, jejichž majetek je vyšší než C , dosáhnou na úvěr. Existují dvě kritické hodnoty majetku dlužníků (w'_0 a w''_0). Dlužník bude žádat o úvěr pouze tehdy, pokud bude jeho majetek větší než w'_0 a menší než w''_0 . Je-li hodnota majetku dlužníka vyšší než w''_0 , financování investice z vlastních zdrojů přinese dlužníkovi větší užitek než financování prostřednictvím úvěru. Naopak je-li hodnota majetku nižší než w'_0 , nejvyššího užitku dlužník dosáhne zvolením bezpečné investice (Obrázek 1-8).

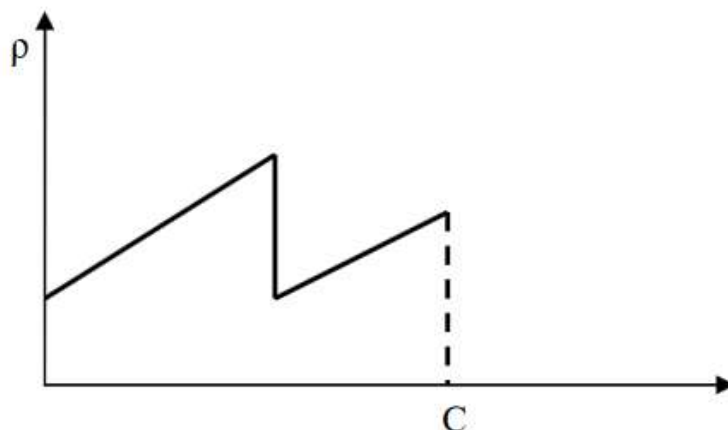

Obrázek 1-8: Vztah mezi výší majetku dlužníka a jeho očekávaným užitek

Zdroj: Vodová (2009)

Zvýšení požadavků na zajištění je, stejně jako v případě zvýšení úrokové sazby, spojeno s dvěma efekty. Přímý efekt spočívá v růstu zisku banky, nepřímý efekt (efekt nepříznivého výběru) má na zisk banky opačný dopad a v určitých situacích může být jeho vliv silnější, než vliv přímého efektu. Předpokládejme, že potenciální dlužníky je možno podle výše jejich majetku rozdělit do dvou skupin: bohatí a méně bohatí. Pro dlužníky z první skupiny platí, že mají menší averzi k riziku než méně bohatí (tvrzení vychází z předpokladu, že svůj vyšší majetek získali investováním do rizikovějších, ale tím i výnosnějších instrumentů). Méně bohatí v minulosti investovali do relativně bezpečných, avšak méně výnosných instrumentů. Proto platí, že i v současnosti bohatší dlužníci investují do rizikovějších projektů.

V případě méně bohatých dlužníků není zvýšení požadavků na zajištění spojeno s efektem nepříznivého výběru a má tak za následek jednoznačné zvýšení zisku banky. Existuje však kritická hodnota C_1 . Zvýší-li banka požadavky na zajištění nad tuto hodnotu, majetek méně bohatých dlužníků není dostatečný. O úvěr tak mohou žádat pouze bohatí dlužníci. Jelikož jsou méně rizikově averzní, získané prostředky investují do rizikovějšího projektu. Pravděpodobnost neúspěchu projektu je vyšší a očekávaný zisk banky klesá (Obrázek 1-9).

Obrázek 1-9: Zvýšení požadavků na zajištění snižuje očekávaný zisk banky

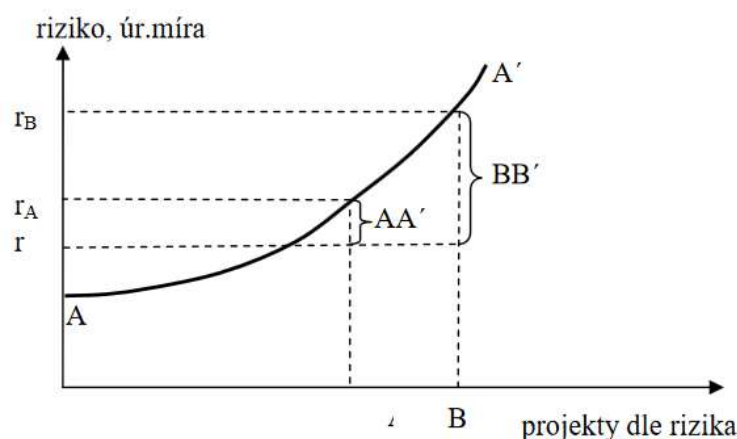
Zdroj: Vodová (2009)

Dopad zvýšení požadavků na zajištění na očekávaný zisk banky proto záleží na postoji k riziku potenciálních dlužníků, který vyplývá z velikosti jejich majetku.

3. PŘIDĚLOVÁNÍ ÚVĚRŮ JAKO DŮSLEDEK MORÁLNÍHO HAZARDU

Problém morálního hazardu se týká fáze po poskytnutí úvěru. Spočívá v riziku, že dlužník bude mít zájem na chování, které snižuje pravděpodobnost, že bude schopen dostát svým závazkům (splatit úvěr), např. bude chtít úvěr použít na jiný účel, než na který mu byl bankou poskytnut. Podstatné je opět působení výše úrokové sazby.

K morálnímu hazardu může docházet proto, že banky nejsou přímo schopny ovlivnit chování příjemců úvěru ani přímo kontrolovat, jak dlužník se zapůjčenými prostředky nakládá. Problematiku morálního hazardu zobrazuje Obrázek 1-10. Na ose y je znázorněno riziko investičních projektů a na vodorovné ose jednotlivé investiční projekty. Křivka AA' opět zachycuje rizikovost jednotlivých investičních projektů. Předpokládáme, že banka poskytla klientovi úvěr na financování investičního projektu A, spojeného s očekávanou výnosností a rizikem r_A . Tento úvěr byl poskytnut za úrokovou sazbu r . Očekávaný zisk dlužníka dosahuje výše AA' .

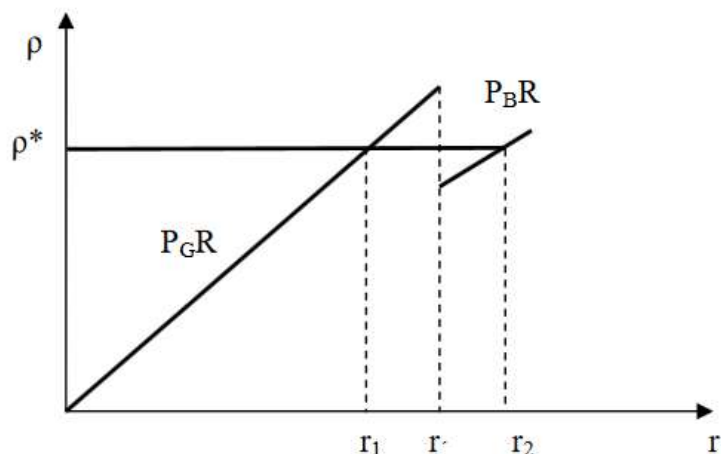

Obrázek 1-10: Morální hazard

Zdroj: Vodová (2009)

Dlužník se poté rozhodne, že získané prostředky použije na financování potenciálně výnosnějšího, avšak rizikovějšího projektu, jehož očekávaný výnos a riziko odpovídá úrovni r_A . Při tak vysokém riziku by však banka nebyla ochotna úvěr poskytnout, případně by požadovala vyšší úrokovou sazbu. Realizací projektu B tak dlužník vystavuje banku vyššímu úvěrovému riziku, než s jakým počítala, sám se však vystavuje pouze riziku, že nebude schopen úvěr splatit. V případě, že by projekt B byl úspěšný, dlužník by získal zisk BB' (tedy vyšší zisk, než kdyby realizoval projekt A), avšak banka by žádný dodatečný výnos nad úroveň dohodnuté úrokové míry r nezískala. Důsledkem existence morálního hazardu může být skutečnost, že úvěrový trh nefunguje optimálně a dochází k přidělování úvěrů.

Jedním z modelů vysvětlujících, jak morální hazard vede k přidělování úvěrů, je model Bestera (1985) a Hellwiga. Předpokládejme, že firma má možnost volby, jakou výrobní technologii zvolí při realizaci investičního projektu: dobrou, která při jednotkové investici přinese G , pravděpodobností PG , nebo špatnou, jež vyprodukuje B s pravděpodobností PB . Použití dobré technologie je spojeno s vyšším očekávaným výnosem ($PGG > PBB$), avšak cash flow v případě úspěchu je vyšší u špatné technologie ($B > G$), což znamená, že špatná technologie je rizikovější než dobrá. Předpokládáme, že výše úvěru činí jedna. Úvěrová smlouva specifikuje podmínky tak, že v případě úspěchu projektu je firma povinna splatit částku ve výši R . Pro firmu bude výhodné zvolit dobrou technologii pouze tehdy, bude-li úroková sazba menší nebo rovna mezní úrokové sazbě r' . Pokud je výše splátek relativně nízká, dlužník očekává vyšší čistý zisk z daného investičního projektu, a to jej motivuje k volbě dobré technologie. Vysoké splátky naopak znamenají, že při volbě dobré technologie bude čistý zisk tak nízký, že se firmě vyplatí zvolit spíše špatnou technologii.

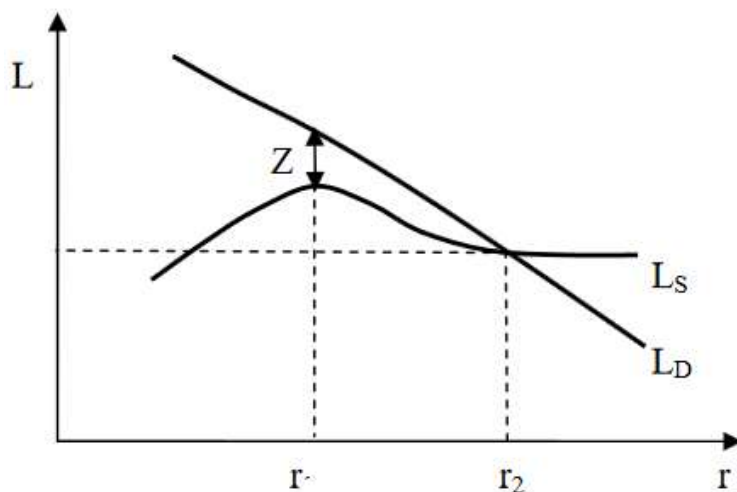

Obrázek 1-11: Očekávaný zisk banky jako funkce úrokové sazby

Zdroj: Vodová (2009)

Z Obrázku 1-11 je patrné, že očekávaný zisk banky je funkcí bankou požadované celkové výše splácené částky, respektive za předpokladu úvěru ve výši jedna je funkcí úrokové sazby. Bude-li skutečná úroková sazba r menší než mezní hodnota r' , pak firma zvolí dobrou technologii a očekávaná návratnost bude PGR . Naopak bude-li skutečná úroková sazba vyšší než mezní hodnota úrokové sazby r' , pro firmu bude výhodnější zvolit špatnou technologii. Očekávaná návratnost bude v tomto případě činit PBR . Vztah mezi výší úrokové sazby a očekávaným ziskem banky proto musí být graficky vyjádřen pomocí nespojitě křivky.

Ve schématu je dále zakreslena nabídka úvěrů, a to jako dokonale elastická nabídka, odpovídající úrovni očekávaného zisku ρ^* . V takovém případě úrokové sazby r_1 a r_2 čistí úvěrový trh. V případě dokonale elastické nabídky úvěrů nemůže dojít k tomu, že by banky přidělovaly úvěry. Obrázek 1-12 zobrazuje nabídku úvěrů, která není dokonale elastická a ukazuje tak, kdy k přidělování úvěrů může docházet.

Obrázek 1-12: Rovnovážné přidělování úvěrů

Zdroj: Vodová (2009)

Na ose y je zachyceno celkové množství úvěrových prostředků, na ose x je znázorněna výše úrokové sazby. Tvar křivky nabídky úvěrů odráží vztah mezi výší úrokové sazby a ziskem banky. Důsledkem zvyšování úrokové sazby je růst zisku banky, a to až do výše mezní hodnoty úrokové sazby r' . Další zvýšení úrokové sazby má za následek skutečnost, že pro dlužníky je výhodnější zvolit špatnou technologii, což se odrazí v rostoucím úvěrovém riziku a nižším zisku banky. Od úrovně r' proto klesá ochota banky poskytovat úvěry. Poptávka po úvěrech je klesající funkcí úrokové sazby, neboť s rostoucí úrokovou sazbou se firmy snaží hledat alternativní možnosti financování investičních projektů. Úroková sazba r_2 čistí trh, není však optimální pro banku. Protože r_2 je vyšší než r' , demotivuje dlužníky. Snížením úrokové sazby by banka mohla dosáhnout vyššího zisku. Při úrokové sazbě r' banka maximalizuje zisk, avšak trh úvěrů je v nerovnováze: poptávka po úvěrech převyšuje nabídku úvěrů v rozsahu Z a dochází k přidělování úvěrů. Analogicky jako v případě nežádoucího výběru, k vyrovnání poptávky po úvěrech s nabídkou úvěrů může dojít pouze zvýšením nabídky úvěrů nebo snížením poptávky po úvěrech, a to tak velkou změnou poptávky nebo nabídky, aby převis poptávky Z byl zredukován na nulu. Posun křivky poptávky nebo nabídky by zároveň přinesl změnu úrokové sazby a nová rovnováha při úrokové sazbě r' by tak byla optimální nejen z hlediska trhu, ale i z hlediska bank.

4. PŘIDĚLOVÁNÍ ÚVĚRŮ JAKO DŮSLEDEK PŘÍLIŠ VYSOKÝCH NÁKLADŮ

V ekonomické teorii existují také názory, že k přidělování úvěrů může docházet i v důsledku příliš vysokých nákladů na vymáhání či monitorování úvěrů.

4a. Credit rationing a náklady na vymáhání úvěrů

Tento přístup zdůrazňuje problémy s vymáháním dlužných částek po dlužnících, přičemž dlužníci nesplácí přijaté úvěry, i když na splácení mají dostatek peněžních prostředků. Splacení úvěrů může být vymáháno soudní cestou, v naprosté většině případů však bývají

využívány alternativní nástroje, jako například zajištění úvěrů. Neméně důležitá je přitom právní úprava, která by měla dostatečně chránit práva věřitele a umožnit efektivní a rychlé vymáhání dlužných částek. Kromě toho je možno konstatovat, že úvěrové kontrakty jsou do jisté míry samovymahatelné. Pokud si je dlužník vědom, že by případné nesplacení úvěru mělo za následek omezený přístup k úvěrům v budoucnosti, bývá zpravidla dostatečně motivován přijatý úvěr řádně splatit.

4b. Credit rationing a náklady na monitorování úvěrů

K vysvětlení existence přidělování úvěrů pomocí příliš vysokých nákladů na monitorování úvěrů dospěl Williamson (1987). Z modelu zcela vylučuje nepříznivý výběr (nepředpokládá existenci ex-ante informační asymetrie mezi věřitelem a dlužníkem). Protože pravděpodobnost úspěšnosti projektů není ovlivněna chováním dlužníka, lze sice vyloučit ex-ante morální hazard, nicméně ex-post morální hazard je důležitým faktorem, ovlivňujícím podmínky kontraktu mezi dlužníkem a věřitelem.

1.4.4 MĚŘENÍ NEROVNOVÁHY NA TRHU ÚVĚRŮ

Empirické analýzy nerovnováhy na úvěrovém trhu jsou komplikovány skutečností, že rozsah přidělování či zadření úvěrů nelze přímo měřit. Za tímto účelem byly vyvinuty dvě skupiny metod.

Spíše teoreticky je uváděna možnost využívat proxy proměnné. Jak uvádí Jaffee a Modigliani (1969), o existenci přidělování či zadření úvěrů vypovídá vývoj takových veličin, jako jsou úroveň úrokových sazeb v ekonomice či jejich změny. Zvýšení úrokové sazby komerčních úvěrů by tak mělo vést k redukcí přidělování úvěrů, neboť má za následek pokles poptávky po úvěrech a růst nabídky úvěrů. Hlavní nevýhodou jejich modelu je však zejména skutečnost, že uváděné proxy proměnné nemusí v podmínkách jiné konkrétní ekonomiky skutečně odrážet stupeň přidělování úvěrů.

Naprostá většina empirických prací proto využívá druhého přístupu, a to analýzy trhu úvěrů s využitím nerovnovážných modelů. Ty umožňují odhadnout poptávku a nabídku za podmínky, že skutečný objem poskytnutých úvěrů je determinován menší ze dvou hodnot – poptávkou po úvěrech či nabídkou úvěrů.

NEROVNOVÁŽNÉ MODELY

Nerovnovážné modely jsou používány při analýze jak trhu úvěrů, tak i ostatních trhů (trhu práce, trhu komodit, peněžního trhu aj.). Lze je však využít i pro analýzu finančního sektoru dané země, analýzu celkové makroekonomické rovnováhy státu či fungování centrálně plánovaných ekonomik.

Funkci poptávky po jakémkoli statku či službě a funkci nabídky tohoto statku či služby lze obecně specifikovat jako:

$$D_t = \alpha_0 X_t^D + \alpha_1 P_t + u_t^D \quad (13)$$

$$S_t = \beta_0 X_t^S + \beta_1 P_t + u_t^S \quad (14)$$

kde:

- D_t značí poptávané množství v období t ,
- S_t značí nabízené množství v období t ,
- X_t^D je vektor proměnných, které ovlivňují poptávku,
- X_t^S je vektor proměnných, které ovlivňují nabídku,
- P_t je cena statku či služby v období t ,
- u_t^D a u_t^S jsou chybové složky.

Jelikož jde o standardní funkce nabídky a poptávky, předpokládá se pozitivní vztah mezi cenou a nabízeným množstvím ($\beta_1 > 0$) a negativní vztah mezi cenou a poptávaným množstvím ($\alpha_1 < 0$).

SHRNUTÍ KAPITOLY

Banku dle zákona o bankách definujeme jako akciovou společností, která přijímá vklady od veřejnosti a poskytuje úvěry, a která má k tomuto výkonu činnosti bankovní licenci. Kromě toho může banka vykonávat další činnosti, pokud je má povoleny v udělené licenci. Funkce bank lze členit do čtyř základních kategorií, a to nabízení přístupu k platebnímu a zúčtovacímu mechanismu, transformace zdrojů, řízení rizik a zpracování informací a monitorování dlužníků. Model všeobecné rovnováhy Arrow-Debreu, který zachycuje bankovní sektor dochází k závěru, že banky jsou zbytečné. Avšak existuje několik důvodů existence bank a finančních zprostředkovatelů, mezi které patří zejména transakční náklady, zabezpečování likvidity, sdílení informací a delegované monitorování.

Další část kapitoly byla věnována rovnováze a nerovnováze na trhu úvěrů. K nerovnováze na úvěrovém trhu dochází v situaci, kdy úroková sazba jako cena úvěrů neplní svou funkci a nevyrovnává nabídku úvěrů s poptávkou po úvěrech. K nerovnováze na úvěrovém trhu může dojít v situaci, kdy je nesoulad mezi poptávaným a nabízeným množstvím úvěrů. Příklad, kdy existuje na úvěrovém trhu nedostatečná nabídka úvěrů, je spojen s problematikou přidělování a zadření úvěrů. V kapitole byly tyto pojmy vysvětleny a uvedeny jejich hlavní příčiny.

OTÁZKY

1. Transformace denominační znamená, že:
 - a) banka snižuje informační asymetrii na finančním trhu
 - b) banka transformuje finanční prostředky získané od věřitelů a poskytuje je dlužníkům v jiných formách a s jinými charakteristikami
 - c) banka získává zdroje a umisťuje svá aktiva v odlišných zemích
 2. V modelu všeobecné rovnováhy v bankovníctví se předpokládá:
 - a) existence centrální banky
 - b) nedokonalá konkurence
 - c) dokonalá konkurence
 3. Zadření úvěrů lze definovat jako:
 - a) negativní nabídkový šok na úvěrovém trhu
 - b) negativní poptávkový šok na úvěrovém trhu
 - c) nedostatečná bonita žadatelů o úvěr
 4. Rovnováha v Arrow-Debrau modelu nastává v případě, že se úrokové sazby depozit jsou nižší než úrokové sazby poskytovaných úvěrů. ANO x NE
 5. Mezi hlavní příčiny přidělování úvěrů patří teorie dostupnosti, asymetrie informací a vysoké náklady na vymáhání či monitorování úvěrového kontraktu. ANO x NE
-

ODPOVĚDI

1. b)
 2. c)
 3. NE
 4. a)
 5. ANO
-

2 VÝVOJOVÉ TRENDY V BANKOVNICTVÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Druhá kapitola studijního textu se bude zabývat vývojovými trendy v bankovníctví. Nejprve budou znázorněny faktory, které ovlivňují změny ve struktuře finančních institucí, zejména bank. Následně budou hlavní faktory podrobně popsány. Konkrétně bude podrobně definována globalizace bankovních sektorů, její stimuly a způsoby měření. Poté bude charakterizována privatizace v bankovním sektoru a argumenty pro a proti privatizaci, které se objevovaly v České republice v 90. letech minulého století.

V další části kapitoly budou charakterizovány fúze a akvizice v bankovníctví, budou popsány hlavní typy fúzí a akvizic a vlny, ve kterých probíhaly. V neposlední řadě budou znázorněny motivy a důsledky fúzí a akvizic v bankovním sektoru.

CÍLE KAPITOLY

- Vymežit základní faktory, které ovlivňují změny ve struktuře finančních institucí
- Definovat globalizaci v bankovníctví a způsoby jejího měření.
- Definovat privatizaci v bankovníctví a argumenty pro a proti privatizaci bank.
- Objasnit fúze a akvizice v bankovním sektoru, motivy a důsledky fúzí a akvizic.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Globalizace, metody měření globalizace, stimuly globalizace. Technologický pokrok, deregulace a regulace, diverzifikace, institucionalizace. Integrace úvěrových trhů. Privatizace v bankovníctví, fúze a akvizice, synergický efekt.

2.1 Faktory ovlivňující změny ve struktuře finančních institucí

Struktura finančního a bankovního sektoru, velikost finančních institucí i jejich podíl na finančním trhu a veškeré aktivity bank procházejí v posledních desetiletích ve světě významnými změnami. Ve finančním sektoru dochází k růstu koncentrace (koncentraci se podrobně věnuje kapitola 3), fúzím a akvizicím (tomuto tématu se věnujeme v podkapitole 2.7), změnami také prochází regulace a dohled v bankovníctví apod. Veškeré faktory jsou

ovlivněny řadou ekonomických, politických, společenských, historických i technický faktorů. Veškeré faktory se vzájemně ovlivňují a působí společně. Mezi faktory, které ovlivňují změny ve struktuře finančních institucí, patří:

- globalizace
- technologický pokrok
- privatizace
- fúze a akvizice
- integrace
- deregulace – regulace
- finanční (bankovní) krize
- diverzifikace
- univerzalizace
- institucionalizace
- sofistikovanější klienti
- vývoj reálného důchodu, inflace a úrokových sazeb
- dezintermediace

PRŮVODCE STUDIEM

Nyní se podrobněji zaměříme na některé z faktorů, které ovlivňují změny ve struktuře finančních institucí a podrobněji si je definujeme. Některým výše uvedeným faktorům se budeme věnovat podrobněji, proto budou popsány v samostatných podkapitolách. Konkrétně si podrobněji popíšeme globalizaci, privatizaci v bankovníctví, fúze a akvizice, integraci, deregulaci a dezintermediaci. Finanční (bankovní) krize budou součástí samostatné sedmé kapitoly.

Pokrok v technologiích používaných ve finančních institucích výrazně ovlivňuje konkurenční pozici jednotlivých firem i schopnost vykonávat efektivně funkci zprostředkovatele. Rozvoj informačních technologií a jejich použití v bankovníctví, elektronizace platebního styku a bankovních služeb výrazně snížil transakční, personální i administrativní náklady. Rozšiřování technologického pokroku transformuje bankovníctví na odvětví se stále rostoucím podílem fixních nákladů. Informační technologie vedly v bankovním sektoru k růstu produktivity, ke zvýšení flexibility, zvýšení diverzifikace produktů v rámci jedné instituce. Navíc technologický pokrok rozšířil geografické hranice, v nichž mohou finanční instituce nabízet své produkty a služby a zvýšil informovanost všech subjektů.

Postupný proces privatizace bank v řadě zemí byl další z faktorů, které mají vliv na strukturu finančních institucí. Dále můžeme uvést rostoucí konsolidaci bank a dalších finančních institucí prostřednictvím fúzí a akvizic do větších společností v rámci snah o snížení rizika, rozšíření trhů a kompenzaci rostoucích nákladů.

Diverzifikace činnosti finančních institucí také ovlivňuje strukturu finančních služeb. Jedná se o rozšiřování nabídky produktů a služeb, které nabízejí jednotlivé finanční instituce. V posledních desetiletích veškeré finanční instituce významně rozšířily paletu nabízených produktů a služeb. Předpokladem pro tyto změny byl proces deregulace (deregulaci se věnuje podkapitola 2.3). Diverzifikace se týká veškerých finančních institucí

Diverzifikace a deregulace jsou jednou z příčin, které vedou k vytváření bankovních holdingů. Navíc diverzifikace a deregulace vedou k tomu, že se finanční instituce stále méně odlišují charakterem svých poskytovaných služeb a získávají tak univerzální charakter. Deregulace 80. a 90. let minulého století (viz podkapitola 2.3) potvrzuje, že internacionalizace a liberalizace neznamenaají naprostou deregulaci, ale vytvoření nových pravidel regulace a dohledu, které odpovídají novým podmínkám.

Pokračuje proces harmonizace pravidel bankovní regulace a koordinace dohledu v mezinárodním měřítku.

Univerzalizaci bankovníctví lze spojit se slučováním bank a stíráním rozdílů mezi bankami navzájem i mezi bankami a ostatními finančními institucemi. Na jedné straně se banky pronikají stále více do sféry nebankovních aktivit, a tak se angažují v oblasti nebankovních produktů a služeb. Na druhé straně rada nebankovních institucí postupuje do bankovní sféry tím, že poskytují bankovní služby. Navíc tak pokračuje proces poklesu zprostředkování finančních transakcí prostřednictvím bank.

Institucionalizace je často spojena s trendem konsolidace a odráží trend, kdy velké instituce získávají rozhodující postavení na světových finančních trzích. Ve funkci investorů i poskytovatelů finančních služeb se tedy prosazují skupiny velkých obchodních bank, burzy, penzijní společnosti, pojišťovny, investiční společnosti a investiční fondy.

Sofistikovanější klienti je další důvod, který vede ke změnám ve struktuře finančních institucí. Vzdělanější a světa financí znalější klienti se mnohem více začínají zajímat o to, jak je nakládáno s jejich penězi a jak mají s penězi nakládat. Zajímají se o výnosy svých úspor. Sofistikovanější klienti si jsou velmi dobře vědomy možností vyšších výnosů při vhodném investování. Navíc rostoucí promyšlenost při rozhodování a znalost alternativních zdrojů finančních služeb, jak ze strany vypůjčovatелů, tak i věřitelů znamená vyšší citlivost na riziko.

Finanční sektor je navíc ovlivňován vývojem ekonomických a finančních veličin, jako je úroveň cen a změny úrokových sazeb. V 50. letech a první polovině 60. let minulého století byly ekonomiky vyspělých států relativně stabilní, a zejména růst cen byl zanedba-

telný, stejně jako byly relativně stabilní úrokové sazby. Tomu odpovídala i relativní stabilita finančního sektoru ve většině ekonomicky vyspělých zemích. Avšak v druhé polovině 60. let 20. století vedl růst cen a úrokových sazeb k silnému tlaku na změny ve finančním systému. Negativní dopady ekonomických změn a nemožnost přizpůsobit se nové situaci se v 70. letech minulého století začaly projevovat zejména v silně regulovaném bankovníctví.

Dalším faktorem, který je charakteristický pro vývoj bankovních systémů, je internacionalizace. Internacionalizace je přerůstání ekonomik přes národní hranice, tedy růst pohybu zboží, služeb, peněz a kapitálu přes národní hranice. S tím je také spojen vzrůstající podíl zahraničních bank na domácích trzích. Bankovníctví se tak stává globálním odvětvím se stále menším počtem geografických a teritoriálních hranic. Vzrůstající konkurence na světových finančních trzích zvyšuje nejistotu a tlaky na ziskovost a dostatečnou výši kapitálu. S tím souvisí růst rizikovosti pro instituce poskytující finanční služby, nárůst případů nesolventnosti a vládní pomoci.

2.2 Globalizace bankovních sektorů

Pojem globalizace je možno definovat několika způsoby a lze najít v literatuře odlišné výklady. Přestože globalizace nemá jednoznačnou definici, můžeme říct, že globalizace je spontánní, neřízený proces stále intenzivnější integrace zemí světa v jediném ekonomickém systému. Globalizaci můžeme definovat jako jev, který zahrnuje různé změny ve společnosti, které vedly k větší propojenosti politických, sociokulturních a ekonomických událostí na celosvětové úrovni. Globalizace je chápána jako nerovný proces, v jehož důsledku se některé části světa relativně přibližují, zatímco jiné relativně oddalují, to vše bez ohledu na geografickou vzdálenost.

Mezinárodní měnový fond definuje globalizaci jako rostoucí ekonomickou vzájemnou závislost zemí ve světovém měřítku v důsledku rostoucího objemu a druhu přeshraničních transakcí zboží a služeb a toku mezinárodního kapitálu, jakož i rychlejšího a rozsáhlejšího šíření technologií. Tato definice pomíjí klíčovou důležitost komunikací, především internetu a masmédií. Právě nepřetržitý proud informací vede ke zrychlení všech společenských procesů, k transformaci času a prostoru. Vzdálené skutečnosti, ať ekonomické či jiné, ovlivňují stále intenzivněji životy obyvatel zemí zejména přímo vtažených do globalizačních procesů (Mezřický et al., 2006).

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) definuje globalizaci jako proces zvyšující závislost trhů a národních ekonomik, vyvolaný vysokou dynamikou obchodu se zbožím, kapitálem, službami a transferem technologií a know-how.

VLNY GLOBALIZACE

Dosavadní proces globalizace lze rozčlenit do několika vln. První vlna probíhala od poloviny 19. století do první světové války a přinesla nebývalý pohyb zboží, kapitálu a osob.

Počátek této první vlny je označován jako doba internacionalizace. Vyznačuje se rychlým ekonomickým růstem, zvýšeným pohybem kapitálu, zvyšující se otevřeností ekonomik a migrací pracovních sil. Docházelo zejména k pohybu portfoliového kapitálu a obchodu mezi nezávislými firmami. První etapa globalizace končí přibližně před počátkem první světové války a další období je charakterizováno omezováním vzájemných ekonomických vztahů.

Po určitém útlumu došlo ke druhé vlně globalizace, konkrétně v období od 50. let až po 90. léta 20. století. Druhá vlna se vyznačuje intenzivním vznikem nadnárodních korporací, které se stávají dominantními hráči jak ve směně zboží, tak pohybu kapitálu. Navíc tato etapa se vyznačuje vznikem několika světových integračních seskupení a mezinárodních organizací, které mají za cíl zjednodušit obchodování mezi národy.

Třetí vlnu lze charakterizovat jako přelom a začátek 21. století. Silný rozmach v 90. letech 20. století byl právě díky geopolitickým změnám a rozpadem systému centrálně plánovaných ekonomik v zemí střední a východní Evropy. Třetí vlnu podmiňuje silná mikroekonomická dimenze, která se odráží ve strategii firem. Mění se způsob, jakým firmu zajišťují produkci a způsob vzájemné spolupráce i konkurence mezi nimi. Dochází k rozvoji mezinárodní produkce, kdy jsou různé segmenty umístěny na různých místech (Pichanič, 2002).

2.2.1 STIMULY GLOBALIZACE

K ZAPAMATOVÁNÍ

Existují klíčové prvky, které daly vzniknout globalizaci jako takové. V celé historii je možno nalézt několik zásadních momentů, bez nichž si globalizaci lze jen velmi obtížně představit. Obecně je globalizace je stimulována zejména třemi faktory:

- nové technologie (náklady na komunikaci a zavádění informačních technologií)
- liberalizace, resp. deregulace
- nadnárodní korporace (vlna fúzí a akvizic a privatizační procesy)

V první řadě je to technologický pokrok. Snižováním nákladů na komunikaci a zaváděním odpovídajících informačních technologií jsou překonány přirozené bariéry času a prostoru. Tak jsou odstraňovány hranice mezi dříve oddělenými národními trhy. Odstraňování bariér na trzích uvnitř zemí, mezi zeměmi mezi produkty dále posilují konkurenčnost ekonomického prostředí. Zmenšení světa v prostorovém uspořádání je dáno nárůstem infrastrukturní vybavenosti z hlediska přepravy zboží a informací, zlepšení logistických po-

stupů na obecné světové úrovni. Bez toho by nemohlo docházet k dostatečně efektivní alokaci výrobních zdrojů (Jeníček, 2001, s. 32). Mezi hlavní prvky zde můžeme zařadit: levná doprava, moderní způsoby komunikace, mikroprocesory a výpočetní technika a internet.

Liberalizace je výsledkem multilaterálních a bilaterálních jednání, ale i nezávislého rozhodnutí celé řady států. Přestože její postup je rozdílný v jednotlivých zemích, trend celosvětové liberalizace je jednoznačný (Polouček, 1999). Liberální tržní hospodářství je zásadním předpokladem pro formování globalizované společnosti. Liberalizace mezinárodního obchodu zvyšuje rozdělovací efektivnost, přináší do hospodářství větší dynamiku, zlepšuje inovativnost a výkonnost domácích podniků díky vnější soutěži, zvyšuje spotřebitelům možnost volby a snižuje ceny díky mezinárodní soutěži a specializaci, zvyšuje odolnost zemí vůči vnějším otřesům a spekulacím, zvyšuje pohyblivost výrobních činitelů (kapitál a technologie), což umožňuje měnit komparativní výhody země a dosáhnout posunu při využívání zdrojů při udržitelném rozvoji a zvyšování výkonnosti (Jeníček, 2001, s. 46). Liberalizace světového obchodu a devizových režimů navíc odstraňuje institucionální bariery obchodní výměny a kapitálových toků (Erbenová, 2005).

Globalizace je stimulována prudkým vzestupem počtu a ekonomické síly nadnárodních korporací, které jsou v podstatě nositeli globalizace). Dále je globalizace posilována i privatizačními procesy v jednotlivých zemích a snahou odstraňovat monopolní strukturu a praktiky. Projevem globalizace je také expanze nadnárodních společností na trhy, které slibují dynamický růst. Proto je projevem globalizace vlna fúzí a akvizicí překračujících národní hranice. Mezinárodní toky kapitálu byly jedním z rozhodujících dodatečných stimulu inovací ve finančním sektoru.

Další kategorii, která je klíčovou pro rozvoj globalizace, můžeme označit jako zásadní politické kroky. Mezi důležitá politická rozhodnutí, která usnadnila přeshraniční obchodní styky a napomohla procesu globalizace, patří existence mnoha států, liberalizace a nadnárodní uskupení. Jev existence mnoha států je patrný zejména v Evropě, kde je mnoho malých států. Přestože se jedná o historický vývoj, tak existence mnoha malých států na relativně malém území, jakým je Evropa, přímo iniciuje intenzivní mezinárodní obchod a tím i globalizaci.

2.2.2 PŘÍNOSY A VÝZVY FINANČNÍ GLOBALIZACE

Globalizační procesy jsou doprovázeny pozitivními i negativními jevy.

Mezi klady se uvádí:

- růst objemu obchodovatelného zboží,
- rychlost a komplexnost přímých investičních toků,
- ekonomický růst původně rozvojových zemí, které jsou dnes zeměmi s vyspělými ekonomikami,
- globalizace povzbuzuje rozvoj dalších zemí,

- vzniká kultura, která je působením masmédií otevřená globálně působícím vlivům.

Mezi zápory se uvádí:

- nekontrolovaný transfer finančního kapitálu, který je několikanásobně vyšší než objem obchodovatelného zboží,
- riziko ekonomických kolapsů,
- rostoucí nerovnost v přístupu k celkovému společenskému růstu,
- globální spotřeba roste, ale mimo spotřební explozi stále zůstává 20% populace v nejchudších částech světa. V některých zemích spotřeba dokonce klesá,
- příčinou stálých technických inovací roste nebo klesá nezaměstnanost v rozvinutých průmyslových zemích,
- globalizace oslabuje roli národního státu, kdy malé a střední méně rozvinuté státy ztrácejí vliv na chod ekonomiky a jsou stále více odkázány na libovůli nad-národních společností (Mezřický et al., 2006).

Jedním z nejvíce diskutovaných negativ je také nerovnost rozdělování příjmů. Rozdíl mezi příjmy nejvyspělejších a nejchudších států je stále větší. Dalším významným negativem je také zvyšující se nezaměstnanost států západní civilizace, a to díky tomu, že dochází k odlivu pracovních míst do méně vyspělých států (Dicken, 2011).

2.2.3 MĚŘENÍ GLOBALIZACE

Existuje řada způsobů, jak se měří nebo v minulosti měřila globalizace. Přestavíme si zde pouze některé z nich:

- G-Index,
- Index globalizace (Globalisation index) vytvořený A. T. Kearney ve spolupráci s časopisem Foreign Policy,
- KOF Index,
- CSGR Globalisation Index,
- Modified Globalization Index,
- GlobalIndex,
- New Globalisation Index (NGI),
- DHL Connectedness Indicator (GCI).

Jednotlivé indexy budou dále podrobněji pospány. Tabulka 2-1 shrnuje vybrané ukazatele měření globalizace, kde je znázorněno období, pro které byl index měřen a počet zemí a proměnných zahrnutých v indexu.

Index	Počet zemí	Období	Počet proměnných
KOF Index	203	1970-2016	43
KOF Index - verze 2007	207	1970-2015	23
MGI - verze 2012	117	2000, 2008, 2012	11
A. T. Kearney	62	2002-2007	14
GlobalIndex	97	1970-2002	32
CSGR Index	119	1982-2004	16
NGI	70	1995-2005	21
DHL Connectedness Indicator (GCI)	140	2005-2015	12

Tabulka 2-1: Shrnutí vybraných indexů

Zdroj: vlastní zpracování

G-INDEX

Konzultantská společnost World Markets Research Center (dále jen WMRC) v roce 2001 vytvořila index pro měření a zhodnocení globalizace. Použili data ze 185 států. Data byla rozdělena do dvou kategorií: stará ekonomika a nová ekonomika. Index se skládá z 50 % z mezinárodního obchodu a zhruba 20 % tvoří exportní služby. Ve výsledku se nakonec ukazují nejvíce globalizované ty státy, které jsou malé nebo je jejich ekonomika velmi spjata s mezinárodním obchodem, např. se zde nachází off-shore společnosti. Z tohoto důvodu je žebříček kritizován, že velmi upřednostňuje malé státy, počítá především s výstupy, nikoli politikou jednotlivých států (Zywietz, 2003). Hlavní kritika však zaznívá za to, že z 90 % se skládá z ekonomických dat, zbývající část připadá na technologické změny s rozšiřováním telefonních a internetových služeb. Tím bere v úvahu téměř primárně definici internacionalizace. Proto sestavování indexu nepokračovalo v dalších letech.

kategorie	název proměnné	váha	váha kategorie
stará ekonomika (old economy)	mezinárodní obchod (international trade)	50 %	70 %
	přímé zahraniční investice (foreign direct investments)	10 %	
	peněžní toky soukromého kapitálu (private capital flows)	10 %	
nová ekonomika (new economy)	exportní služby (service exports)	20 %	30 %
	internetové servery (internet hosts)	5 %	
	volání do zahraničí (international telephone traffic)	5 %	

Obrázek 2-1: G-index

Zdroj: Zywietz (2003)

INDEX GLOBALIZACE A. T. KEARNEY

V roce 2001 konzultantská firma A. T. Kearney spolu s časopisem Foreign Policy sestavili žebříček (Globalization index), který měří globalizaci. Poslední sestavení žebříčku bylo v roce 2007 a od té doby se nepočítá. V roce 2001 použili data z 50 zemí, poté používali data ze 72 zemí. Index zohledňoval čtyři oblasti globalizace:

- ekonomická provázanost,
- technologická propojenost se světem,
- míra politické angažovanosti ve světovém dění,
- osobní kontakty.

Jednotlivé proměnné v každé oblasti zachycuje Obrázek 2-2.

kategorie	název proměnné	váha	váha kategorie
ekonomická integrace (economic integration)	přímé zahraniční investice (foreign direct investments)	30,0 %	50,0 %
	obchod (trade)	20,0 %	
osobní kontakt (personal contact)	mezinárodní cestování a turistika (international travel and tourism)	10,0 %	30,0 %
	mezinárodní telefonní hovory (international telephone calls)	10,0 %	
	soukromé finanční transfery (remittances and personal transfers)	10,0 %	
technické propojení (technological connectivity)	internetoví uživatelé (internet users)	3,3 %	10,0 %
	internetové stránky (internet hosts)	3,3 %	
	bezpečnostní servery (secure servers)	3,3 %	
politická provázanost (political engagement)	členství v mezinárodních organizacích (country membership in international organisations)	2,5 %	10,0 %
	účast v mírových misích OSN (UN peacekeeping missions)	2,5 %	
	schválené vybrané mezinárodní smluvy (ratification of selected multilateral treaties)	2,5 %	
	množství vládních transferů (amounts of governmental transfer)	2,5 %	

Obrázek 2-2: Index globalizace A. T. Kearney

Zdroj: Foreign policy

Česká ekonomika dle tohoto indexu patřila k nejvíce globalizovaným ekonomikám na světě (19. místo ze 72 zemí v r. 2007).

INDEX GLOBALIZACE CENTRE FOR THE STUDY OF GLOBALISATION AND REGIONALISATION

Index globalizace CSGR, který vznikl na Warwick University, pracuje s hospodářskými, sociálními a politickými ukazateli. Výhodou indexu je možnost srovnání v čase i mezi jednotlivými zeměmi či regiony. Navíc tímto indexem lze zkoumat vztah mezi globalizací a klíčovými ekonomickými proměnnými. Jednotlivé oblasti a proměnné měřené v indexu jsou znázorněny v Obrázku 2-3.

kategorie	název proměnné	váha	váha kategorie
ekonomická globalizace (economic globalisation)	obchod (trade)	13,9 %	33,3 %
	přímé zahraniční investice (foreign direct investments)	3,1 %	
	investice do akcií (portfolio investments)	7,3 %	
	příjem (income)	9,0 %	
sociální globalizace (social globalisation)	zahraniční obyvatelstvo (foreign stock)	3,0 %	33,3 %
	zahraniční finanční toky (foreign flow)	7,0 %	
	pracovní finanční transfery (worker remittances)	0,9 %	
	turismus (tourists)	0,3 %	
	mezinárodní telefonní hovory (phone calls)	0,1 %	
	internetoví uživatelé (internet users)	6,7 %	
	filmy (films)	1,4 %	
	knihy a noviny (books and newspapers)	12,8 %	
	pošta (mail)	1,2 %	
politická globalizace (political globalisation)	ambasády (embassies)	12,6 %	33,3 %
	účast v misích OSN (UN missions)	11,9 %	
	členství v mezinárodních organizacích (organisations)	8,9 %	

Obrázek 2-3: Index globalizace

Zdroj: Lockwood (2005)

KOF INDEX

Index sestavuje Konjunkturforschungsstelle (KOF) při Švýcarském ekonomickém institutu (Swiss Economic Institute). Tento index je jeden z nejoblíbenějších globalizačních indexů. Zahrnuje rozsáhlý datový soubor panelů zahrnující 203 zemí od roku 1970. Data jsou snadno dostupná a ročně aktualizovaná. V roce 2015 došlo k úpravě tohoto modelu a je publikován revidovaný globalizační index KOF.

KOF index rozlišuje tři oblasti globalizace: ekonomická, politická a sociální. Ekonomická globalizace zahrnuje ukazatele jako je podíl zahraničního obchodu na HDP, podíl přímých zahraničních investic, zásob na HDP, podíl portfoliových investic na HDP, podíl plateb nerezidentům na HDP.

Sociální globalizace zahrnuje interpersonální (údaje o osobních kontaktech), informační (údaje o informačních tocích) a kulturní globalizaci (údaje o kulturní blízkosti). Interpersonální globalizace zahrnuje ukazatele jako je mezinárodní telefonní provoz, podíl transferů na HDP, mezinárodní cestovní ruch, procento zahraniční populace z celkového počtu obyvatel, mezinárodní dopisy. V informačních údajích jsou ukazatele, jako je počet uživatelů internetu na 1 000 obyvatel, televize na 1 000 obyvatel, procento obchodu s novinami na HDP. V poslední kategorii týkající se kultury jsou ukazatele jako je počet restaurací McDonald's na osobu, počet prodejen IKEA na obyvatele, podíl mezinárodního obchodu s knihami na HDP.

Politická globalizace zahrnuje zastupitelské úřady v zemi, členství v mezinárodních organizacích, účast na mírových misích OSN, počet uzavřených mezinárodních smluv. Jednotlivé oblasti, proměnné a jejich váhy v indexu prezentuje Obrázek 2-4.

kategorie	název proměnné	váha	váha kategorie
ekonomická globalizace (economic globalisation)	obchod (trade)	3,2 %	36,0 %
	přímé zahraniční investice, finanční toky (foreign direct investments, flows)	3,8 %	
	přímé zahraniční investice, zboží (foreign direct investments, stock)	4,0 %	
	investování do akcií (portfolio investments)	3,4 %	
	příjem zahraničních pracovníků (income payments to foreign nationals)	3,6 %	
	skryté bariéry importu (hidden import barriers)	4,3 %	
	průměrná tarifní sazba (mean tariff rate)	5,0 %	
	mzdy v mezinárodním obchodu (taxes on international trade)	4,9 %	
	kapitálové účetní restrikce (capital account restrictions)	3,6 %	
	politická provázanost (political engagement)	ambasády v dané zemi (embassies in country)	
členství v mezinárodních organizacích (membership in international organisations)		9,0 %	
účast v mírových misích OSN (participations in UN security councils missions)		7,3 %	
sociální globalizace (social globalisation)	mezinárodní telefonní hovory (outgoing telephone traffic)	1,5 %	38,0 %
	přesuny zboží (transfers)	0,7 %	
	mezinárodní turistika (international tourism)	3,2 %	
	zahraniční populace (foreign population)	3,0 %	
	mezinárodní pošta (international letters)	3,2 %	
	internetoví uživatelé (internet users)	3,3 %	
	kabelová televize (cable television)	3,3 %	
	obchod s tiskovinami (trade in newspapers)	2,8 %	
	rádio (radios)	3,9 %	
	počet McDonalds v dané zemi (number of McDonalds restaurants)	5,3 %	
	počet Ikea v dané zemi (number of Ikea)	5,5 %	
	obchod s knihami (trade in books)	2,5 %	

Obrázek 2-4: KOF Index

Zdroj: Dreher (2008)

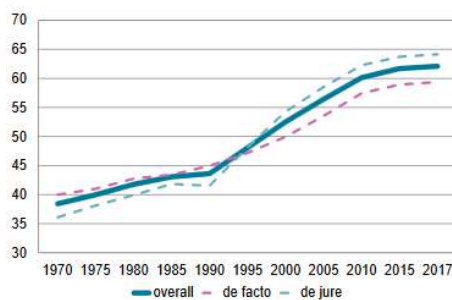
V době psaní studijní opory (polovina roku 2020) je posledním rokem, pro který je počítán index, rok 2017. V Tabulce 2-2 je zachyceno 20 nejvíce globalizovaných zemí. Na webových stránkách ETH Zurich KOF najdete aktuální informace včetně interaktivní mapy světa s jednotlivými hodnotami indexu globalizace.

Pořadí	Země	Celkový index globalizace
1	Switzerland	91,19
2	Netherlands	90,71
3	Belgium	90,59
4	Sweden	89,93
5	United Kingdom	89,84
6	Austria	88,85
7	Germany	88,60
8	Denmark	88,26
9	Finland	87,70
10	France	87,25
11	Norway	86,17
12	Spain	85,70
13	Czech Republic	85,60
14	Hungary	84,98
15	Portugal	84,72
16	Canada	84,64
17	Ireland	84,47
18	Estonia	83,77
19	Slovak Republic	83,72
20	Singapore	83,62

Tabulka 2-2: Dvacet nejvíce globalizovaných zemí dle KOF indexu za rok 2017

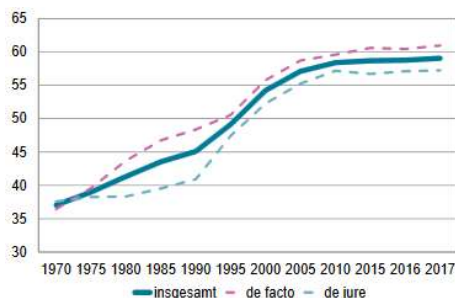
Zdroj: KOF Swiss Economic Institute

Můžeme se podívat na vývoj celkového KOF indexu globalizace v rámci světového průměru (Obrázek 2-5), stejně i na jednotlivé oblasti globalizace, tj. ekonomická globalizace (Obrázek 2-6), sociální (Obrázek 2-7) a politická globalizace (Obrázek 2-8).

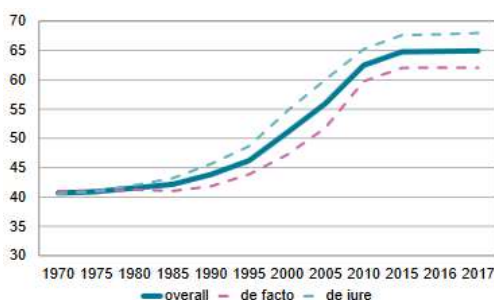
Obrázek 2-5: Vývoj celkového KOF indexu globalizace v letech 1970-2017

Zdroj: KOF Swiss Economic Institute

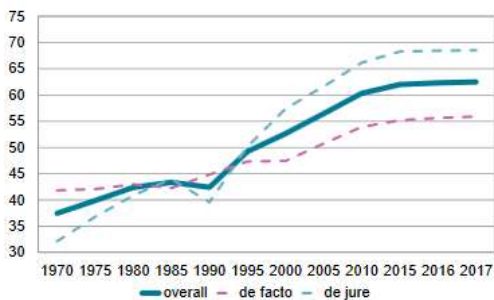
Obrázek 2-6: Vývoj ekonomické globalizace v rámci KOF indexu v letech 1970-2017

Zdroj: KOF Swiss Economic Institute

Obrázek 2-7: Vývoj sociální globalizace v rámci KOF indexu v letech 1970-2017

Zdroj: KOF Swiss Economic Institute

Obrázek 2-8: Vývoj politické globalizace v rámci KOF indexu v letech 1970-2017

Zdroj: KOF Swiss Economic Institute

MODIFIKOVANÝ INDEX GLOBALIZACE - MGI (MODIFIED GLOBALIZATION INDEX)

MGI index byl vytvořený v roce 2003 a byl inspirovaný indexem A. T. Kearney. Zyweitz (2003), který je autorem tohoto indexu, analyzoval původní index globalizace s snažil se ho vylepšit. Index bere v úvahu sedm základních indikátorů: globální politiku,

organizované násilí, globální obchod, globální finance, sociální a kulturní globalizaci, technologie a životní prostředí. Dohromady index pracuje s jedenácti ukazateli.

kategorie	název proměnné	váha	váha kategorie
globální obchod (global trade)	import + export (trade)	9,1 %	9,1 %
globální finance (global finance)	přímé zahraniční investice (foreign direct investments)	9,1 %	18,2 %
	toky soukromého kapitálu (capital)	9,1 %	
globální politika (global politics)	ambasády (embassies)	9,1 %	18,2 %
	členství v mezinárodních organizacích (membership in international organisations)	9,1 %	
organizované násilí (organized violence)	obchod se zbraněmi (military)	9,1 %	9,1 %
sociální & kulturní globalizace (social & cultural)	migranti (migrants)	9,1 %	18,2 %
	turistika (tourism)	9,1 %	
technologie (technology)	mezinárodní telefonní hovory (phone)	9,1 %	18,2 %
	internetoví uživatelé (internet)	9,1 %	
životní prostředí (environment)	ekologická stopa (eco footprint)	9,1 %	9,1 %

Obrázek 2-9: Index MGI

Zdroj: Martens a Raza (2008)

NOVÝ INDEX GLOBALIZACE (NEW GLOBALISATION INDEX, NGI)

NGI index obsahuje základní kritéria: žádosti o obchodní ochranné známky od nerezidentů, objem portfoliových investic, přihlášky patentů od nerezidentů a kritérium životního prostředí. Index obsahuje celkem 21 kritérií a byl počítán pro 70 zemí v období let 1995 – 2005.

GLOBALINDEX 2002

GloalIndex je zpracovaný za 116 zemí a obsahuje 31 proměnných, které jsou rozděleny do čtyř hlavních kategorií: ekonomická globalizace, sociotechnická interkonekce, kulturní globalizace a politická globalizace. Kritika tohoto indexu je na značné množství proměnných, kde je diskutabilní, zda jsou ukazatele vhodné pro měření globalizace. Tento index je podobný KOF indexu a zahrnuje období 1970 – 2002.

DHL CONNECTEDNESS INDICATOR (GCI)

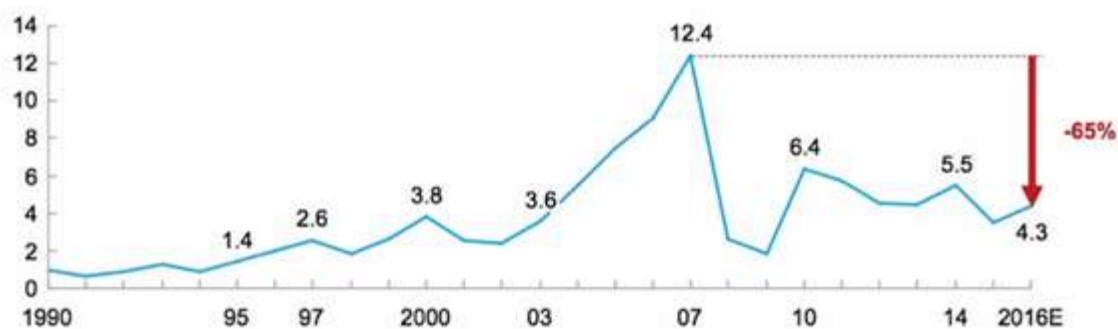
Index je zaměřen na měření propojenosti prostřednictvím toků, které probíhají jak vnitrostátně, tak i mezi státy. Při stanovování indexu se jednotlivé toky měří dvěma způsoby, kdy prvním z nich je měření přímo v daném roce a dalším způsobem měření je kumulace objemu v letech předcházejících. Index globální propojenosti je konstruován čistě na tvrdých datech, což vede ke větší návaznosti výsledků vzhledem k reálnému světu. Proměnné, které jsou v indexu zahrnovány do výpočtu jsou znázorněny v Obrázku 2-10.

Pilíř	Komponent
Obchod	Obchod zboží
	Obchod služeb
Kapitál	Přímé zahraniční investice (objem)
	Přímé zahraniční investice (toky)
	Portfolio majetkových cenných papírů (objem)
	Portfolio majetkových cenných papírů (toky)
Informace	Mezinárodní internetová šířka pásma
	Počet provolaných minut
	Obchod s tiskovinami
Lidé	Migranti
	Turisté
	Mezinárodní studenti

Obrázek 2-10: DHL indikátor**PRO ZÁJEMCE**

Od počátku finanční krize před deseti lety poklesly globální toky kapitálu o dvě třetiny. Ovšem přínosy jeho zběsilého přelévání byly vždy sporné. Současný stav je tedy lépe udržitelný a nijak neomezuje globalizaci obchodu a cestování, které se krize nijak nedotkla.

Mezi lety 1997 a 2007 objem zahraničních investic – přímých do továren i těch finančních do dluhopisů a jiných instrumentů – vzrostl z 2,6 bilionu na 12,4 bilionu dolarů (zhruba 275,8 bilionu Kč). Banky v těchto letech následovaly své korporátní klienty a expandovaly do zahraničí vytvářením nadnárodních skupin. Zároveň si navzájem půjčovaly, diverzifikovaly vlastní portfolia a bez zásadního ohledu na hranice států financovaly zahraniční expanzi ostatních investorů. Svůj podíl na zběsilém růstu mezinárodních financí měla i makroekonomická politika ekonomik, jako jsou Německo či Čína, jejichž snaha o přebytečkovou obchodní bilanci vedla k recyklování exportních zisků na globálních finančních trzích.

Obrázek 2-11: Přeshraniční toky kapitálu v zemích G20 v letech 1990 – 2016, v bil. USD

Zdroj: McKinsey Global Institute

V roce 2016 byly roční toky zpátky na 4,3 bilionu dolarů (94,1 bilionu Kč), především díky poklesu přeshraničních investic evropských bank. Krize banky naučila, že mezinárodní investování stále nese řadu specifických rizik, jimž není snadné porozumět. Vrátily se tak k domácímu byznysu, který umí lépe. Návratu do globálního rozmachu brání i regulační, neboť nová pravidla pro bankovní kapitál i likviditu vedou k preferenci domácích aktivit. Navíc se bankovní dohled snaží rozmotat propletené globálních vztahů a zabránit bankám ve vytváření komplexních struktur, které nejde v případě krize restrukturalizovat.

Je nutné upozornit, že pokles se týkal především horkých peněz do finančních instrumentů. Objem přímých zahraničních investic, které financují reálnou ekonomiku, se i nadále udržel v rámci zemí G20 na předkrizové úrovni, tedy zhruba na 180 procentech jejich hrubého domácího produktu (HDP).¹

Navzdory omezení největších globálních bank by bylo nesprávné předpokládat, že finanční globalizace skončila. Finanční trhy po celém světě zůstávají hluboce propojeny. Hodnota zahraničních investic jako podíl na celosvětovém HDP se od roku 2007 výrazně změnila, ačkoli její předběžná krize rychle skončila.

V roce 2020 však došlo v důsledku opatření týkajících se zamezení šíření Covid-19 a nezbytným reakcím týkajících se veřejného zdraví asi k největšímu poklesu mezinárodních toků v moderní historii. Současné předpovědi v polovině roku 2020 ukazují snížení obchodu se zbožím o 13–32%, snížení přímých zahraničních investic o 30–40% a pokles cestujících v mezinárodní letecké dopravě o 44–80% v roce 2020². Tato čísla znamenají zásadní návrat nedávných zisků globalizace, ale nesignalizují zásadní kolaps mezinárodní integrace trhu.

Jaké jsou vyhlídky globalizace na po pandemii Covid-19? Předpovědi v polovině roku 2020 vyžadují, aby mezinárodní toky začaly znovu růst, jakmile se pandemie dostane pod kontrolu. Ale jak rychle můžeme očekávat oživení globálních toků? A jak by se mohly

¹ <https://www.peak.cz/financni-globalizace-u-konce-dechem/5286/>

² <https://hbr.org/2020/05/will-covid-19-have-a-lasting-impact-on-globalization>

budoucí tokové vzorce lišit od minulosti? Na žádnou z těchto otázek zatím v době, kdy je zpracováván tento studijní text, nelze odpovědět definitivně.

2.3 Deregulace a regulace

Legislativní změny a regulatorní opatření státu a centrální banky vždy vyvolávají rychlé a významné změny ve struktuře finančního systému.

Od poloviny 70. let minulého století se v bankovníctví začal prosazovat trend k deregulaci. Deregulaci lze chápat buď jako snižování míry regulace, odstraňování dřívějších omezení a povolování nových aktivit, nebo jako nahrazování předchozích pravidel liberálnějšími pravidly. Deregulace byla především výsledkem harmonizace pravidel bankovní činnosti v souvislosti s integračními procesy v Evropské unii i ve světě. Sbližování pravidel zpravidla vede k odstraňování omezení než k jejich zavádění či posilování. Dalším důvodem deregulace bylo postupné srůstání bank s nebankovními finančními zprostředkovateli.

K deregulaci nedocházelo ve všech oblastech. Zpřísnění pravidel bylo zřejmé u pravidel ochrany před nelegálními praktikami, a to zejména v souvislosti s rozmachem teroristických akcí ve světě a účetními skandály velkých firem na počátku 21. století. Deregulace se nakonec zastavila a od konce první dekády lze spíše pozorovat trend zvyšování míry regulace v bankovníctví. Ke zvýšení namohla také finanční krize (Revenda et al., 2012).

PRŮVODCE STUDIEM

i

Regulaci v bankovníctví není v této studijní opoře věnována pozornost, pro zájemce doporučuji dohledat v knihách věnujících se základům bankovníctví, např. Polouček et al. (2013) nebo ve studijní opoře Bankovníctví.

2.4 Dezintermediace finančních služeb

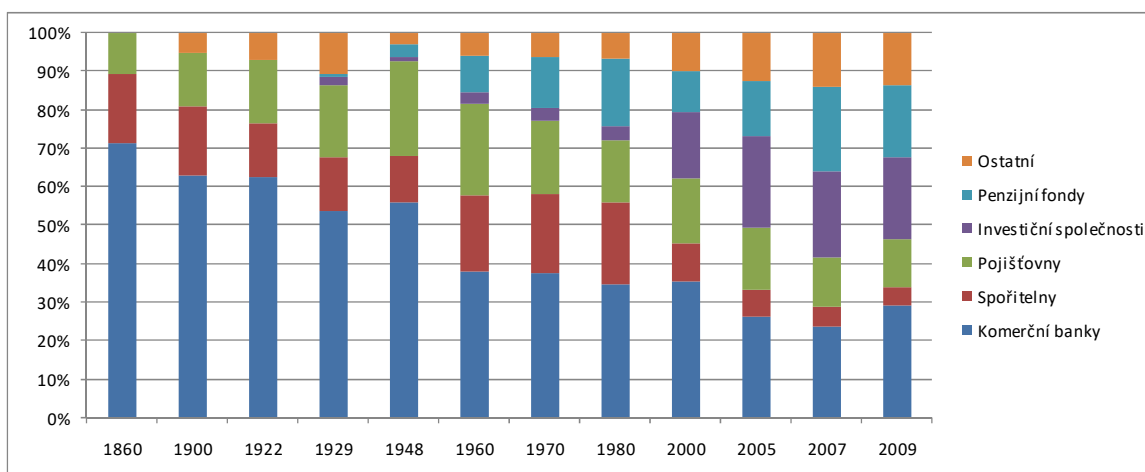
Již od poloviny 19. století se ve finančním sektoru postupně snižoval význam a váha bank, stejně jako jejich zprostředkovatelská funkce. Dezintermediaci lze tedy označit jako pokles zprostředkovatelské funkce bank. Tento proces, označovaný jako dezintermediace, lze obecně rozdělit do pěti fází.

V první fázi dezintermediace dochází k odčerpání klientských úspor investičními fondy, podílovými fondy, fondy životního pojištění a penzijními společnostmi. Klienti slyšeli na výhodnou nabídku reprezentovanou hlavně vyšším úrokovým výnosem a své volné peníze nechávaly více vydělávat jinde než v bankách. Druhou fází lze spojit s rozvojem finančních

trhů, které poskytly firmám možnosti k financování jejich aktivit. Podniky tak mohly získat zdroje na financování svých aktivit zde a banky ztratily dominantní postavení nejen u úspor, ale i u úvěrů. V neprospěch bank navíc v této fázi historicky hrála poměrně přísná regulace bankovníctví. Zákonná a stabilizační opatření centrálních autorit bankovní ústavy oproti konkurenci omezují, čehož využívaly méně regulované finanční instituce a vyvíjely nové produkty. Docházelo k růstu konkurence na trhu bankovních služeb a postupnému nahrazování komerčních bank. Třetí fáze dezintermediace lze spojit s technologickým pokrokem, zejména v informačních technologiích. Tento proces otevřel institucím široké spektrum možností nabízení služeb klientům. Díky technologickým inovacím se snížily náklady, výrazně se zvýšila produktivita a flexibilita podnikání ve finančnictví. Navíc bylo možné pro ostatní instituce nabízet méně nákladně než dříve podobné služby jako banky.

Čtvrtá fáze je spojena s rozvojem informačních technologií a jejich využití ve finančním sektoru, zejména rozšířením bankomatů a telefonního bankovníctví, umožnila dezintermediaci distribuce finančních produktů. Toto se projevilo právě se změnou v distribuci finančních produktů. Tato fáze však dává prostor i bankám a banky jsou často mezi nejaktivnějšími finančními institucemi, které nové distribuční kanály nabízejí. Zaváděním nových technologií banky diverzifikovaly portfolio produktů uvnitř jedné organizace, snižovaly ekonomické náklady spotřebitelů a usilovaly o postupnou deregulaci bankovníctví, aby zmenšily svou konkurenční nevýhodu vůči mírněji regulovaným nebankovním finančním institucím. Pátou fází je období internetového bankovníctví, jež klientovi umožňuje vypořádat základní finanční transakce bez fyzického kontaktu s obchodníkem. Spotřebiteli je dnes v mnohých případech lhostejné, zda operace proběhne v systému banky nebo jiné finanční instituce. Proces dezintermediace lze vysledovat prakticky ve všech vyspělých zemích, liší se pouze chronologicky a délkou jednotlivých fází.

Na Obrázku 2-12 je příklad z USA znázorňující klesající význam komerčních bank ve finančním sektoru. Tmavě modrá barva ukazuje, jak se snižoval objem prostředků, které se přes klienty dostávaly do rukou bankám.

Obrázek 2-12: Aktiva finančních institucí v USA

Zdroj: Polouček et al. (2013)

V České republice neproběhly jednotlivé fáze dezintermediace tak, jak je uvedeno výše, protože možnosti substituovat bankovní služby nabídkou jiných finančních institucí byly značně omezené. Navíc přímé státní vlastnictví podniků znemožňovalo investice do majetkových cenných papírů a obyvatelstvo nemělo mnoho na výběr při hospodaření se svými úsporami.

Po roce 1990 byl český bankovní sektor přirozeně poddimenzovaný, protože nedostatečně rozvinuté tržní hospodářství nepotřebovalo rozvinutější bankovníctví. Rozvoj tržního hospodářství se v bankovníctví odrazil především v rychlé modernizaci a zvýšení efektivity způsobené rozvojem informačních technologií. Nejvíce však toto odvětví ovlivnila privatizace (blíže se privatizaci v bankovním sektoru věnuje podkapitola 2.6), k níž došlo v druhé polovině 90. let. Na počátku 90. let se český bankovní sektor skokově ocitl ve čtvrté fázi dezintermediace. Na rozdíl od zemí s rozvinutým finančním sektorem byl poznamenán asymetrií mezi velmi silným postavením bank a relativně slabými nebankovními finančními institucemi. Bankovní instituce rychle reagovaly na tržní poptávkové impulzy a v souladu se čtvrtou a pátou fází dezintermediace došlo k majetkovým vstupům v podobě fúzí a akvizicí do subjektů, byly zakládány dceřiné společnosti, čímž banky rozšířily nabídku finančních komplementů. Nyní jsou velké české banky součástí rozdílných nadnárodních finančních skupin a samy zabezpečují téměř všechny typy finančních služeb. Procesy deregulace a diverzifikace podpořily zakládání těchto finančních konglomerátů. Kapitálově propojené holdingy obsahující banku, hypoteční společnost, investiční společnost a další nebankovní finanční instituce existují téměř ve všech zemích světa.

2.5 Integrace v bankovníctví

Finanční integrace v Evropě začala před několika desítkami let, v roce 1957, Římskou smlouvou, která již obsahovala základní zásady pro vytvoření jednotného evropského trhu finančních služeb. Přijetí společné měny v roce 1999 bylo hlavním podnětem pro další finanční integraci v Evropské unii.

V literatuře lze nalézt spoustu definic finanční integrace. Za obecně užívanou definici finančně integrovaného trhu se pokládá vymezení dle Baele et al. (2004), resp. Weber (2006), kteří uvádějí, že trh pro daný počet finančních instrumentů a služeb je plně integrován, jestliže všichni potenciální účastníci trhu se stejnými relevantními charakteristikami: (i) čelí stejné množině pravidel, když se rozhodují operovat s finančními instrumenty a/nebo službami; (ii) mají rovnocenný přístup k výše uvedené množině finančních instrumentů a/nebo službám; (iii) je s nimi jednáno rovnocenně, když jsou aktivní na trhu.

Tato širší definice finanční integrace v sobě zahrnuje tři důležité rysy. Prvním je, že nepokládá za nezbytné, aby byly finanční struktury v rámci sledovaných regionů shodné. Je přirozené, že jednotlivé země (regiony) mají vytvořenu vlastní finanční architekturu, která nemusí být překážkou jejich vzájemné finanční integraci. Druhý rys souvisí s existencí překážek v procesu finančního zprostředkování, které mohou přetrvávat i ve fázi vysokého stupně finanční integrace a měly by ovlivňovat integrující se regiony symetricky. Třetí rys pramení z oddělení nabídkové (věřitelské) a poptávkové (dlužnické) strany po investičních příležitostech. Vysoce integrovaný trh vyžaduje stejný přístup k finančnímu zprostředkování nebo k obchodnímu, zúčtovacímu či vypořádacímu systému pro zúčastněné subjekty bez ohledu na země jejich původu.

Definice finanční integrace jsou zpravidla úzce spojena se zákonem jedné ceny. Zákon jedné ceny stanoví, že pokud mají aktiva identická rizika a výnosy, měla by být oceněna identicky bez ohledu na to, kde jsou uskutečňována (obchodována). Pokud zákon jedné ceny neplatí, pak existuje prostor pro arbitrážní příležitosti. Pokud je však investice kapitálu nediskriminační, budou mít všichni investoři možnost využít jakékoli arbitrážní příležitosti, které poté přestanou existovat, čímž se obnoví platnost zákona o jedné ceně.

Finanční integrace je proces, jímž se finanční trhy v ekonomice těsněji integrují s trhy v jiných ekonomikách nebo s trhy ve zbytku světa. To znamená zvýšení kapitálových toků a tendenci k vyrovnávání cen a výnosů z obchodovaných finančních aktiv v různých zemích. Economic Commission for Africa (2008) potvrzuje, že to vyžaduje odstranění některých nebo všech omezení vůči zahraničním finančním institucím z některých (nebo všech) zemí, které provozují nebo nabízejí přeshraniční finanční služby v jiných zemích, jakož i vytvoření propojení mezi bankovníctvím, akciové a jiné typy finančních trhů. Finanční integrace by mohla nastat i bez výslovných dohod. Takové formy integrace, jako je vstup zahraničních bank na domácí trhy, zahraniční účast na pojišťovacích trzích a penzijních fondech, obchodování s cennými papíry v zahraničí a přímé půjčky tuzemských firem na mezinárodních trzích, by mohly existovat bez formálních dohod.

Finanční integrace je považována za jeden z klíčových faktorů pro zefektivnění a konkurenceschopnost Evropy a v konečném důsledku pro přispění k udržitelnému hospodářskému růstu. Finanční integrace EU byla v posledním desetiletí trvalým procesem a dosáhla významného pokroku, zejména ve velkoobchodním finančním sektoru. Od počátku finanční krize se však tento trend zdá být přerušen a bylo pozorováno několik příznaků, včetně zvýšené segmentace.

Finanční integrace přináší jednotlivým subjektům, ať již přímo nebo zprostředkovaně, výhody i náklady. Mezi nejčastěji uváděné výhody integrace finančních trhů patří:

- vyhlazování spotřeby vlivem mezinárodní diverzifikace rizika,
- pozitivní dopad kapitálových toků na domácí investice a hospodářský růst,
- rostoucí efektivnost finančního systému,
- zvyšování obezřetného chování subjektů na finančních trzích a dosahování vyššího stupně finanční stability.

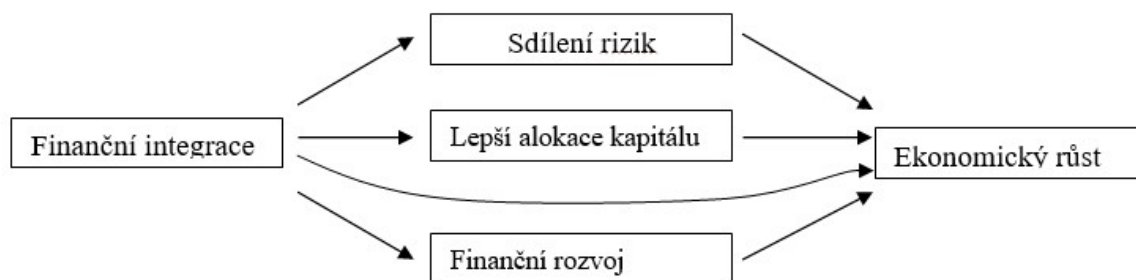
Mezi podstatné náklady finanční integrace lze řadit:

- nedostatečný přístup k finančním zdrojům v období finanční nestability včetně koncentrace a procykličnosti kapitálu,
- neadekvátní alokaci kapitálových toků,
- ztrátu makroekonomické stability,
- stádové chování mezi investory, finanční nákazu a vysokou volatilitu přeshraničních kapitálových toků (Babecký et al., 2010).

PRO ZÁJEMCE

Ačkoli je zvýšená finanční integrace a rozvoj obvykle spojena s lepší ekonomickou výkonností, důsledky pro finanční stabilitu jsou nejednoznačné. Větší finanční integrace a rozvoj může mít pozitivní dopad na finanční stabilitu, pokud umožňují lepší sdílení rizik mezi agenty.

Obrázek 2-13: Přínosy finanční integrace

Zdroj: Matoušek a Stavárek (2012)

2.6 Proces privatizace v bankovním sektoru

K ZAPAMATOVÁNÍ

Privatizaci lze definovat jako převod majetku nebo hlasovacích práv (vlastnictví) ve státě vlastněné firmě z rukou státu do rukou soukromých podnikatelů (na soukromý sektor).

Pod pojmem stát zde rozumíme firmy, kde jsou akcionářem centrální nebo místní vlády, ministerstva a veřejné instituce a společnosti. Naopak soukromým sektorem rozumíme soukromé fyzické a právnické osoby.

Převod vlastnictví z rukou státu do rukou soukromých podnikatelů je v transformujících se zemích nezbytným ekonomickým i politickým předpokladem jejich přechodu k tržní ekonomice a je v podstatě završením transformačního období. Otázka privatizace patřila zejména v procesu transformace bývalých centrálně řízených ekonomik mezi klíčové.

Privatizace je tedy nástrojem restrukturalizace ekonomiky, avšak ji samotnou nelze považovat za cíl. Konečným cílem by měla být odpovídající restrukturalizace celé ekonomiky vedoucí ke zvýšení její výkonnosti a konkurenceschopnosti. Pokud tomu tak je, tak musí být privatizace výchozím, avšak ne dostačujícím předpokladem ekonomického růstu.

DŮVODY PRIVATIZACE

K ZAPAMATOVÁNÍ

Jako hlavní důvody privatizace můžeme uvést hledisko systémové, ekonomické i hledisko rychlosti privatizace.

Ze systémového hlediska byla privatizace bank nezbytná z toho důvodu, že nosná peněžní a finanční struktura, kterou banky představují, musela svým charakterem odpovídat charakteru tržní ekonomiky (včetně jejího směřování k efektivnosti a konkurenceschopnosti). Z ekonomického hlediska je výkonný bankovní sektor předpokladem efektivního fungování ekonomiky. Privatizace nesporně vede ke zvýšení jejich efektivnosti, i když efektivnost bankovního sektoru není závislá pouze na privatizaci a není ani primárním krátkodobým cílem nebo krátkodobým výsledkem privatizace.

Základním důvodem pro privatizaci je snaha vytvořit soukromému sektoru stejné podmínky pro používání omezených ekonomických zdrojů, jaké jsou ve veřejném sektoru. Toto vychází z předpokladu, že optimální využívání ekonomických zdrojů vyžaduje jejich optimální alokaci a že v řadě případů mohou být ekonomické zdroje v soukromém sektoru využívány efektivněji.

2.6.1 ARGUMENTY PRO A PROTI ÚČASTI STÁTU V BANKÁCH

Jasný postoj proti privatizaci nejlépe vyjadřuje výrok Miloše Zemana o „výprodeji rodinného stříbra“. Dle Poloučka (1999) je pro zachování kapitálové účasti státu v bankách uváděna celá řada důvodů:

- Odmítavý postoj k privatizaci vůbec. Často byly tyto tvrzení prezentovány tak, že je proces transformace ekonomiky potřeba realizovat postupně nebo jako tvrzení, že v rukou státu je nutno ponechat rodinné stříbro (tedy i banky). Dále je také odmítán názor, aby zahraniční kapitál měl možnost získat většinu a už vůbec ne celý kapitál

bank, nebo je vyvolávána představa, že nejdříve musí být banky kvalitní a konkurenceschopné a teprve potom je možno je privatizovat.

- Úspěšná privatizace vyžaduje odpovídající legislativní prostředí a jeho nestandardnost, nestabilita a dále nekompatibilita se zahraniční legislativou omezuje zájem o vstup kapitálu pouze na spekulativní kapitál. Tedy, že strategickým partnerům je třeba nabídnout průhledné a standardní legislativní prostředí – příkladem nedostatků v české legislativě bylo řešení dlužnicko-věřitelských vztahů.
- Banky, které jsou částečně vlastněné státem mají větší mezinárodní kredibilitu.
- V určitých fázích ekonomiky (krize, transformace) jsou státem vlastněné banky garantem stability a při transformaci ekonomiky je nutné financovat prostřednictvím bank restrukturalizaci podnikové sféry.
- Nezralost tržních nástrojů regulátora bankovního sektoru, tedy centrální banky, kterými má možnost ovlivňovat bankovní sektor.
- Omezení stabilizující funkce státu. Privatizované, dříve státem vlastněné banky, zpravidla měly (minimálně ve střednědobém horizontu) ve všech ekonomikách procházejících transformací jako zprostředkovatelé rozhodující úlohu, a proto mají být v rukou státu.

Navíc v Česku byl do roku 1994 ještě jeden argument proti privatizaci, a to, že existovala státní garance na depozita fyzických osob u vymezených bank.

Mnohem více argumentů však existuje proti kapitálové účasti v bankách:

- Vlastnictví není v případě kapitálové účasti státu jasně definované a je navíc obtížně uplatňovatelné. V Česku se objevovaly pochybnosti, zda je vlastníkem bank vláda, Fond národního majetku (FNM) nebo by měla rozhodnout ČNB nebo zda by se k potřebě a způsobu privatizace měl vyjádřit management bank.
- Větší morální hazard. Vlastnictví bank státem totiž přináší největší výhody bankovnímu managementu, který má příliš silný vliv a dostává se *de facto* do pozice vlastníka. Takový vlastník se státem za zády podvědomě kalkuluje s tím, že má za sebou stát a že v případě potíží banky bude muset stát jako významný vlastník fungovat jako věřitel poslední instance více než v případě jiných bank.
- Tržní charakter ekonomik je státním vlastnictvím bank omezován a také brání tržnímu chování nejen bank, ale také podnikatelského sektoru.
- V tržních ekonomikách, při kontrole a usměrňování aktivit bank musí mít v významnou úlohu bankovní dohled a legislativa, stejně jako nástroje měnové politiky, nikoliv přímé zásahy státu.
- Zachování státní účasti v transformujících se ekonomikách je finančně velice náročné, přičemž slabá kapitálová síla bank vyžaduje další investice.
- Relativně nízká výkonnost zvláště velkých bank charakteristická pro transformační období vyžaduje získání know-how. Proto právě vklad strategického zahraničního investora je často mnohem významnější ochotou dát v sázku svou reputaci než vlastním finančním vkladem.

Tam, kde státní banky stále kontrolují velký podíl zdrojů v bankovním systému, existuje riziko makroekonomické a fiskální nestability. Státní banky jsou typicky prostředkem sponzorství, které zhoršuje šanci na konkurenceschopný tržní rozvoj. Přítomnost státních bank odrazuje prestižní zahraniční investory od bankovního trhu, a potenciální zkroucení vyplývající z patronátu nebo preferenčních jednání státních bank odrazuje ostatní banky od přebírání více rizik. V zemích, kde státní banky hrály a hrají prominentní roli, má úvěrování sklon být pro mnoho společností omezené a nákladné, což působí jako brzda ekonomického růstu. Tam, kde banky stále fungují na nekomerčním principu – jako je přímé úvěrování společností – tyto praktiky nevedou jen k hlubokým finančním krizím bankovního systému, ale také ke korupci a vysokým nákladům státu.

2.6.2 PŘÍNOSY PRIVATIZACE

Přínosy privatizace mohou být shrnuty do několika bodů:

- Kapitálové posílení bank, což je předpokladem jejich konkurenceschopnosti a vytvoření prostoru pro získání dalšího dodatečného kapitálu.
- Získání majoritního, respektive rozhodujícího vlastníka, který bude uplatňovat svá při řízení bank. Nový způsob řízení by měl mít dopady na změnu firemní kultury, a především na vyšší efektivnost a výkonnost bank.
- Zlepšení konkurenčnosti prostředí v bankovním sektoru.
- Zvýšení konkurenceschopnosti bank v mezinárodním měřítku.
- Rozšíření poskytovaných služeb a rychlejší zavádění nových bankovních produktů, včetně zahraničních standardů při poskytování služeb, umožnění přístupu na zahraničních trhu, získání obchodního a technologického know-how.
- Udržení kvalitních a motivovaných bankovních profesionálů.
- Snížení rizika destabilizace jednotlivých bank a zároveň i bankovního sektoru jako celku.
- Snížení nebo odstranění rizika pokusů o nepřátelské převzetí bank.

Privatizace sama o sobě nemá bezprostřední příznivý dopad na ekonomiku. Avšak privatizace vytváří prostředí, ve kterém mohou podniky i domácnosti dlouhodobě využít nové, kvalitnější a relativně levnější služby. Privatizace zpravidla vede k vysoké efektivnosti zprostředkování. Privatizace však také vede k tomu, že některé firmy, zejména ty neefektivní se špatnou bonitou, pak nezískají úvěry.

2.6.3 PŘÍSTUPY K PRIVATIZACI

V poválečném období byly nejvýznamnější banky v řadě zemí zestátněny. Vlády v těchto zemích předpokládaly, že bankovní sektor využijí ke stimulaci hospodářského růstu a zaměstnanosti, podpoře malého a středního podnikání a také k zabránění úniku kapitálu do zahraničí. Po válce tedy převládalo keynesiánství.

Avšak zmíněných záměrů bylo dosaženo jen omezeně, proto se více ukazovalo, že neadekvátní požadavky na banky mohou vést k neefektivnosti ekonomiky jako celku. Z toho důvodu postupně docházelo od poloviny 80. let minulého století ve většině zemí k postupné privatizaci bankovního sektoru. Jednalo se však o velmi opatrnou privatizaci, kdy se názory na rozsah i postup privatizace často měnily. Ve většině tranzitivních ekonomik panoval názor, že i po privatizaci by si stát měl uchovat v bankách určitý kapitálový podíl, který by mu umožňoval alespoň částečnou kontrolu bank.

V Česku bylo přijato v roce 1992 vládou rozhodnutí, že si stát ponechá dlouhodobě 40-50 % kapitálu v šesti velkých bankách (Komerční banka, Investiční banka, Všeobecná úverová banka, Československá obchodní banka, Česká spořitelna a Slovenska sporiteľňa). Tento požadavek byl však postupně snižován na tzv. blokační minimum ve výši 33–34 %. Avšak zahraniční kapitál byl podmíněn podmínkou, že nesměl převýšit 25 % a jedna zahraniční banka nesměla vlastní více než 10 % kapitálu. Přednost byla dávána diverzifikovanému vlastnictví domácích a částečně zahraničních investorů. Postupně převládal názor, zejména po rozdělení Československa od 1. 1. 1993, že se stát zcela vzdá svého podílu ve velkých bankách. V rukou státu měl zůstat pouze určitý podíl v některých specializovaných bankách podporujících vybrané vládní programy (Českomoravská záruční a rozvojová banka a Česká exportní banka). Poté se privatizace v českém bankovním sektoru ubírala tímto směrem. Privatizační strategie zahrnovala především prodej bank zahraničním strategickým investorům. Postupně tak docházelo k růstu podílu zahraničních bank a poboček zahraničních bank na aktivech i kapitálu bankovního sektoru.

2.6.4 NAČASOVÁNÍ PRIVATIZACE

Jeden z největších sporů v celé transformaci se týkal rychlosti privatizace. Následující tabulka shrnuje některé z výhod a nevýhod rychlé a pomalé privatizace.

	Rychlá privatizace	Pomalá privatizace
Výhody	Brzké odstátnění, odříznutí podniků od státních rozpočtu. Podniky jsou hozeny do vody, učí se tržním podnětům.	Možnost uvážlivého hledání strategického vhodného vlastníka.
Nevýhody	Komplikované usazování vlastnických práv po privatizaci.	Předprivatizační agónie. Posílení pozic nomenklaturních manažerů ³ . Hrozba divoké privatizace.

Tabulka 2-3: Načasování privatizace

³ Nomenklaturu lze definovat jako systém ustanovení na základě kádrování (důkladného prověřování), který funguje tak, že se předem připravují seznamy schválených kandidátů. Pojem nomenklatura je produktem komunistického aparátu.

Jak ukazuje Tabulka 2-3, i rychlá (zčásti nestandardní) i pomalá (standardní) privatizace mají své výhody i nevýhody. Výhodou rychlé privatizace je brzké odstátnění a odříznutí podniků od státního rozpočtu. Manažeři se již nemohou spoléhat na pomoc státu, ale musí se dokázat orientovat v tržním prostředí. Nevýhodou naopak je, že podniky patří již sice vlastníkům, nikoli však konečným, tedy strategickým vlastníkům. Moc vlastníků nad podnikem je mnohdy omezená. Usazování vlastnických práv trvá určitou dobu a neobejde se bez nákladů.

Výhodou pomalé privatizace je, že stát může uvážlivě hledat vhodného strategického vlastníka. Když jej najde, obdrží od něj kladnou cenu. Nevýhodou je, že tato cena nemusí převýšit náklady, které s udržováním podniku dosud měl, zejména s tím, že podnik se nacházel v předprivatizační agónii, manažeři využívali své pozice k odprodeji aktiv a nátlaku na stát, aby hradil ztráty. Hrozí, že než stát najde strategického partnera, může mezitím dojít k divoké privatizaci, kdy manažeři vytunelují firmu a aktiva převedou do spřízněných společností.

Další rozdíl je však v časové kumulaci politických nákladů a výnosů. U rychlé privatizace se politické náklady a výnosy koncentrují do relativně kratšího období, zatímco u pomalé privatizace se náklady i výnosy rozloží do delšího období, takže nejsou tako viditelné.

PRO ZÁJEMCE

V tehdejší Československu byla nakonec preferována rychlá privatizace. „Nemůžeme si dovolit privatizovat pouze tucet státních podniků během tuctu let. Západní poradci (velmi často vysoce placení experti z mezinárodních institucí) společně s domácími oponenty vznášejí námitky proti rychlé privatizaci, neboť jsou přesvědčeni, že neexistuje vhodná základna pro ohodnocení státních podniků, které mají být ve východní Evropě privatizovány, a že dokud tržní síly neurčí ceny výstupů a vstupů, nemůže být správně ohodnocena ziskovost podniků a privatizace by proto měla být posunuta.“ (Klaus, 1992).

Zastánci rychlé privatizace přirozeně akcentují výhody související s tímto přístupem. Stoupenci pomalé privatizace, kterými byly hlavně zájmové skupiny nacházející se nejen v podnikovém sektoru, ale i ve státní správě, nedostaly možnost protahovat privatizaci po desetiletí. O průběh privatizace se postaral trh s vlastnickými právy. Tato vlastnická práva procházela za určitou dobu různými změnami a procesy. Vzhledem k těmto změnám se vytvořily efektivní vlastnické struktury.

„Co je podstatné, jsou efektivní způsoby pro přesun vlastnictví ze státních do soukromých rukou. A já bych se odvážil dodat – ne maximalizace vládních příjmů z privatizace.“ (Klaus, 1992).

PRIVATIZAČNÍ METODY

V Česku v úvahu připadalo uplatnění standardních a nestandardních metod. Důraz se kladl na rychlost procesu, proto bylo vhodnější využít nestandardní metody. Ty se od běžných metod odlišovaly především tím, že restituce převáděla majetek jen za doplatek při zhodnocení nemovitosti nebo s vyplacením peněžní náhrady původnímu majiteli při znehodnocení nemovitosti. Při kupónové privatizaci mělo obyvatelstvo možnost získat hodně za poplatek spojený s nákupem kupónové knížky. Malá privatizace se vyznačovala tím, že se na nové vlastníky převáděly jen hmotné věci patřící podnikům, tj. bez předchozích obchodních závazků. Standardní metody se používaly v případě existence zájemců, které bylo možné považovat za efektivního vlastníka. Tyto metody jsou běžně používány při privatizaci ve vyspělých zemích.

- Standardní metody
 - Veřejné soutěže
 - Aukce
 - Přímý prodej
- Nestandardní metody
 - Malá privatizace
 - Restituce
 - Velká privatizace

Veřejné soutěže se využívaly, pokud nastal v interním prostředí podniku spor o koncepci. Využívala se také v případech více zájemců o danou jednotku. O správném zájemci se rozhodovalo tak, že určený úředník u sebe shromáždil privatizační nabídky všech zájemců a následně zvolil tu nejvhodnější. Za výhodu se u této metody dala považovat transparentnost. Mezi nevýhody lze zařadit časovou a administrativní náročnost a také možnost uplácení úředníků.

Aukce byly využívány zejména při malé privatizaci. V odstavcích věnujících se malé privatizaci je zmíněno mnoho vlastností a nevýhod, které tato metoda skrývá.

Při přímém prodeji podnik rovnou přecházel do rukou buď externího zájemce, nebo managementu podniku. Jednalo se o projekt, který byl velmi náročný na finanční zdroje. Ty byly většinou dodávány zahraničním partnerem či českou bankou. Navíc byl přímý prodej velmi náročný na administrativu, protože jako jediný musel být schválen i vládou.

Veřejnost po volbách v červnu 1990 nebyla spokojena. Jedním z důvodů byl fakt, že ani 9 měsíců po revoluci nebyly viditelné transformační změny. Bylo nezbytné vytvořit jednodušší privatizační metodu, kde by veřejnost mohla velmi brzo spatřit výsledky. Zřetelné zájmy veřejnosti směřovaly především k co nejrychlejší a nejúčinnější obnově soukromého vlastnictví. Dále směřovaly k definitivnímu oproštění ekonomiky od pozůstatků institucí a

politických postupů, které byly využívány v centrálně plánované ekonomice. Nejdůležitější bylo nastartování malého a středního podnikání v sektoru služeb. Právě ten měl absorbovat očekávaný nárůst nezaměstnanosti. Cílem malé privatizace byla expanze sektoru služeb, který nebyl v centrálně plánované ekonomice dostatečně rozvinutý.

Restituce znamenají navrácení soukromého majetku, jenž byl znárodněn předchozím režimem. Jejich významným kritikem byl například bývalý český prezident Václav Klaus. A nejednalo se jen o něj, ale i o řadu dalších významných ekonomů tehdejší doby.

Zákon o velké privatizaci se skládal z národní a federální části. Velká privatizace se překrývala s malou privatizací. Ministerstvo pro správu národního majetku a jeho privatizaci mělo pravomoci v jednotlivých případech rozhodovat, kterou metodou by měly být podniky privatizovány. S postupem privatizace se tento orgán častěji rozhodoval pro velkou privatizaci. Důvody byly následující: u malé privatizace musely být předchozí obchodní závazky hrazeny výnosy z prodeje provozních jednotek a málokdy je kompletně dokázaly pokrýt. Ministerstvo pro správu národního majetku a jeho privatizaci bylo zodpovědné za přípravu objemu akcií pro kupónovou privatizaci (Ježek, 2006).

Označení malá a velká privatizace je poněkud zavádějící. Velikosti jednotek se sice v definici obou způsobů privatizace částečně promítly, ale nebyly tím nejpodstatnějším pro pochopení rozdílů mezi nimi. Když byl v malé privatizaci privatizován podnik, přecházely na nového majitele jen aktiva bez všech obchodních závazků. Oproti tomu ve velké privatizaci získával nový vlastník podniku se všemi aktivy také veškerá pasiva.

Důležitou metodou velké privatizace byla kupónová privatizace, která byla vyhrazena pouze občanům Československa. Cizinci se však mohli účastnit privatizace jinými metodami a také měli následně přístup na trh akcií.

Tabulka 2-4 ukazuje, že dominantní metodou privatizace byla kupónová privatizace, netvořila rozhodně většinu. Nezanedbatelné metody byly přímý prodej domácím i zahraničním investorům a další metody.

Typ privatizace	Účetní hodnota (Kč)	%
Kupónová privatizace	333 mld.	42,7
Přímé prodeje	237 mld.	30,4
Bezúplatný převod na města a obce	121 mld.	15,5
Bezúplatný převod do rezervních fondů akciových společností	64 mld.	8,2
Bezúplatné restituční převody	25 mld.	3,2
Celkem	780 mld.	100

Tabulka 2-4: Majetek ve velké privatizaci (účetní hodnota)

Zdroj: Klaus et al. (2015)

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Dohleďte podrobnější informace týkající se privatizace bank v České republice.

PRIVATIZACE BANK V ČR

- 1998: IPB – Nomura (Japonsko)
- 1998: Agrobanka – GE Capital (USA)
- 1999: ČSOB – KBC (Belgie)
- 2000: ČS – Erste Bank (Rakousko)
- 2001: KB – Societe Generale (Francie)

2.7 Fúze a akvizice v bankovním sektoru

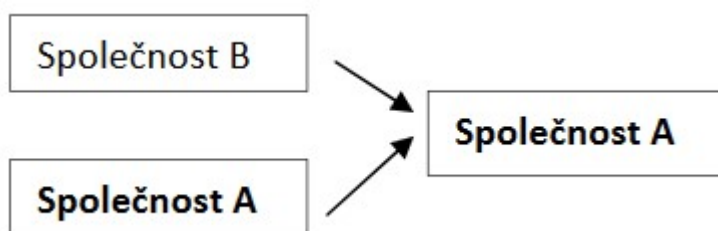
Fúze a akvizice patří mezi nedílné součásti bankovního sektoru, protože je obecně lze považovat za jeden ze zdrojů rozvoje a navyšování hodnoty u všech podnikatelských subjektů. Globalizace jsou úzce spojeny s procesem globalizace, jsou nedílnou součástí restrukturalizace podniků i ekonomik. Nejen globalizace, ale například snaha uspět před konkurencí, snahy navýšení cen akcií patří mezi časté motivy transakcí, které vedou k vytvoření větších celků.

Nejprve si vymežíme a definujeme pojmy fúze a akvizice. Pojmy fúze a akvizice jsou používány ve spojení s nákupem či prodejem nebo spojováním obchodních společností. Fúze je definována v zákoně č. 125/2008 Sb., Zákon o přeměnách obchodních společností a družstev. Přeměny obchodních společností jsou procesy, kdy alespoň jedna ze společností zaniká bez likvidace a podnik spolu s majetkem a závazky přechází na již existující nebo nově založenou společnost. Mezi přeměny obchodních společností lze dle zákona řadit fúzi sloučením, fúzi splynutím, převod jmění na společníka, rozdělení společnosti či změna právní formy. Třemi posledními přeměnami se nebudeme dále zabývat.

Fúze je tedy jednou ze základních forem přeměn obchodních společností. Základními rysy jsou:

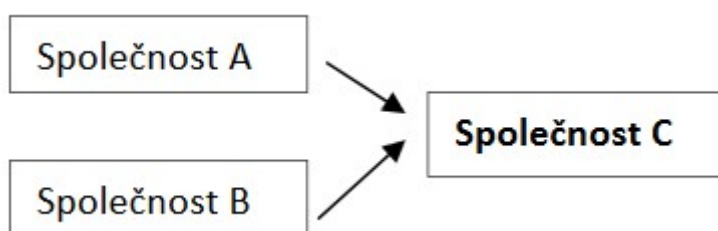
- zánik alespoň jednoho původního subjektu bez likvidace;
- přechod jmění zanikajícího subjektu na subjekt nástupnický (již existující nebo nově vzniklý);
- společníci zanikajícího subjektu se stávají společníky subjektu nástupnického.

Fúze sloučením nastává za situace, kdy se slučují dvě a více společností v jednu, přičemž alespoň jedna ze slučovaných společností je zrušena bez likvidace a její jmění přechází na právního nástupce.

Obrázek 2-14: Fúze splynutím

Fúze splynutím nastává za situace, kdy dochází k zániku bez likvidace dvou a více sloučených společností, z nichž je tvořena společnost nová.

Obrázek 2-15: Fúze sloučením

Akvizice je typ transakce, při které vlastnické podíly či aktiva jednoho právního subjektu přecházejí na druhý právní subjekt s jasně vymezenou podmínkou kdo je nový vlastník. Cílová společnost přestává po právní stránce existovat. Akvizice tedy znamená získání či nabytí majetku, vlastnického podílu aktiva nebo závazku jedné společnosti na druhou.

Proces akvizice může být buď přátelský nebo nepřátelský. Přátelské převzetí je realizováno koupí majoritního podílu nebo kontrolního balíku a umožní manažerské ovládnutí společnosti. Nepřátelské převzetí je realizováno obvykle veřejnou či neveřejnou nabídkou nájezdníka akcionářům společnosti na koupi akcií tak, aby nájezdník získal kontrolní balík akciové společnosti. Nabídka proto zpravidla zahrnuje značnou prémii a převyšuje tržní kurz akcie. U nepřátelského převzetí může dojít k několika problémům, protože přejímající společnost má řadu možností, jak se bránit (např. pomoc třetí strany, znesnadnění podmínek koupě, vlastní aktivní obrana atd.). Ve společnostech s rozptýleným vlastnictvím mají obvykle pokusy o nepřátelská převzetí větší naději na úspěch, protože výhodná nabídka akcionářům může mezi nimi najít příznivější odezvu než v případě majoritního vlastníka. Více o této problematice najdete v Polouček et al. (2013).

Akvizice můžeme rozdělit na dva základní typy:

- kapitálové akvizice, kdy dochází k získání akcií, které umožňují ovládnutí ekonomického celku bez ohledu na jeho právní formu;
- majetkové akvizice, kde je cílem získat aktiva spojovaného právního subjektu (Sedláček, 2004).

PRŮVODCE STUDIEM

i

Přestože jsme si ukázali, že mezi pojmy fúze a akvizice je rozdíl a je vhodné mezi těmito pojmy rozlišovat. Rozlišování mezi těmito procesy je často vážné nejen v ekonomické teorii, ale i v praxi. V řadě případů jsou pojmy fúze, spojování, sloučení, splynutí a akvizice považovány za synonyma. Výsledkem fúzí a akvizic je větší subjekt, který má vyšší tržní podíl a je konkurenceschopnější ve srovnání se svými dříve samostatnými částmi.

V dalším textu se budeme fúzím a akvizicím věnovat obecně, a proto nebudeme striktně rozlišovat, zda se jedná o fúzi či akvizici a budeme používat pro oba termíny používat shodný název.

TYPY FÚZÍ A AKVIZICÍ

K ZAPAMATOVÁNÍ

Z pohledu odvětvové segmentace lze fúze a akvizice rozdělit na:

- horizontální,
- vertikální,
- kongenerická,
- konglomerátní.

Horizontální fúze a akvizice

Jedná se o spojení dvou právních subjektů se stejným nebo podobným produktem (substituty), které jsou si navzájem přímými konkurenty. Jedná se tedy o spojení společností, které si byly vzájemnými konkurenty na stejném trhu či ve stejné obchodní činnosti. Toto spojení vede k redukci konkurenčních firem na trhu a může to vést k růstu monopolní síly. Nově vzniklá společnost má z pohledu dodavatelsko-odběratelských vztahů silnější postavení. Dalším faktorem je úspora nákladů z důvodu restrukturalizace stejných činností a procesů společností před spojením, tedy snížení jednotkových nákladů, využití zdrojů a technologií. Motivem této fúze a akvizice je tedy snaha o získání významnějšího postavení v daném segmentu trhu a úspory z rozsahu.

Vertikální fúze a akvizice

Spojení dvou právnických subjektů ve stejném odvětví, ale každá se nachází na jiném stupni výrobního procesu nebo distribučního systému. Jedná se zejména o spojení s dodavatelem či odběratelem. Hlavními výsledky tohoto typu spojení je růst ziskovosti, zlepšení

efektivnosti, snížení nákladů spojených s dodavatelskými službami nebo využití synergických efektů. Snahou je často zajištění si stabilních dodávek surovin a základních výrobních materiálů nebo zabezpečení poptávky po finálních produktech.

Kongenerická fúze a akvizice

Za kongenerickou fúzi či akvizici považujeme fúzi či akvizici, která proběhne mezi společnostmi podnikajícími v příbuzných oborech, jde převážně o rozšíření produktové základny. Jedná se o tedy fúze a akvizice společností z příbuzných oborů, nevyrábějící konkurenční produkty (např. výrobce mobilních telefonů s vývojářem mobilních aplikací). V bankovníctví může být příkladem spojení banky s leasingovou společností nebo banky s pojišťovnou.

Konglomerátní fúze a akvizice

Jedná se o spojení dvou právních subjektů, které nejsou ze stejného odvětví a nemají k sobě žádný bezprostřední vztah. Do jisté míry mohou tyto právní subjekty využít zdrojů a technologií. Avšak hlavním důvodem je zejména rozložení rizika na další obor podnikání. Nově vzniklý právní subjekt pak může lépe diverzifikovat případná budoucí rizika plynoucí z jeho podnikatelské činnosti.

PŘESHraniční fúze a akvizice

Přeshraniční fúze a akvizice mají v Evropském společenství souvislost zejména se svobodou usazování, což je jedna ze základních svobod. Definují se podle zvláštního ustanovení o přeshraničních fúzích a akvizicích v zákoně o přeměnách jako fúze jedné nebo více českých společností nebo družstev se zahraničními právníckými osobami nebo mezi zahraničními subjekty, kdy se předpokládá, že nástupnická společnost bude mít sídlo na území ČR. Při provádění přeshraničních fúzi se samozřejmě zohledňují vnitrostátní předpisy a formální požadavky práva členského státu. Velký rozdíl ale mezi přeshraniční a domácí fúzí není, propojení na domácí půdě může zároveň vést ke spojení dceřiných společností v zahraničí a naopak.

HISTORIE FÚZÍ A AKVIZIC

Historie fúzí a akvizic je velmi dlouhá. První fúze, které ovlivnily ekonomiky některých států a jejich strukturu, se objevily již na přelomu 19. a 20. století. Z Tabulky 2-4 je patrné, že k fúzím a akvizicím docházelo v určitých vlnách.

	I. vlna 1885-1904	II. vlna 1922-1929	III. vlna 1960-1969	IV. vlna 1984-1990	V. vlna 1993-2000	VI. vlna 2003-2008
převažující typ fúze	horizontální	horizontální a vertikální	konglomeráty (83 %), horizontální (10 %), vertikální (7 %)	prodej části podniku, LBO	mezinárodní (globální)	mezinárodní (globální)
průmysl. odvětví	těžký průmysl, doprava, těžba a spotřeba uhlí	veřejné služby, bankovníctví, potraviny, chemický a těžební sektor	letecký a automobilový průmysl	pojišťovnictví, bankovníctví, velkoobchod, vysílání TV, rádio, tisk, zdravotnictví	telekomunikace, výroba elektrické energie, finanční služby, masmédia	telekomunikace, výroba elektrické energie, finanční služby, masmédia
motivy	změny v ekonomické infrastruktuře a výrobních technologiích	rozvoj dopravy, komunikace a prodej	nestabilita prodeje a zisků, konkurenční tlaky, technologické zaostávání, růst nejistoty v některých odvětvích, nedostatečný růst	efektivita, nesouvisející části firem	konkurence, dostatečné volné finanční zdroje, globalizace	globalizace, dostupnost levného financování, tolerance některých vlád (Francie, Itálie) k fúzím a uvolnění regulace ve prospěch příhraničních obchodů
koncentrace	kolem 20 % transakcí vedlo ke vzniku monopolů s významnou mírou kontroly	oligopoly	koncerny	nadnárodní společnosti, kontinentální společnosti	globální společnosti	globální společnosti

Tabulka 2-5: Jednotlivé vlny fúzí a akvizic

Zdroj: Polouček et al. (2013)

Jak bylo zmíněno, fúze a akvizice mají svůj počátek na konci 19. století. První vlna fúzí a akvizic přišla v období let 1885–1904, kdy byla relativně pozitivní situace na trhu. Rychle se rozvíjející trhy, spolu s rostoucí konkurencí ve všech odvětvích, vedly malé podnikatele k četným fúzím. V tomto období převažovaly horizontální fúze a akvizice a jejich cílem bylo především zanechání stabilní konkurenční pozice a snažení dominantního postavení, za účelem tvorby a kontroly cen na trhu. Tyto fúze a akvizice se uskutečňovaly zejména mezi podniky těžkého průmyslu. Řada fúzí a akvizic uskutečňovaných v tomto období však skončila nezdarem, jelikož nemohly dosáhnout očekávané efektivity, navíc ani právní rámec nebyl podporující.

V další fázi, která následovala do roku 1929 byla situace opačná. Protimonopolní zákony, které byly přijaty v tomto období, nuly podnikatele realizovat také vertikální sloučení, kde bylo cílem neovládnutí odvětví na jedné úrovni, ale podřizování celého výrobního řetězce na každém výrobním stupni, tedy od těžby a produkování do odbytu konečného výrobku (Smrčka, 2013). Ekonomický rozmach, který následoval po První světové válce a opětovná dostupnost kapitálu, podpořili růst fúzí a akvizic. Technologické vývojové trendy (rozvoj železnic a motorové dopravy), poskytly nezbytnou infrastrukturu pro fúze a akvizice. V roce 1929 s krachem na burze a následnou velkou depresí, skončila také druhá vlna fúzí a akvizic.

Šedesátá léta dvacátého století byly depresivní ekonomickou etapou. Krizová situace po druhé světové válce, která byla velice zkomplikovaná zpřísněním antimonopolní politiky, což znesnadňovalo horizontální i vertikální fúze a akvizice, takže výsledkem byla obrovská vlna fúzí konglomerátních. Fúze, které byly tvořeny konsorciem podniků, tedy konglomeráty, byly inspirovány vysokými cenami akcií či úrokovými sazbami. Úvěrový trh byl zatížený, úrokové sazby byly poměrně vysoké, a proto se financování fúzí realizovalo zejména prostřednictvím cenných papírů (akcií).

Čtvrtá vlna fúzí v 80. letech minulého století, byla charakterizována akvizičními cíli, které byly, v porovnání s třetí vlnou, větší, co do velikosti. Fúze a akvizice se uskutečňovaly mezi naftovým a plynárenským průmyslem, ve farmaceutickém odvětví, v bankovníctví či leteckém odvětví. Běžnou součástí se staly zahraniční přebírající firmy a většina z nich byly formou nepřátelského převzetí. Právě konec dvacátého byl završený právě výraznějším rozvojem akciových trhů, které vytvořily podmínky pro široké rozprostření fúzí nepřátelských (Smrčka, 2013). Základní balíky akcií už nebyly vždy ve vlastnictví jen hlavních vlastníků, ale byly rozděleny mezi velký počet akcionářů. Na růst nepřátelských převzetí měl vliv i vstup do obchodování na trzích spekulativního kapitálu.

Devadesátá léta byly první etapou značné globalizace: technický pokrok a další rozvoj mezinárodních trhů umožnily skokové snížení mnohých podnikatelských rizik, což v následku přivedlo k početnému uskutečňování vzájemné výhodných fúzí a akvizic, jak na tuzemském, tak i zahraničním trhu, taktéž k vytvoření nadnárodních koncernů. V letech 1995-2001 proběhla početná vlna fúzí a akvizic. To bylo podmíněno především liberalizací mezinárodního obchodu, rozšiřujícím se spotřebitelským trhem, prosazující se privatizací a rozvojem nových platebních a investičních nástrojů. Všechny tyto faktory vytvořily nebývalé akviziční možnosti, které umožnily výjimečně dynamický růst fúzí a akvizic. Tato vlna se týkala převážně bankovního sektoru a telekomunikací. Fúze a akvizice byly poháněny motivem dlouhodobého profitu.

Historie akvizic a fúzí v 21. století jen bere svůj počátek. Růst počtu realizovaných sloučení je podmíněn stupněm vývoje světové ekonomiky jako celku. Za současnou tendenci lze považovat vzestup akvizic mezi společnostmi, které jsou orientovány na IT technologie a software, také mezi komunikačními společnostmi. Je to spojené s kolosálně rychlým technickým pokrokem (Smrčka, 2013).

2.7.1 MOTIVY A DŮSLEDKY FÚZÍ

Fúze a akvizice jsou poměrně časově náročné transakce, jejich realizace často stojí nemalou sumu peněz a nelze opomenout ani obtížnost organizace celého procesu. Proto pokud se na tuto oblast podíváme ryze z teoretického hlediska, mělo by se ve fúzích a akvizicích jednat především o navýšení hodnoty podnikatelského subjektu. Subjekt vstupující do transakce předpokládá, že je schopen lépe využít potenciál kupovaného podniku, a věří v příznivý vývoj. Ne vždy ale musejí být motivy zřejmé. Záleží na úhlu pohledu, z kterého transakci posuzujeme, a jaké informační zdroje jsou nám k dispozici. Velkou roli mohou

také hrát zásahy státu a regulatorních institucí, které sledují své zájmy i zájmy ostatních subjektů na trhu.

Fúze a akvizice bývají zdůvodňovány řadou argumentů. Jeden z argumentů je přesun aktiv do rukou efektivněji hospodařícího managementu. Cílem fúze a akvizice tedy není pouze získávání užiteků po ekonomické stránce, ale i dosažení nejrůznějších dalších výhod, které usnadňují a podporují proces podnikání. Existuje tedy řada důvodů realizací fúzí a akvizic. Podstatou většiny motivů je fakt, že nový celek bude mít vyšší hodnotu, než kdyby společností byla samostatně.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Obecně je možné uvést, jako příčiny fúzí a akvizic, faktory globální a specifické, které jsou závislé na jednotlivých zemích a regionech, odvětvích nebo firmách. Mezi nimi jednoznačně dominuje snaha o vyšší efektivnost fúzujících subjektů, respektive růst efektivnosti je podmiňován a zdůvodňován fúzí či akvizicí jiné společnosti. Hlavní argument, který zdůvodňuje fúzi či akvizici je synergický efekt a s ním spojené snížení nákladů a úspory z rozsahu.

SYNERGICKÝ EFEKT

Kislingerová (2010) uvádí, že ekonomického zisku při fúzích nebo akvizicích se dosáhne pouze tehdy, jestliže následně po transakci mají dvě firmy vyšší hodnotu dohromady, než kdyby fungovaly odděleně. Synergický efekt je založený na předpokladu, že spojením dvou dříve samostatných podniků dochází k navýšení efektu spojení o hodnotu, která je přidána k součtu hodnot fúzujících společností. Elementární vzorec synergického efektu bývá vyjadřován jako:

$$1 + 1 = 3 \quad (15)$$

Z tohoto vztahu vyplývá, že při sloučení dvou celků se hodnota finálního celku může zvýšit o víc než jen o součet tržních hodnot podniků před sloučením. Takové efekty vyplývají při spojení dvou společností, např. z toho, že nově vzniklé větší společnosti dochází k úsporám z rozsahu, snížení některých nákladů, nižším distribučním nákladům nebo nákladům na marketing, k likvidaci přebytečných nebo nevyužívaných aktiv nebo naopak jejich využití.

Kislingerová (2010) ukazuje, že synergie lze dosáhnout zejména následujícími cestami:

- úspory z rozsahu,
- finanční úspory,
- diferenční výkonnost,

- tržní síla,
- koncentrace znalostí.

Úspory z rozsahu znamenají, že s růstem množství vyrobeného zboží či služeb se snižují náklady na jednu vyrobenou jednotku. Pokud jsou fixní náklady rozloženy na větší objem výroby, jako je tomu obvykle u fúzí a akvizic, jedná se o logický argument pro realizaci fúze. Ve finančním sektoru má řada produktů masový charakter a fúze a akvizice umožňují jejich standardizovanou nabídku širokému okruhu klientů. Firma se tak může stát konkurenceschopnější. Spojením podniků lze snížit náklady v oblasti managementu výroby, distribuce aj. Dle literatury však řada studií tvrdí, že fúze a akvizice nejsou nejlepší cestou dosažení úspor z rozsahu. Např. Brealey a Myer (1992) uvádí, že je vždy jednodušší koupit druhý podnik než ho pak s jiným propojit. Některé společnosti, které se z těchto důvodů spojily, pracují stále jako svazek oddělených, někdy i konkurujících si provozů s různým výrobním zařízením, výzkumem a marketingem. I úspory ze sdílení centrálních služeb mohou být pouhou iluzí. Komplikovaná struktura konglomerátní společnosti ve skutečnosti zvětšuje počet administrativních pracovníků. Navíc, řada studií upozorňuje, že i přes pozitivní výsledky dosažené úsporami z rozsahu u běžných (zejména průmyslových firem), v případě bank už tomu tak být nemusí. Ukazuje se, že banky dosahují růstu nákladů z rozsahu. Možným vysvětlením je předpoklad, že křivka průměrných nákladů u bank nemá standardní tvar, ale že se podobá velice plochému písmenu U. Další průzkumy rovněž zpochybnily úměru mezi velikostí bank a jejich ziskovostí. Ukazuje se totiž, že nejvíce ziskové jsou středně velké banky (Musílek, 1999).

Finanční úspory jsou spojeny se situací, že fúze může vést ke zlepšení finanční situace firmy a učinit ji stabilnější, protože větší společnosti obvykle bývají i finančně stabilnější. Firma může získat lepší rating a levnější úvěry. Můžeme tedy říct, že stabilnější a větší společnosti mají možnost získat cizí kapitál s podstatně nižšími úroky, tzn., že mají nižší náklady dluhu.

Diferenční výkonnost souvisí s reorganizací pracovní síly, zejména managementu, a získáním nových talentovaných a kvalifikovaných pracovníků. Lepší výkonnosti celého podniku může být dosaženo, pokud výkonnější management jednoho z podniků nahradí management druhého podniku. Efektivnějším vedením lze jednoznačně zvýšit hodnotu obou podniků.

Větší podíl na trhu přímo souvisí s větší tržní silou. Větším podílem na trhu získává podnik i silnější pozici oproti konkurenčním podnikům a lepší postavení při vyjednávání s dodavateli a odběrateli. V případě spojení firem může dojít také k odstranění některých konkurentů. Avšak fúze jsou sledovány Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže z toho důvodu, aby nedocházelo k monopolizaci odvětví a narušení soutěžního prostředí či znevýhodnění zákazníků.

Koncentrace znalostí je spojena zejména s tím, že malé podniky často disponují jedinečným know-how, ale nemají dostatek technologií a finančních prostředků k jejich implementaci. Aby malé podniky plně využily potenciál plynoucí z jejich jedinečnosti, hledají

společnost, která jim může nabídnout své nevyužité peněžní prostředky. Společnost s přebytkem kapitálu koupí tuto firmu s cílem výhodně investovat. Navíc každý podnik má své interní znalosti, které mohou být pro jiné subjekty přitažlivé, a proto se rozhodnou o nákup či sloučení s danou firmou.

DALŠÍ MOTIVY FÚZÍ A AKVIZIC

Dalším motivem fúzí a akvizic je snaha získat nový produkt nebo službu, nový distribuční kanál. Často bývá motivem fúzí a akvizic zájem o získání nových technologií a postupů, tedy know-how. V případě nových produktů a služeb je v praxi často jako argument fúzí a akvizic uváděn křížový prodej (cross-selling), který se má odrazit ve vyšším synergickém efektu. Možnost využití křížového prodeje závisí zejména na předcházející nabídce produktů spojujících se společností. Specifickou oblastí spojení finančních služeb, ve které se nabízí křížový prodej, je bankopojištění. Bankopojištění je spojení nabídky bankovních a pojišťovacích produktů.

Dalším z možných motivů fúzí a akvizic je zvýšení efektivnosti managementu, zejména v situaci, kdy je management cílové firmy nahrazen managementem investorské firmy. Děje se tak především když cílová společnost má rezervy, co se týče nákladů či tržeb a tím pádem i zisku. Podhodnocení cílové společnosti bývá uváděno jako další motiv fúzí a akvizic. V případě, že je cílová společnost investory podhodnocena, je pro přebírající podnik lepší koupit akcie takového podniku než zakládat nový.

Dalším motivem mohou být daňová optimalizace, či daňové úspory. K daňovým úsporám může docházet v případě, že dochází k fúzi a akvizici ziskového podniku se ztrátovým, čímž sníží svou daňovou povinnost. Pokud by tento důvod byl jediným nebo nejvýznamnějším, finanční úřad by mohl daň doměřit.

Diverzifikace je dalším důvodem fúzí a akvizic. Jedná se o způsob stabilizace tržeb a ochrana před negativními dopady poklesu poptávky v odvětví. Osobní motivy managerů mohou být také důvodem fúzí a akvizic, zejména je-li přeměna společnosti použita jako prostředek uspokojení a naplnění ambicí CEO, či zvýšení platů, jsou-li vázaný na velikost společnosti.

Motivem fúze a akvizice může být také obrana před nepřátelským převzetím. Podnik prodá své akcie/podíly spřátelené společnosti, aby zabránila nepřátelskému převzetí. V tomto případě se fúze nazývá defenzivní. Někdy také fúze či akvizice s jinou společností může představovat vyřešení existenčních problémů. Záchrana před bankrotem je v období těžkých a dlouhodobých finančních (ale např. i odbytových) problémů silným motivem. V některých státech je tento způsob fúzí podporován, protože je považován za lepší řešení než vyhlášení úpadku firmy. Aby ovšem jiná společnost převzala velice problémový podnik, musí být tento podnik něčím zajímavý a schopný nabídnout atraktivní hmotná či nehmotná aktiva, např. nevyužitý potenciál firmy, jedinečné pracovní postupy, patenty, zavedenou značku, zavedenou prodejní síť apod.

V některých případech bývá motivem fúze příležitost k získání státní podpory. Typickým příkladem je využití investičních pobídek a daňových prázdin nabízených vládami států, které se snaží touto cestou přilákat do země zahraniční kapitál a podpořit tak hospodářský růst.

PRŮVODCE STUDIEM

V literatuře najdete i další motivy fúzí a akvizicí, my jsme si tu uvedli ty nejčastěji používané a zmiňované.

DŮSLEDKY FÚZÍ A AKVIZICÍ

Fúze a akvizice jsou na jedné straně spojeny s pozitivy z hlediska slučujících se subjektů i celé ekonomiky, na druhé straně jsou však spojeny s řadou rizik. Mezi největší negativa můžeme označit problémy s informačními technologiemi, spojení firemních kultur a z toho vyplývající ztráta kvalifikovaných pracovníků, skryté problémy, boj o moc ve vrcholovém vedení, obtížnost řízení firmy vzhledem k její velikosti, ztráta klientů...

Management slučujících se bank se musí především rozhrnout, jako firemní kulturu bude v nově vytvořeném subjektu zavádět. Dále obsazení vrcholových manažerských pozic v nově vytvořené společnosti je důležitou otázkou. Management nové společnosti má také důležitý úkol pro nastolení nové strategie společnosti.

Další s diskutovaných důsledků fúzí a akvizic je rostoucí koncentrace odvětví a růst velikosti bank. Bankovníctví je jedním z nejvíce koncentrovaných odvětví (blíže viz Kapitola 3) a fúze a akvizice patří nepochybně k faktorům, které k vysoké koncentraci vedou.

Dalším důsledkem může být propouštění, kdy s tímto důsledkem se ukazuje jako problém otázka zaměstnanosti. Odbory ani vlády nejsou nakloněny krokům podniků, které vedou ke zvyšování nezaměstnanosti.

2.7.2 METODY OCEŇOVÁNÍ FÚZÍ A AKVIZIC

Oceňování fúzí a akvizicí je velmi důležitou součástí celého jejich procesu. Právě ocenění fúze může sloužit jako podklad pro stanovení ceny obchodu, případně stanovení intervalu, ve kterém se bude cena obchodu pohybovat, což také dává prostor pro další vyjednávání mezi zúčastněnými stranami. Jednání o ceně dané transakce však zpravidla probíhají po celou dobu procesu. Cena závisí na přístupu, na vybraných předpokladech, na způsobu financování, zvolených metodách a dalších aspektech, z nichž mnohé mají subjektivní charakter. Právě bankovníctví je velmi specifické odvětví ekonomiky. Jeho specifičnost při oceňování spočívá zejména v odlišnosti vstupních dat. Banky pracují převážně s cizími

zdroji, jehož zhodnocení se také odráží v budoucí hodnotě banky. Ocenění fúzí a akvizicí lze provést několika metodami.

Jednotlivé přístupy k oceňování fúzí a akvizicí jsou:

- analýza nákladů a výnosů fúze (cost benefit analysis)
- přístup z hlediska účetní hodnoty (the book value approach)
- přístup z hlediska rozdílu mezi tržní a účetní hodnotou (the market-to-book approach)
- přístup z hlediska tržní hodnoty (the market value approach)
- přístup z hlediska výnosů na akcii (the EPS approach)
- přístup z hlediska P/E (the P/E approach)

PRŮVODCE STUDIEM

Tento studijní text není koncipován jako cvičebnice, ale jako opora pro kurz Bankovní modely a analýzy vyučovaný na SU OPF. Proto zde nebude věnována pozornost jednotlivým metodám oceňování fúzí a akvizicí, což bude podrobně probíráno na výuce.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Mezi hlavní faktory, které ovlivňují změny ve struktuře finančních institucí patří zejména globalizace, technologický pokrok, privatizace, fúze a akvizice, stupeň regulace či deregulace v bankovníctví, integrace trhů, finanční krize, diverzifikace, univerzalizace, institucionalizace nebo dezintermediace. Veškeré termíny byly podrobněji v kapitole popsány. Hlavní pozornost byla věnována globalizaci a privatizaci. Globalizace nemá v literatuře jednoznačnou definici, ale lze ji vyjádřit jako rostoucí ekonomickou provázanost zemí v důsledku rostoucího objemu přeshraničních transakcí zboží, služeb a toku kapitálu. Mezi hlavní stimuly globalizace patří nové technologie, liberalizace (resp. deregulace) a nadnárodní korporace. K měření globalizace lze využít řadu přístupů a metod, např. index KOF, globalizační index nebo pouze ukazatele podílu přímých zahraničních investic k HDP apod. Privatizaci můžeme charakterizovat jako převod majetku nebo hlasovacích práv z rukou státu na soukromý sektor. Privatizace lze chápat jako nástroj restrukturalizace ekonomiky. Důvody pro privatizaci jsou zejména systémové a ekonomické. V literatuře, ale i praxi lze najít řadu důvodů zastánců i odpůrců privatizace.

Fúze a akvizice jsou pojmy, které se používají v souvislosti s nákupem či prodejem nebo spojováním obchodních společností. Mezi typy fúzí a akvizicí lze zařadit horizontální, vertikální, kongenerickou či konglomerátní fúzi a akvizici. Lze najít řadu motivů fúzí a akvizicí, avšak jedním z hlavních motivů je synergický efekt. Synergický efekt je založený na

předpokladu, že spojením dvou společností dochází k navýšení efektu spojení o hodnotu, která je přidána k součtu hodnot těchto dvou společností.

OTÁZKY

1. Synergický efekt uvádí, že se hodnota banky po fúzi může být vyšší než jen součty tržních hodnot dvou finančních institucí před sloučením. ANO x NE
 2. KOF index rozlišuje tři oblasti globalizace, kterými jsou ekonomická oblast, obchodnická oblast a politická oblast. ANO x NE
 3. V bankovním sektoru zpravidla převažují vertikální fúze a akvizice. ANO x NE
 4. Fakt, že dochází k postupnému stírání rozdílů mezi bankami navzájem i mezi bankami a ostatními finančními institucemi lze označit jako:
 - a) institucionalizaci
 - b) diverzifikaci
 - c) univerzalizaci
 5. Mezi přínosy privatizace zpravidla nepatří:
 - a) Zlepšení konkurenceschopnosti bank
 - b) Zvýšení rizika pokusů o nepřátelské převzetí
 - c) Kapitálové posílení bank
-

ODPOVĚDI

Odpovědi uvádějte nejlépe za shrnutím kapitoly na zvláštní stránku. Odpovědi na „Otázka“ nebo „Otázku“.

1. ANO
 2. NE
 3. NE
 4. c)
 5. b)
-

3 KONCENTRACE A KONKURENCE V BANKOVNICTVÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Třetí kapitola studijního textu se věnuje koncentraci a konkurenci v bankovníctví. Nejprve bude definována koncentrace v bankovníctví a metody jejího měření. Podrobněji budou vysvětleny výpočty základních a nejčastěji používaných ukazatelů koncentrace. Následně bude definována konkurence v bankovníctví a přístupu jejího měření. V literatuře se přístupy měření konkurence dělí na dvě skupiny, strukturální a nestructurální přístupy. Jednotlivé modely patřící do každé kategorie budou v kapitole představeny. Další část kapitoly je zaměřena na problémy konkurence v bankovníctví.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat konkurenci a koncentraci.
- Charakterizovat metody měření koncentrace v bankovníctví.
- Představit přístupy k měření konkurence v bankovníctví.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Konkurence, koncentrace, míra koncentrace, Herfindahl-Hirschmanův index, Lernerův index, Panzar-Rosse model, H-statistika, SCP paradigma, hypotéza efektivity.

3.1 Koncentrace v bankovníctví a metody jejího měření

Důležitost ukazatelů koncentrace vychází z jejich schopnosti určit strukturální rysy trhu. Jsou často používány ve strukturálních modelech, které vysvětlují konkurenci v bankovním sektoru následkem tržní struktury. Ukazatele koncentrace jsou také schopny odrážet změny v koncentraci v důsledku vstupu banky na trh nebo jejího odchodu, případně i následkem fúze. Bikker a Haaf (2002) rozdělili ukazatele koncentrace na ukazatele se samostatnou (oddělenou) a souhrnnou (kumulativní) strukturou. Samostatné ukazatele koncentrace zahrnují míru koncentrace, výhodou je jednoduchost a omezené množství požadovaných dat. Souhrnné ukazatele koncentrace vysvětlují celý bankovní sektor a ukazují, že strukturální změny v každé části distribuce ovlivňují hodnotu indexu koncentrace (Bikker a Haaf, 2000). Kumulativními ukazateli koncentrace jsou Herfindahl Hirschmanův index, Index

komplexní průmyslové koncentrace, Rosenbluthův index, Hall-Tidemanův index a míra entropie.

V závislosti na tom, zda ukazatele koncentrace mají kvantifikovat stupeň koncentrace s ohledem na veškeré subjekty v sektoru, nebo s ohledem na jejich podmnožinu s určitou vlastností, můžeme rozdělit ukazatele na absolutní a relativní ukazatele koncentrace.

Absolutní koncentraci můžeme měřit pomocí míry koncentrace nebo Herfindal-Hirschmannova indexu. Naopak relativní koncentrace se měří pomocí míry disperze a variačního koeficientu. Míra disperze vyjadřuje koncentraci odpovídající určitým skupinám subjektů s nejvyšší hodnotou sledovaného ukazatele. Variační koeficient vyjadřuje míru rozložení vlivu veškerých subjektů z hlediska sledovaného ukazatele.

V literatuře existuje řada způsobů měření koncentrace. V tomto studijním textu si definujeme pouze dva nejčastěji používané ukazatele koncentrace, tedy míru koncentrace a Herfindahl-Hirschmanův index.

MÍRA KONCENTRACE

Míra koncentrace (CR_k) měří podíl největších bank v sektoru. Jednoduchost výpočtu a omezené požadavky na data způsobují, že míra koncentrace je jedním z nejčastěji užívaných ukazatelů koncentrace. Vyjadřuje podíl určitého počtu bank k , které mají největší podíl na produkci daného produktu v odvětví.

Ukazatel sčítá tržní podíly největších bank na trhu, což lze znázornit rovnicí:

$$CR_k = \sum_{i=1}^k s_i \quad (16)$$

CR dává stejný důraz na k největších bank a malou významnost zbývajících částí malých bank na trhu. Počet bank zahrnutých v míře koncentrace je libovolný, neexistují žádná pravidla pro určování k . Míru koncentrace lze považovat jako jeden bod na křivce koncentrace, je to jednorozměrný ukazatel a hodnoty dosahují hodnot mezi nulou a jedničkou. Hodnoty blízké se k jedničce znázorňují, že k bank zahrnutých v ukazateli, tvoří celou produkci odvětví a koncentrace je vysoká. Pokud se míra koncentrace blíží k nule, značí nekonečné množství bank stejné velikosti. Jestliže se odvětví sestává z n stejně velkých bank, pak lze rovnice zapsat ve tvaru:

$$CR_k = \sum_{i=1}^k s_i = \sum_{i=1}^k \frac{1}{n} = \frac{k}{n} \quad (17)$$

HERFINDAHL-HIRSCHMANŮV INDEX

Herfindahl-Hirschmanův index (HHI) je nejpoužívanějším ukazatelem koncentrace a často bývá využíván jako měřítko pro vyhodnocení dalších ukazatelů koncentrace. HHI zohledňuje počet bank v bankovním sektoru a jejich podíl na trhu. Umožňuje posoudit koncentraci i v případě, že nemáme údaje za malé banky, nebo při zkoumání vlivu firem aktivních na hranici odvětví nebo mimo něj, ale nabízejících produkty ze zkoumaného odvětví. Tento index je často používán regulátory, také Česká národní banka ho počítá. Rovnice HHI má tvar:

$$HHI = \sum_{k=1}^n \left(\frac{q_k}{Q}\right)^2 = \sum_{k=1}^n r_k^2 \quad (18)$$

kde:

- n je počet firem v daném sektoru,
- q_k je objem produkce k -té firmy, $k = 1, 2, \dots, n$,
- Q značí objem produkce daného sektoru,
- r_k je podíl k -té firmy na objemu produkce celého sektoru.

HHI vyjadřuje sumu čtverců bankovních velikostí měřených jako podíly na trhu. Jeho konstrukce je založena na hypotéze, že význam banky v bankovním sektoru je funkcí druhé mocniny jejího tržního podílu. HHI tedy zdůrazňuje význam větších bank, kterým je přidělena větší váha než menším bankám.

HHI ukazatel nabývá hodnoty mezi $1/n$ a 1. Dosažení jeho nejnižší hodnoty ukazuje, že tržní podíly všech sledovaných bank jsou stejně velké a sledovaný ukazatel je rozdělen mezi jednotlivé banky rovnoměrně:

$$q_k = q_{k+1} = \frac{Q}{n}, k = 1, 2, \dots, n - 1, \quad (19)$$

$$H_d = \sum_{k=1}^n \left(\frac{q_k}{Q}\right)^2 = \sum_{k=1}^n \left(\frac{Q}{n}\right)^2 = \frac{1}{n^2} = \frac{1}{n} \quad (20)$$

Hodnota HHI se blíží k číslu 1, pokud je v bankovním sektoru relativně nízký počet bank, které realizují podstatnou část produkce na odpovídajícím trhu. V případě monopolu HHI dosahuje hodnoty jedna, což je horní hranice indexu. V takovém případě:

$$n = 1, q = Q, H^k = \sum_{k=1}^1 \left(\frac{q_k}{Q}\right)^2 = \left(\frac{Q}{Q}\right)^2 = 1 \quad (21)$$

Ministerstvo spravedlnosti Spojených států rozděluje hodnoty HHI indexu do tří kategorií. Pokud získaná hodnota HHI je do 0,1 (1000⁴), trh je považován za nekonzentrovaný. Hodnoty mezi 0,1 a 0,18 (1000 až 1800) signalizují mírně koncentrované prostředí. Vysokou koncentraci značí hodnoty vyšší než 0,18 (1800).

Ve Spojených státech hraje HHI významnou roli v prosazení protimonopolních zákonů v bankovníctví. Žádost o fúzi dvou bank je schválena bez dalšího zkoumání, pokud je splněno základní pravidlo pro hodnocení koncentrace. Směrnice obsahuje dvě podmínky, po fúzi HHI nepřesahuje hodnotu 0,18 (1800) a zvýšení ukazatele je menší než 0,02 (200). Často je nazýván jako plně informační index, protože zachycuje rysy celého bankovního sektoru (Řepková, 2012).

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Vypočítejte míru koncentrace pro 3 a 5 největších bank v českém bankovním sektoru pro uplynulé dva roky. Vypočítejte míru koncentrace celkových aktiv, poskytnutých úvěrů a přijatých depozit. Použijte data z výročních zpráv daných bank a údaje z databáze ČNB – ARAD – systém časových řad.

3.1.1 KONCENTRACE V BANKOVNICTVÍ

Celosvětové dění (včetně bankovníctví) směřuje ke globalizaci a koncentraci. Bankovní systémy vyspělých zemí se stále více koncentrují, tj. několik bank navyšuje svůj podíl na trhu. Děje se tak fúzemi a akvizicemi obchodních bank (Jílek, 2013).

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Je koncentrace v bankovníctví dobrá nebo špatná? Je lepší koncentrovaný bankovní sektor nebo méně koncentrovaný?

Jaké výhody může koncentrace přinášet a jaká jsou její rizika?

⁴ Pro lepší orientaci a charakteristiku prostředí z hlediska koncentrace se obvykle hodnota HHI násobí multiplifikátorem. Velice často je používána hodnota multiplifikátoru 10 000, odpovídající procentuálnímu vyjádření tržních podílů jednotlivých bank.

S koncentrací trhu je však spojena další oblast. Velké banky v každé zemi jsou příliš velké na selhání (*too big too fail*). Tedy pokud se tyto banky dostanou do problémů, zpravidla je centrální banka zachrání, protože důsledky úpadku by byly velké. Úpadek velké banky si lze představit pouze teoreticky. Avšak podle Stiglitze by se velké banky neměly zachraňovat. Stiglitz uvádí, že by mělo platit příliš velký na existenci (*too big to exist*). Existuje tedy názor, že velikost znemožňující úpadek má skončit. Skutečnost je ale ve většině vyspělých zemí opačná, tedy bankovníctví se koncentruje do větších bank (Jílek, 2013).

KONCENTRACE MŮŽE BÝT DOBRÁ

Vzhledem k potenciálním ztrátám ze zhroutení bankovního systému může být koncentrace v tomto odvětví dobrá z několika důvodů. Studie provedená National Bureau of Economic Research zjistila, že vysoká koncentrace vede k vysoké stabilitě v bankovním průmyslu. Zjistili, že úroveň koncentrace 72 % nebo vyšší byla přímo korelována s menším výskytem selhání bank v daném státě.

Z výzkumu lze tedy shrnout tři hlavní výhody vysoké koncentrace:

1. Velké banky se snadno diverzifikují. To jim umožňuje přizpůsobit se v jiných sektorech trhu, když se jeden sektor zhorší. Menší banka, která se zaměřuje na jeden nebo dva sektory průmyslu, je vysoce citlivá na výkyvy v těchto sektorech.
2. Vysoká úroveň koncentrace zvýší zisky dominantních bank v tomto odvětví. I když to může vést k vyšším úrokovým sazbám a poplatkům, bude to také izolovat banky od ekonomických šoků ve snaze o zisk.
3. Větší banky jsou snadněji monitorovány než mnoho malých bank. Je snazší, aby se regulátor a instituce dohledu starala o několik velkých bank, než o mnoho malých bank. Systémy v každé z velkých bank budou spíše podobné, což je výhodnější než sledovat a pochopit systémy řady malých bank.

NEGATIVNÍ EFEKTY KONCENTRACE

Stejně jako v téměř každém průmyslovém odvětví vysoká koncentrace povede k nízké úrovni konkurence a vyšším cenám, a bankovní sektor není výjimkou. Vyšší úrokové sazby jsou často vedlejším produktem vysoké úrovně koncentrace bank. To je zvláště špatné pro investory, protože investování se stává riskantnější.

Některá místa v odvětví pravděpodobně nebudou vyplněna. Velké banky se zaměří na nejziskovější části a mohou zanedbat ty méně ziskové. Lze to porovnat s leteckým průmyslem. Velké letecké společnosti budou létat nejziskovější trasy, zatímco malé letecké společnosti vyplní mezery.

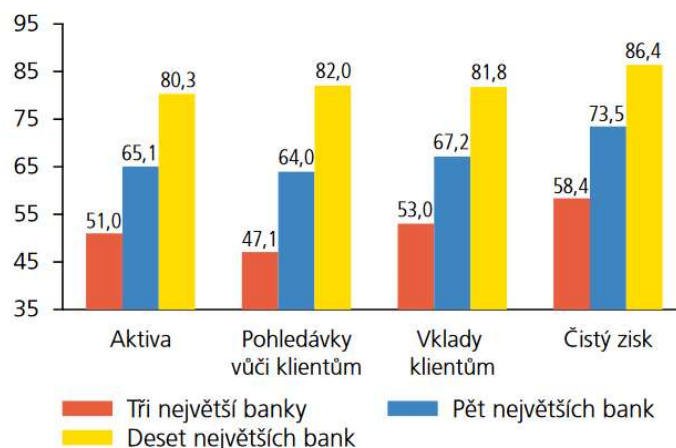
3.2 Koncentrace bankovního sektoru v České republice a v Evropské unii

PRŮVODCE STUDIEM

Podíváme se na koncentraci bankovního sektoru v České republice a v Evropské unii. Tento studijní text obsahuje nejnovější data ke konci roku 2018. Aktuální vývoj bude probíráán v rámci výuky nebo můžete dohledat na webových stránkách České národní banky nebo Evropské centrální banky.

Český bankovní sektor ke konci roku 2018 byl tvořen čtyřmi velkými bankami, pěti středními bankami, devíti malými bankami, pěti stavebními spořitelny a 27 pobočkami zahraničních bank⁵. Míra koncentrace bankovního trhu vyjádřená podílem aktiv nejvýznamnějších bank na celkové bilanční sumě sektoru do značné míry korespondovala s podíly největších poskytovatelů klientských úvěrů, resp. příjemců vkladů v sektoru na příslušných agregátech. Tři banky s největším objemem klientských úvěrů se podílely na klientských úvěrech sektoru zhruba 50 %, což představovalo obdobnou míru koncentrace jako v případě podílů tří bank s nejvyššími přijatými vklady na agregovaných vkladech sektoru. Obdobně pět bank s největšími klientskými vklady, resp. poskytnutými úvěry, tvořilo zhruba dvě třetiny celkových agregátů. Úroveň koncentrace bankovního trhu se přitom v posledních letech vyznačovala vysokou mírou stability (ČNB, 2019).

Obrázek 3-1: Koncentrace bankovního sektoru (v %, stav k 31. 12. 2018)

Zdroj: ČNB (2019)

⁵ Banky jsou klasifikovány do skupin bank dle velikosti na základě podílu jejich bilanční sumy na celkovém objemu agregovaných aktiv bankovního sektoru. Do skupiny velkých bank jsou zařazeny banky, jejichž bilanční suma je větší než 10 % celkového objemu agregovaných aktiv bankovního sektoru. Do skupiny středních bank jsou řazeny banky s bilanční sumou 2 až 10 % z celkového objemu bilanční sumy sektoru.

Dále se podíváme na koncentraci bankovního sektoru v Evropské unii. Míra koncentrace pro tři největší banky v Evropské unii v %. Jedná se o data za rok 2017, kde je analyzováno 26 zemí EU. Průměrná hodnota za těchto 26 zemí byla 69,75 procenta. Nejvyšší hodnota byla ve Finsku: 94,17 % a nejnižší hodnota byla v Polsku: 42,18 %. Graf ... zachycuje míru koncentrace tří největších bank pro 26 zemí EU ke konci roku 2017.

Obrázek 3-2: Míra koncentrace tří největších bank v EU (v %)

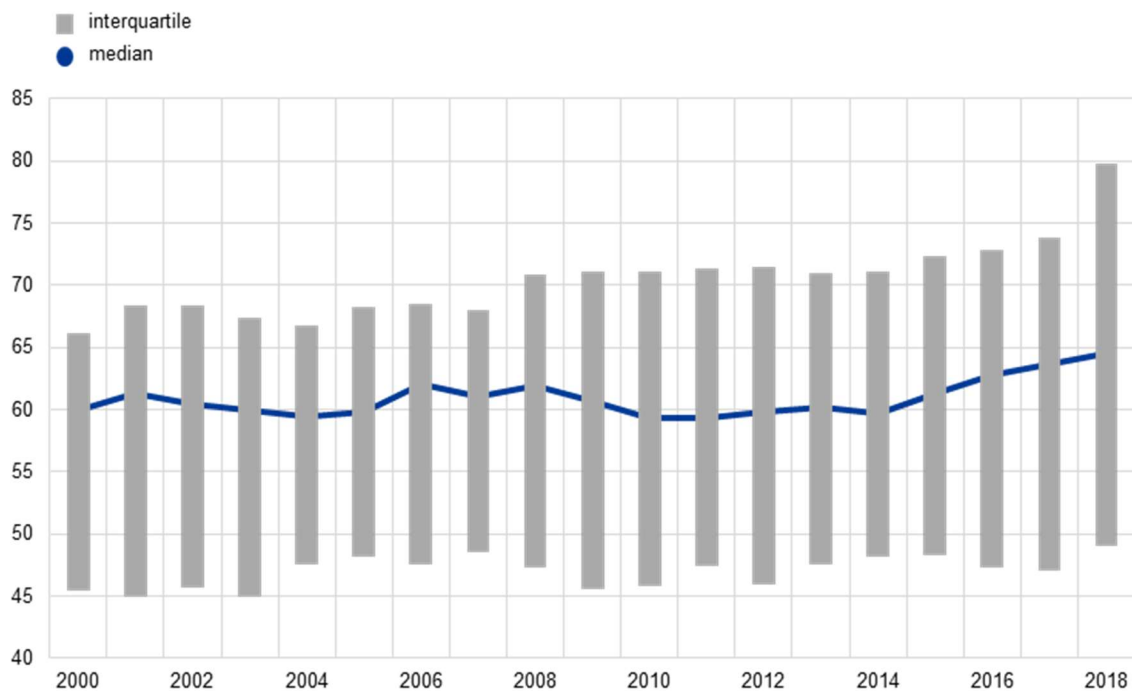
Zdroj: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/banking_system_concentration/European-union/

Tabulka 3-1 ukazuje Hefindahl-Hirschmannův index pro úvěrové instituce a míru koncentrace pro pět největších úvěrových institucí v Evropské unii v letech 2014-2018. HHI je vynásoben 10 000 a míra koncentrace je jako podíl pěti největších úvěrových institucí na celkových aktivech společností. Můžete si všimnout, že nejvyšší koncentrace dosahují instituce ve Finsku, Estonsku, Nizozemí či Řecku, Lotyšsku a Kypru. Naopak nejnižší koncentrace je v Německu, Lucembursku, Velké Británii a Rakousku.

	Herfindahl index for credit institutions (based on total assets)					Share of total assets of five largest credit institutions				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Belgium	981	998	1,017	1,102	1,218	65.8	65.5	66.2	68.8	73.4
Bulgaria	836	919	939	906	939	55.0	57.6	58.0	56.5	59.7
Czech Republic	966	994	1,016	1,039	1,069	60.9	62.5	63.9	63.7	64.5
Denmark	1,190	1,180	1,224	1,123	1,069	68.1	67.8	68.3	65.7	64.5
Germany	300	273	277	250	245	32.1	30.6	31.4	29.7	29.1
Estonia	2,445	2,409	2,406	2,419	2,698	89.9	88.6	88.0	90.3	91.0
Ireland	673	672	636	658	632	47.6	45.9	44.3	45.5	46.1
Greece	2,195	2,254	2,332	2,307	2,304	94.1	95.2	97.3	97.0	96.8
Croatia	1,364	1,396	1,405	1,387	1,554	72.3	72.7	73.0	72.8	79.4
Spain	839	896	937	965	1,138	58.3	60.2	61.8	63.7	68.5
France	584	589	572	574	664	47.6	47.2	46.0	45.4	47.8
Italy	424	435	452	519	579	41.0	41.0	43.0	43.4	45.6
Cyprus	1,445	1,443	1,366	1,962	2,378	63.4	67.5	65.8	84.2	86.9
Latvia	1,001	1,033	1,080	1,235	1,578	63.6	64.5	66.5	73.5	80.8
Lithuania	1,818	1,939	1,938	2,189	2,278	85.7	86.8	87.1	90.1	90.9
Luxembourg	330	321	260	256	261	32.0	31.3	27.6	26.2	26.3
Hungary	792	763	787	802	801	49.3	49.4	49.8	49.6	50.0
Malta	1,648	1,620	1,602	1,599	1,518	81.5	81.3	80.3	80.9	77.5
Netherlands	2,131	2,104	2,097	2,087	2,178	85.0	84.6	84.7	83.8	84.7
Austria	412	397	358	374	370	36.8	35.8	34.5	36.1	36.0
Poland	656	670	659	645	683	48.3	48.6	47.7	47.5	49.5
Portugal	1,164	1,215	1,181	1,220	1,202	69.2	72.3	71.2	73.1	72.9
Romania	797	860	903	915	965	54.2	57.4	59.1	59.5	62.1
Slovenia	1,026	1,077	1,147	1,133	1,020	55.6	59.2	61.0	61.5	60.8
Slovakia	1,221	1,250	1,264	1,332	1,383	70.7	72.3	72.7	74.5	75.6
Finland	3,630	3,160	2,300	1,700	2,570	89.7	88.0	80.5	73.5	81.6
Sweden	880	866	845	914	785	58.5	57.8	56.3	58.2	54.3
United Kingdom	462	438	422	453	353	38.9	37.0	35.5	36.9	31.8

Tabulka 3-1: Koncentrace úvěrových institucí v Evropské unii

Zdroj: ECB (2019) https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/annex/ecb~10913d25c1.pr190604_ssi_table.pdf

Obrázek 3-3: Podíl aktiv držaných pěti největšími bankami v Evropské unii (v procentech)

Zdroj: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2019/html/ecb.pr190604-03b3c570c5.en.html>

Údaje ukazují, že míra koncentrace v bankovním sektoru (měřeno podílem aktiv v držení pěti největších bank) se mezi zeměmi EU výrazně liší. Podíl celkových aktiv pěti největších úvěrových institucí na vnitrostátní úrovni se pohybuje od 26 % do 97 % na konci roku 2018.

3.3 Konkurence v bankovníctví

V odborné literatuře se lze setkat s nepřeberným množstvím definic konkurence. Je to dáno jejím vývojem a s tím souvisejícími různými historickými ekonomickými směry. Proto různí autoři definují konkurenci odlišně, nicméně všichni více či méně poukazují na dva jevy, které s tímto pojmem úzce souvisejí. Jedná se o konkurenční chování, které je chápáno jako konkurenční proces a konkurenční struktury prostředí, které by tento druh chování měla umožňovat.

Zjednodušeně můžeme konkurenci definovat jako rivalitu mezi dvěma a více subjekty se stejným cílem působícím ve stejném odvětví. Konkurence vzniká tehdy, když se dvě a více stran snaží o něco, co nemohou všichni získat. Konkurence obecně představuje soupeření, soutěžení nebo hospodářskou soutěž. Konkurence má velmi široký význam, a to nejen ekonomický, ale rovněž sociální, politický, kulturní, etický atd.

PRO ZÁJEMCE

Konkurence je přirozeně spojována s ekonomickou efektivností. Toto spojení sahá až k Smithovi (1776), který mluví o neviditelné ruce, jež vede jednotlivce k dosažení cíle, o který mu nejde, a který přesto přispívá k blahobytu společnosti. A to, že jemu o nic takového nejde, nemusí být společnosti nějak na újmu. Tím, že jednatel jde za svým vlastním zájmem, prospěje mnohdy zájmu společnosti vydatněji, než když mu chce opravdu prospět. Pekař peče housky, protože mu to přináší zisk a snaží se přitom uspokojit chuť kupujících. To, že houska bude kvalitní, nebude předražená, a přitom zdroje budou efektivně využity, zajišťuje konkurence.

Adam Smith a další klasikové dávali konkurenci do souvislosti především s alokací vzácných zdrojů, tedy s alokační efektivností, neuvažovali ale zdroje produkční efektivnosti a dynamický aspekt konkurence ve smyslu technologické změny a inovací (tzv. koncept tvořivé destrukce).

Dopady konkurence na tržní prostředí:

- Výsledkem konkurence je omezení nákladové neefektivnosti a tržní síly, čímž dochází k růstu blahobytu.

- Nárůst konkurence v bankovním sektoru a související pokles tržní síly bank by měl vést také k poklesu cen bankovních služeb. Protože investice jsou zvláště citlivé na pokles komerčních úrokových sazeb, pokles tržní síly bank by tak měl mít pozitivní vliv na růst investic a ekonomický růst. Očekávaný přínos je důležitý zvláště v zemích, ve kterých bankovní úvěry reprezentují největší zdroj externího financování podniků.
- Růst konkurence by také měl podnítit zájem bank o snížení jejich provozních nákladů, tedy snížení nákladové neefektivnosti.
- Konkurence může mít také potenciální negativní efekty plynoucí ze vstupování bank do nadměrného rizika, což by mohlo ohrožovat finanční stabilitu (Podpiera, 2007).

Možné dopady konkurence na tržní prostředí:

- růst blahobytu,
- pokles cen bankovních služeb, růst investic a ekonomický růst,
- negativní efekty plynoucí ze vstupování bank do nadměrného rizika, což by mohlo ohrožovat finanční stabilitu.

Při vysvětlení konkurence se prosazují dva hlavní aspekty, kterými jsou konkurence jako struktura trhu a konkurence jako chování firem. V případě tržní struktury jsou rozhodujícími charakteristikami počet firem na trhu, jejich podíl na trhu (tržní koncentrace) a překážky vstupu na trhu. V případě chování firem pak stanovování cen a množství, investice, výdaje na reklamu, výzkum a vývoj apod. Konkurenční chování pro většinu podnikatelů znamená snižování cen, snižování nákladů, diferenciaci výrobku a inovace. Pro spotřebitele nebo zákazníky konkurence znamená nízké ceny, možnost volby a výběru mezi dodavateli a široký sortiment výrobku. Oba aspekty konkurence se vzájemně doplňují.

Konkurence v bankovním sektoru může přinést významné výhody pro účastníky trhu, národní hospodářství a společnost. Obecně lze mezi pozitivní přínosy konkurence zařadit podporu rozvoje inovací a technologických pokroků, motivaci k efektivnímu využívání zdrojů (čímž dochází ke snižování výrobních nákladů a ukončení činnosti firem, jejichž výrobky jsou nekvalitní a výrobní procesy zastaralé).

Negativním dopadem může být vytváření nestability, která může vést k úpadku firem a nárůstu nezaměstnanosti, současně vede k diferenciaci příjmů u jednotlivých tržních subjektů.

3.4 Empirické modely pro měření konkurenceschopnosti komerčních bank

Skutečnost, že konkurence je komplexní pojem, a proto není přímo pozorovatelná, vyústila v rozvoj mnoha metod pro její posouzení. Hodnocení konkurence má však v bankovním sektoru dlouhou tradici.

Literatura o měření konkurence je obecně rozdělena do dvou hlavních proudů. A tedy měření úrovně konkurence lze provést pomocí strukturálních a nestrukturálních metod. Strukturální přístup využívá koncentraci trhu jako měřítko konkurence, zatímco nestrukturální přístup se snaží přímo odhadnout úroveň konkurence.

STRUKTURÁLNÍ PŘÍSTUPY K MĚŘENÍ KONKURENCE

Strukturální přístup zahrnuje Structure-Conduct-Performance paradigma (SCP) a hypotézu efektivnosti (efficiency hypothesis, EH). SCP paradigma vyvinuli Mason (1939) a Bain (1951), kteří se snažili odvodit stupeň konkurence v odvětví z jejich rysů, kterými se stanoví přímé spojení struktury trhu k firemnímu chování a od firemního chování k výkonnosti odvětví. SCP je založen na předpokladu, že koncentrace oslabuje konkurenci na základě koluzivního chování mezi firmami. Vyšší koncentrace způsobuje méně konkurenční chování bank a vede k větší ziskovosti bank a nižší výkonnosti. SCP ukazuje přímý vztah mezi stupněm tržní koncentrace a stupněm konkurence mezi firmami. Firmy ve více koncentrovaném odvětví mají vyšší zisky, než ty v méně koncentrovaném odvětví bez ohledu na jejich efektivnost. Koncentrace trhu má tedy podle SCP vliv na výkonnost. Paradigma tvrdí, že tržní síla firmy roste s koncentrací.

SCP byl napadán dalšími teoretickými modely. Jako reakce na SCP přišla hypotéza efektivnosti, kterou vyvinuli v empirických pracích Demsetz (1973) a Peltzman (1977) a vysvětluje vztah mezi tržní strukturou a výkonem. Hypotéza efektivnosti předpokládá, že vyšší zisky na koncentrovanějších trzích nejsou výsledkem uplatnění výsadního postavení a nekonkurenčního chování těchto firem, ale výsledkem například jejich nižších nákladů a tím vyšší efektivnosti. Růst ziskovosti není prostřednictvím koncentrace, ale prostřednictvím tržního podílu. Efektivnost bank je hnací silou koncentrace trhu, což vede k nižším cenám. Efektivnější firmy získávají vyšší podíl na trhu na úkor menších a méně efektivních firem (efektivní firmy skoupí malé a neefektivní firmy a tím jim roste tržní podíl), což znamená pozitivní korelaci mezi ziskem a koncentrací. Podle hypotézy efektivnosti neexistuje přímý vztah mezi konkurencí a koncentrací a vysoce koncentrovaný sektor je logickým výsledkem tržních sil.

NESTRUKTURÁLNÍ PŘÍSTUPY K MĚŘENÍ KONKURENCE

Nedostatek silných teoretických základů a empirických důkazů motivoval k hledání alternativních metod měření konkurenčního chování. V reakci na teoretické a empirické nedostatky strukturálních přístupů byly vyvinuty nestrukturální modely konkurenčního chování, které jsou v literatuře často nazývané jako koncepce nové přístupy k empirické průmyslové organizaci (New Empirical Industrial Organisation, NEIO). Modely předpokládají, že i další faktory, než jen tržní struktura a koncentrace, mohou ovlivňovat konkurenční podmínky. Někteří autoři totiž argumentovali, že koncentrace trhu není příliš informativní o stupni konkurence v bankovníctví, a proto je nevhodným měřítkem konkurence bank. Proto mají nestrukturální přístupy více výhod než strukturální přístupy. Jedná se o to, že

metody NEIO netvrdí, že banky na koncentrovaném trhu jsou méně konkurenceschopné a neidentifikují geografický trh.

První generace nestrukturálních opatření je založena na teorii oligopolu a statickém modelu konkurence. Lernerův index, Iwatův model, Bresnahanův model, Panzar-Rosse model lze připojit k tomuto pojetí konkurence. Následně byla vyvinuta další nestrukturální opatření, zejména indikátor Boone, s cílem zachytit dynamiku trhu a ne se zaměřit na statickou analýzu.

Nestrukturální přístupy se snaží měřit konkurenci přímo a nespolehnají se na vztah mezi strukturou, chováním a výkonností. Iwata (1974) ukazuje odhady založené na hypotetické změně variačních hodnot pro jednotlivé banky produkující homogenní produkt na oligopolním trhu. Tento model byl na bankovní sektor aplikován pouze jednou, kdy jej Shaffer a DiSalvo (1994) použili na příkladu dvou bankovních trhů. Obtížnost jeho empirického použití tkví v nedostatku mikro dat pro strukturu nákladů a výroby homogenních produktů pro jednotlivé banky.

Rovněž empirické aplikace Bresnahanova (1982) modelu na bankovních sektorech jsou relativně vzácné. Široké přijetí akademické obce naopak získal až Panzar-Rosse (1987) model, který je založen na odhadu H statistiky. Panzar-Rosse (PR) model je v empirických studiích aplikován nejčastěji kvůli jednoduššímu výpočtu oproti ostatním modelům. Tento model ale dokáže určit jen krajní hodnoty stupně konkurence bankovního sektoru. Naproti tomu Bresnahanův model má výhodu v tom, že umožní přesnější měření stupně konkurence. Další nevýhodou PR modelu je jeho předpoklad, že banky poskytují pouze jeden bankovní produkt. Proto neumožňuje rozlišovat mezi různými trhy, čemuž by také bránil nedostatek potřebných dat. Bresnahanův model lze proto vhodně použít jako doplnění PR modelu, protože umožňuje zkoumání jednotlivých dílčích trhů v důsledku své povahy a požadavků na potřebná data. Bresnahanův model je tedy vhodný k hodnocení konkurenčních podmínek různých odvětví. Omezením možností Bresnahanova modelu je, že využívá makroekonomická data, která jsou většinou k dispozici pouze na ročním základě (jako např. HDP).

Panzar-Rosse model

Panzar a Rosse (1987) vyvinuli test pro určení, zda firma na trhu operuje v souladu s modelem dokonalé konkurence, monopolistické konkurence nebo monopolu. Model zkoumá stupeň, ve kterém se změna v ceně vstupu odráží v rovnosti příjmů získané firmou.

V modelu je určitý počet předpokladů, které je nutné brát v úvahu. Předpoklady lze shrnout do čtyř hlavních bodů: (i) banky maximalizují zisk, jednotlivé produkty firmy určuje normální rozdělení příjmu a nákladových funkcí, (ii) banky produkují příjmy využitím pracovní síly, kapitálu a depozit jako vstupů, (iii) výše vstupních cen nejsou spojeny s vyššími kvalitativními službami, které generují vyšší výnosy a (iv) banky se nacházejí v dlouhodobé tržní rovnováze. Model předpokládá cenovou pružnost poptávky, která je větší než

jedna a homogenní strukturu nákladů. Ziskáním rovnovážného výstupu a rovnovážného počtu bank jsou zisky maximalizovány v bance, stejně jako v odvětví

H-statistika odráží strukturu a chování trhu, na kterém banka operuje. Tím zdůrazňuje, že konkurenční prostředí banky nemusí být nutně stejné, jako konkurenční prostředí, které převažuje v zemi, kde banka působí. Tento závěr platí zvláště pro velké univerzální banky se značnými mezinárodními aktivitami. Odhady hodnot H-statistiky se nacházejí v intervalu $-\infty < H \leq 1$. Hodnota H je záporná ($H \leq 0$), pokud konkurenční struktura je monopolní. Za těchto podmínek růst vstupních cen bude zvyšovat mezní náklady, což redukuje rovnováhu výstupu a postupně redukuje celkové příjmy. Dokonalou konkurenci charakterizuje: $H = 1$. Jestli se hodnota H-statistiky nachází v kladné části intervalu ($0 < H < 1$), tržní struktura je charakterizovaná monopolistickou konkurencí, tedy rovnými podmínkami a volným vstupem do odvětví. Důležitou vlastností H-statistiky je, že musí být provedena na pozorování, která jsou v dlouhodobé rovnováze. Více k testu statistiky si zájemci mohou dohledat v literatuře.

Lernerův index

V některých empirických studiích je pro hodnocení stupně tržní síly firem v daném průmyslu využíván také Lernerův (1934) index. Výhodou Lernerova indexu (LI) proti Panzar-Rosse modelu je, že není nutná dlouhodobá rovnováha měření konkurence a index také může být vypočítán v každém časovém okamžiku.

Lerner (1934) popsal index monopolní tržní síly, která je v bankovní literatuře označovaná jako jedna z měr konkurence. Lernerův index ukazuje, kde se nachází tržní síla firmy v rozmezí mezi dokonalou konkurencí a maximální tržní silou (monopolem) a roli, kterou hraje pružnost poptávky při určování firemní marže. Lernerův index je přímou mírou konkurence, zaměřuje se na cenovou sílu a zachycuje, do jaké výše může firma zvýšit své mezní ceny nad mezní náklady. Lernerův index je definován jako podíl mezi rozdílem ceny výstupu a mezních nákladů a cenou výstupu a může být zapsán jako:

$$LI_{it} = \frac{P_{it} - MC_{it}}{P_{it}}, \quad (22)$$

kde:

- P_{it} je cena bankovních výstupů pro banku i v čase t ,
- MC_{it} jsou mezní náklady pro banku i v čase t .

Výsledné hodnoty Lernerova indexu se pohybují v intervalu od nuly do jedné. Při $P = MC$ je Lernerův index nulový a firma nemá možnost určovat ceny. Lernerův index blíží se k jedné indikuje cenovou marži vyšší než mezní náklady a tím určitou tržní sílu pro firmu. Pokud $LI = 0$, značí to dokonalou konkurenci, zatímco $LI = 1$ indikuje monopol.

Lernerův index je inverzní mírou konkurence, tj. vyšší hodnoty LI, znamenají nižší stupeň konkurence (Pruteanu-Podpiera et al., 2007).

3.5 Modelové pojetí konkurence v bankovním sektoru

PRŮVODCE STUDIEM

Tato kapitola předpokládá znalosti teoretických přístupů k bankovníctví popsanych v první kapitole. Předpoklady modelových pojetí jsou založeny na předpokladech modelu všeobecné rovnováhy v bankovníctví.

Podkapitola 3.5 je zpracována podle Polouček et al. (2013, s. 382-385).

Modelový přístup k charakteristice konkurenčního prostředí v bankovním sektoru vyžaduje řadu zjednodušení. V celé analýze proto budeme abstrahovat od některých rysů bankovního podnikání (především rizika a informační asymetrie).

Ve většině modelů jsou banky vymezeny jako finanční zprostředkovatelé kupující cenné papíry určitého typu (tedy úvěry) a prodávající cenné papíry jiného typu (depozita) za použití určité bankovní produkční technologie. Analýza se tak soustředí na určení rovnováhy v odlišných podmínkách různých konkurenčních uspořádání.

V případě dokonalé konkurence banky ceny přijímají (jsou tedy příjemci cen). Cenami jsou úroková sazby na úvěry (r_L), úroková sazba na depozita (r_D) a úroková sazba na mezibankovním peněžním trhu (r). Zisk banky po zohlednění nákladů lze zapsat jako:

$$\pi = r_L L + r M + r_D D - C(D, L) \quad (23)$$

$$M = (1 - \alpha) D - L, \quad (24)$$

kde:

- M je čistá pozice banky na mezibankovním peněžním trhu,
- α je míra povinných minimálních rezerv na celkovém objemu přijatých depozit D .

Zisk banky lze tedy upravit do tvaru:

$$\pi(D, L) = (r_L - r)L + (r(1 - \alpha) - r_D)D - C(D, L) \quad (25)$$

Po pokrytí nákladů je zisk banky odvozen z marží finančního zprostředkování na straně depozit i úvěrů, tedy i rozdílů mezi úrokovou sazbou na úvěry, sazbou mezibankovního trhu a sazbou na depozita. Banka v konkurenčních podmínkách řídí a kontroluje objem poskytnutých úvěrů a přijatých vkladů tak, aby se úrokové marže na úvěry ($r_L - r$) a depozita ($r(1 - \alpha) - r_D$) vyrovnaly mezním nákladům na řízení úvěrů a depozit.

V tomto jednoduchém rámci, kde neexistuje možnost samofinancování ani přímého přístupu na kapitálový trh, je investiční poptávka firem zcela financována nabídkou úvěrů. Při předpokladu, že státní pokladniční poukázky (B) a depozita jsou dokonalé substituty pro alokaci úspor domácností, lze tržní a konkurenční rovnováhu v bankovním sektoru na agregátní úrovni popsat takto:

$$I(r_L) = \sum_{n=1}^N L^n(r_L, r_D, r) \quad (26)$$

$$S(r_D) = B + \sum_{n=1}^N D^n(r_L, r_D, r) \quad (27)$$

$$\sum_{n=1}^N D^n(r_L, r_D, r) = (1 - \alpha) \sum_{n=1}^N D^n(r_L, r_D, r) \quad (28)$$

Celková rovnováha je tedy tvořena rovnováhou na trhu úvěrů (rovnice 26), na trhu depozit (rovnice 27) a na mezibankovním peněžním trhu (rovnice 28). Závěry tohoto modelu jsou tedy následující. V tomto případě znamená zvýšení nabídky státních pokladničních poukázek pokles objemu úvěrů a depozit. Jedná se o klasický příklad vytlačování. Zvýšení míry povinných minimálních rezerv vede k pokles úvěrů, avšak efekt na depozita není jednoznačný.

Avšak předpoklad dokonalé konkurence, který zde byl popsán, není v bankovním sektoru příliš reálný. V bankovníctví existují bariéry vstupu do odvětví. Z toho důvodu je v realitě bankovních sektorů bližší model nedokonalé konkurence (oligopol). Pro vysvětlení oligopolu budeme používat model monopolní banky Monti-Kleinův model. Nejprve si tedy vysvětlíme tento Monti-Kleinův model monopolu, který pak jednoduše upravíme pro oligopol. Monopolní prostředí také není v bankovníctví pravděpodobné.

Monti-Kleinův model předpokládá monopolní banku, jejíž křivka poptávky po úvěrech je klesající a křivka nabídky depozit je rostoucí. Rozdíl mezi monopolistickou konkurencí a dokonalou konkurencí je v tom, že v monopolistické konkurenci banka zvažuje vliv objemu úvěrů a depozit na patřičné úrokové sazby. Úroková sazba na mezibankovním trhu

však zůstává exogenní a její výše je ovlivněna sazbami centrální banky nebo sazbami na mezinárodních peněžních trzích. Zisk banky v daném modelu je:

$$\pi(D, L) = [(r_L(L) - r)L + (r(1 - \alpha) - r_D(D))]D - C(D, L) \quad (29)$$

Stejně jako v případě dokonalé konkurence je zisk banky součtem zprostředkovatelských marží na úvěry a depozita a odečteny jsou náklady na řízení úvěrů a depozit. Pro vyjádření maximalizace zisku π , předpokládáme, že π je konkávní. Podmínky derivace prvního řádu jsou:

$$\frac{\delta\pi}{\delta L} = r'_L(L)L + r_L - r - C'_L(D, L) = 0 \quad (30)$$

$$\frac{\delta\pi}{\delta D} = -r'_D(D)D + r(1 - \alpha) - r_D - C'_D(D, L) = 0 \quad (31)$$

Protože se jedná o monopolní banku (tedy nedokonalou konkurenci), je nutné vzít v úvahu, že reakce na změny tržních sazeb nejsou dokonale konkurenční, a že monopolní banka (stejně jako oligopolní konkurence) využívá svého postavení tak, aby dosáhla maximálního rozdílu mezi cenami úvěrů a náklady na jejich poskytnutí, tj. cenami depozit. Di modelu tedy zavedeme elasticitu poptávky po úvěrech a nabídky depozit:

$$\varepsilon_L = -\frac{r_L L'(r_L)}{L(r_L)} > 0 \quad (32)$$

$$\varepsilon_D = -\frac{r_D D'(r_D)}{D(r_D)} > 0 \quad (33)$$

Za předpokladu, že $\varepsilon_L > 1$ (jinak by nebylo řešení), lze upravit rovnice (30) a (31) jako:

$$\frac{r_L^* - (r + C'_L)}{r_L^*} = \frac{1}{\varepsilon_L(r_L^*)} \quad (34)$$

$$\frac{r(1 - \alpha) - C'_D - r_D^*}{r_D^*} = \frac{1}{\varepsilon_D(r_D^*)} \quad (35)$$

kde:

- r_L^* a r_D^* jsou hledané úrokové sazby.

Závěry modelu jsou následující. Monopolní banka tedy stanoví objem svých úvěrů a depozit takovým způsobem, aby Lernerovy indexy⁶ byly rovny převráceným hodnotám elasticit. Důsledkem je, že z hlediska bank bude úrokové rozpětí nepříznivě ovlivněno substituty bankovních produktů (domácnosti mohou alokovat své úspory kromě depozit také do podílových fondů a firmy mohou financovat své investice kromě bankovních úvěrů i emisí cenných papírů na finančních trzích). Dalším závěrem je, že pokud se úroková sazba na mezibankovním trhu zvýší, vzrostou také úrokové sazby r_L^* a r_D^* .

Jak již bylo výše uvedeno, Monti-Kleinův model monopolní banky lze velmi jednoduše převést do modelu nedokonalé (cournotovské) konkurence mezi konečným počtem N bank ($n = 1, 2, \dots, N$). Tato verze modelu je bližší reálnému uspořádání bankovního sektoru v mnoha zemích. Zisk banky n lze zapsat:

$$\pi(D_n, L_n) = \left\{ \left(r_L \left(L_n + \sum_{m \neq n} L_m^* \right) - r \right) L_n + \left[\left(r(1 - \alpha) - r_D \left(D_n + \sum_{m \neq n} D_m^* \right) \right) D_n - C(D, L) \right] \right\} \quad (36)$$

Z podmínky prvního řádu dostáváme:

$$\frac{\delta \pi_n}{\delta L_n} = r_L'(L^*) \frac{L^*}{N} + r_L(L^*) - r - \gamma_L = 0 \quad (37)$$

$$\frac{\delta \pi_n}{\delta D_n} = r_D'(D^*) \frac{D^*}{N} + r(1 - \alpha) - r_D(D^*) - \gamma_L = 0 \quad (38)$$

Tato podmínka prvního řádu může být upravena jako:

$$\frac{r_L^* - (r + C_L')}{r_L^*} = \frac{1}{N \varepsilon_L(r_L^*)} \quad (39)$$

$$\frac{r(1 - \alpha) - C_D' - r_D^*}{r_D^*} = \frac{1}{N \varepsilon_D(r_D^*)} \quad (40)$$

⁶ Lernerův index uvádí poměr rozdílu ceny a mezních nákladů k ceně. Viz podkapitola 3.4.

Když rovnice (39) a (40) srovnáme s rovnicemi (32) a (33), je vidět, že jediným rozdílem mezi monopolem a Cournotovou rovnováhou je, že elasticity jsou násobeny N .

Monti-Kleinův model je zjednodušený přístup k vyjádření aktivit banky a nedokáže vysvětlit celou řadu rysů zprostředkovatelských kontraktů. Na druhé straně je však zřejmé, že Monti-Kleinův model přichází k řadě závěrů, které jsou naprosto přirozené. Především tvrzení, že tržní síla vede banky ke stanovení nižších sazeb z depozit a vyšších sazeb z úvěrů. Empirické výzkumy skutečně ukazují, že rozdílné úrokové sazby z úvěrů poskytovaných bankami mohou být odrazem rozdílných elasticit poptávky.

3.6 Problémy konkurence v bankovníctví

Konkurence je žádoucím jevem na každém trhu, stejně je tomu i na trhu bankovních produktů. Konkurence představuje pro každou banku vnější sílu, která ji nutí rozšiřovat a zdokonalovat bankovní služby, realizovat obchody tak, aby měla zajištěný zisk. Konkurence nutí banku udržovat kvalitu a ostatní podmínky svých služeb na úrovni ostatních bank, udržovat ceny podobné jako konkurence, inovovat své produkty, také rychle se přizpůsobit a osvojovat si nové produkty zaváděné ostatními bankami. Jinak by banka postupně ztrácela klienty a zhoršovalo by se její postavení na trhu.

Dokonalá soutěž může probíhat jen na dokonale konkurenčním trhu, který lze v návaznosti na teorii obecné ekonomie specifikovat i pro bankovníctví. Podmínky jsou následující:

1. Trh neovlivňují přímé administrativní zásahy státu.
2. Neexistují vlivy zvýhodňující jednotlivé účastníky trhu (např. udělené výsady, opatření daňového charakteru).
3. Všichni účastníci trhu mají stejný přístup na trh a neexistuje banka či skupina bank, která by vnutila své podmínky ostatním.
4. Důležité informace týkající se úvěrů, úroků, cenných papírů a informace o hospodaření bank jsou dostupné všem.

Jestliže některá z uvedených podmínek není splněna, jsou bankovní trh a konkurenční poměry na něm nedokonalé. Dokonalá konkurence v současnosti představuje vzor, ke kterému je snaha se přiblížit.

Přesto jsou však banky stále vystavovány regulativním opatřením. Při zakládání banky je vystavena vstupním podmínkám, při provádění svých obchodů musí dodržovat pravidla likvidity apod. V některých případech vstupují na trh měnové a regulační instituce. To vše je dáno tím, že banky mají v národním hospodářství specifické postavení. Úpadek jedné firmy dopadá zpravidla na její okolí, avšak u bank je ta situace odlišná. Banky obchodují převážně s cizími finančními prostředky, proto její úpadek ohrožuje celou řadu dalších ekonomických subjektů. V případě banky zaujímající relativně vyšší tržní podíl, může její insolvence řetězovitě dopadat i na další banky a nesrovnatelně větší počet jejich klientů.

Konkurence v bankovníctví je tedy mnohem širší než u jiných sektorů ekonomiky. Je to způsobeno specifiky bankovního obchodu, jeho individuálním charakterem na základě interakce nabízejícího a prodávajícího. Konkurovat si tak mohou produkty v rámci jedné banky, produkty všech stejně zaměřených, ale i produkty zcela odlišných ústavů (např. dlouhodobé úspory a kapitálové pojištění).

Bankovní ústavy pracují jak s homogenním, tak se silně diferencovaným produktem. Jako příklad homogenního produktu si můžeme uvést směnářské služby. Diferencované produkty jsou například poskytování úvěrů, které je spojeno s řešením řady otázek týkající se výše úvěru, délce splatnosti, úvěrové schopnosti dlužníka atd., na základě kterých je stanovena úroková míra jako cena produktu. Bankovní produkty jsou tak individuální nejen mezi jednotlivými bankami, ale také v rámci jedné banky. Tato individualizace je dána na základě interakce nabízejícího a prodávajícího. Pro konkurenceschopnost z toho vyplývá, že všechny bankovní podniky mají z hlediska produktu stejné podmínky na trhu, které ale musejí respektovat a jejich míra úspěchu závisí na schopnosti využít a pružně reagovat v interaktivním procesu s klientem.

Dalším specifíkem bankovníctví je, že do oblasti bankovního sektoru vstupují i mimobankovní konkurenti. Konkurence je potom širší, než je oblast bankovního sektoru. Přistupuje zde konkurence stavebních spořitelů, životních pojišťoven, penzijních a investičních fondů, leasingových společností, splátkových společností, obchodních řetězců apod.

Avšak negativním důsledkem narůstající konkurence na trzích může vzniknout tzv. overbanking, takzvaný problém přebankovanosti. Overbanking znamená neúměrný, drahý a neracionální počet bank a jejich poboček připadající na určitý počet bankovních zákazníků. To také souvisí s úrovní konkurence na trhu konkrétního bankovního produktu, což zpravidla snižuje nadměrná koncentrace bank. Proto dochází nejen ze strany státních regulačních orgánů k důkladné analýze a posuzování fúzí, ale také přímo bankovní domy posuzují stav konkurence pomocí těchto analýz koncentrace. Zároveň nelze zjednodušeně považovat za omezování konkurence, jestliže v bankovníctví existuje omezený počet velkých bank zaujímajících rozhodující či významný podíl na jednotlivých produktech bankovního trhu.

K dokonalé soutěži je tedy třeba, aby na jednotlivých trzích bankovních produktů působil optimální počet bank. Celkově shrnuto, je problém bankovní konkurence definován mírou soutěže na příslušném trhu jednotlivých bankovních produktů. Konkurence na trhu příslušného druhu bankovních služeb je dostatečně účinná pouze pokud (Černohorský, 2006):

- Existuje optimální počet bank, které vykonávají shodné služby. Dostatečný počet ústavů tohoto druhu zamezuje vznik monopolu.
- Uvedené obchody provádějí také jiné druhy bank. V tomto případě i menší či velmi omezený počet specializovaných bank nachází svou konkurenci na trhu příslušného produktu v soutěži s ostatními bankami.

- Příslušné druhy obchodů mohou uskutečňovat i jiné nebankovní společnosti. Např. pro banku je soutěží na úseku půjček, jestliže se podniky o ně mohou ucházet u pojišťovací společnosti, u penzijního fondu apod. V zahraničí rovněž velké podniky mají vlastní finanční útvary a pronikají do bankovních obchodů v takové míře, že dnes bankám konkurují.

Když se podíváme na konkurenci z jiné strany, tak můžeme říct, že od konkurence v bankovním sektoru se očekává růst blahobytu vlivem omezení tržní síly a nákladové neefektivity. Nárůst konkurence v bankovním sektoru a související pokles tržní síly bank by měl vést také k poklesu cen bankovních služeb. Protože investice jsou zvláště citlivé na pokles komerčních úrokových sazeb, pokles tržní síly bank by tak měl mít pozitivní vliv na růst investic a ekonomický růst. Očekávaný přínos je důležitý zvláště v zemích, ve kterých bankovní úvěry reprezentují největší zdroj externího financování podniků. Růst konkurence by také měl podnítit zájem bank o snížení jejich provozních nákladů, tedy snížení nákladové neefektivity. Tento druhý kanál je zvláště slibným zdrojem růstu blahobytu.

Některé studie oproti tomu upozorňují na potenciální negativní efekty rostoucí bankovní konkurence plynoucích ze vstupování bank do nadměrného rizika, což by mohlo ohrožovat finanční stabilitu.

Na druhou stranu mohou specifika bankovní konkurence způsobit negativní dopad rostoucí konkurence do efektivity. Teoretická literatura bankovníctví uvádí, že nedokonalá konkurence na bankovních trzích může být výsledkem informační asymetrie v úvěrovém vztahu mezi bankou a klientem. Výsledkem je pak to, že jsou banky nuceny zavádět mechanismy, které řeší problémy nepříznivého výběru a morálního hazardu. Jedním způsobem řešení je rozvoj vztahů mezi bankou a klientem, kdy dlouhodobý a opakovaný vztah umožňuje získání lepších informací od klienta a omezení informační asymetrie. Podle Diamonda (1984) mají banky v porovnání s investory komparativní výhodu v možnosti ex post monitorování klientů. Tato výhoda vyplývá z existence výnosů z rozsahu vznikajících při delegování monitoringu od investorů k bankám (viz podkap. 1.3.4). Vysoká konkurence zde může vést ke znemožnění realizace těchto výnosů z rozsahu. Nárůst konkurence tak může zvyšovat náklady na monitorování a potenciálně omezit délku klientského vztahu, která dále snižuje nákladovou efektivitu bank. Jinými slovy, specifika bankovního průmyslu poskytují dodatečné důvody pro negativní vztah mezi konkurencí a nákladovou efektivitou (tzv. hypotéza bankovních specifíků). Tato hypotéza může být v podmínkách transitivity ekonomik relevantnější než v rozvinutých tržních ekonomikách. Banky v transitivity ekonomik jsou více vystaveny informační asymetrii vlivem nejistot plynoucích z nedostatečných finančních informací a relativního nedostatku zkušeností zaměstnanců s analýzami úvěrového rizika. To je dáno krátkou historií tržní ekonomiky (Podpiera, 2007).

SHRNUTÍ KAPITOLY

Ukazatele koncentrace určují strukturální rysy trhu. V literatuře existuje řada ukazatelů koncentrace, mezi nejvíce používané patří míra koncentrace a Herfindahl-Hirschmanův index. Konkurence v bankovníctví nemá jednotnou definici, konkurenci můžeme definovat jako rivalitu mezi dvěma a více subjekty se stejným cílem, kteří působí ve stejném odvětví. Konkurence má také dopady na tržní prostředí, které jsou v kapitole podrobněji popsány. Měření konkurence je předmětem řady výzkumných studií, v literatuře lze najít dva přístupy, a to strukturální a nestructurální. Strukturální přístup využívá koncentraci trhu jako měřítko konkurence a patří zde SCP paradigma a hypotéza efektivnosti. Naproti tomu nestructurální přístup odhaduje přímo úroveň konkurence. Nejznámějším a nejčastěji používaným nestructurálním přístupem k měření konkurence je Panzar-Rosse model nebo Bresnahanův model. Dále bylo popsáno modelové pojetí konkurence, kde byl popsán základní model dokonalé konkurence i Monti-Kleinův model monopolu a jeho úprava na oligopol. V kapitole byla také věnována pozornost problémům konkurence v bankovníctví.

OTÁZKY

1. Relativní koncentrace se měří pomocí:
 - a) míry koncentrace
 - b) variačního koeficientu
 - c) Panzar-Rosse H-statistiky
2. Konkurence v bankovníctví může mít negativní vliv na:
 - a) bankovní efektivnost
 - b) blahobyt
 - c) finanční stabilitu
3. Konkurence v bankovníctví může mít i nějaké negativní dopady. ANO x NE
4. HHI měří úroveň koncentrace pro deset největších bank na trhu. ANO x NE
5. Lernerův index ukazuje, jak může firma zvýšit své mezní ceny nad mezní náklady. ANO x NE

ODPOVĚDI

1. b)
 2. c)
 3. ANO
 4. NE
 5. ANO
-

4 MEZINÁRODNÍ BANKOVNICTVÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Čtvrtá kapitola je věnována mezinárodnímu bankovníctví. Nejprve je vymezeno mezinárodní bankovníctví a mezinárodní banka a jsou popsány funkce mezinárodních bank. Popsán je také historický vývoj mezinárodního bankovníctví. Důležitý je popis organizační struktury mezinárodního bankovníctví. Stěžejní část kapitoly je věnována produktům mezinárodního bankovníctví, zejména syndikovaným úvěrům, projektovému financování a cash management. V poslední části jsou popsány offshore finanční centra a offshore finanční služby.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat mezinárodní banku a mezinárodní bankovníctví.
- Popsat organizační uspořádání mezinárodního komerčního bankovníctví.
- Popsat hlavní produkty mezinárodní bankovníctví.
- Charakterizovat syndikované úvěry a jejich podstatu.
- Definovat cash management a cash pooling.
- Definovat offshore finanční centra a offshore finanční služby.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Mezinárodní banka, syndikované úvěry, projektové financování, cash pooling, mezinárodní platební styk, offshore finanční centra, offshore finanční služby.

4.1 Vymezení mezinárodního bankovníctví

Pojem mezinárodní bankovníctví znamená nadnárodní spolupráci na budování a udržování stabilního měnového systému a zdravě fungujícího finančního trhu. Systém tak musí být stabilní a důvěryhodný, aby mu lidé věřili a plně ho využívali. K tomuto účelu bylo postupně zřízeno hned několik podstatných institucí, jako je například Mezinárodní měnový fond, Světová banka, Banka pro mezinárodní platby a mnoho dalších institucí, které pomáhají správnému chodu právě mezinárodního bankovníctví. Celý tento systém je však tvořen relativně malými či většími institucemi, vznikem nových technologií, nastavením a

úpravou regulací, integrací do unií a dalšími faktory, které potom vytváří ucelený obraz mezinárodního bankovníctví.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Mezinárodní banky a mezinárodní bankovníctví mají významné postavení ve světové ekonomice i mezinárodním finančním systému. Bankovní instituce se stává mezinárodní bankou v okamžiku, kdy rozšíří své aktivity za hranice mateřské země. Toho může docílit třemi základními způsoby:

- nabídkou svých produktů a služeb zahraničním klientům,
- akvizicí existující banky či jiné finanční instituce v zahraničí,
- založením pobočky nebo jiné formy reprezentace v zahraničí.

Hlavní funkce mezinárodních bank spočívají v:

- poskytování přeshraničních úvěrů,
- poradenské činnosti,
- angažovanosti bank na mezinárodních finančních trzích jak v pozici obchodníků a tvůrců trhu, tak v investorech.

4.2 Historie mezinárodního bankovníctví

Bez znalosti historie bankovníctví by se dala jen těžko dobře pochopit jeho současnost, postupný vývoj a vznikající trendy. To neplatí samozřejmě jen v případě bankovníctví, nýbrž snad ve všech oblastech, které by člověk chtěl rozebrat a analyzovat. Z toho důvodu bych si dovilil začít dávnou historií bankovníctví, ze které se postupně vyvinulo našeho moderní bankovníctví, tak jak ho známe a využíváme dnes.

Mezinárodní bankovníctví má bohatou historii. Již ve 13. století v italských městských státech (Benátky, Florencie, Janov, Milán) vznikaly první banky podporující a financující prostřednictvím platebního styku a úvěrů rostoucí mezinárodní obchod. Jako první skutečnou vlnu rozmachu mezinárodního bankovníctví lze spatřit ve 30. letech 19. století, kdy finanční společnosti (jako JP Morgan, Lehman Brothers nebo Goldman Sachs) pomáhaly americkým železnicím i jiným podnikům, státu či municipalitám v USA vydávat cenné papíry a následně je nabízet evropským investorům v Londýně. Postupem času dospěl vývoj v mezinárodním bankovníctví až do současného stádia ovlivněného globalizací finančních trhů, rozvojem informačních technologií, zaváděním nových finančních produktů a dalšími vývojovými trendy (více kap. 2). Rozkvět a rychlý rozvoj mezinárodního bankovníctví lze vidět zejména v 60. letech minulého století. Nejprve se zahraniční banky zaměřovaly

kromě aktivit na území vyspělých zemí na rozvíjející se země s relativně stabilním a vyvinutým bankovním sektorem, jako např. Chile a Singapur. S postupným odbouráváním bariér vstupu zahraničních finančních institucí na místní trhy začaly zahraniční banky pronikat do asijských zemí.

Po rozpadu komunistického bloku se otevřel prostor pro provádění bankovních operací i ve střední a východní Evropě. Bankovní sektory nejrozvinutějších zemí z tohoto regionu jsou v současné době v dominantní míře ovládány zahraničními bankami. Evropské banky, zejména ze Španělska, Francie, Německa a Itálie, intenzivně pronikaly rovněž do Latinské Ameriky, a to díky stabilizaci a deregulaci tamních ekonomik probíhající od 90. let 20. století.

V posledních letech se mnoho významných mezinárodních bank snaží expandovat do Číny a Indie. Tyto trhy patří ve světě k nejrychleji se rozvíjejícím a zahraniční banky se zde snaží vybudovat si stabilní pozici zejména v rámci investičního bankovníctví, obchody s cennými papíry a komerčním bankovníctví pro firemní klientelu.

4.3 Organizační uspořádání mezinárodního komerčního bankovníctví

Když se banka rozhodne aktivně podnikat v zahraničí, první otázkou nastane volba optimální organizační struktury pro mezinárodní aktivity. Banka má relativně široké spektrum možností, kdy každá z nich přináší určité výhody i nevýhody. Hlavními faktory při rozhodování o vhodném organizačním uspořádání jsou rozsah a typ zahraničního podnikání, požadavky regulace a dohledu, daňové aspekty nebo rozsah disponibilních vnitřních zdrojů banky.

Základní formou zapojení do mezinárodních bankovních operací je **korespondenční bankovníctví**. Korespondenční bankovníctví není možné v plném smyslu považovat za formu mezinárodního bankovníctví. Nevyžaduje fyzickou přítomnost banky na zahraničním trhu, ani se nejedná o přímý zahraniční prodej produktů banky. Tuto formu lze definovat spíše jako využití služeb partnerských institucí v zahraničí k provedení zahraničních operací domácích klientů banky. K hlavním službám, které jsou prostřednictvím této formy prováděny, patří např. vypořádání závazků ze zahraničního obchodu nebo některé typy devizových operací. Protože banka není fyzicky přítomna na zahraničním trhu, zbavuje se příjmů z bankovních operací, které by mohla získat od svých stávajících klientů, kteří podnikají v zahraničí.

Další formou zapojení do mezinárodních bankovních operací je **reprezentační zastoupení**. Jedná se o organizační jednotku, která zajišťuje fyzickou přítomnost na zahraničním trhu, avšak disponuje velmi omezenými pravomocemi a nabízenými službami. Reprezenční kancelář zpravidla funguje jako styčný bod nebo marketingový nástroj centrály, který zabezpečuje poradenství, přímý kontakt s klienty a jejich komunikaci s ústředím. Zpravidla tato forma monitoruje místní trh a zkoumá příležitosti pro případnou expanzi. Banky často

tuto formu využívají jako přípravný krok před otevřením některé z pokročilejších forem organizačního uspořádání nebo v případě, když místní legislativní a regulační podmínky založení jiné formy znemožňují.

Agentura je v podstatě takovým mezistupněm mezi reprezentačním zastoupením a pobočkou. Je využívána zejména pro mezinárodní komerční bankovníctví určené velkým korporátním klientům. Agentura disponuje většími pravomocemi než reprezentační zastoupení, avšak nenabízí kompletní služby jako pobočka.

Pobočka je první stupeň organizačního uspořádání, který již vypovídá o seriózním zájmu banky vyvíjet podnikatelské aktivity v zahraničí. Jedná se o integrální součást mateřské banky a funguje jako odnož centrály. Pobočka zpravidla nabízí plnohodnotnou škálu produktů a služeb. Pobočka není samostatným právním subjektem, tedy účetnictví a bilance pobočky jsou součástí účetnictví a bilance mateřské banky, zisk pobočky je zdaňován v mateřské zemi, pobočka nedisponuje vlastním kapitálem a její název zcela koresponduje se jménem centrály. Hlavní nevýhodou pobočky je, že problém jedné pobočky se tak automaticky stává problémem ústředí a ohrožuje fungování celé banky.

Dceřiná společnost neboli filiálka funguje jako samostatný právní subjekt a je na mateřské bance z legislativního pohledu nezávislá. Založení i fungování dceřiné společnosti musí být v souladu s lokálními předpisy, regulací a dohled nad touto společností vykonává místní autorita. Nabízené produkty a služby záleží na rozsahu licence. Dceřiné společnosti lze založit dvěma způsoby. Buď může být založena jako nová instituce nebo mateřská společnost může provést akvizici existující banky a získat v ní většinový vlastnický podíl. Filiálky jsou obvykle na trhu lépe přijímány než pobočky a početně převažují. Nevýhodou dceřiné společnosti jsou však vyšší náklady spojené se založením, kdy mateřská banka musí investovat do kapitálu filiálky. V případě, když vlastnický podíl mateřské banky není majoritní, jedná se o afilaci.

Každá z těchto forem organizačního uspořádání má své výhody a nevýhody a při volbě optimální struktury musí banky zvažovat řadu faktorů. Tyto faktory můžeme shrnout do těchto čtyřech základních:

- přístup hostitelské země k zahraničním bankám,
- rozsah vlastních zdrojů mateřské banky,
- míru odhodlání mateřské banky vstoupit na konkrétní zahraniční trh a rozsah aktivit, které na daném trhu hodlá provádět,
- daňové otázky.

4.4 Produkty mezinárodních komerčních bank

V důsledku vývojových trendů ve světovém hospodářství a mezinárodním finančním systému se podoba mezinárodního bankovníctví výrazně mění. Tradiční pilíře mezinárodního komerčního bankovníctví, kterými je přijímání vkladů a poskytování úvěrů, jsou stále častěji vytlačovány sofistikovanějšími finančními produkty a neúvěrovými aktivitami.

Avšak i přes změny v produktové nabídce zůstávají klasické depozitně-úvěrové operace základní činností mezinárodních bank a poskytování úvěrů generuje většinu jejich příjmů. Podoba i podmínky úvěrů se na lokální a mezinárodní úrovni odlišují. Úvěrová činnost spadající do mezinárodního bankovníctví může být realizována několika způsoby. Banka může poskytnout úvěr rezidentům jiné země prostřednictvím přeshraničního úvěru, dále banka může zahraničních klienty obsluhovat přes dvě místní pobočky a poskytovat tak lokální úvěry, případně může také banka poskytnout úvěr přes pobočku umístěnou ve třetí zemi (např. v mezinárodním finančním centru).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Produkty mezinárodního komerčního bankovníctví jsou:

- syndikované úvěry,
- projektové financování,
- produkty zaměřené na financování a vypořádání zahraničního obchodu,
- neúvěrové produkty.

SYNDIKOVANÉ ÚVĚRY

Jedním z hlavních produktů mezinárodního komerčního bankovníctví jsou syndikované úvěry. Syndikované úvěry jsou určeny především k financování velkých a/nebo nadprůměrně rizikových investičních projektů. Syndikovaný úvěr je poskytován jednomu klientovi skupinou bank, které se dohodnou na společném postupu a podmínkách obchodu.

Vytvoření syndikátu bank umožňuje financovat projekty, které by z pohledu jedné banky byly nadměrně velké či rizikové. Syndikované úvěry umožňují malým a středním bankám se zapojit do financování mezinárodních projektů, ke kterým by normálně neměly přístup. Každý syndikovaný úvěr je doplněn smlouvami a právními ujednáními, která upravují vztahy mezi syndikátem bank a dlužníkem, i mezi jednotlivými bankami, tedy členy syndikátu. Kromě standardních náležitostí je nutné definovat jurisdikci, podle níž se bude postupovat v případě soudního sporu, nebo zakotvit možnost, aby věřitelé mohli v případě nesplácení zažalovat i dlužníka, jako je např. vláda suverénního státu.

V každém syndikátu připadne jedné nebo více velkým bankám úloha vedoucího syndikátu, který je zodpovědný za sběr informací o dlužníkovi v první fázi úvěrování a následné vyhodnocení jeho kredibility a úvěrové schopnosti. Vedoucí banka musí mít dostatečné zkušenosti se strukturováním a oceňováním syndikovaných úvěrů i s následným upisováním či umístěním úvěru mezi ostatní členy syndikátu. V průběhu trvání úvěrového vztahu vedoucí banka řídí celý syndikát, informuje jednotlivé členy o aktuálním vývoji, komunikuje s dlužníkem a monitoruje splácení a dodržování dalších smluvních podmínek.

Syndikované úvěry přinášejí všem bankám v syndikátu příjmy. První část příjmu tvoří úrokové příjmy, kde je výše zpravidla odvozena od některé sazby mezibankovního trhu (LIBOR, EURIBOR) a rizikové prémie stanovované individuálně pro každý syndikovaný úvěr. Druhá část příjmu plyne bankám z poplatků spojených s úvěrem. Výše poplatků závisí na podmínkách úvěru, ale obvykle se jedná o poplatek za schválení úvěru, za zprostředkování, poplatek z nevyčerpané částky atd. Rozdělení mezi členské banky syndikátu není rovnoměrné, ale závisí na úloze každé banky a největší podíl vždy připadá vedoucímu syndikátu.

PROJEKTOVÉ FINANCOVÁNÍ

Projektové financování je zaměřeno na financování relativně velkých projektů, náročných na kapitálové investice, jejichž splatnost je dlouhodobá a riziko s nimi spojené je nadprůměrné. Mezi typické příklady projektového financování patří budování dopravní infrastruktury, stavba elektráren a energetických rozvodů. Klasické projektové financování ve své čisté podobě nastává, pokud je dluh splácen výhradně finančními prostředky vygenerovanými úvěrovaným projektem, a ne ze zdrojů subjektů, které jsou s projektem vlastnický spjatí. Dlužníkem je z právního pohledu právě konkrétní projekt, proto poskytnutý úvěr přímo nezatěžuje bilanci subjektů organizujících a připravujících projekt.

Z hlediska věřitele ale může být projektové financování velmi rizikovou transakcí, protože financované projekty jsou dlouhodobé a splatnost úvěru může být až v řádech desetiletí. Navíc financované projekty vytváří zpravidla výnosy v lokální měně. Toto v případě, že je úvěr poskytnutý v jiné měně, zvyšuje devizové riziko celé transakce a vytváří potřebu dodatečného zajištění. Investice do infrastruktury jsou zpravidla i politickou otázkou, proto mezinárodní banky mohou čelit i zvýšenému politickému riziku. Mezi další rizika lze zařadit riziko růstu cen klíčových vstupů jako práce, energie nebo nerostných surovin, riziko zpoždění dokončení projektu nebo tržní riziko související s pravděpodobností, že se sníží poptávka po produktech a službách financovaného projektů.

Z výše uvedených důvodů je klíčovým úkolem bank aktivně začleněných do projektového financování, objektivně posoudit veškerá rizika a promítnout je do ocenění úvěru a dalších náležitostí a následně rozmístit zdroje tam, kde je míra celkového rizika přijatelná. Vedle soukromých finančních institucí se projektovým financováním intenzivně zabývají i nadnárodní rozvojové banky – Světová banka, Meziamerická rozvojová banka nebo Evropská banka pro obnovu a rozvoj.

Je pravidlem, že v rámci jednotlivých fází financování vystupuje více subjektů, které mají svá specifická postavení. Mezi subjekty, které se podílejí na projektovém financování patří také sponzoři. Jako sponzoři jsou označovány ty subjekty, které zajišťují management projektu a jeho celkovou přípravu a realizaci. Od sponzorů projektů financovaných technikou projektového financování se očekává, že mají dostatečné zkušenosti v daném odvětví, do kterého projekt zasahuje, a tomu odpovídající zázemí a schopnosti poskytnout projektu odpovídající technickou, manažerskou, operační, či jinou podporu. Důležitý je také dostatečný počáteční kapitál tak, aby projekt mohl v tomto ohledu bez problémů projít počáteční fází. Každý subjekt, který se rozhodne být sponzorem projektu a vstupuje tak do finančního rizika s projektem spojeným, postupuje v souladu se svým určitým zájmem. Zájmy sponzorů lze diferenciovat v návaznosti na typ sponzora.

PRODUKTY ZAMĚŘENÉ NA FINANCOVÁNÍ A VYPOŘÁDÁNÍ ZAHRANIČNÍHO OBCHODU

Méně výnosné, ale i méně rizikové, v porovnání se syndikovanými úvěry a projektovým financováním, jsou produkty zaměřené na financování a vypořádání zahraničního obchodu. Tyto služby tvoří prázeklad mezinárodního bankovníctví a do 60. let minulého století bylo mezinárodní bankovníctví tvořeno z podstatné části produkty zahraničního platebního styku. Přestože jejich relativní význam poklesl, stále znamenají pro mnoho mezinárodních bank značný zdroj příjmů.

NEÚVĚROVÉ PRODUKTY

Také z důvodu, že poskytování přeshraničních úvěrů je spojeno se značným rizikem, začaly velké banky ve zvýšené míře zaměřovat své činnosti na neúvěrové produkty. Z těchto operací plynou bankám příjmy z poplatků místo z úroků. Bankovníctví mimo bilanci generuje významné příjmy a nenutí banky vystavit riziku vlastní kapitál. Mnoho mezinárodních bank se orientuje na tento segment a považuje jej za perspektivní pro budoucí růst.

Mezinárodní svěřenecké služby zahrnují správu akciového portfolia včetně aktivních operací na světových kapitálových trzích. Cílem je dosažení maximálního výnosu s ohledem na rizikový profil klienta.

Cash management je pro firemní klienty s mezinárodními aktivitami ideálním způsobem, jak udržovat v rámci celé skupiny hotovostní zůstatky na nejnižší možné úrovni bez ohrožení krátkodobé likvidity společnosti. Z bankovního pohledu je cash management chápán jako služba poskytovaná podnikům, která umožňuje:

- aktuální zjišťování hotovostních toků, třeba i v cizích měnách,
- sledování stavu a čerpání hotovosti u bankovních institutů,
- stejně jako poskytování specifických informací o účtech a finančním trhu.

Jedním ze základních produktů cash managementu je **cash pooling**. Cash pooling se budeme věnovat v celé následující podkapitole.

4.4.1 CASH POOLING

Cash pooling je automatizovaný systém cash managementu. Cílem cash poolingu je koncentrovat a centralizovat přebytky hotovosti na jednom bankovním účtu a kompenzovat aktivní a pasivní zůstatky bankovních účtů tak, aby docházelo k centrálnímu řízení likvidity. Jde o komplexní systém, který umožňuje zefektivnit procesy řízení hotovosti a přináší dodatečný efekt zcentralizovaného řízení peněžních prostředků. Cash pooling je používán zejména ve velkých podnicích a korporacích, které mají členitou vertikální a horizontální strukturu a disponují více účty v rámci jedné banky. Cash pooling však může využívat i skupina společností. Důležitým rysem je, že se jedná o ekonomicky a vlastnicky spjatou skupinu. Základním cílem každé cash poolingové struktury je co nejvýhodnější použití kladných zůstatků účtů ze všech společností ve skupině za účelem snížit náklady na úvěr a zvýšit likviditu. Pomocí tohoto nástroje může být dosaženo lepších úrokových sazeb.

U cash poolingu se může jednat o podnikový (jakousi vnitropodnikovou banku), nebo o bankovní cash pooling (jako produkt poskytovaný podnikům bankami). Cash pooling a cash management jsou produkty, které vznikly zhruba v druhé polovině 90. let 20. století. Jejich vznik byl umožněn zejména prudkým rozvojem informačních technologií. Rychlé a bezproblémové spojení umožňuje bankám nabízet nové produkty. Dalším z důvodů bylo rozšiřování clearingového systému pro zpracování mezibankovních plateb, které je výrazně levnější a rychlejší než korespondenční platby.

ČLENĚNÍ CASH POOLINGU

Z hlediska technického provedení můžeme dělit cash pooling do dvou základních skupin:

- reálný pooling (také nazývaný jako koncentrace hotovosti),
- fiktivní pooling.

Dále můžeme cash pooling členit podle toho, zda jsou účastnické účty v rámci jednoho státu, nebo ve více zemích:

- tuzemský (lokální),
- zahraniční (přeshraniční).

Další členění je podle hlediska, zda se prostředky „poolují“ v jedné, nebo ve více měnách, rozlišujeme:

- jednoměnový cash pooling,
- víceměnový cash pooling.

Existuje celá řada modifikací cash poolingu, které se zpravidla vyvinuly v souvislosti s legislativními, regulačními, účetními a daňovými omezeními. Cash pooling je značně ovlivňován legislativním prostředím, a proto je před jeho zavedením v konkrétní zemi třeba

zvážit celou řadu faktorů. Příkladem může být víceúrovňový cash pooling, který je výsledkem reakce na rozdílná legislativní prostředí. (Režňáková, 2010).

Reálný cash pooling

Podstatou reálného cash pooling je převod finančních prostředků z vedlejších účtů na hlavní účet tak, aby bylo ke konci každého pracovního dne dosaženo nulových zůstatků na vedlejších účtech. Kislingerová et al. (2010) tuto fyzickou koncentraci zůstatků na jednom vybraném hlavním účtu nazývá nulové balancování. Na konci dne každý vedlejší účet v cash poolové struktuře vykazuje nulový zůstatek. Master účet pak konsolidovaný zůstatek celé skupiny. Z tohoto konsolidovaného zůstatku se vypočítá odpovídající úročení Master účtu a poté příslušná úroková kompenzace pro jednotlivé účastnické účty dle stavu před vynulováním. Zůstatek na hlavním účtu lze poté využít pro financování potřeb skupiny, což výrazně omezí potřebu cizích zdrojů a umožní dosáhnout značných úspor. Zápornou bilanci vykazovanou na účtu člena skupiny lze pomocí cash pooling vyrovnat kladnými zůstatky jiných společností (Polouček et al., 2013). Vzhledem k fyzickým převodům zůstatků bývá reálný cash pooling také často označován jako koncentrace hotovosti. Úrok ze zůstatků skupiny se vypočítá podle nastaveného typu úročení Master účtu a je na měsíční bázi připisován ve prospěch či k tíži Master účtu.

Reálný cash pooling lze dále dělit dle konečného zůstatku účetního dne. Jde o definovaný zůstatek, který bude ponechán na účtu po provedení závěrečných koncentračních převodů. Rozlišujeme:

- zero balance pooling nebo také zero balancing (ZBA) – účty společností zapojených do cash pooling jsou vyrovnány na nulu;
- target balance pooling nebo také target balancing (TBA) – účty společností zapojených do cash pooling jsou vyrovnány na cílovou částku.

V této fázi lze reálný cash pooling provádět dvěma způsoby:

- se zpětným převodem zůstatků (reverzní pooling neboli dvousměrný), kdy se druhý den peněžní prostředky převedou zpět na účty účastníků poolu,
- bez zpětného převodu zůstatků (jednosměrný).

Kislingerová et al. (2007) rozlišuje ještě další modifikaci reálného pooling, a to víceúrovňový cash pooling.

Zatímco u **zero balancingu** jsou na jednotlivých účtech ponechány nulové zůstatky nebo jsou účty na nulový zůstatek dorovnávány, u **target balancingu** je konečný zůstatek ponechán či dorovnan na cílovou částku, jejíž výše je závislá na požadavcích konkrétní společnosti.

Při **zero balance cash pooling** jsou na konci každého dne vyrovnány veškeré zůstatky účtů účastníků na nulu. Toto vyrovnání je dosaženo buď převodem peněžních prostředků z účtu účastníka na hlavní účet (tj. převod kreditního salda účtu účastníka na master účet),

anebo převodem prostředků z hlavního účtu na účet účastníka (krytí debetního salda účastníka převodem peněžních prostředků z hlavního účtu). Tím dochází k vyrovnávání zůstatků s hlavním účtem, který zní na jméno vedoucího cash pooling. Tento účet bývá také nazýván zúčtovacím účtem. Protože zůstatky jednotlivých běžných účtů jsou vyrovnány každý den na nulu, nejsou na těchto účtech placeny ani připisovány úroky. Hlavní účet odráží celkový zůstatek zúčastněných účtů a je zde počítán a připisován úrok.

V případě **target balance cash pooling** výše zůstatku konce účetního dne může být specifikována účastníkem cash pooling. Tento cílový zůstatek si společnost zvolí na základě vlastních potřeb v závislosti na vývoji peněžních toků. Velmi často je zůstatek používán jako bezpečnostní rezerva. V případě target balance cash pooling tedy cílový zůstatek nemusí být pouze nulový, jak tomu je u zero balance cash pooling. Pokud má společnost odpovídající úvěrovou linku, lze teoreticky nastavit zůstatek debetní. Navíc lze v současné době díky automatizaci systémově nastavit i kombinaci nulových a cílových zůstatků v rámci zvoleného období.

V případě **reálného dvousměrného cash pooling** se jedná o cash pooling se zpětným převodem zůstatků na zúčastněné účty. Účetní a daňové důsledky cash pooling se zpětným převodem a bez zpětného převodu zůstatků by neměly být odlišné. Dvousměrný cash pooling se však ve srovnání s jednosměrným vyznačuje větší přehledností pro vedoucího cash pooling. Každý den lze zjistit, jaká je kreditní či debetní pozice. Princip fungování reálného dvousměrného cash pooling spočívá ve skutečnosti, že kreditní i debetní zůstatky budou převedeny během tzv. end-of-day (konce dne) zpracování na hlavní účet. Každý z vedlejších účtů tedy uzavře den s nulovým zůstatkem. Druhý den ráno je první operací stejná částka převedena zpět z hlavního účtu na účet vedlejší. Banka provádí převody, které jsou ve své podstatě jednodenními úvěry (tzv. overnight) mezi spřízněnými členy skupiny. Dvousměrný reálný pooling přináší zjednodušení řízení vnitroskupinových úvěrů.

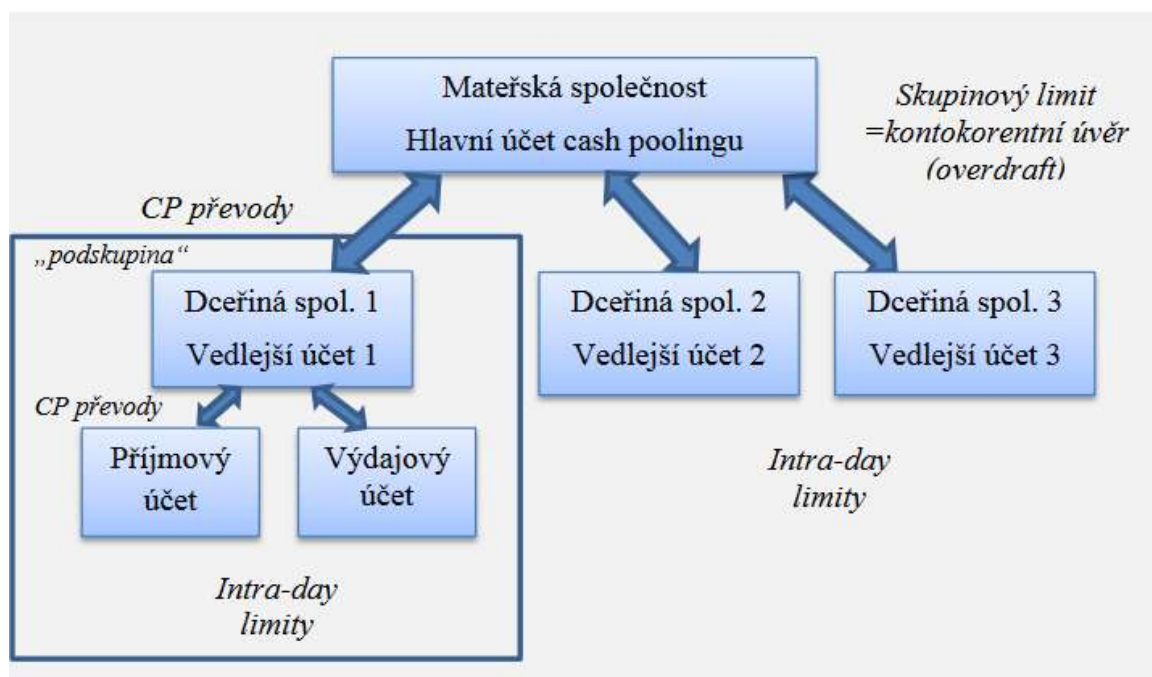
Při **přeshraničním target balance cash pooling** jsou zůstatky na zúčastněných účtech automaticky dorovnány na úroveň cílového zůstatku (který může nebo nemusí být nula). Takové převody v rámci cash pooling mohou být prováděny denně, týdně, měsíčně nebo čtvrtletně. Pro převody, které nejsou prováděny denně, může být stanovena minimální převáděná částka, aby bylo zamezeno neekonomickým převodům příliš malých částek. Pro denní zero balancing budou každodenní převody mezi účty prováděny bez ohledu na množství převáděných prostředků.

Přeshraniční zero balance cash pooling může být prováděn mezi účty v EUR nebo jiné měně (např. USD nebo GBP). Tyto účty mohou náležet buď stejné právní entitě nebo různým právním entitám. Účty mohou být vedeny v pobočkách dané banky v různých zemích, popřípadě v partnerské bance.

Víceúrovňové cash poolingové struktury

Víceúrovňové cash poolingové struktury jsou výsledkem reakce na rozdílná legislativní prostředí v jednotlivých regionech a rozdílné požadavky zejména mezinárodně činných

společností. V závislosti na komplexitě řešení a složitosti organizačních struktur společností lze vytvářet buď jedno či víceúrovňové struktury, tzn. v kombinaci tuzemských a mezinárodních cash poolingových struktur. U jednoúrovňových struktur jsou jednotlivé účastnické účty přímo napojeny na zahraniční cílový hlavní účet, kdežto u víceúrovňových struktur dochází nejprve ke koncentraci na úrovni země a až poté je prováděna koncentrace na úrovni regionu. Víceúrovňové struktury poskytují výhodu v podobě minimalizace přeshraničních koncentračních transferů, neboť největší část zůstatků je již koncentrována lokálně.

Obrázek 4-1: Víceúrovňový cash pooling

Zdroj: Kislingerová (2010)

Fiktivní cash pooling

U fiktivního cash poolingů zůstávají jednotlivé zůstatky na účtech jednotlivých společností ve skupině a jsou bankou převedeny pouze fiktivně na stínový účet, obdobu hlavního účtu reálného cash poolingů. Neprovádí se přitom převod prostředků mezi účty jednotlivých podniků ve skupině, v důsledku toho se také nevytvářejí žádné interní zúčtovací položky.

Základním předpokladem všech variant fiktivního poolingů je, že majitelé zúčastněných účtů jsou buď součástí jedné právnické osoby či osobami spojenými. Charakteristickým rysem fiktivního poolingů je, že jednotliví účastníci cash poolingů jsou zpravidla v přímém vztahu s bankou, a tudíž mají samostatné úročení debetních a kreditních zůstatků a zpravidla také vlastní kontokorentní linky, které mohou být součástí celkové úvěrové facility skupiny. V případě fiktivního cash poolingů můžeme najít tyto základní varianty:

- fiktivní cash pooling – kompenzace úroků,
- fiktivní cash pooling s refundem.

Omezení fiktivního poolingu:

- vzhledem k právním a fiskálním předpisům není fiktivní pooling nebo kombinace účtů skupiny společností se sídlem v dané zemi či se sídlem v zahraničí v některých zemích povolen;
- díky regulačním omezením se kalkulace výsledného čistého úroku z fiktivního cash poolu může v jednotlivých zemích lišit.

4.5 Mezinárodní platební styk

PRŮVODCE STUDIEM

Mezinárodnímu platebnímu styku se budeme věnovat pouze velmi omezeně. Mezinárodní platební styk, stejně jako dokumentární platby jsou podrobně probírány v tematicky zaměřeném předmětu vyučovaném na SU OPF. Uvedeme si tedy jen základní informace, protože mezinárodní platební styk je součástí tématu mezinárodního bankovníctví.

Mezinárodní platební styk znamená zajištění plateb mezi jednotlivými subjekty různých států nebo mezi těmito státy a různými nadnárodními institucemi. V případě mezinárodního platebního styku můžeme rozlišovat obchodní či neobchodní platby. Zatímco obchodní platby jsou platby za vývoz a dovoz služeb, vyrovnávají pohledávky a závazky související se zahraničním obchodem. Neobchodní platby představují většinou jednostranné transfery a převody související s kulturou, sportem, turistikou apod.

Rozlišujeme dva základní typy mezinárodního platebního styku:

- Smluvní – mezinárodní platební styk je uskutečňován na základě mezistátních nebo mezibankovních dohod, které podle své povahy řeší problematiku mezinárodního platebního styku co do konkrétnosti a podrobnosti.
- Volný (nesmluvní) - uskutečňuje se ve volně směnitelných měnách; není omezen dohodami.

Mezinárodní platební styk je spojen s větším rizikem, které vyplývá ze vzdálenosti mezi odběratelem a dodavatelem, s časovou prodlevou, z rizika nezaplacení, ze ztráty vlivem devizových kurzů, z insolvence zahraničního partnera. Proto mezinárodní platební styk plní významnou úlohu zprostředkovatelská a záruční funkce bank (je nutné však také zvažovat nákladnost platebního styku).

Systemy mezinárodního platebního styku:

- a) Ve volně směnitelných měnách – nevyžaduje žádnou mezinárodní úpravu.
- b) Clearingový platební styk – v rámci smluvního platebního styku na základě clearingových obchodů; výhodou je možnost sledování obchodů s určitou zemí dle clearingové banky.

Formy mezinárodního platebního styku:

- Hladké platby – spíše používány při neobchodních platbách.
- Dokumentární platby – spojeny zejména s platbami obchodního charakteru; přispívají ke snížení rizika ztrát ze zahraničních obchodních a platebních operací (velké vzdálenosti, neznámí partneři apod.); vývozce se snaží neriskovat vývoz zboží pokud nemá zajištěnou úhradu, dovozce se snaží zajistit tak, aby úhrada byla spojena s právem disponovat se zbožím; významnou úlohu zde plní banky, které hájí zájmy obou stran, zejména tím, že kontrolují podmínky dohodnutí mezi partnery, týkající se odeslání, převzetí a úhrady zboží; banky tuto kontrolu provádějí převzetím řady obchodních dispozičních (doklady svědčících o odeslání zboží) a platebních dokladů (směnka, akreditivní list apod.).

4.6 Mezinárodní dohled nad bankovním sektorem

Prvním krokem při vytváření předpisů mezinárodního investičního bankovníctví došlo v roce 1930, kdy byla v Basileji (Švýcarsko) založena Banka pro mezinárodní platby (BIS). BIS byla založena, aby podporovala sdílení informací a podporovala ekonomický výzkum. Od krize finančního sektoru v roce 2008 se zvýšil tlak na zavedení přísných pravidel pro mezinárodní investiční banky. Basel III byl vytvořen BIS a byl navržen, aby byl prováděn v několika fázích a umožnil investičním bankám nějaký čas se přizpůsobit.

Basilejský výbor pro bankovní dohled (BCBS) představuje fórum pro spolupráci v oblasti dohledu. Jeho cílem je celosvětově zlepšit kvalitu bankovního dohledu. V rámci své činnosti vytváří pokyny a standardy v oblastech bankovního dohledu za účelem zlepšení a harmonizace instrumentů v této oblasti.

Mezinárodní spolupráce v oblasti bankovního dohledu na úrovni EU

Dle ČNB dohody o spolupráci mezi orgány dohledu hrají hlavní roli v oblasti mezinárodní spolupráce. Dohody o spolupráci nemají právně závazný charakter, jejich hlavní přínos spočívá ve zlepšení spolupráce a výměně informací při dohledu přeshraničně působících subjektů finančního trhu. Dále slouží jako pojistka pro zachování důvěrnosti informací v případě spolupráce s orgány dohledu ze zemí mimo EU, a jako důležitý nástroj posílení spolupráce s partnerskými orgány dohledu.

Podle § 2 odst. 3 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, Česká národní banka při plnění svých úkolů spolupracuje s ústředními bankami jiných států, orgány dohledu nad finančními trhy jiných států a s mezinárodními finančními

organizacemi a mezinárodními organizacemi zabývajícími se dohledem nad bankami, institucemi elektronických peněz a finančními trhy.

Na evropské úrovni se jedná především o od 1. 1. 2011 tři nově vytvořené evropské orgány pro dohled nad finančním trhem. Konkrétně vznikly SMA (regulace kapitálového trhu), EBA (regulace bank), EIOPA (regulace pojišťoven a penzijních fondů), a ESRB (makroobezřetnostní politika zejména v oblasti systémová rizika), na mezinárodní úrovni pak o IOSCO (oblast kapitálového trhu), IAIS (oblast pojišťovnictví) a IOPS (oblast penzijních plánů).

Transformace dohledu

S účinností od 1. 1. 2011 vznikají transformací výborů třetí úrovně Lamfalussyho procesu (CESR, CEBS a CEIOPS, dále jen "3L3 výbory") tři nové evropské orgány pro dohled nad finančním trhem. Evropské orgány pro dohled (European Supervisory Authorities, ESAs), které jsou právními nástupci 3L3 výborů a které se budou zabývat jak regulací, tak i z části dohledem nad finančním trhem mají právní subjektivitu v plném rozsahu stanoveném vnitrostátními předpisy pro právnické osoby v místě sídla. Vedle ESAs k 1. lednu 2011 současně vzniká Evropská rada pro systémová rizika (ESRB), odpovědná za makroobezřetnostní dohled nad finančním systémem v rámci EU.

4.7 Produkty mezinárodního investičního bankovníctví

PRŮVODCE STUDIEM

K mezinárodnímu bankovníctví patří také oblast mezinárodního investičního bankovníctví. Této oblasti bude věnována pouze omezená pozornost, protože tyto produkty jsou probírány v dalších předmětech vyučovaných na SU OPF.

Pro vymezení pojmu mezinárodní investiční bankovníctví je nutné vymezit nejprve investiční bankovníctví. Investiční bankovníctví nemá v literatuře jednotnou definici. Investiční bankovníctví může být definováno velmi široce, jako tak, že obsahuje všechny aktivity na kapitálových trzích, tedy podnikové finance, emisní obchody, fúze a akvizice, obchodní bankovníctví, správu majetku, velkoobchodní transakce s cennými papíry pro institucionální investory. Můžeme najít také užší definici, která investiční bankovníctví omezuje pouze na některé aktivity na kapitálovém trhu, tzn. zejména emisní obchody, fúze a akvizice a obchodní bankovníctví. Neobsahuje už ale např. majetkovou správu aktiv nebo rizikové financování. Tradiční definice ukazuje, že se investiční bankovníctví omezuje jen na emisní obchody brokerské nebo dealerské obchody na sekundárních trzích. Investiční obchody provádí banky především na účet klienta, ale také na vlastní účet. Mezinárodní investiční bankovníctví pak znamená rozšíření těchto aktivit do mezinárodní oblasti.

Mezi produkty mezinárodního investičního bankovníctví patří zejména emise cenných papírů, fúze a akvizice (viz podkapitola 2.7) nebo bankovníctví na devizovém trhu.

Devizový trh se zpravidla dělí na dvě části, trh klientský a mezibankovní. Klientský trh je tvořen měnovými transakcemi mezi bankami a jejich klienty, kteří na něj vstupují za účelem finančního zajištění vývozních a dovozních operací, získání levnějších zdrojů na mezinárodních finančních trzích, investováním do zahraničních aktiv apod. Na mezibankovním devizovém trhu se uskutečňuje nákup a prodej devizových prostředků mezi účastníky mezibankovního devizového trhu. Operace na mezibankovním trhu jsou většinou výrazně většího rozsahu než na klientském trhu. Obvykle jde o násobky miliónů amerických dolarů, britských liber, japonských jenů, eur apod.

4.8 Offshore finanční centra a finanční služby

Offshore finanční centra, daňové ráje či offshore finanční služby jsou spojeny s určitým tajemnem a někdy i nádechem nelegálnosti. Tyto pojmy jsou zpravidla v povědomí lidí spojovány se snahou vyhnout se placení daní nebo ukrytí financí a finančních operací mimo dosah a dohled relevantních orgánů domovské země. Právě špatné reputaci offshore finančních center pomáhá, že jsou často zneužívána organizovaným zločinem.

Offshore finančnictví je možné definovat jako poskytování finančních služeb bankami a dalšími institucemi cizozemcům (nerezidentům).

Offshore finanční společnost je společnost založená v zemi, která při splnění určitých podmínek nebo na základě speciálního zákona upouští od zdanění příjmu této společnosti a většinou také od požadavku na předkládání daňového přiznání a auditu.

Offshore finanční centra jako můžeme definovat jako země, které uplatňují speciální daňový režim umožňující některým ekonomickým subjektům snížit jejich celkovou daňovou zátěž, a které současně disponují dobrými podmínkami pro rozvoj podnikání na svém území. S pojmem offshore společnost úzce souvisí pojem daňového ráje.

Na světě existuje něco okolo 55 daňově příznivých států. Téměř každý světadíl nabízí finanční centrum pro obchodníky. V posledních letech se začíná měnit i klientela. Dříve byl zájem především ze strany velkých či nadnárodních společností, dnes už i jednotlivci díky stále větší liberalizaci a snižování poplatků hledají ideální místa pro své podnikání. Lokality nabízejí podobné služby, mezi které patří především výborné finanční služby, diskrétnost, anonymita a žádné či nízké daně. Mezi další společné znaky těchto míst patří:

- vynikající úroveň infrastruktury,
- všeobecně nízké explicitní zdanění a z toho vyplývající vyšší čistý zisk pro zdanění,
- vynikající úroveň bankovníctví a absence devizových omezení,
- možnost absolutního osvobození bankovních a jiných finančních operací od daní nebo jejich výrazné daňové zvýhodnění,

- výrazně jednodušší a méně náročný systém regulace a dohledu,
- rychlá a flexibilní procedura získání licence, velmi nízké poplatky spojené se založením společnosti a zapsání do obchodního rejstříku,
- liberální podnikatelské a právní klima s minimem zásahů ze strany úřadů,
- kladou důraz na zachování diskrétnosti a anonymity,
- vysoká míra politické stability,
- právní řád a jurisdikce pochází z dobře čitelného angloamerického systému,
- většinou jde o ostrovní země a ekonomiky,
- jsou lokalizovány v blízkosti velkého trhu (například Gibraltar, Channel Islands v Evropě, Karibské oblasti, Singapur, Labuan a Hong Kong).

4.8.1 OFFSHORE FINANČNÍ SLUŽBY

Hlavními službami offshore finančnictví jsou bankovní služby. Offshore banky nabízejí celou řadu produktů, zejména se ale jedná o poskytování cizoměnových úvěrů (včetně syndikovaných) a přijímání depozit, emise cenných papírů, mimoburzovní obchody s finančními deriváty a správu finančních aktiv klientů.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Mezi hlavní typy offshore finančních služeb patří:

- bankovní služby:
 - poskytování cizoměnových úvěrů (včetně syndikovaných),
 - přijímání depozit,
 - emise cenných papírů,
 - mimoburzovní obchody s finančními deriváty,
 - správa finančních aktiv klientů,
- další aktivity – zakládání:
 - pojišťovny,
 - SPV (special purpose vehicle),
 - offshore společnosti (international business corporation).

Cizoměnové úvěry poskytnuté offshore bankami jsou v některých případech připraveny v offshore finančních centrech i financovány ze zdrojů offshore banky, nicméně ve většině případů je offshore banka pouze místem, kde jsou tyto úvěry zaúčtovány. Většinu cizoměnových offshore úvěrů představují mezibankovní úvěry, přičemž velmi často se jedná o úvěry, již si navzájem poskytují pobočky a dceřiné společnosti u jedné mateřské banky. Hlavním důvodem těchto činností je daňové optimalizace.

Přijímání depozit od individuálních klientů se stalo aktivitou, na níž se specializuje mnoho offshore finančních center. Ve standardním případě jsou bankami zaměřenými na sběr depozit hlavní mezinárodní bankovní domy s vysokým renomé. Atraktivita offshore depozit spočívá především ve vyšším výnosu způsobeném jejich nízkým zdaněním a absencí pojištění vkladů i povinností bank vytvářet rezervy. Získaná depozita se obvykle investují do kvalitních obchodovatelných aktivit v hlavních mezinárodních finančních centrech.

Kromě bankovních služeb nabízejí offshore finanční centra ideální podmínky i pro další finanční aktivity. Společnosti provádějící offshore finanční aktivity nemusí pro tento účel využívat pouze služeb cizích offshore bank, ale prostřednictvím offshore bankovní licence si mohou založit vlastní banku. Ta je pak využívána jak pro financování zahraničně-obchodních operací, nebo i pro provádění operací na devizovém trhu. Společnost má své finanční prostředky plně pod kontrolou, mimo přímý dohled regulačních a dalších orgánů a využívá banku k maximálnímu snížení daňové zátěže.

Dalším ze segmentů offshore finančnictví je zakládání speciálních společností (Special Purpose Vehicle, SPV), které jsou využívány k emisi cenných papírů zajištěných určitým typem aktiv (asset-backed securities) vyvedených z bilance mateřské onshore společnosti.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola se věnovala mezinárodnímu bankovníctví. Velmi zjednodušeně můžeme mezinárodní banku definovat jako banku, která rozšíří své aktivity za hranice mateřské společnosti. Mezi hlavní funkce mezinárodních bank patří (1) poskytování přeshraničních úvěrů, (2) poradenská činnost či (3) angažovanost bank na mezinárodních finančních trzích v pozici obchodníků a tvůrců trhu nebo investorů. V kapitole byly definovány hlavní organizační uspořádání mezinárodního komerčního bankovníctví, mezi které patří korespondenční bankovníctví, reprezentační zastoupení, agentura, pobočka nebo dceřiná společnost. Při volbě optimální strukturu každá banka zvažuje řadu faktorů, např. rozsah vlastních zdrojů, účel rozšíření svých aktivit na mezinárodní trhy či přístup hostitelské země k zahraničním bankám.

V další části kapitoly byly popsány produkty mezinárodního komerčního bankovníctví, mezi které patří zejména syndikované úvěry, projektové financování, produkty zaměřené na financování a vypořádání zahraničního obchodu a neúvěrové produkty. Mezi mezinárodní bankovníctví však nepatří pouze mezinárodní komerční bankovníctví (kterému byla věnována značná část kapitoly), ale také mezinárodní investiční bankovníctví. Produkty mezinárodního investičního bankovníctví jsou zejména emise cenných papírů, fúze a akvizice či bankovníctví na devizovém trhu. V poslední části byla definována offshore finanční centra a finanční služby. Offshore finančnictví je poskytování finančních služeb bankami a dalšími institucemi nerezidentům.

OTÁZKY

1. Offshore banky poskytují syndikované úvěry rezidentům dané země v cizí měně.
ANO x NE
2. Rysem fiktivního cash pooling je, že peněžní zůstatky zůstávají na účtech jednotlivých společností a dochází pouze k jejich fiktivnímu převodu na stínový účet.
ANO x NE
3. Banka se stane mezinárodní bankou tím, že:
 - a) založí pobočku v zahraničí
 - b) nabízí vedení bankovního účtu v cizí měně
 - c) provádí devizové operace
4. Pokud banka chce provést průzkum na zahraničním trhu a prozkoumat možnosti pro svou expanzi, nejvhodnější je prostřednictvím:
 - a) založení dceřiné společnosti
 - b) reprezentačního zastoupení
 - c) syndikovaným bankovníctvím
5. Dlužníkem je v případě projektového financování:
 - a) stát
 - b) daný projekt
 - c) zainteresované banky

ODPOVĚDI

1. NE
2. ANO
3. a)
4. b)
5. b)

5 EFEKTIVNOST BANK

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Pátá kapitola studijního textu se věnuje efektivnosti bank. Nejprve je definován pojem efektivnosti bank a uvedeny rozdíly oproti ziskovosti a produktivitě, protože se často tyto pojmy nesprávně zaměňují. V další části kapitoly jsou uvedeny typy efektivnosti a vysvětlena zejména technická a alokační efektivnost. Další část kapitoly popisuje přístupy k měření efektivnosti, kde jsou podrobněji popsány dva nejčastěji používané přístupy k měření efektivnosti. Kapitola také obsahuje popis determinantů efektivnosti zjištěných v literatuře a volbu vstupů a výstupů pro zjištění efektivnosti bank.

CÍLE KAPITOLY

- Teoreticky vymezit efektivnost.
- Definovat typy efektivnosti.
- Vysvětlit metody měření efektivnosti.
- Uvést příklady vstupů a výstupů pro měření efektivnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Technická efektivnost, alokační efektivnost, efektivnost z rozsahu, Data Envelopment Analysis, Stochastic Frontier Approach, parametrický přístup, neparametrický přístup, výnosy z rozsahu, vstupy, výstupy, produkční jednotka.

5.1 Teoretické vymezení efektivnosti

Pojmy efektivnost, ziskovost a produktivita bývají často v literatuře zaměňovány a používány nesprávně. V empirické literatuře někteří mnoho autorů nerozlišuje mezi produktivitou a efektivitou.

Analýza ziskovosti se zabývá vztahem mezi příjmy a výdaji podniku a dále hodnocením vztahů mezi úrovní zisku a objemu kapitálu (aktiv), nákladů, či obratu. Efektivnost a produktivita oproti ziskovosti zkoumají vztah mezi použitými vstupy a vyprodukovanými výstupy. Efektivnost a produktivita jsou dva vzájemně související pojmy, které však mohou

být špatně interpretovány, či dokonce vzájemně zaměňovány. Produktivita vztahuje množství vyprodukovaného výstupu k jednomu či více vstupům při produkci tohoto výstupu použitých bez ohledu na efektivnost jejich využití. Produktivitu lze obecně definovat jako poměr výstupu a vstupu, který je při výrobě využit. Existuje několik ukazatelů produktivity (obecně se dělí do tří kategorií: ukazatele celkové produktivity, dílčí ukazatele produktivity a ukazatele celkové produktivity faktorů).

Hlavním problémem při výpočtu ukazatele celkové produktivity je skutečnost, že za celek se vždy považuje každá jednotlivá (samostatná) jednotka. Ukazatel celkové produktivity lze tedy používat jako indikátor, který sice poukazuje na míru využití vstupů při produkci výstupů, nicméně bez jakéhokoliv vztahu k okolí či produktivitě jiných (konkurenčních) výrobních jednotek. V konečném důsledku tak při srovnání produktivity (a ziskovosti) výrobních jednotek dochází k pouhému seřazení výsledných hodnot (v určitém pořadí), nicméně bez přímé vazby na situaci v okolním prostředí, jako např. konkurenční podniky či vývoj daného odvětví nebo používané technologie, aj. (Stavárek, 2005).

Efektivnost je v literatuře popsána jako rozdíl mezi množstvím vstupů a výstupů, množstvím vstupů a výstupů, které definuje efektivní hranici a nejlepší možnou hranici pro firmu ve svém oboru. Ekonomická teorie definuje efektivnost jako stav, kdy není možné při využití daných zdrojů vyrobit další jednotku jednoho statku, aniž by bylo nutné omezit výrobu statku jiného, tj. neexistuje plýtvání zdroji a výrobní jednotka operuje na hranici výrobních možností.

Při výpočtu efektivnosti se za celek považuje soubor zkoumaných jednotek. Cílem při zkoumání efektivnosti jednotlivých jednotek je přitom identifikovat nejvíce, popř. nejméně efektivní jednotku ve vztahu k ostatním jednotkám zahrnutých ve zkoumaném souboru. Proto je vždy nutné sledovat ty výrobní jednotky, které mají podobné vlastnosti a charakteristiky, tedy soubor musí být homogenní. Jinak analýza efektivnosti nebude poskytovat relevantní výsledky.

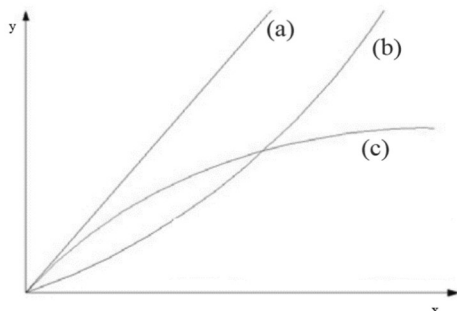
PRŮVODCE STUDIEM

V dalším textu budeme potřebovat znát pojem výnosy z rozsahu, proto budou výnosy z rozsahu nejprve stručně vysvětleny.

VÝNOSY Z ROZSAHU

Výnosy z rozsahu odrážejí proporcionalní reakci výstupů na zvýšení všech vstupů. Můžeme rozlišovat mezi variabilními (rostoucími a klesajícími) výnosy z rozsahu a konstantními výnosy z rozsahu. Rostoucí výnosy z rozsahu ukazují, že zvýšení všech vstupů vede k více než proporcionalnímu zvýšení výstupů. Klesající výnosy z rozsahu znamenají, že zvýšení všech vstupů vede k méně než proporcionalnímu zvýšení výstupů.

Obrázek 5-1 znázorňuje konstantní výnosy z rozsahu (a), rostoucí výnosy z rozsahu (b) a klesající výnosy z rozsahu (c).

Obrázek 5-1: Vizuální srovnání tří výnosů z rozsahu

Zdroj: Palečková (2018)

5.2 Typy efektivnosti

V literatuře jsou popsány dva typy efektivnosti bank, tj. provozní účinnost, jak ji zavedl Farrell (1957), k měření obecné efektivnosti, a celková efektivnost, jak ji zavedl Leibenstein (1966), k vysvětlení rozdílů v efektivnosti mezi bankami, které měří relativní efektivnost. Celková efektivnost může být rozdělena na technickou efektivnost, alokační efektivnost, efektivnost z rozsahu a efektivnost ze sortimentu. Technická alokační efektivnost se nazývá X-efektivnost nebo relativní efektivnost. Relativní znamená, že poměří efektivnost jednoho subjektu (banky) vzhledem k ostatním bankám v souboru (v bankovním sektoru).

Studie hranice efektivnosti začala u Farrella (1957), který definoval jednoduchou míru efektivnosti firmy, které by mohlo odpovídat za více vstupů. Navrhl, aby efektivnost každé firmy spočívala ve dvou složkách: technické a alokační efektivnosti.

Technická efektivnost je schopnost firmy maximalizovat výstupy z dané sady vstupů. Technickou efektivnost lze tedy definovat jako možnost podniku vyprodukovat maximální množství statků a služeb s použitím určitého vstupu a technologie. Podnik je technicky efektivní, pokud je schopný minimalizovat užití vstupů při výrobě daného výstupu. Nebo naopak je schopný maximalizovat výstup s danými vstupy.

Alokační efektivnost je schopnost firmy využívat tyto vstupy v optimálním poměru vzhledem k jejich příslušným cenám. Jedná se o schopnost podniku kombinovat vstupy v různých proporcích pro dosažení minimálních nákladů. Technicky efektivní výrobce nemusí být alokačně efektivním, protože technická efektivnost nezohledňuje ceny vstupů. Podnik orientovaný na vstup se bude snažit minimalizovat množství použitého vstupu pro dosažení konkrétního výstupu.

Hodnoty technické i alokační efektivnosti se pohybují v intervalu od 0 do 1, respektive od 0 do 100 %. Hodnota 1 znamená, že daný podnik je efektivní, tedy nachází se na hranici

produkčních možností. Platí, že čím bližší je hodnota efektivnosti k 1, tím efektivněji podnik využívá své vstupy k produkci výstupů.

Efektivnost lze měřit z hlediska vstupů nebo výstupů. Rozlišujeme vstupně a výstupně orientovaný přístup k měření efektivnosti. Pro výpočet se používá radiální míra měřící vzdálenost daného podniku od produkční hranice. Vstupně orientovaná efektivnost měří, jak moc může firma proporcionálně snížit vstup a stále produkovat stejný výstup. Pokud je efektivnost 0,8 (80 %), znamená to, že jsme mohli ušetřit 20 % všech vstupů a stále produkovat stejné výstupy. Stejně tak lze alokační efektivnost definovat jako největší faktor, který lze na výstupu znásobit a mít stále možnou produkci pro daný vstup.

Kombinace technické a alokační efektivnosti poskytují míru produktivní efektivnosti (Farrell, 1957). Technická efektivnost pro firmu je její úspěšnost ve výrobě maximálního výstupu z dané sady vstupů a toto opatření je relativní k souboru firem, od nichž se odhaduje efektivní hranice výroby.

Efektivnosti z rozsahu může jednotka vykazovat, pokud v dlouhodobém horizontu přizpůsobuje svou velikost tak, aby operovala za podmínek konstantních výnosů z rozsahu. Pokud jednotka dlouhodobě funguje v rámci rostoucích nebo klesajících výnosů z rozsahu, je považována za neefektivní, protože nedokázala přizpůsobit svou velikost rozsahu ekonomických aktivit.

Efektivnost ze sortimentu sleduje, zda došlo k poklesu výrobních nákladů při nabídce širšího spektra produktů oproti produkci ve specializovaných institucích. Jestliže je výsledek pozitivní, efektivnost ze sortimentu existuje, pokud je výsledek negativní, specializované firmy produkují efektivněji. Měření efektivnosti ze sortimentu je prakticky velmi komplikované a je nutno pracovat pouze s jednotkami operujícími na hranici efektivnosti, protože použití dat neefektivních jednotek by mohlo vést k záměně efektů neefektivnosti ze sortimentu s efekty relativní neefektivnosti.

5.3 Základní koncepční přístupy k měření efektivnosti

V empirické literatuře se pro hodnocení efektivnosti subjektu používají dva obecné přístupy: parametrické (ekonometrické) a neparametrické (matematické programování) metody. Rozdíly mezi těmito přístupy jsou v předpokladech, se kterými se přistupuje k náhodným chybám, statistickému šumu a vlastnostem produkční technologie.

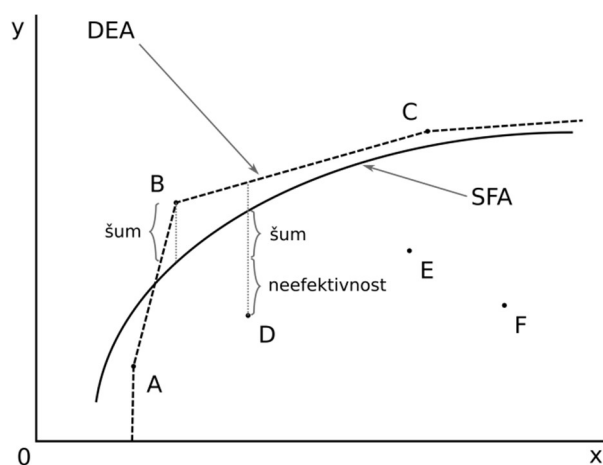
Mezi nejznámější metody, které patří do skupiny neparametrických metod jsou analýza obalových dat (Data Envelopment Analysis, DEA) a Free Disposal Hull, které jsou založeny na nástrojích pro lineární programování. Hlavní nevýhodou neparametrických metod je to, že tyto metody neumožňují odlišit efekt dopadu náhodných chyb na výslednou míru efektivnosti a nepřipouští chyby způsobené problémem nedokonalých dat nebo jinými chybami v měření.

Mezi nejpoužívanější parametrické metody v empirických odhadech patří Stochastic Frontier Approach (SFA), Distribution-Free Approach a Trick Frontier Approach. Tyto metody předpokládají specifickou funkční formu pro nákladovou funkci nebo výrobní technologii a umožňují odlišení efektu neefektivnosti od náhodných chyb. Hlavní kritika parametrických metod je, že stanoví konkrétní funkční formu na chování ekonomických veličin. Naopak hlavní výhodou SFA je příležitost zohlednění tzv. statistického šumu a provedení testování hypotéz.

Metody SFA a DEA se vyvíjejí jak teoreticky, tak v praxi. Kromě běžného rozlišení mezi parametrickými a neparametrickými přístupy je dalším relevantním rozlišením deterministické a stochastické modely. U stochastických modelů je možné *a priori* zohlednit skutečnost, že jednotlivá pozorování mohou být poněkud ovlivněna náhodným šumem, a pokoušíme se identifikovat základní střední strukturu zbavenou dopadů náhodných prvků. V deterministických modelech je možný šum potlačen a každá odchylka v údajích je považována za obsahující podstatnou informaci o efektivnosti firem a tvaru technologie.

SFA	DEA
Parametrická metoda umožňující testovat jednotlivé hypotézy	Neparametrická metoda neumožňující testovat hypotézy
Využívá ekonometrické metody maximální věrohodnosti pro odhad	Využívá matematické programování pro odhad
Specifikace šumu – odděluje statistický šum od technické neefektivnosti	Neumožňuje separovat vliv statistického šumu od technické neefektivnosti, resp. statistický šum je součástí technické neefektivnosti
Umožňuje modelovat pouze jeden výstup s mnoha vstupy	Umožňuje modelování kombinace více vstupů i výstupů
Funkční forma musí být specifikována	Funkční forma není specifikována

Tabulka 5-1 Základní rozdíly metod SFA a DEA

Obrázek 5-2 DEA a SFA přístup

Zdroj: Řepková (2012)

Obrázek 5-2 zobrazuje SFA a DEA přístupy k porovnání stochastické a deterministické hranice, propojující maximální produkované výstupy podle daného souboru vstupů pro firmy A až F . DEA vytváří po částech lineární kombinace nejvýkonnějších firem za předpokladu efektivních VRS (tedy vnější křivka), zatímco SFA vytváří fiktivní deterministický odhad hranice, který jde neefektivní složkou u a v . Deterministická část SFA má klesající výnosy z rozsahu. Firma D použije x_D k výrobě y_D , pokud nedošlo k neefektivnosti $u_D = 0$, hraniční výstup by měl být umístěn v bodě dotyku neefektivnosti a šumu. Efekt šumu v_B v případě B je pozitivní, zatímco v_D efekt je negativní. Pokud je rozdíl neefektivnosti a šumu $v_i - u_i < 0$, pozorovaný výstup firmy zůstává pod deterministickou částí SFA. Firmy B a C jsou plně efektivní a jejich odchylka od hranice je náhodný šum.

5.3.1 STOCHASTIC FRONTIER APPROACH

SFA je jedním ze strukturálních přístupů ke studiu efektivnosti. Je založen na ekonomické minimalizaci nákladů a maximalizaci zisku bank. Začíná standardní nákladovou nebo ziskovou funkcí s faktory vstupu, výstupu a jejich příslušné ceny. Metoda odhaduje minimální náklady nebo maximální zisky na základě těchto funkcí a vytváří vzdálenost od jejich nákladů nebo zisku k hraniční hodnotě. Přístup SFA zachází s pozorovanou neefektivností banky jako kombinací neefektivnosti specifikované banky a náhodné chyby, a snaží se oddělit dvě složky tím, že dělá explicitní předpoklady o základním neefektivním procesu. Náhodná chyba je obvykle považována za normální rozdělení a může mít vliv na celkovou neefektivnost v obou případech, ale u neefektivnosti se předpokládá, že je jen jednostranná, a může ovlivnit jedním směrem celkovou efektivnost. Pro nákladovou hranici, neefektivní faktor by měl být nezáporný, neboť banky operují na nebo pod minimálními náklady a pro ziskovou hranici je vždy nekladný, neboť banky mohou dosáhnout pouze úroveň zisku nižší, než je maximální zisk v daném vzorku.

NÁKLADOVÁ FUNKCE

Nákladová efektivnost měří výkonnost bank vzhledem k osvědčeným postupům bank, které produkují stejný výstup za stejných vnějších podmínek. Nákladová efektivnost je založena na nákladové funkci. Nákladová funkce popisuje vztah mezi náklady s množstvím výstupů a vstupních proměnných plus neefektivnost a náhodná chyba. Nákladová funkce nabývá tvaru:

$$C_{it} = f(y_{it}, w_{it}, z_{it}) + \varepsilon_{it} \quad (41)$$

kde:

- C_{it} měří celkové náklady banky i v čase t , zahrnující operační a finanční náklady,
- y_{it} je vektor výstupů,
- w_{it} je vektor vstupních cen,
- z_{it} představuje množství fixních parametrů banky, jako je vlastní kapitál,

- ε_{it} je náhodná chyba.

Náhodná chyba ε_{it} je složena ze dvou částí:

$$\varepsilon_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (42)$$

kde:

- μ_i představuje neefektivnost, která zachycuje rozdíl mezi stupněm efektivnosti nákladů pro dané výstupy a ceny vstupů a skutečnou úroveň nákladů,
- v_{it} je náhodná chyba.

Nákladová efektivnost banky může být zapsána v přirozeném logaritmu jako:

$$\ln TC = \ln f(y, w, z) + \ln u_t - \ln v_t \quad (43)$$

kde: f označuje funkci. Po odhadu konkrétní nákladové funkce, nákladová efektivnost banky i (CE_i) je měřena jako poměr mezi minimálními náklady (C_{\min}) nezbytnými k výrobě bankovního výstupu a skutečnými náklady (C_i):

$$CE_i = \frac{C_{\min}}{C_i} = \frac{\exp[f(y, w, z)]x\exp(\ln u_{\min})}{\exp[f(y, w, z)]x\exp(\ln u_i)} = \frac{u_{\min}}{u_i} \quad (44)$$

kde u_{\min} je minimum u_i přes všechny banky ve vzorku.

Podle této formulace, například efektivní hodnota 0,9 znamená, že bance by vzniklo jen 90 % skutečných nákladů, pokud by operovala na hranici efektivnosti, neboli banka by se stala efektivní při využití 90 % svých aktuálních nákladů.

ZISKOVÁ FUNKCE

Zisková efektivnost měří, jak je banka blízko k dosažení maximálního možného zisku pro danou úroveň vstupů a množství výstupů a dalších exogenních proměnných jako osvědčených postupů banky na hranici efektivnosti.

Alternativní zisková funkce používá stejný soubor exogenních proměnných jako je v nákladové funkci v rovnici (15), ale zisk nahrazuje celkové náklady jako závislou proměnnou. Zisková funkce má pak následující tvar:

$$P = f(y, w, z) + u + v \quad (45)$$

kde P je zisk banky zahrnující úroky a poplatky očištěný o celkové náklady C použité v nákladové funkci.

Zisková funkce banky může být zapsána v podobě přirozeného logaritmu takto:

$$\ln P = f(y, w, z) + \ln u_t - \ln v_t \quad (46)$$

Zisková efektivnost (PE_i) je měřená poměrem mezi skutečným ziskem banky a maximálním možným ziskem, který je dosažitelný nejefektivnější bankou:

$$PE_i = \frac{P_i}{P_{\max}} = \frac{\exp[f(y, w, z)] \times \exp(\ln u_i)}{\exp[f(y, w, z)] \times \exp(\ln u_{\max})} \quad (47)$$

kde u_{\max} je maximální u_i všech bank ve vzorku. Například, pokud je zisková efektivnost 90 %, znamená to, že banka ztrácí 10 % svého potenciálního zisku v důsledku volby neadekvátního objemu výstupu a cen vstupů.

5.3.2 DATA ENVELOPMENT ANALYSIS

Data Envelopment Analysis je matematická programovací technika, pomocí které je měřena efektivnost produkční jednotky ve vztahu k jiným podobným produkčním jednotkám (decision-making units, DMU) s jednoduchým omezením, že všechny DMU leží na efektivní hranici nebo pod ní. DEA je přístup k hodnocení efektivnosti souboru rovnocenných jednotek, které transformují vstupy na výstupy.

DEA má svůj název odvozený od teoretické efektivní hranice, která zahrnuje všechny pozorované DMU. Proto se česky DEA překládá jako analýza obalových data, což je vychází z grafického zpracování modelu. Analýza DEA se zabývá porozuměním toho, jak si každá DMU vede ve srovnání s ostatními jednotkami v souboru, dále jaké jsou příčiny neefektivnosti a jak může neefektivní DMU zlepšit svou výkonnost, aby se stala efektivní. DEA vypočítává relativní účinnost každé DMU ve vztahu ke všem ostatním DMU pomocí skutečných pozorovaných hodnot pro vstupy a výstupy každé DMU. Klasický přístup DEA tedy určuje úroveň technické efektivnosti jako odhad efektivních hranic známých jako Pareto-efektivní DMU. Pareto-efektivní DMU využívají minimum produktivních vstupních zdrojů pro generování výstupních zdrojů (model orientovaný na vstup) nebo maximalizaci výstupů pro zdroje vstupů (model orientovaný na výstup). Tyto Pareto-efektivní DMU mají hodnotu rovnu jedné, tedy nejsou schopny zlepšit žádný vstup nebo výstup bez zhoršení jiného vstupu nebo výstupu. DMU, které nejsou na efektivní hranici, jsou neefektivní ve srovnání s jinými DMU. Mají hodnotu technické efektivnosti mezi 0 a 1. DEA model navíc určuje pro neefektivní jednotky zdroje a úroveň neefektivnosti pro každý ze vstupů a výstupů.

Všechny produkční jednotky, které se nacházejí pod efektivní hranicí, jsou z hlediska DEA modelu neefektivní. Aby se produkční jednotka stala efektivní, existují 3 způsoby, jak toho dosáhnout:

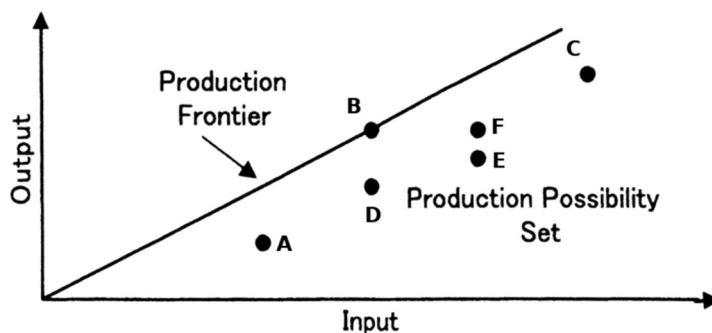
- Redukcí vstupů při zachování hladiny výstupů. Tyto DEA modely označujeme jako vstupně orientované.
- Expanzí výstupů při zachování hladiny vstupů. Tyto DEA modely označujeme jako výstupně orientované.
- Současnou redukcí vstupů a expanzí výstupů. Tyto DEA modely označujeme jako aditivní nebo odchylkové.

CCR MODEL A BCC MODEL

Termín DEA byl poprvé představen Charnes et al. (1978) na základě výzkumu Farrell (1957). Model Charnes, Cooper a Rhodes (CCR) je základním modelem DEA, který představil Charnes et al. (1978). Tento model byl modifikován Banker et al. (1984) a stal se modelem Banker, Charnes a Cooper (BCC), který umožňuje variabilní výnosy z rozsahu.

Model CCR předpokládá, že neexistuje významný vztah mezi rozsahem operací a efektivností předpokládáním konstantních výnosů z rozsahu (CRS). CCR model tedy určuje celkovou technickou efektivnost. Předpoklad CRS je odůvodnitelný pouze tehdy, když všechny DMU operují v optimální velikosti, tj. v optimálním rozsahu svých činností. Firmy se však v praxi mohou setkat buď s úsporami z rozsahu, nebo s úsporami ze sortimentu. Pokud bychom však pracovali s předpokladem konstantních výnosů z rozsahu a veškeré podniky by nepůsobily ve své optimální velikosti, byla by vypočtená míra technické efektivnosti zkreslena efektivností z rozsahu. Rozšířený BCC model je používán k posouzení efektivnosti firem charakterizovaných variabilními výnosy z rozsahu (VRS). Hodnoty efektivnosti vypočítané na základě BCC modelu se nazývají čistou technickou efektivností, protože BCC model eliminuje část neefektivnosti, která je způsobena neadekvátní velikostí produkční jednotky. Rozděluje tedy efektivnost naměřenou CCR modelem na čistou technickou efektivnost a efektivnost z rozsahu. Jinými slovy, předpoklad VRS poskytuje měření čisté technické efektivnosti, což je míra technické efektivnosti zbavená efektů efektivnosti z rozsahu (scale efficiency, SE). Pokud existuje rozdíl mezi výsledky technické efektivnosti a čisté technické efektivnosti dané firmy, pak to ukazuje na neefektivnost z rozsahu.

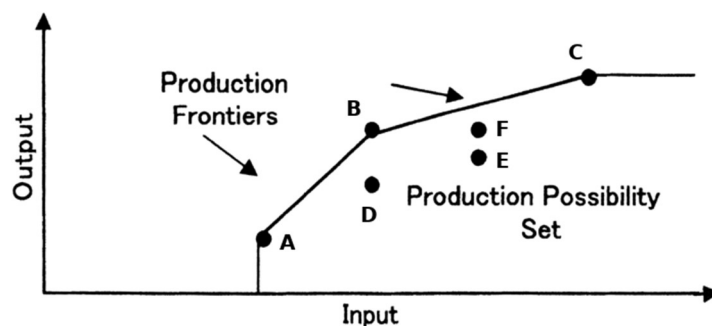
Obrázek 5-3 ukazuje model CCR, který je modelován na základě předpokladu konstantních výnosů z rozsahu. Jedná se o zjednodušený příklad, kde máme pouze jeden vstup a jeden výstup. Vidíme zde efektivní hranici a jednotlivé produkční jednotky A-F. Jednotka B je 100% efektivní a leží na produkční hranici.

Obrázek 5-3 Efektivní hranice v CCR modelu

Zdroj: Palečková (2018) a Cooper et al. (2007)

Model BCC má svou efektivní hranici, která má konkávní tvar. Opět jednotky, které leží na této hranici dosahují stoprocentní efektivity, tedy jednotky A, B a C.

Obrázek 5-4 Efektivní hranice v BCC modelu

Zdroj: Palečková (2018) a Cooper et al. (2007)

Na Obrázcích 5-3 a 5-4 máme šest jednotek DMU s jedním vstupem a jedním výstupem. V modelu CCR leží pouze výrobní jednotka B na efektivní nebo produkční hranici a tato jednotka je 100% efektivní. Ostatní výrobní jednotky lze charakterizovat jako neefektivní. V modelu BCC jsou efektivní jednotky A, B a C. Produkční jednotka A vykazuje rostoucí výnosy z rozsahu, B má konstantní výnosy z rozsahu a C vykazuje klesající výnosy z rozsahu. Jednotka B, která operuje v konstantních výnosech z rozsahu je efektivní i v případě CCR modelu. Jiné DMU nejsou efektivní, protože používají příliš mnoho vstupů a / nebo nevyrábějí dostatečný výstup. Existují dva způsoby, jak zlepšit efektivnost neefektivních jednotek. Jednou z možností je snížit jejich vstup (vstupy), druhou možností je zvýšit výstup (výstupy). Proto rozlišujeme dvě orientace DEA modelu: vstupně a výstupně orientované modely.

5.4 Stanovení vstupů a výstupů

Důležitou částí u analýzy efektivity je stanovení vstupů a výstupů produkčních jednotek. Vstupy a výstupy by měly co nejlépe vystihovat funkci bank a podstatu jejich činnosti.

Nejvýznamnější rozpor se týká pojetí depozit, zda mají být chápána jako vstupy nebo výstupy:

- tradičně vnímána jako hlavní zdroj pro poskytování úvěrů a získání dalších typů výnosových aktiv, tj. vstup;
- existují ale i depozitní produkty, které jsou spíš výstupem bankovní činnosti – mají vysokou přidanou hodnotu (integrované spořicí a běžné účty, vklady navázané na peněžní trh nebo depozita se zajištěným výnosem a vazbou na vývoj kapitálového trhu).

Základní přístupy k definování souboru vstupů a výstupů:

- produkční přístup, který vnímá banky jako producenty depozitních a úvěrových účtů;
- zprostředkovatelský přístup, který chápe banky jako instituce transformující peníze od vkladatelů do prostředků poskytnutých dlužníkům v podobě úvěrů;
- přístup z pohledu aktiv, což je verze zprostředkovatelského přístupu a vyzdvihuje úlohu bank jako producenta úvěrů;
- ziskový přístup, který bere úvahu neměřené změny v kvalitě bankovních služeb, včetně vyšších příjmů zaplacených za lepší kvalitu, a může pomoci zachytit cíl maximalizace zisku zahrnutí nákladů i výnosů.

Produkční a zprostředkovatelský přístup jsou nejznámějšími a nejpoužívanějšími při kvantifikaci bankovní efektivity.

5.5 Determinanty relativní efektivity bank ve vybraných zemích

Empirické studie o determinantech bankovní účinnosti zohledňují faktory specifické pro banky a makroekonomické faktory. V dalším textu budou shrnuty základní faktory, které mají dopady na bankovní efektivity. Mezi hlavní faktory ovlivňující efektivity bank patří (Svitálková, 2015):

- HDP: Studie autorů tvrdí, že dobře fungující bankovní systém umožňuje lépe alokovat finanční zdroje a investice.
- Inflace: Předpokladem je záporný vliv na hodnotu efektivity, při zvyšujících se cenách mohou růst domácnostem a společnostem s poskytnutými úvěry náklady na život/ provoz společnosti a teoreticky by mohlo vznikat vyšší množství nových klasifikovaných úvěrů z důvodu neschopnosti splácet.
- Nezaměstnanost: Při ztrátě zaměstnání klientů s poskytnutými úvěry může vznikat problém se splácením závazků, což dále poté snižuje bankovní efektivity.
- Saldo platební bilance: Příčinou předpokládaného negativního vlivu jsou zejména vyplácené dividendy zahraničním firmám. Jedná se o jednoznačný odliv kapitálu, který by byly banky schopny využít ve svůj prospěch.

- Velikost banky: Velikost banky se obecně měří podle objemu aktiv bank. Autoři se shodují ve zmínce hypotézy: „too big to fail“, která velkým bankám umožňuje využívat podmínek na trhu v podobě udržení si kvalitních klientů za nižší úrokové náklady, což přispívá ke zvýšení efektivity. Naopak mohou mít ale větší banky velké náklady na provoz, pronájem budov, vyšší počet zaměstnanců atd. Proto je vliv velikosti banky na efektivnost v empirických studiích jak pozitivní, tak negativní.
- Kapitálová přiměřenost: Pokud banka bude držet velké množství kapitálu (více než regulátorem nařízené množství), může se její efektivnost snižovat. Banky s nízkorizikovými portfolii, měřeno kapitálovou přiměřeností, jsou méně efektivní, protože preferují bezpečná nízkoriziková portfolia s nižším ziskem oproti portfoliím s vyšším rizikem a vyššími výnosy. Naopak někteří autoři zjišťují, že hodně kapitalizované banky dosahují lepší efektivity. Autorka se přiklání k tomuto názoru a očekává pozitivní vliv na efektivnost.
- Růst úvěrů: S rostoucím počtem úvěrů, tedy s rostoucím výstupem, by se měla efektivnost banky zvyšovat. Je tudíž očekáván pozitivní vliv.
- Úroková marže: S vyšší úrokovou marží by měla mít banka vyšší zisk, tudíž výstup čistý úrokový výnos by měl dosahovat vyšších hodnot a při neměnném počtu vstupů a ostatních výstupů by se efektivnost jednotky měla zvýšit. Očekáván je pozitivní vliv.
- Ziskovost (ROA, ROE): Na pozitivním vlivu ziskovosti na bankovní efektivnost se shoduje většina autorů.
- Počet zaměstnanců: Se zvyšujícím se počtem zaměstnanců rostou náklady a efektivnost se snižuje. Tento vliv je očekáván také pro regresní analýzu.
- Likvidita banky: Dostatečná likvidita značí zdravou banku, nicméně příliš mnoho likvidních prostředků může bance způsobovat neefektivnost z důvodu nákladů na držení těchto likvidních prostředků. I přesto je ale likvidita symbolem bankovní stability a je očekáván pozitivní vliv na efektivnost.

Determinant	Předpokládaný vliv na efektivnost
HDP	+
inflace	-
nezaměstnanost	-
saldo platební bilance	-
celková aktiva dané banky/celková bankovní aktiva na bankovním trhu	?
kapitálová přiměřenost	+
růst úvěrů	+
úroková marže	+
ROA	+
ROE	+
počet zaměstnanců	-
likvidní aktiva/ depozita plus krátkodobé zdroje	+

Tabulka 5-2: Determinanty bankovní efektivnosti a jejich předpokládaný vliv na bankovní efektivnost

Zdroj: Svitálková (2015)

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Případová studie ukazuje determinanty bankovní efektivnosti ve vybraných zemích EU. Jsou zde představeny dvě případové studie autorů.

Nejprve jsou zkoumány determinanty technické efektivnosti v 10 zemích střední a východní Evropy (Česko, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Chorvatsko, Bulharsko a Rumunsko). V Tabulce 5-3 je vidět výsledný vliv vybraných determinantů na technickou efektivnost v těchto zemích. Je patrné, že faktory jako je velikost banky, příslušnost k finanční skupině či bankovní kapitalizace pozitivně ovlivňovaly technickou efektivnost. Znamená to, že větší banky, které patřily do finanční skupiny a ty, které byly více kapitálově silné byly více efektivní než ostatní zkoumané banky na trhu. Naopak faktory jako úvěrové riziko, ziskovost banky a inflace negativně ovlivňovaly technickou efektivnost. Jinými slovy, banky, které měly vyšší úvěrové riziko a vyšší ziskovost byly méně efektivní než ostatní zkoumané banky. Také rostoucí inflace měla negativní dopad na technickou efektivnost.

Proměnná	Vliv
Velikost banky	+
Příslušnost banky k finanční skupině	+
Kapitalizace banky	+

Úvěrové riziko	-
Riziko likvidity	0
Ziskovost banky	-
Tempo růstu reálného HDP	0
Inflace	-

Tabulka 5-3 Determinanty technické efektivity

V druhé případové studii jsou zkoumány determinanty nákladové a výnosové efektivity, tedy alokační efektivity. Jedná se o případovou studii z článku Pančurová a Lyócsa (2013). Autoři zahrnuli do analýzy 11 zemí: Bulharsko, Chorvatsko, Česko, Estonsko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko a výzkum byl prováděn za období 2005-2008.

Proměnná	Nákladová efektivnost	Výnosová efektivnost
Velikost banky	+	+
Kapitál k aktivům	+	+
Úvěry k celkovým aktivům	-	+
ROAE	0	+
Zahraniční vlastnictví banky	+	-
Tempo růstu reálného HDP	+	0
HDP na obyvatele	-	0
Inflace	-	0
HHI	-	0

Tabulka 5-4 Determinanty nákladové a výnosové efektivity

Z Tabulky 5-4 je patrné, že velikost banky pozitivně ovlivňovala nákladovou i výnosovou efektivnost. Velké banky mohou díky velikosti dosáhnout nižších jednotkových nákladů a kromě toho, může dojít k vlivu v důsledku zvyšujících se výnosů z rozsahu. Také poměr kapitálu k aktivům byl pozitivním faktorem ovlivňujícím efektivnost. Domácí či zahraniční vlastnictví bylo dalším pozitivním faktorem a ukazují, že zahraniční vlastnictví vede k vyšší efektivnosti bank. Naopak poměr úvěrů k celkovým aktivům negativně ovlivňoval nákladovou efektivnost. Tento fakt může být výsledkem držení rizikovějších úvěrů či špatného řízení úvěrů.

Mezi makroekonomické faktory zařadily růst reálného HDP, který ukazuje pozitivní dopad na efektivnost. Když ekonomika roste, zvyšuje se také efektivnost bank, jednotkové fixní náklady mají tendenci klesat, a to zvyšuje nákladovou efektivnost. Dále autoři zjistili, koeficient HDP na obyvatele je negativní, což ukazuje, že banky působící ve vyspělejších ekonomikách mají nižší nákladovou efektivnost. Inflace negativně ovlivňuje efektivnost. Také koncentrace bank (konkrétně měřená pomocí HHI) byla negativním faktorem efektivnosti, tedy při vyšší koncentraci existuje nižší konkurence, což vede k nižší efektivnosti bank.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Pátá kapitola se věnovala tématu efektivnost v bankovníctví. Nejprve byl vymezen pojem efektivnosti. Efektivnost bank můžeme tedy definovat jako proporci mezi vstupy a vyprodukovaným výstupy bank. Jedná se o relativní efektivnost, tedy efektivnost jedné banky ve vztahu k ostatní bankám ve zkoumaném vzorku. Efektivnost dosahuje hodnot od 0 do 1, resp. do 100 %. Pokud je daná banka 100% efektivní, znamená to, že má optimální proporci mezi svými vstupy a vyprodukovanými výstupy a operuje na efektivní produkční hranici.

V literatuře rozlišujeme několik typů efektivnosti, hlavní typy jsou technická efektivnost, alokační efektivnost, efektivnost z rozsahu a efektivnost ze sortimentu. Pro měření efektivnosti jsou využívány dva hlavní přístupy, tedy parametrické a neparametrické metody. Rozdíl mezi těmito přístupy je v předpokladech, se kterými se přistupuje k náhodným chybám, statistickému šumu a vlastnostem produkční technologie. Mezi nejpoužívanější parametrickou metodu patří Stochastic Frontier Approach, naopak analýza obalových dat (DEA) patří mezi neparametrické metody.

Důležitou částí při analýze efektivnosti je výběr vstupů a výstupů bank. Zvolené vstupy a výstupy by měly co nejlépe vystihovat funkci bank a podstatu jejich činnosti. Existuje několik přístupů k volbě vstupů a výstupů bank (produkční přístup, zprostředkovatelský přístup, přístup z pohledu aktiv či ziskový přístup). Nejčastěji se v bankovníctví používá právě produkční či zprostředkovatelský přístup vzhledem k činnostem bank.

V poslední části byla věnována pozornost determinantům bankovní efektivnosti, kdy pomocí případové studie byly nastíněny hlavní faktory, které ovlivňují efektivnost bank v Evropě. Mezi hlavní faktory patří velikost banky, kapitálová přiměřenost, podíl úvěrů na celkových aktivech či růst úvěrů bank, ziskovost a další bankovní specifické faktory. Také makroekonomické faktory, jako je HDP, tempo růstu HPD, inflace či koncentrace jsou časté faktory ovlivňující bankovní efektivnost.

OTÁZKY

1. Schopnost banky využívat vstupy v optimální poměru vzhledem k jejich cenám se nazývá:
 - a) technická efektivnost
 - b) alokační efektivnost
 - c) efektivnost z rozsahu

2. Parametrická metoda měření efektivnosti:
 - a) odděluje statistický šum od technické neefektivnosti
 - b) neumožňuje oddělit statistický šum od technické neefektivnosti
 - c) využívá matematické programovací techniky
 3. CCR model je vhodné využít v případě, že máme v souboru banky různých velikostí. ANO x NE
 4. DEA model měření efektivnosti umožňuje bankám zjistit, kde jsou jejich zdroje neefektivnosti. ANO x NE
 5. Při použití zprostředkovatelského přístupu jsou bankovní depozita zpravidla volena jako bankovní vstup. ANO x NE
-

ODPOVĚDI

1. b)
 2. a)
 3. NE
 4. ANO
 5. ANO
-

6 VÝKONNOST A FINANČNÍ STABILITA V BANKOVNÍM SEKTORU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Šestá kapitola je věnována výkonnosti a finanční stabilitě v bankovním sektoru. Zkoumání a měření finanční stability je v centru zájmu nejen centrálních bank, ale i řady výzkumníků. Zejména v reakci na finanční krize se ukázal význam měření finanční stability a také finanční stability v bankovním sektoru. Nejprve bude definována finanční stabilita a možnosti jejího měření. Následující část kapitoly bude věnována vymezení výkonnosti bank a následně možnosti měření a hodnocení výkonnosti bank. Další část kapitoly se bude věnovat auditu finančních institucí, zejména bank. Bude zde definován interní i externí audit a představeny fáze auditu. V poslední části bude definován rating a model CAMEL a jeho modifikace.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat finanční stabilitu bankovního sektoru.
- Definovat výkonnost bank.
- Představit metody měření finanční stability bank.
- Popsat metody měření bankovní výkonnosti.
- Definovat audit a rating v bankovníctví.
- Vymezit interní a externí audit a jeho jednotlivé fáze.
- Popsat model CAMEL a jeho využití.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Finanční stabilita, systémy včasného varování, zátěžové testování, indexy finanční stability, Z-skóre, výkonnost bank, Benchmarking, Balanced Scorecard, interní audit, externí audit, volba auditora, zpráva auditora, rating, CAMEL, CAMELS.

6.1 Finanční stabilita

Finanční stabilita a její analýza se v posledních letech stala jedním z klíčových úkolů ČNB, ale řady národních i mezinárodních institucí. Odhalení zranitelných míst ve finančním sektoru a jejich vazeb k vývoji na finančních trzích i ekonomickému vývoji obecně může přispět k omezení z nich vyplývajících rizik a v konečném důsledku k větší odolnosti finančního systému vůči šokům. Zájem o analýzu finanční stability ze strany centrálních bank vychází z jejich standardních cílů a funkcí. Mezi ně patří kromě péče o cenovou stabilitu i podpora udržitelného vývoje ekonomiky, funkce věřitele poslední instance a dohled nad platebními systémy. Řada centrálních bank odvozuje svou roli v oblasti finanční stability od vykonávání bankovního dohledu a péče o stabilitu bankovního sektoru jako celku.

V literatuře neexistuje jednoznačná definice finanční stability. Finanční stabilitu je těžké definovat, a ještě obtížnější je ji měřit. Přesto můžeme najít řadu autorů, kteří vymezují finanční stabilitu. V následujícím textu si uvedeme některé vymezení.

DEFINICE

Schinasi (2004) navrhuje definovat finanční stabilitu z jejich odlišných charakteristik, jako je posílení ekonomických procesů, řízení rizik a absorpce šoků. Finanční stabilita představuje schopnost finančního systému hladce absorbovat otřesy, kterým systém čelí.

Česká národní banka (ČNB) za finanční stabilitu považuje situace, kdy finanční systém plní své funkce bez závažných poruch a nežádoucích důsledků pro současný i budoucí vývoj ekonomiky jako celku a zároveň vykazuje vysokou míru odolnosti proti šokům.

Dobře fungující finanční systém účinně zprostředkovává vztahy mezi věřiteli a dlužníky, realizaci platebních toků a rozdělení rizik, což vede k efektivní alokaci zdrojů v čase i do jednotlivých aktivit.

Dle ČNB je cílem finanční stability dosažení takové míry stability při poskytování finančních služeb (tj. úvěrování, pojišťování, provádění plateb apod.) v průběhu celého hospodářského cyklu, která zajistí podporu ekonomiky při dosahování maximálního dlouhodobě udržitelného hospodářského růstu.

ECB (2008) definuje finanční stabilitu jako podmínku, ve které je finanční systém (zahrnující finanční zprostředkovatele, trhy a tržní infrastruktury) schopen odolat šokům a rozptýlení finanční nerovnováhy, čímž se zmírní pravděpodobnost narušení v procesu finančního zprostředkování, které jsou dostatečně závažné. Mezi tyto závažné narušení patří např. významné narušení alokace úspor do investičních příležitostí.

Dalším ze způsobů, jak definovat finanční stabilitu, je vzít v úvahu způsoby, jak toho dosáhnout. Hlavní paradigmatu klasifikují finanční stabilitu (Borio, 2003):

- makrobezřetnostní,
- mikrobezřetnostní.

Makrobezřetnostní politiky se snaží omezit výskyt finanční krize s cílem omezit její dopad na blahobyt. Mikrobezřetnostní politiky se snaží omezit pravděpodobnost úpadku a idiosynkratických šoků finančních institucí.

6.1.1 ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA A FINANČNÍ STABILITA

Péče o finanční stabilitu je definována v zákoně č. 6/1993 Sb., o České národní bance jako jeden z jejích klíčových cílů. Zákon uvádí, že ČNB rozpoznává, sleduje a posuzuje rizika ohrožení stability finančního systému a v zájmu předcházení vzniku nebo snižování těchto rizik přispívá prostřednictvím svých pravomocí k odolnosti finančního systému a udržení finanční stability a vytváří tak makrobezřetnostní politiku; v případě potřeby spolupracuje na tvorbě makrobezřetnostní politiky s orgány státu, jejichž působnosti se tato politika týká. Na tyto činnosti navazuje také povinnost předkládat jedenkrát ročně Poslanecké sněmovně zprávu o finanční stabilitě včetně strategie makrobezřetnostní politiky.

Cílem ČNB z hlediska finanční stability je především přispívat k dosažení takové míry odolnosti systému, která významně snižuje rizika vzniku finanční nestability. Klíčovými předpoklady pro úspěšné plnění tohoto cíle jsou cenová stabilita a zdravý vývoj finančních institucí, které jsou dosahovány prostřednictvím nástrojů měnové politiky a dohledu nad finančním sektorem. Velký význam má i spolupráce s ostatními národními i mezinárodními autoritami. ČNB se v rámci plnění cíle finanční stability snaží působit především preventivně, a podrobně proto informuje veřejnost o potenciálních rizicích a faktorech vedoucích k ohrožení finanční stability.

V souvislosti s dopady globální finanční krize došlo nejen k posílení významu cíle finanční stability, ale i k zavedení makroprudenční politiky, která by měla k udržování finanční stability přispívat. Hlavním cílem této politiky je omezení systémového rizika, tedy rizika nestability finančního systému jako celku.

Jak již bylo uvedeno, ČNB definuje finanční stabilitu jako situaci, kdy finanční systém plní své funkce bez závažných poruch a nežádoucích důsledků pro současný i budoucí vývoj ekonomiky jako celku a zároveň vykazuje vysokou míru odolnosti vůči šokům. K narušení finanční stability může docházet jak v důsledku procesů uvnitř finančního sektoru vedoucích ke vzniku zranitelných míst, tak vlivem silných šoků. Zdrojem těchto šoků mohou být mimo jiné vnější prostředí, domácí makroekonomický vývoj, vývoj u hlavních dlužníků a věřitelů finančních institucí, hospodářské politiky nebo změny v institucionálním prostředí. Případná interakce zranitelných míst a šoků může vést ke kolapsu systémově významných finančních institucí a narušení funkcí finančního systému při zajištění finančního zprostředkování a platebního styku. V krajním případě může nastat finanční krize s nepříznivými dopady na ekonomiku.

ČNB vývoj ve všech oblastech relevantních pro finanční stabilitu pravidelně sleduje a podrobně analyzuje. Členové bankovní rady ČNB se scházejí s experty klíčových útvarů na pravidelných jednáních o otázkách finanční stability. Analýza finanční stability se v některých aspektech výrazně odlišuje od jiných analytických činností v ČNB. Předmětem zájmu není stabilita jednotlivých finančních institucí, nýbrž stabilita finančního sektoru jako celku. Hlavním záměrem je testování dopadu málo pravděpodobných, přesto však možných nepříznivých scénářů, které by mohly ohrozit stabilitu celého finančního systému.

PRŮVODCE STUDIEM

Česká národní banka se podrobněji věnuje finanční stabilitě na svých internetových stránkách. Mimo dalších informací jsou zde pravidelně zveřejňovány Zprávy o finanční stabilitě. Dále v této sekci najdete rizika pro finanční stabilitu a jejich indikátory a zátěžové testy. Odkaz je zde: <https://www.cnb.cz/cs/financni-stabilita/>

6.2 Hodnocení výkonnosti a finanční stability bank

PRŮVODCE STUDIEM

Nejprve budou vymezeny přístupy k hodnocení finanční stability bank či bankovních sektorů. Dále bude pozornost věnována hodnocení výkonnosti. První bude definována výkonnost bank a následně nastíněny přístupy, které jsou využívány v empirické literatuře k hodnocení výkonnosti bank.

6.2.1 HODNOCENÍ FINANČNÍ STABILITY

Jak již bylo uvedeno, finanční stabilitu není snadné měřit vzhledem ke vzájemné závislosti a složitému vzájemnému působení různých prvků finančního systému mezi sebou a reálnou ekonomikou. Navíc je to komplikováno časovými a přeshraničními dimenzemi těchto interakcí.

V posledních desetiletích se výzkumníci z centrálních bank a akademici pokoušeli zachytit podmínky finanční stability prostřednictvím různých ukazatelů zranitelnosti finančního systému.

Mnohé centrální banky se ve svých zprávách o finanční stabilitě pokoušejí posoudit rizika pro finanční stabilitu tím, že se zaměří na malý počet klíčových ukazatelů. Navíc se

vyvíjí úsilí o vytvoření jednotného agregovaného opatření, které by mohlo naznačovat míru finanční nestability nebo stresu.

Kompozitní kvantitativní míry stability finančního systému, které by mohly tyto podmínky signalizovat, jsou intuitivně atraktivní, neboť by mohly tvůrcům politik a účastníkům finančního systému umožnit:

- a) lépe sledovat míru finanční stability systému,
- b) předvídat zdroje a příčiny finanční zátěže systému,
- c) efektivněji informovat o dopadu těchto podmínek.

Přístup k rozvoji těchto opatření stability finančního systému se v průběhu let změnil, protože se obavami z přechodu z mikrobezpečnostního pohledu na makrobezpečnostní dimenze finanční stability. Od analýzy ukazatelů včasného varování až po sledování stavu bankovního systému, zejména rizika selhání jednotlivých institucí, se pozornost zaměřila na širší systémové posuzování rizik pro finanční trhy, instituce a infrastrukturu. V poslední době se analytické zaměření dále soustředilo na dynamiku chování, potenciální nárůst nestabilních podmínek a tzv. přenosové mechanismy šoků.

K ZAPAMATOVÁNÍ

K běžně používaným kvantitativním metodám pro hodnocení finanční stability patří:

- systémy včasného varování,
- zátěžové (stresové) testování,
- indexy finanční stability.

Systémy včasného varování jsou konstruovány z potenciálních předstihových indikátorů pro předvídaní pravděpodobnosti finanční krize. Základní myšlenkou systémů včasného varování je sledovat klíčové ekonomické proměnné, které by umožnily tvůrcům politik předvídat krizi, což jim umožní dostatek času na provedení vhodných opatření k zastavení krize nebo přinejmenším na minimalizaci jejího nepříznivého dopadu. Jinými slovy můžeme říci, že systémy včasného varování jsou sofistikované statistické nástroje, jejichž účelem je sledovat ekonomické a finanční proměnné a kvantifikovat jejich pravděpodobnost zhoršení, aby bylo možné v rané fázi signalizovat hrozbu události znehodnocení. Jsou považovány za mechanismy, které transformují informace obsažené v ekonomických a finančních ukazatelích do míry budoucí zranitelnosti. I když se systémy včasného varování mohou značně lišit, pokud jde o definici závislé proměnné, horizontu projekce, výběru regresních faktorů a samozřejmě jejich ekonometrického přístupu, obecně usilují o před-

sudky potenciálních finančních krizí. Systémy včasného varování by však měly být používány pouze jako výchozí bod nebo jako doplňkový nástroj, zatímco podrobnější analýzy finanční stability by měly následovat, aby bylo možné pečlivě posoudit všechna rizika, kterým je finanční systém vystaven, a získat určité informace o absorpci rizika dané ekonomikou.

Zátěžové testování nabízí přesnější analýzu, která může odhadnout odolnost finančního systému vůči nepříznivým makroekonomickým scénářům. Zátěžové testy mohou odhalit zdroj rizik a zranitelnosti zkoumaného bankovního sektoru nebo obecněji finančního sektoru (viz např. Cihák, 2007; Schmieder et al., 2011; Buncic a Melecký, 2012; Jakubík a Sutton, 2012).

Kromě systémů včasného varování a zátěžového testování představují agregované indexy finanční stability další kvantitativní metodu pro měření stability finančního systému. Cílem sady indikátorů finanční stability je poskytnout uživateli hrubý obrázek o zdraví finančního sektoru jako celku. Samozřejmě je ideální, aby byly tyto ukazatele mezinárodně srovnatelné.

Geršl a Heřmánek (2006) shrnují sadu **indikátorů finančního zdraví (FSI) dle Mezinárodního měnového fondu (IMF) a makrobezpečnostní indikátory Evropské centrální banky (ECB)**. IMF definovalo indikátory finančního zdraví v roce 2006 a v roce 2008 proběhla revize. Souhrn 39 indikátorů finančního zdraví je rozdělen do dvou skupin (viz Geršl a Heřmánek, 2006). První skupinu tvoří základní indikátory (core set) vztahující se k bankovnímu sektoru, kde je 12 indikátorů. Zatímco do druhé skupiny patří zbývajících 27 doporučených indikátorů (encouraged set) obsahující některé další indikátory z bankovního sektoru, ale i ukazatele z oblasti nebankovních finančních institucí, nefinančních podniků, domácností, finančních trhů a trhů nemovitostí.

DALŠÍ ZDROJE

Jednotlivé indikátory najdete podrobně popsány v Geršl a Heřmánek (2006). Článek je dostupný zde: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/financni-stabilita/gallery/zpravy/fs/fs_2006/FS_2006_clanek_2.pdf

Základní indikátory FSI se vztahují k pěti základním oblastem relevantních z hlediska rizik bankovního podnikání a jsou kompatibilní s tzv. CAMELS metodologií pro hodnocení zdraví jednotlivých finančních institucí (viz podkapitola 6.7).

Indikátory z oblasti kapitálové přiměřenosti měří schopnost bankovního sektoru absorbovat náhlé ztráty, a jsou tak nejbližší konceptu odolnost vůči šokům, zatímco ukazatele z oblasti kvality aktiv jsou přímo spojeny s potenciálními riziky pro solventnost bank. In-

dikátory ziskovosti měří schopnost absorbovat ztráty bez dopadu na kapitál, zatímco ukazatele likvidity měří odolnost bank vůči šokům v cash flow. Expozice v cizích měnách je indikátorem měřícím riziko banky vůči pohybům cen aktiv na finančních trzích. Indikátory z oblasti kvality managementu nakonec nebyly do FSI zahrnuty kvůli potížím kvantitativně zachytit ukazatele spíše kvalitativní povahy. Hlavním cílem FSI je mezinárodní srovnatelnost, která by měla být zaručena shodnou metodologií pro všechny země, které budou FSI publikovat. Mezinárodní srovnatelnost je však stále limitována určitými rozdíly na národních úrovních, zejména v účetních standardech, ale i ve formátech sběru dat nutných pro výpočet FSI (Geršl a Heřmánek, 2006).

Výzkumem a měřením finanční stability se zabývají také centrální banky, jak bylo již uvedeno výše. Od roku 1996 centrální banky začaly publikovat reporty o finanční stabilitě (financial stability report). V roce 2006 také Evropská centrální banka definovala tzv. makrobezpečnostní indikátory (macro-prudential indicators, MPI) pro monitoring finančního zdraví bankovního sektoru. V porovnání s indikátory finančního zdraví IMF je zřejmá obdobná motivace, tj. zachytit vývoj rizik ve finančním, a především v bankovním sektoru. Existují však rozdíly. Soubor MPI má mnohem větší počet ukazatelů. Z přehledu monitorovaných oblastí a kategorií je zřejmá snaha identifikovat a změřit značné množství faktorů, které ovlivňují finanční zdraví evropského bankovního sektoru.

Nástroje ECB pro analýzu finanční stability se skládají ze tří odvětví: identifikace důležitých zdrojů zranitelnosti celého systému; posouzení případných nákladů pro reálnou ekonomiku v případě finanční krize; finančních institucí a náklady.

Kompozitní indikátor systémového stresu, který ECB vyvinula, zahrnuje pět segmentů: peníze, dluhopisy, akcie a zahraniční a finanční zprostředkovatelé. Jsou popsány čtyři kategorie modelů makrobezpečnostního dohledu: modely včasného varování, modely makrozátěžového testování, modely náklady a přelévání a modely popisující současný stav systémové nestability (ECB, 2010).

PRO ZÁJEMCE

Rozdíly mezi makrobezpečnostními ukazateli z ECB (MPI) a indikátory finančního zdraví dle IMF (FSI) v národních bankovních sektorech jsou otevřeny k diskusi o tom, proč by měly být zachovány dva paralelní soubory ukazatelů, zejména pro země EU a zejména s ohledem na společný cíl poskytnout nástroj pro analýzu finanční stability. Pro zodpovězení této otázky je třeba mít na paměti, že práce IMF a ECB/BSC (Výbor pro bankovní dohled) mají určité cíle, které se do jisté míry liší. Je důležité spojit FSI se všemi makroekonomickými odvětvími a souvisejícími statistikami. Tyto vazby jsou užitečné, protože IMF má mandát konzistentně sledovat hospodářskou a finanční výkonnost zemí. IMF by měl být zejména schopen používat srovnatelné statistiky (včetně FSI) pro každý sektor národního hospodářství pro účely svých úkolů a programů hodnocení finančního sektoru. Nový přístup ke konsolidaci údajů není doprovázen prohlášením o tom, jak se vypořádat s vazbami napříč makroekonomickými sektory.

Naproti tomu pro ECB/BSC (výbor pro bankovní dohled) je analýza zaměřena především na sledování rizik a zranitelnosti finančního systému, se zvláštním zaměřením na banky, zatímco informace o obecných makroekonomických podmínkách jednotlivých zemí a o jiných makroekonomických podmínkách se používá k popisu provozního prostředí finančních institucí. V důsledku toho se nepokouší tradiční členění národních ekonomik do makroekonomických sektorů. I když tyto rozdíly v cílech budou pravděpodobně i nadále přetrvávat, je třeba identifikovat jakýkoli prostor pro sblížení ve dvou souborech ukazatelů, zejména s ohledem na možné důsledky pro finanční zátěž finančních institucí, které se ECB zavázala minimalizovat. Navíc, i když nelze dosáhnout konvergence, je důležité vysvětlit rozdíly mezi ukazateli zveřejněnými oběma orgány.

Z porovnání struktury sledovaných ukazatelů IMF a ECB je zřejmé, že dochází k jejich překrývání. Ukazatele obou institucí mají však některé metodické rozdíly (např. v otázce konsolidace), překrývají se částečně nebo se odlišují v záběru sledovaných dat. I když soubor MPI obsahuje mnohem více indikátorů než soubor FSI, ukazují, že pro některé FSI (zejména ve skupině doporučených indikátorů) neexistuje ekvivalentní MPI v rámci ECB. Pro monitoring finanční stability tak je vhodné kombinovat obě sady relevantních indikátorů.

Hlavní rozdíly lze spatřit ve frekvenci, kdy makroobezřetnostní indikátory jsou roční, MMF indikátory finančního zdraví čtvrtletní a MPI jsou členěny dle velikosti bank, zatímco MMF indikátory finančního zdraví jsou pouze na agregované úrovni.

Samostatnou otázkou zůstává způsob vyhodnocování indikátorů finanční či bankovní stability. Zatímco pro některé z nich existují určité optimální hodnoty, u řady indikátorů takovéto absolutní benchmarky neexistují. Jejich vyhodnocení je tak třeba orientovat na vývoj indikátorů v čase a na srovnání s jinými zeměmi.

Dalším přístupem měření finanční stability, který se v bankovním sektoru běžně používá v řadě empirických studií (např. Berger et al., 2009; Fiordelisi a Mare, 2014; Capraru et al., 2016), je **Z-skóre**. Využití Z-skóre je tak populární, protože negativně souvisí s pravděpodobností platební neschopnosti bank. Z-skóre poskytuje míru spolehlivosti banky, protože ukazuje počet standardních odchylek, o které se musí výnosy snižovat, aby došlo k vyčerpání vlastního kapitálu banky. Vyšší Z-skóre znamená vyšší míru solventnosti, a proto poskytuje přímou míru stability banky. Obvykle k odhadu Z-skóre ekonomové používají poměr kapitálových aktiv banky a jeho návratnost aktiv. Návratnost aktiv (ROA) ukazuje ziskovost firmy ve srovnání s jejími celkovými aktivy, zatímco ukazatel kapitálových aktiv popisuje, zda má firma dostatek kapitálu na podporu svých aktiv. Z-skóre je definováno jako:

$$z - score_{k,t} = \frac{ROA_{k,t} + \frac{E_{k,t}}{TA_{k,t}}}{\sigma_{ROA_T}} \quad (48)$$

kde:

- $ROA_{k,t}$ je návratnost aktiv pro k -tou banku v čase t ,
- $\frac{E_{k,t}}{TA_{k,t}}$ značí poměr vlastního kapitálu k celkovým aktivům pro k -tou banku v čase t ,
- σ_{ROA_T} je směrodatná odchylka návratnosti aktiv přes celé zkoumané období (T roky).

Původ modelu lze najít u Altman (1968), který poskytl studii, která zkoumala využití analýzy finančních ukazatelů jako nástroje předvídajícího úpadek společnosti pomocí diskriminační analýzy (Z-skóre). Z-skóre bylo vytvořeno jako model pro stanovení rizika úpadku společností z výrobního průmyslu a nikoli pro posouzení finanční výkonnosti bank. Avšak v bankovníctví se ukázala značná nepřesnost při použití tohoto modelu a zjistilo se, že tento model není přesný pro předvídání pravděpodobnosti finanční tísně. Proto Altman (1993) přepracoval původní model a představil čtyř-varianční model. Následovaly další revize modelu (Altman, 2000 a 2002) s cílem zpřístupnit model různým ekonomickým podmínkám a zvýšit přesnost predikce. V literatuře lze najít řadu dalších úprav a empirické aplikace Z-skóre v bankovním sektoru. Nebudeme se jimi dále zabývat.

Po roce 2000 se objevily první snahy o konstrukci **souhrnného (kompozitní) indikátoru** či indexu hodnocení finanční stability bank. Vzhledem ke komplexní povaze finančního systému a existenci mnoha vazeb mezi účastníky finančních trhů, nefinančními sektory a finančními institucemi se jedná o náročný úkol. Většina pokusů se soustřeďuje na konstrukci agregátního indikátoru pro bankovní sektor, který představuje z hlediska finanční stability nejdůležitější část finančního systému. Jedná se tedy o celkový index hodnocení finanční stability, kde výhodou je získání jedné hodnoty, která je snáze interpretovatelná i porovnatelná napříč bankami či bankovními sektory. Geršl a Heřmánek (2008) popisují dílčí ukazatele, které byly vybrány pro konstrukci agregátního indexu a stanovení jejich vah. Výběr jednotlivých dílčích ukazatelů se řídil současnou mezinárodní praxí. Zatímco kapitálová přiměřenost a ziskovosti indikují polštář, který má banka k dispozici vůči případným rizikům, kvalita aktiv hodnotí míru úvěrového rizika. Likvidita měří rezervu banky proti případným likviditním problémům. Úrokové riziko měří časový nesoulad mezi aktivy a pasivy, a nepřímo tak měří potenciální ztráty způsobené případným nárůstem úrokových sazeb. Měnové riziko zachycuje expozici bank vůči pohybům měnového kurzu oběma směry. Všechny dílčí indikátory byly před agregací normalizovány, aby měly stejnou variabilitu. Váhy dílčích indikátorů byly stanoveny expertně a neberou v úvahu možnou korelaci mezi jednotlivými dílčími indikátory. Výchozím bodem bylo přidělení stejných vah všem dílčím indikátorům, nicméně oslabení dílčích ukazatelů kapitálové přiměřenosti, úrokového a měnového rizika odráží motivaci zohlednit určitá specifika českého

bankovního sektoru. OECD (2008) formulovala metodiku konstrukce kompozitního indexu finanční stability, kde jsou podrobně popsány jednotlivé kroky při konstrukci indexu hodnocení finanční stability.

6.2.2 HODNOCENÍ VÝKONNOSTI BANK

Než si představíme základní metody pro měření výkonnosti bank, definujeme si pojem výkonnost. Výkonnost znamená charakteristiku, která popisuje způsob, resp. průběh, jakým zkoumaný subjekt vykonává určitou činnost, na základě podobnosti s referenčními způsobem vykonání (průběhu) této činnosti. Interpretace této charakteristiky předpokládá schopnost porovnání zkoumaného a referenčního jevu z hlediska stanovené kriteriální škály.

Bankovní výkonnost lze definovat jako dosažení cílů stanovených bankou v dohodnutém čase a s minimálními náklady při využití dostupných zdrojů. ECB (2010) vymezuje výkonnost banky jako schopnost dosahovat trvale udržitelné ziskovosti. Hodnocení výkonnosti bank je důležité pro řadu zájmových skupin (akcionáře, management, orgány regulace a dohledu, klienty, zaměstnance, bankovní sektor jako celek, podnikatelský sektor, národní hospodářství jako celek). Neexistuje jednoznačná definice bankovní výkonnosti. Bankovní výkonnost je většinou vymezována ve smyslu ziskovosti (rentability), produktivity, efektivnosti či konkurenceschopnosti. Každou oblast lze měřit řadou ukazatelů.

Měřit výkonnost a konkurenceschopnost banky znamená definovat způsob, kterým bude banka kvantifikovat pokrok při dosahování stanoveného cíle. Při hodnocení výkonnosti banky v současných podmínkách je vhodné vytvořit hodnotící kritéria tak, aby tato kritéria uplatňovala tři základní dimenze:

- vnitrobankovní hodnocení (hodnocení interních procesů, útvarů a jejich finančních výsledků),
- tržní hodnocení (hodnocení výkonnosti banky ve vztahu k aktuálním a budoucím podmínkám konkurence na bankovním trhu),
- hodnocení klientů (nalezení měřítek pro vyjádření míry spokojenosti a loajality bankovních klientů).

FINANČNÍ ANALÝZA

Finanční analýza patří mezi základní přístupy k hodnocení výkonnosti banky, kromě standardních poměrových ukazatelů (ukazatele struktury bilance, likvidity, rentability, produktivity, kvality bankovních aktiv či ukazatele kapitálové přiměřenosti) může zahrnovat pyramidové soustavy ukazatelů.

Finanční analýza bank je podrobně vyučována v předmětu Bankovníctví či Finanční analýza vyučovaných v bakalářské formě studia, proto zde nebude probírána a předpokládá se, že student již má tyto znalosti.

BENCHMARKING

Benchmarking je metoda založená na měření výkonnosti firmy ve srovnání s výsledky konkurence. Ve světě se začala používat v průběhu 80. let 20. století. Benchmarking je zaměřen zejména na porovnání s přímými konkurenty. Benchmarking je nepřetržitý a systematický proces založený na porovnávání a měření produktů, procesů a metod vlastní organizace s těmi subjekty, které byly vybrány jako vhodné pro toto srovnání. Cílem je zlepšovat vlastní aktivity a výkonnost.

Předmětem benchmarkingu v bankovníctví jsou nejen finanční výsledky, ale také bankovní obchody a provozní procesy, kvalita bankovních služeb, priority bankovního řízení atd.

Proces benchmarkingu:

1. plánování procesu benchmarkingu
 - a) Co bude předmětem benchmarkingu?
 - b) Kdo bude partnerem pro srovnání?
 - c) Jakým způsobem budou získávána interní a externí data?
2. Vlastní sběr a vyhodnocení dat
 - Pro sběr dat jsou nejčastějšími používanými metodami dotazníky, rozhovory s kontaktními osobami, analýza veřejně přístupných a interních dokumentů.
 - Vyhodnocování získaných dat, tedy zjištění a kvantifikace rozdílů ve výkonnosti banky a srovnávané instituce, dále vyhodnocení použitých procesů a metod, časového období, určení příčin zjištěných rozdílů, návrh úrovně zlepšení vlastní výkonnosti.
3. Komunikace zjištěných výsledků s vedením banky a stanovení cílů v oblastech zjišťování
4. Realizace projektu zlepšování:
 - naplánování projektu zlepšování (plán zdrojů, časový harmonogram, určení odpovědných osob...),

- vlastní realizace v určeném časovém horizontu,
- kontrola výsledků a řízení odchylek.

Obrázek 6-1 Proces benchmarkingu

BALANCED SCORECARD

Balanced Scorecard je metoda zaměřující se na budoucnost instituce i na nefinanční ukazatele. V roce 1992 představili američtí autoři Kaplan a Norton (1992) koncepci Balanced Scorecard (BSC) nejen jako systém měření výkonnosti, ale i jako soubor nástrojů pro řízení podniků pro manažery. Balanced Scorecard dává důraz na dosahování finančních výsledků, avšak zahrnuje také hybné síly, které těchto výsledků umožňují dosahovat. Vedle měření výkonnosti se metoda BSC zaměřuje především na efektivní realizaci strategie firmy a dosahování strategických cílů.

Úkolem Balanced Scorecard je sladit zájmy managementu a zaměstnanců a strategických cílů a operativního řízení. BSC popisuje dosažení strategických cílů konkrétními rozhodnutími. Strategické cíle jsou odvozeny ze strategie a vize podniku. Aby bylo možné sledovat jejich dosažení, je nutné přiřadit k těmto cílům měřítka jak finanční, tak nefinanční. Dosažení těchto cílů zajišťují strategické akce a rozhodnutí, které jsou k jednotlivým cílům přiřazeny. Tyto akce pak mají zadaný termín, rozpočet a zodpovědnou osobu. BSC jako strategický manažerský systém slouží k realizaci následujících procesů:

- k vyjasnění a převedení vize a strategie do konkrétních cílů,
- ke komunikaci a propojení strategických plánů a měřítek,
- k plánování a stanovení cílů a sladění strategických iniciativ,
- ke zdokonalení strategické zpětné vazby a procesu učení se.

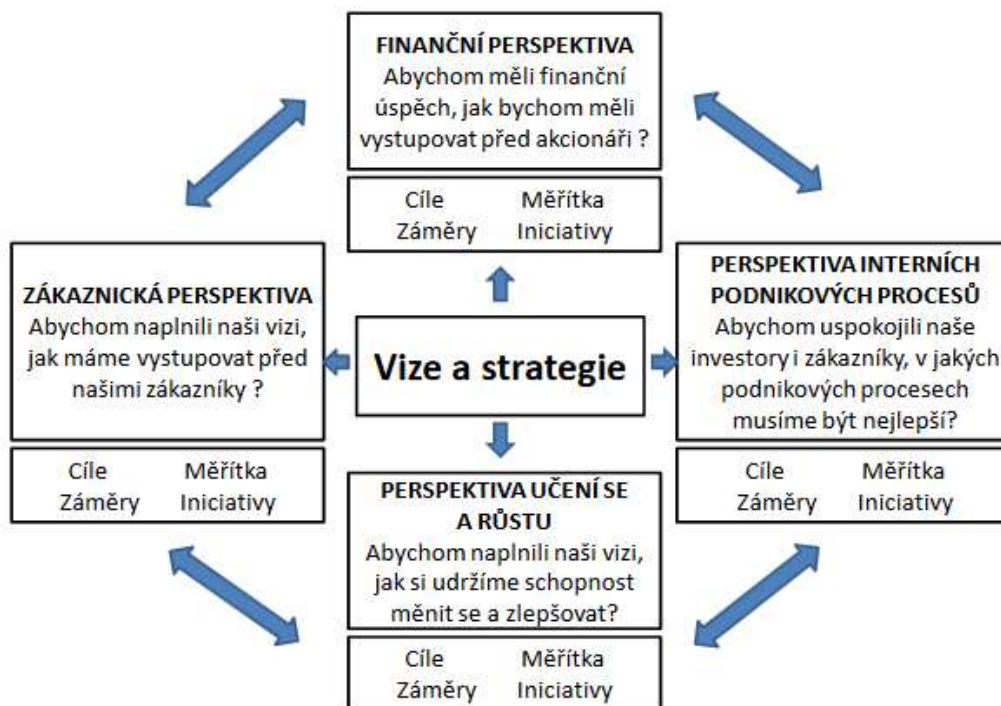
Perspektivy BSC

V rámci BSC je poslání a strategie obchodní společnosti převedena do cílů a měřítek zařazených do čtyř perspektiv:

- finanční (EVA, ROCE),
- zákaznická (spokojenost zákazníka),
- interních procesů (kvalita procesu, doba trvání cyklu),

- učení se a růstu (dovednosti, schopnosti zaměstnanců).

Toto přiřazení by mělo zabránit jednostrannému přemýšlení při odvozování a sledování cílů (Svobodová, 2015). Obrázek 6-2 znázorňuje Balanced Scorecard představující rámec pro převedení strategie do operačních úkonů.

Obrázek 6-2 Schéma metody Balanced Scorecard

Zdroj: Kaplan a Norton (2007)

Modifikací Balanced Scorecard je **Dynamický BSC**, který by měl být přizpůsobený každé jednotlivé společnosti a jejím parametrům. To by mělo odpovídat na otázku "Co kdyby...?" vhodně reagovat podle měnícího se prostředí a podmínek, minimalizovat čas zpoždění, nabídnout komplexní pohled na strategickou mapu, zůstat transparentní a snadno zvládnout nástroje řízení. Spojením BSC, moderního nástroje řízení strategie, se systémovou dynamikou, tedy vznikl dynamický BSC umožňující učení se ve zpětnovazební smyčce, čímž se daná učící se organizaci rozvíjí.

6.3 Audit finančních institucí

Nejprve si definujeme pojem audit. Obecněji lze audit definovat jako prostředek, jímž jedna osoba ujišťuje druhou o kvalitě, podmínkách či stavu určité skutečnosti, kterou první osoba prozkoumala. Potřeba takového auditu vyplývá z nejistoty nebo pochybností druhé osoby o kvalitě, podmínkách či stavu předmětné skutečnosti a z nemožnosti tuto nejistotu nebo pochybnost odstranit vlastními silami (Králíček a Mullerová, 1998).

Kdybychom chtěli uvést užší definici, můžeme říct, že audit je systematický proces objektivního získávání a vyhodnocování důkazů, týkajících se informací o ekonomických činnostech a událostech, s cílem zjistit míru souladu mezi těmito informacemi a stanovenými kritérii a sdělit výsledky zainteresovaným zájemcům (Ricchiute, 1994).

Předmětem zkoumání auditu se chápe účetnictví, účetní závěrka a výroční zpráva, jedná se tedy o tzv. finanční audit. Auditor tedy ověřuje, zda údaje uvedené v účetní závěrce a konsolidované účetní závěrce podávají věrný a poctivý obraz předmětu účetnictví a finanční situace účetní jednotky a zda výroční zpráva (konsolidovaná výroční zpráva) je v souladu s účetní závěrkou (konsolidovanou účetní závěrkou). Kromě toho může ověřovat i jiné skutečnosti.

Cílem auditu je vyjádřit názor nezávislé, kvalifikované osoby na věrohodnost účetní závěrky zveřejněné vedením účetní jednotky. Cílem auditu je tedy posílit důvěru předpokládaných uživatelů v účetní závěrku. Tomuto účelu slouží výrok auditora, v němž se auditor vyjadřuje k tomu, zda je účetní závěrka ve všech významných (materiálních) ohledech sestavena v souladu s příslušným rámcem účetního výkaznictví.

Navíc vedle posílení věrohodnosti informací obsažených v účetní závěrce vydáním výroku (tzn. sdělením nezávislého odborného názoru), audit přispívá i sledování sekundárních cílů. Můžeme zde zmínit např. prevence chyb a podvodů vyplývající už i z pouhého vědomí, že účetní jednotka bude kontrolována. Navíc audit plní také poradní a výchovnou funkci, kdy se interakcí mezi auditorem a pracovníky instituce vyjasňují a zkvalitňují problematická místa výkaznictví, kontrolního prostředí či informačních systémů finanční instituce.

Audit není pouhou kontrolou účetnictví dané jednotky, naopak se jedná o jakýsi náhled do společnosti, porozumění jejího předmětu podnikání, interním procesům a následné uvedení těchto poznatků do souladu s účetními výkazy.

Banky, pojišťovny a další finanční instituce jsou specifickou právní osobou, také audit finančních institucí se do určité míry liší od auditu obchodních korporací. Auditovaná účetní závěrka je reportována České národní bance a dokazuje, že účetnictví je vedeno poctivě a správně. S takovou informací pak pracují vlastníci, potenciální investoři, ostatní banky, ale i zaměstnanci a klienti dané instituce při hájení a dosahování svých zájmů.

Legislativní vymezení externího auditu je upraveno v zákoně č. 93/2009 Sb., Zákon o auditorech, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 563/1991 Sb., o účetnictví a ve Vnitřních směrnících Komory auditorů České republiky a Mezinárodními auditorskými standardy. Nebudeme se zde zabývat auditem jako takovým, tedy nebudeme uvádět další auditorské předpisy a další normy upravující danou oblast. Povinnost auditu bank je upravena také v zákoně č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, kde je konkrétně uvedeno, že banka je povinna prostřednictvím auditorů podle zvláštního zákona zajistit:

- a) ověření účetní závěrky banky,

- b) ověření řídicího a kontrolního systému banky,
- c) vypracování zpráv o ověření účetní závěrky a řídicího kontrolního systému,
- d) ověření uveřejňovaných údajů banky.

Vybrané auditory je banka povinna oznámit České národní bance, která je oprávněna do 30 dnů po obdržení tohoto oznámení auditory odmítnout. Banka je povinna oznámit do 15 dnů po odmítnutí Českou národní bankou nové auditory. Za auditory nemohou být vybrány osoby, které mají k bance zvláštní vztah. Při zjištění nedostatků musí být ve zprávě vyjádřeno, jaký vliv měly tyto nedostatky na hospodaření a likviditu banky a na tvorbu a rozdělení hospodářského výsledku. S vědomím banky informuje auditor bez zbytečného odkladu Českou národní banku o závažných skutečnostech, které by mohly negativně ovlivnit hospodaření banky. Tyto uvedené povinnosti se vztahují obdobně i na pobočky zahraničních bank.

6.4 Interní a externí audit

Audit můžeme v základním členění dělit na:

- externí,
- interní.

INTERNÍ AUDIT

Interní audit můžeme definovat jako nezávislou, objektivní, k ujištění vedoucí a konzultativní činnost zaměřenou na přidávání hodnoty a zdokonalování procesů ve finanční instituci. Interní audit pomáhá bance dosahovat jejích cílů tím, že přináší systematický metodický přístup k hodnocení a zlepšování účinnosti systému řízení rizik, řídicích a kontrolních procesů a řízení a správy instituce.

Interní audit má za úkol hodnotit a analyzovat vnitřní činnost banky a provádět tak kontrolu. Je vykonáván specializovaným oddělením banky, jehož personál je pro tuto činnost potřebně proškolen. Základními znaky interního auditu jsou objektivnost, pravdivost, nezávislost a použití metod auditorské činnosti.

Pro interní kontrolu v bance existuje několik hlavních zásad a mechanismů:

- vyjádření cílů kontroly,
- operační postupy a jejich definice,
- jednotlivé úkoly musí být striktně odděleny,
- permanentní dokladování účtů,
- účinný vnitřní audit,
- informační a kontrolní systém řízení.

Cíle, které si interní bankovní audit vymezí, jsou schvalovány vedením banky a musí korespondovat s její politikou a strategií. Navíc je potřeba jak materiální, tak i informační podpora, kterou může toto vedení zajistit. Jednotlivé cíle jsou zpravidla snaha ochránit bezpečnost operací, majetek a informace osob, zvyšování kvality poskytovaných služeb, zajišťování ochrany a rozšiřování pouze spolehlivých informací, zajištění dodržování cílů stanovených vedením instituce.

Interní audit ve společnosti je součástí řídicího a kontrolního systému. Řídicí a kontrolní systém musí zahrnovat veškeré činnosti a organizační úrovně. Je tvořen všemi nástroji a procesy, které působí uvnitř společnosti a které usilují o zajištění záměrů a dosažení jejich cílů.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Definujte řídicí a kontrolní systém banky. Přečtěte si v zákoně č. 21/1992 Sb., o bankách, co řídicí a kontrolní systém banky zahrnuje.

Cílem interního auditu banky je poskytnout akcionářům a představenstvu informace, které by měly být objektivní, dále konzultační a poradenskou činnost. Hodnotí se zpravidla dodržování stanovených strategických cílů a strategií banky, efektivnost systémů, které jsou v bance na řízení bankovních rizik, zhodnocení rizik spojených s činností a řízením banky, vnitřní kontrolní systém banky, nastavení ALM (Anti-Money Laundering) mechanismů (mechanismy proti praní špinavých peněz), dodržování regulačních nařízení a právních norem.

Hlavními principy úspěšného fungování vnitřního auditu v bance jsou:

- nezávislost a objektivita (neustrannost),
- přímý přístup k informacím,
- odbornost a kvalifikační růst interních auditorů.

Výkon vnitřního auditu je nezávislý na jiných činnostech povinné osoby, jakož i na výkonu jiných kontrolních funkcí povinné osoby. Výkon vnitřního auditu je neslučitelný s členstvím v orgánu dané povinné osoby. To platí i pro osobu blízkou členovi orgánu dané povinné osoby.

Výkon interního auditu probíhá v těchto fázích:

- příprava auditu,
- realizace auditu,
- zpracování a konzultování auditorské zprávy,
- monitorování přijatých opatření.

DALŠÍ ZDROJE

Vyhláška č. 163/2014 Sb., o výkonu činnosti bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry a Vyhláška č. 392/2017 Sb., kterou se mění vyhláška č. 163/2014 Sb., o výkonu činnosti bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry.

Ve vyhlášce najdete podrobné informace týkající se interního auditu bank. V následující části pro zájemce si uvedeme některé části z dané vyhlášky. Dohleďte si danou vyhlášku a přečtěte si části týkající se auditu bank a vnitřního řídicího a kontrolního systému banky.

PRO ZÁJEMCE

Povinná osoba zajistí výkon vnitřního auditu tak, že pokrývá uceleně a propojeně veškeré činnosti povinné osoby a zaměřuje se na odhalování nedostatků a rizik. Povinná osoba zajistí výkon vnitřního auditu tak, že poskytuje příslušné úrovni řízení objektivní a nezávislé ujištění o činnostech povinné osoby, informace o zjištěných skutečnostech a jasná doporučení k zajištění nápravy zjištěných nedostatků. Působnost funkce vnitřního auditu se vztahuje zejména na:

- a) dodržování pravidel obezřetného podnikání povinné osoby,
- b) dodržování stanovených zásad, cílů a postupů,
- c) systém řízení rizik včetně interních přístupů a interních modelů a systém vnitřní kontroly,
- d) finanční řízení a řádnost hospodaření,
- e) úplnost, průkaznost a správnost vedení účetnictví,
- f) spolehlivost a bezrozpornost účetních, statistických a dalších informací, včetně informací poskytovaných orgánům povinné osoby, informací poskytovaných klientům a uveřejňovaných informací,
- g) funkčnost a bezpečnost informačního a komunikačního systému včetně spolehlivosti systému sestavování a předkládání výkazů České národní bance.

Povinná osoba zajistí, že při výkonu vnitřního auditu jsou provedeny tyto činnosti:

- a) sestavení analýzy rizik, a to alespoň jednou ročně,
- b) sestavení strategického a periodického plánu vnitřního auditu,
- c) zavedení a udržování systému sledování opatření k nápravě uložených na základě zjištění vnitřního auditu,
- d) vyhodnocení funkčnosti a efektivnosti řídicího a kontrolního systému, a to alespoň jednou ročně.

Osoba ve vedení funkce vnitřního auditu informuje o zjištěných skutečnostech řídicí orgán a v případě potřeby nebo na vyžádání také kontrolní orgán, přičemž z rozhodnutí tohoto orgánu nebo na důvodný návrh osoby ve vedení funkce vnitřního auditu se může jednat o zvláštní kontrolní činnost kontrolního orgánu. V případě zjištění, která mohou významným způsobem záporně ovlivnit finanční situaci povinné osoby, dá osoba ve vedení funkce vnitřního auditu podnět k mimořádnému zasedání kontrolního orgánu, které se může uskutečnit z rozhodnutí tohoto orgánu nebo na důvodný návrh osoby ve vedení funkce vnitřního auditu, jako zvláštní kontrolní činnost kontrolního orgánu. Odpovědnost vedoucího orgánu není dotčena.

EXTERNÍ AUDIT

Externí audit vykonává svou činnost na základě obecně platných legislativních předpisů. Externí auditoři nejsou zaměstnanci banky. Cílem externí auditorské činnosti je vyjádřit formou auditorského výroku názor na finanční stav auditované banky v určeném období. Externímu auditu bude věnována pozornost v rámci následujícího textu.

6.5 Fáze externího auditu

Auditorskou práci můžeme rozdělit do několika fází. Nejprve je nutná volba auditora a jeho schválení ČNB. Prvotní fáze zahrnuje především jednání s klientem a sepsání smluv. Další fáze zahrnuje celkové poznání dané finanční instituce a plánování auditu a jeho strategie. Následující fáze probíhá již v místě sídla finanční instituce a představuje samotné testování jednotlivých řádků finančních výkazů. Závěr auditu je pak zaměřen především na posouzení dosažených výsledků, kontrolu výroční zprávy, zaslání dopisu s prohlášením vedení společnosti a vydání zprávy auditora.

VOLBA AUDITORA A JEHO SCHVÁLENÍ ČNB

Před jednotlivými fázemi je nutná volba auditora a jeho schválení ČNB. V zákoně o bankách § 22 odst. 4 je uvedeno, že banka musí oznámit vybraného auditora České národní bance, jež má právo tohoto auditora odmítnout. V tomto případě bankovní instituce si do 30 dnů od odmítnutí vybere nového auditora.

Konkrétní důvody pro odmítnutí vybraného auditora jsou uvedeny v Úředním sdělení České národní banky ze dne 27. prosince 2011 k posuzování auditora banky, družstevní záložny, pojišťovny a zajišťovny Českou národní bankou.

Hlavní důvody pro odmítnutí auditora jsou zejména:

- a) střet zájmů auditora, který by mohl omezit jeho nezávislost v úsudku,

- b) nedostatečné zkušenosti a praxe auditora, klíčového auditorského partnera a osob významněji se podílejících na provádění auditorských činností.
- c) závažné pochybení auditora v minulosti spočívající v tom, že auditor řádně a včas neupozornil v auditorských zprávách na závažné nedostatky v účetní závěrce nebo na nedodržování povinností vyplývajících z právních předpisů.

Jaké konkrétní požadavky má ČNB na auditora? Nejdůležitější je **nezávislost auditora**. Zákon o bankách i auditorské standardy zdůrazňují požadavek nezávislosti statutárního auditora na klientovi. Mezi další předpoklady auditora patří **zkušenosti, vzdělání a znalosti** odpovědného auditora a dalších osob podílejících se významněji na auditu. Auditóři musí splnit přísnější požadavky a kritéria, než jsou obecné předpoklady pro provádění auditu. Tyto požadavky souvisejí zejména s prokázáním dostatečných zkušeností a kapacit k posouzení předmětu auditu, nastavení interních procesů apod.

DALŠÍ ZDROJE

Zákon o bankách uvádí, že ověření účetní závěrky nesmí být vykonáváno auditorem, který je ve zvláštním vztahu ke klientovi, kde jsou uvedena kritéria:

- a) členové statutárního orgánu banky;
- b) členové správní rady a dozorčí rady banky a členové výboru pro audit²⁵), rizika, odměňování a jmenování;
- c) osoby ovládající banku, osoby s kvalifikovanou účastí na těchto osobách a členové vedení těchto osob;
- d) osoby blízké členům statutárního orgánu banky, členům správní rady a členům dozorčí rady banky, členům výboru pro audit, rizika, odměňování a jmenování a osobám ovládajícím banku;
- e) právnické osoby, ve kterých některá z osob uvedených pod písmeny a), b) a c) má kvalifikovanou účast;
- f) osoby s kvalifikovanou účastí na bance a jakákoliv osoba jimi ovládaná;
- g) členové bankovní rady České národní banky,
- h) osoby, které banka ovládá.

PŘÍPRAVNÁ FÁZE

Cílem této fáze je především stručné obeznámení se s klientem a posouzení jeho rizik a následné sepsání smlouvy o provedení auditu. Cílem této fáze je souhlas vybraného auditora auditovat danou finanční instituci, ale i souhlas instituce s příslušným auditorem. Výběr auditora probíhá zpravidla formou výběrového řízení, kdy předmětem je prezentace auditora a nabídka ceny. Auditor je zpravidla zvolen pro celou skupinu.

Tato fáze předchází samotnému provádění auditu a zahrnuje identifikaci možných rizik, shromažďování údajů o budoucím klientovi a jeho podnikatelském prostředí, informačním systému, kontrolních procesech, finančních ukazatelích a trendech vývoje. Zahrnuje také sjednávání podmínek pro přijetí auditní zakázky a uzavření smlouvy. Tento proces jako celek má pro uskutečnění auditu účetní závěrky zásadní význam, protože umožňuje zabezpečit předpoklady jeho správného a efektivního provedení a vyhnout se možným komplikacím.

Seznamování se s auditovaným objektem je různě časově náročné, od jednoho dne po zhruba jeden měsíc (např. due diligence). Pokud budou audit operací realizovat externí auditoři či konzultanti bez detailní znalosti auditované organizace a manažeři nestanovili žádnou preferenci pro posouzení konkrétního subsystému organizace, musí se tyto osoby nejprve seznámit s celou organizací.

Mezi základní postupy v rámci této fáze patří:

- zhodnocení klientského prostředí a důvodů pro audit,
- stanovení, zda je auditor schopný naplnit požadavky etického kodexu vzhledem ke klientovi,
- stanovení potřeby jiných profesionálů (např. daňový poradce),
- komunikace s předchozím auditorem,
- příprava návrhu,
- výběr zaměstnanců pro vykonání auditu,
- obdržení smlouvy.

PLÁNOVÁNÍ AUDITU

Nejprve si auditor musí udělat plán auditu. Náležité naplánování budoucích aktivit a postupů je nezbytné pro efektivní provedení auditní zakázky. Navíc plán umožňuje snížit celkové auditorské riziko na úroveň, která je vyhovující. Zabezpečí vysokou pravděpodobnost včasného odhalení významných nesprávností v účetních výkazech banky.

Plán auditu zpravidla obsahuje časový harmonogram prací na ověření účetní závěrky. Tento harmonogram je nutné sladit s harmonogramem prací na účetní závěrce u finanční instituce. Plánování auditu spočívá ve stanovení celkové strategie zakázky a pomáhá auditorovi zaručit, že důležitým oblastem auditu bude věnována náležitá pozornost a že budou včas vyřešeny problémy, které se mohou v účetní závěrce objevit. Součástí této etapy jsou auditorské postupy vedoucí k tomu, aby auditor porozuměl činnosti a oblasti podnikání klienta, porozuměl vnitřním kontrolám, účetnímu systému a posoudil rizika určitých potenciálních nesprávností u některých zůstatků účtů či transakcí. S tím pak souvisí příprava rozpočtu auditorova honoráře v závislosti na objemu předpokládaných prací a času potřebném k efektivnímu, ale řádnému provedení auditu.

Celková strategie auditu by měla obsahovat rozsah, načasování a směřování auditorských postupů a je podkladem pro sestavení samotného plánu auditu. Pro formulování celkové strategie auditor potřebuje značné množství informací, které získává v průběhu předběžného posouzení účetní jednotky, na základě svých předchozích zkušeností, z externích zdrojů a také pomocí analýzy finanční situace zákazníka a identifikace změn, jež nastali od minulého účetního období (zjištěných prostřednictvím komunikace s klientem).

Vyhodnocení rizik a reakce na ně obsahuje následující kroky:

- stanovení materiality pro účetní závěrku a způsobu, jakým budou rizika vyhodnocována a osob odpovědných za daný proces;
- v souvislosti s vyhodnocenými riziky musí být určeny auditorské postupy (testy kontrol, testy věcné správnosti atd.);
- statutární auditor musí informovat vedení banky o tom, jaké bude provádět činnosti a jejich načasování;
- v případě vzniku nových okolností a změn existujících podmínek strategie a plán auditu musí být odpovídajícím způsobem aktualizovány (Müllerová a Králíček, 2014).

Velmi důležitým problémem při plánování auditu účetní závěrky je stanovení materiality (významnosti), protože to ovlivňuje rozhodování ekonomických subjektů, které budou využívat informace v ní obsažené. Definování materiality záleží na odborném úsudku a zkušenostech auditora, jenž musí posoudit relevantnost zveřejňovaných údajů z hlediska jejich dopadů na rozhodování uživatelů. Pokud účetní závěrka bude obsahovat chybu, která přesahuje materialitu, jedná se o významnou nesprávnost, což vede k vydání modifikovaného výroku na konci. V průběhu práce na zakázce musí auditor redukovat riziko toho, že nesprávnosti, jež nebudou opraveny nebo zjištěny, ve svém souhrnu přesáhnou výši celkové významnosti. Za tímto účelem slouží prováděcí materialista. Je to částka, která je menší než významnost stanovená pro účetní závěrku jako celek.

Stejně jako v případě celkové významnosti, při definování částky prováděcí materiality musí auditor používat svůj odborný úsudek odrážející zjištěné údaje o bankovní instituci a jejím podnikatelském prostředí. Důsledkem je to, že auditor uskuteční větší objem prací než ten, který by vyžadovala celková významnost, což umožní identifikovat více chyb menšího rozsahu.

Po tom, co byla vypracována celková strategie auditu, je vypracován i jeho podrobný plán. Ten je detailnější než celková strategie a obsahuje rozsah, časový harmonogram a druhy auditorských opatření, jež mají být v průběhu práce na zakázce provedeny.

PŘEDBĚŽNÝ AUDIT

Hlavním cílem auditora během této etapy je získat co nejvíce informací potřebných pro posouzení funkčnosti vnitřního kontrolního systému účetní jednotky. Auditor zkoumá, jak jsou navrženy, nastaveny a implementovány kontroly a testuje jejich efektivnost.

Pokud bude zjištěno, že kontrolní systém funguje správně a je schopen včas odhalovat chyby a eliminovat je, auditor může na něj spoléhat a naplánuje procedury a testy, které budou prováděny během finálního auditu. Patří sem také kontrola řízení úvěrového rizika, kdy je nutné posoudit schopnost řídit úvěrové riziko.

FINÁLNÍ AUDIT

Finální audit bank probíhá zpravidla na začátku kalendářního roku. Procedury, které jsou v jeho rámci prováděny, jsou odvozeny od výsledků předběžného auditu. Tato fáze zahrnuje realizaci plánu auditu od testování, vyhodnocení výsledků testů, až po posouzení účetní závěrky, popřípadě výroční zprávy a zprávy o vztazích. V průběhu finálního auditu se práce soustředí především na testy věcné správnosti. V případě analytických testů se porovnávají vykazované zůstatky s očekávanými, které si auditor vytvořil na základě hodnot předchozího období, ve vazbě na související položky běžného období, spolu s rozpočtovými údaji a dalšími informacemi. Auditor na základě odborného úsudku stanoví mezní hodnotu tolerovaných rozdílů ve vztahu k hladině významnosti a požadované míře ujištění.

ZPRÁVA AUDITORA

Posledním krokem auditora, čímž je završený celý proces auditu, je vydání zprávy auditora, kde se auditor vyjadřuje o výsledku daného auditu.

Před vydáním zprávy připraví auditor shrnutí závěrů auditu, ve kterém zdokumentuje přiměřenost provedených auditorských prací a přijaté závěry. Obsahuje zpravidla informace o klientovi, riziku a vývoji zakázky, zhodnocení účetního systému, vnitřních směrnic, používaného softwaru, shrnutí ověření jednotlivých výkazů a přílohy, problémy vzniklé při auditu, dopis vedení společnosti, zjištěné nesprávnosti upravené a neupravené v závěrce, zhodnocení předpokladu trvání účetní jednotky, shrnutí závěrečného jednání s vedením klienta, nedořešené záležitosti na další období a návrh výroku a zdůvodnění.

Výstupem práce auditora je zpráva auditora, ve které vyjadřuje názor na účetní závěrku, popřípadě výroční zprávu nebo zprávu o vztazích. Jedná se o informaci o finanční situaci klienta, jejímž smyslem je ujistit uživatele zprávy, že účetní závěrka podává věrný a poctivý obraz reality. Náležitosti zprávy jsou určeny § 20 Zákona o auditorech. Zpráva musí být písemná a obsahuje:

- název, z něhož vyplývá, že jde o zprávu nezávislého auditora,
- příjemce, jimiž obvykle jsou akcionáři nebo společníci společnosti,
- úvodní odstavec o předmětu auditu, tedy určení účetní závěrky včetně výkazů, které obsahuje, období, kterých se týkají, a odkazu na účetní pravidla,
- odpovědnost vedení za účetní závěrku, tedy za její sestavení a za adekvátní vnitřní kontrolní systém,

- odpovědnost auditora za vyjádření výroku v souladu s mezinárodními auditorskými standardy (včetně etických požadavků), sdělení o tom, že auditor naplánoval a provedl audit podle svého úsudku tak, aby získal přiměřenou jistotu o absenci významných nesprávností (tedy dostatečné a vhodné důkazní informace jako základ pro formulaci výroku),
- výrok auditora neboli názor, zda závěrka podává věrný a poctivý obraz v souladu s určeným rámcem účetního výkaznictví a zákonnými požadavky,
- jiné odpovědnosti auditora ve spojitosti s vydáváním zpráv, pokud existují,
- datum zprávy auditora, ne dřívější než datum sestavení účetní závěrky,
- jméno, sídlo a číslo oprávnění auditora,
- podpis auditora.

Nejdůležitější částí zprávy je samozřejmě výrok, ke kterému celé snažení směřuje. Zpráva auditora může mít následující povahu:

- **Výrok bez výhrad**, který je vydán, pokud účetní závěrka věrně zobrazuje aktiva, závazky, vlastní kapitál a hospodářský výsledek klienta v souladu s daným účetním rámcem a zároveň auditor nezjistil takové významné nedostatky, že účetnictví není vedeno úplně, průkazně a správně.
- **Výrok s výhradou** vydá auditor ve dvou případech. Za prvé v případě, pokud účetní závěrka obsahuje významné chyby, které ale nejsou natolik velké, aby měly rozsáhlý dopad na účetní závěrku. Druhým důvodem pro vydání tohoto výroku je to, že statutární auditor neměl možnost zjistit dostatečné množství údajů, aby byl schopen vydat výrok. Podmínkou je, aby nezjištěné informace neměly rozsáhlý dopad na účetní závěrku.
- **Záporný výrok** musí být vydán v případě, že účetní závěrka obsahuje materiální chyby s rozsáhlým dopadem na informace obsažené ve výkazech. Auditor uvede důvody svého zásadního nesouhlasu a nejlépe dopady na závěrku i kvantifikuje.
- **Odmítnutí výroku** vydává auditor v případě, že banka neposkytne auditorovi ani takové množství informací, aby ten mohl vydat alespoň nějaký výrok, nebo i v případech, že existuje tak velká nejistota, že to znemožňuje vydání jakéhokoliv výroku. Důvody pro odmítnutí auditor ve zprávě vysvětlí.

Zpráva auditora může být vydána v českém jazyce, ale i v cizím jazyce, což je obvyklé u mezinárodních institucí. Zpráva auditora může mít mírně odlišnou podobu v případě, že se jedná o ověření účetní závěrky dle CAS, konsolidovanou účetní závěrku, závěrku dle IFRS atd.

6.5.1 STANOVENÍ TESTOVANÉHO VZORKU

Metoda výběru vzorku, jeho struktura a rozsah je na odborném úsudku auditora. Auditor musí však zohlednit účel auditorského postupu a charakteristiky základního souboru, z něhož bude vzorek vybrán. Je povinen vybrat tak velký vzorek, aby mohl snížit výběrové riziko na přijatelnou úroveň.

Výběr vzorku vychází z rizikové analýzy, která je provedena během diagnostické fáze. Ve formuláři diagnostické tabulky jsou definována kritéria, na základě kterých bude vzorek vybírán. Kritéria musí být taková, aby každý další subjekt, který bude vybírat vzorek podle zadaných údajů, došel k totožnému vzorku obchodů nebo dokumentů. Definice podmínek vychází z hodnocení dat, které auditor získal v průběhu diagnostické fáze, jako je například počet obchodů, objemy obchodů, obchody dle rozdělení na jednotlivé pobočky, klasifikace pohledávek, způsob zajištění, obchody vykazující jisté anomálie (např. výše zůstatku, stáří položky, věk klienta, nadprůměrný počet transakcí apod.).

6.5.2 TESTOVÁNÍ ÚVĚROVÉHO PORTFOLIA

Auditor na základě porozumění úvěrového cyklu v bance, zavedeného kontrolního prostředí a po prvotní analýze úvěrového portfolia zvolí vzorek úvěrů k testování. Velikost vzorku je dána četností poskytování úvěrů a očekávaným auditorským rizikem a výběr se snaží zahrnout jednotlivé typy úvěrů (retailové, korporátní) a dosáhnout co největšího pokrytí celkové expozice. K tomuto vzorku si poté auditní tým vyžádá veškerou úvěrovou dokumentaci a zpracovává tzv. prověrku úvěrů (credit/loan review), která je jedním z nejdůležitějších nástrojů auditu. Prověrka probíhá z velké části během předběžného auditu a na finálním auditu se provádějí prověrky zbylé části vzorku. Při tzv. credit review provede auditor několik testů spolehlivosti kontrol s prvky testů věcné správnosti. Postupně tak prověří proces schvalování úvěru, hodnocení bonity klienta, úvěrovou smlouvu a její dodatky, zachycení všech prvků v úvěrové databázi. Dále je velká pozornost věnována zajištění úvěru (veškeré dokumentaci, možným znaleckým posudkům, pojistným smlouvám a vinkulaci, úspěšnosti při realizaci). Auditor zkoumá také proces průběžného monitoringu klienta banky (pravidelnost a kompletnost postupů dle vnitřních směrnic) a případné restrukturalizace nebo změny klasifikace úvěrů. Zpracovává si vlastní analýzu finanční situace dlužníka nebo hodnotí financovaný projekt a porovnává své výsledky s výsledky klienta. Smyslem je ověřit, že procesy spojené s poskytováním úvěrů jsou nastavené správně a že jsou úvěry vykázány v adekvátní výši, tedy že je zaúčtovaná odpovídající opravná položka.

6.6 Charakteristika ratingu

Rating obecně může být popsán jako stanovení rizika nedodržení závazku vyplývajícího z emise dluhopisů nebo jiných závazků provedené nezávislou ratingovou agenturou, která emisi, resp. Emitentovi udělí odpovídající ratingovou známku. Známkou je vyjádřením

schopnosti subjektu nebo konkrétního závazku plnit své dluhové závazky, to znamená splatit jistinu a úroky včas a v plné míře.

DEFINICE

Df

Rating je nezávislé hodnocení, jeho cílem je zjistit, a to na základě komplexního rozboru veškerých známých rizik hodnoceného subjektu, jak je tento subjekt schopen a ochoten dostát včas a v plné výši všem svým splatným závazkům.

Vyjádřením tohoto hodnocení je známka označující pravděpodobnost, že hodnocený subjekt dostojí včas v plné výši svým závazkům. Závěrečné hodnocení je vyjádřeno formou ratingové známky z ratingové stupnice, která je na své mezinárodní části celosvětově plně porovnatelná a kompatibilní skrze odvětví i regiony.

Rating plní dvě základní funkce:

- funkci informační, díky které poskytuje informace investorům s vysokou přidanou hodnotou, které snižují náklady financování emitenta,
- funkci regulační, obchodní a právní, které představují pohodlné vyhodnocení míry rizika nedodržení závazku z vydaných obligací.

6.6.1 VÝVOJ RATINGŮ

Historie ratingu je spojená s vývojem nejvyspělejšího světového finančního trhu, tedy trhu Spojených států amerických. Za jeho vznik můžeme považovat rok 1909, kdy John Moody začal hodnotit obligace železničních společností, což byl tehdy velmi důležitý sektor. O rok později byly hodnoceny také dluhopisy podniků veřejných služeb a průmyslových společností. Poor's Publishing Company vydala své první ratingy v roce 1916, Standard Statistics Company a Fitch Publishing Company v roce 1922. V roce 1941 došlo k fúzi Standard Statistics Company an Poor's Publishing Company a vznikla Standard & Poor's.

Ratingové agentury začínaly na počátku 20. století s hodnocením konkrétních dluhopisových instrumentů. Postupem času se dle požadavků trhu a potřeb investorů začaly orientovat na další subjekty hodnocení. Dnes se provádí i ratingové hodnocení států, měst, průmyslových podniků, bank, pojišťoven, ale i směnek, syndikovaných úvěrů, projektů atd.

Rating tak můžeme členit dle subjektu:

- rating státu, kraje či města,
- rating finanční instituce, např. banky, pojišťovny či fondu,
- rating emitenta obligací.

Rating je chápán především jako credit rating. Dnes existuje celá řada dalších druhů ratingů – fund rating, market risk, financial strength rating (pojišťovny), index podpory vlastníka (banky) atd.

Rating je jedním z významných ukazatelů finančního zdraví nejen samotné společnosti, ale i celkové finanční stability ekonomického systému. Metodologie a postupy používané ratingovými agenturami se liší dle hodnoceného trhu, sektoru či odvětví finančního systému. Mezi dva základní stupně ratingu patří:

- spekulativní rating, což je neinvestiční rating vyjadřující značné riziko investice do oceněných cenných papírů,
- investiční rating, který charakterizuje bezpečnost investice řádově výše.

	Moody's	S&P / Fitch	
Investiční stupen	Aaa	AAA	EXTRÉMNĚ VYSOKÁ schopnost splácet závazky
	Aa1	AA+	VELMI VYSOKÁ schopnost splácet závazky
	Aa2	AA	
	Aa3	AA-	
	A1	A+	VYSOKÁ schopnost splácet závazky
	A2	A	
	A3	A-	
	Baa1	BBB+	DOSTATEČNÁ schopnost splácet závazky
	Baa2	BBB	
Baa3	BBB-		
Neinvestiční (spekulativní) stupen	Ba1	BB+	MÍRNĚ OHROŽENÁ krátkodobá schopnost splácet závazky
	Ba2	BB	VÍCE OHROŽENÁ krátkodobá schopnost splácet závazky
	Ba3	BB-	
	B1	B+	
	B2	B	VYSOCE OHROŽENA KRÁTKODOBÁ schopnost splácet závazky.
	B3	B-	
	Caa	CCC	
	Ca	CC	DEFAULT - nesplacen jeden a nebo více finančních závazků.
	C	D	

Obrázek 6-3 Porovnání ratingových stupnic Moody's, Standard & Poor's a Fitch

Světově významná ratingová agentura musí splňovat určitá kritéria, aby jí udělované ratingy byly uznávané. Hlavními přednostmi ratingové agentury jsou nezávislost, a to ekonomická i politická. Dostatečné finanční zázemí a provádění ratingového hodnocení jako jediná činnost společnosti jsou samozřejmostí. Neméně důležitá je ovšem i dostatečná analytická kapacita a kvalifikace zaměstnanců. K tomu, aby se agentura stala uznávanou, musí mít za sebou solidní výsledky práce a být schopna reagovat na měnící se poptávku trhů v mezinárodním měřítku. Konzistentní a historicky doložitelná metodologie a dodržování zásad důvěrnosti doplňují důvěryhodný mediální obrat takové agentury. V současnosti nejvýznamnější ratingové agentury jsou označovány jako tzv. velká trojka:

- Moody's Investors Service,

- Standard & Poor's Corporation,
- Fitch Ratings.

Nejdříve poskytovaly ratingové agentury své služby zdarma a byly financovány na základě prodeje publikací či různých ratingových analýz. Postupem času se ale začala zvyšovat poptávka po daleko rychlejších a komplexnějších službách a ratingové agentury začaly své služby zpoplatňovat. V současné době tvoří tyto poplatky hlavní zdroj ratingových agentur. Výše poplatků závisí především na typu a velikosti emise. Poplatky spojené s dlouhovou emisí mohou být velmi zajímavým činitelem pro získání vyššího ohodnocení, které je prospěšné pro emitenta. Ale můžeme tvrdit, že jednotlivé ratingové agentury jsou zavázány k udržení své reputace a reputace svých hodnocení. V případě, že by ratingové agentury ztratily důvěru jednotlivých investorů, mohlo by dojít k tomu, že emitenti by si nemohli snižovat své finanční náklady získáním daného ratingu. Nicméně všechny tyto agentury prohlašují, že jejich hodnocení nedoporučuje k prodeji či koupi určitého cenného papíru. Jednou ze slabých stránek externího ratingového ohodnocení je střet zájmů, způsobeno tím, že ratingy jsou často placeny samotnými žadateli o ratingové hodnocení a ne investory. Toto se velmi výrazně projevilo během nedávné hypoteční krize. Vyšlo najevo, že agentury udělovaly pozitivní rating mnoha strukturovaným fondům, které se později projevily jako velmi špatné, a právě tady došlo k podezření, že vysoké ratingové hodnocení bylo navázáno na vysoké poplatky, placené ratingovým agenturám

6.6.2 ÚČELNOST RATINGU

Ratingové ohodnocení je používáno především managementem společnosti a můžeme jej považovat za návod pro zlepšení jeho činnosti. V případě externích typů ratingů jsou umožňovány dílčí či celkové analýzy jednotlivým uživatelům. Nejběžnější uživatelé ratingových analýz a hodnocení jsou např. obchodní partneři, zapůjčovatelé cizího kapitálu, investoři, poradenské společnosti či široká veřejnost. Rating ukazuje rizikovost investic do určitého subjektu, proto je využíván jako nástroj pro profilaci společností, které se uchází o kotaci na burzách s cennými papíry.

Účel ratingu můžeme rozlišit z pohledu hodnoceného subjektu:

- z pohledu investora,
- z pohledu uživatele.

Nejen z pohledu investora plní rating dvě základní funkce, a to funkci informační a funkci obchodní, regulační a právní. Rating můžeme využít v souvislosti s emisí obligací, ale navíc například při komunikaci a vyjednávání s bankami. Rating funguje jako účelný finanční nástroj umožňující získat informace nejen pro investory, ale také pro emitenty. V každém případě s sebou rating přináší také určitý marketingový efekt, který ovšem nemusí být vždy pozitivní a je obtížné tento efekt vyčíslit.

Z pohledu uživatelů ratingu jsou tyto analýzy velmi prospěšné, jelikož dochází k úsporám nákladů a času, které jsou potřebné pro získání a analýzu informací. Pro uživatele je ratingové ohodnocení komplexní, nezávislé a objektivní, které by si sami těžko vytvořili (Vinš a Liška, 2005).

6.7 Modely CAMEL, CAMEL B-COM a CAMELOT, CAMELS

6.7.1 MODEL CAMEL

Ratingová agentura Moody's usnadnila realizaci bankovní analýzy pomocí přístupu CAMEL. Přístup pomocí modelu CAMEL klade hlavní důraz na posouzení aspektů, jež mají značný vliv na stabilitu bankovní instituce. Při aplikaci modelu CAMEL jsou jeho prvky mnohdy mylně vnímány jako nezávislé. Tyto prvky by však měly být vnímány či posuzovány jako vzájemně se ovlivňující proměnné, které umožňují posoudit danou banku z hlediska její celkové bezpečnosti a spolehlivosti. Například banka může mít dostatečně vysokou likviditu, avšak na úkor nízké rentability.

Model CAMEL je používán pro komplexní zhodnocení banky. Model CAMEL hodnotí banku pomocí poměrových ukazatelů, tj. prvků finanční analýzy a pomocí dalších ukazatelů a faktorů. Cílem analýzy CAMEL je tedy komplexní zhodnocení banky s cílem vyobrazit celkový stav banky a všech klíčových oblastí ovlivňujících jak její ziskovost, tak její stabilitu a vývoj v čase. Cílem je také odhadnutí veškerých případných rizik, které mohou vézt k nesolventnosti nebo úpadku banky (Fight, 2004). Model CAMEL není zaměřen striktně na analýzy ziskovosti či stability banky, přestože se v praxi k tomuto zhodnocení často využívá.

V případě, že má bankovní instituce významné dceřiné společnosti typu makléřské či leasingové společnosti a další, lze za důležitý analytický nástroj považovat konsolidované výkazy celé skupiny. Pomocí těchto výkazů můžeme postupně popsat jednotlivé prvky, ze kterých se model CAMEL skládá. Jednotlivé části modelu zahrnutí nejdůležitější sledované ukazatele a faktory. V rámci modelu CAMEL jsou analyzovány následující oblasti:

- C – Kapitál,
- A – Kvalita aktiv,
- M – Management,
- E – Ziskovost,
- L – Likvidita.

KAPITÁL

V případě kapitálu se jedná především o kapitálovou přiměřenost, analýzu celkového a vlastního kapitálu včetně jednotlivých klíčových položek a jejich vliv na stabilitu a výkonnost banky. Kapitál, kapitálová přiměřenost či solventnost jsou opatřením, při kterém je

portfolio finančních institucí a obchodní či podnikatelské riziko dostatečně kompenzováno kapitálem potřebným ke krytí případných ztrát. Vysoká úroveň kapitálu může napomoci finančním institucím zvládnout protiinflační cykly, banky tak mohou provádět agresivnější strategii při svém podnikání a uzavírat rizikovější obchody, které mohou přinést vyšší výnos. Naopak nižší úroveň kapitálu může snižovat rozhodovací flexibilitu vedoucích pracovníků banky.

Důležitá je také kapitálová přiměřenost, jelikož se jedná o primární opatření, kterým mohou regulační orgány posuzovat finanční zdraví banky. Aby bylo možno posoudit či určit adekvátní úroveň kapitálu, je potřeba zohlednit určitá rizika vztahující se k bankovnímu podnikání, a to úvěrové riziko, tržní riziko, riziko podmíněných závazků či riziko podnikatelské. Z tohoto důvodu by měly být posouzeny položky, které by měly být zahrnuty ve skutečném ekonomickém kapitálu banky. Na základě těchto položek lze pak odhadnout minimální úroveň kapitálu, ale díky regulačním změnám je vhodné do procesu hodnocení zahrnout také další proměnné. Rostou-li aktiva banky rychleji než její vlastní kapitál, může docházet k vyššímu pákovému efektu a zvyšujícímu se riziku. Pro zjištění kvality kapitálu je důležité identifikovat majoritní akcionáře, kteří mohou bance pomoci v případě, že by se banka dostala do finančních potíží. Problémem může být i situace, kdy banka vyplácí více než 50 % svého čistého zisku ve formě dividend. Tím může banka ohrozit či oslabit svou kapitálovou pozici (Fight, 2004).

Jako ukazatele lze použít poměry kapitálu a jeho složek k celkovým aktivům a aktivům přepočteným podle jejich rizikovosti, struktura akcionářů, rozdělování zisku.

KVALITA AKTIV

Aktiva a jejich kvalita jsou důležitou a zároveň obtížnou částí bankovní analýzy. Většina selhání a úpadků bank je způsobena špatnou kvalitou rizikových aktiv. Riziko spočívá v tom, že banka může mít problémy s rozpoznáním kvality aktiv, které nejsou v účetnictví patrné, a které mohou nakonec bance způsobit finanční problémy. Hlavní problém při posuzování kvality aktiv banky může nastat v účetnictví, které je při posuzování kvality aktiv a zejména úvěrů velmi subjektivní. Ukazatele kvality aktiv bank vypovídají o rizikovosti bankovního portfolia. Důležitý je jejich vývoj v čase. Rizikovost je třeba posuzovat v souvislostech s použitými metodami pro účetní zachycení očekávané ztráty z pohledávek a také v souvislostech s výší bankovního kapitálu k pokrytí ztrát.

Kvalita aktiv zahrnuje především analýzu rizikových aktiv, tj. úvěrového portfolia a obchodovatelných cenných papírů. Klíčové z hlediska analýzy aktiv je zhodnotit, zda je banka schopna odpovědně a věrně ohodnotit finančně stav svých aktiv v účetní závěrce a zda odpovědně vytváří opravné položky. Dále je nutné zaměřit se na celkovou expozici banky k jednotlivým oborům či subjektům, kde by v případě úpadku jednoho klienta či odvětví mohlo dojít k závažným problémům banky. Rizikovost kvality aktiv lze posoudit na základě hodnocení celkové kvality úvěrového portfolia nebo na základě řízení úvěrového ri-

zika bankou. Tyto faktory se v podstatě týkají rizika koncentrace, jak dané země, tak koncentrace celého odvětví či sektoru, stejně jako systémů podávání zpráv, jež umožní managementu banky získat přehled o svých expozicích vůči společnostem a průmyslovému odvětví na globálním základě. Banka by si měla stanovit, zda má systém, v němž klasifikuje své expozice na základě hodnocení rizik, a to jak pro společnosti, tak také pro země, a zda je tento systém nedílnou součástí procesu schvalování úvěrů. Tyto informace nejsou veřejně dostupné ve výročních zprávách banky, a proto mohou být získány prostřednictvím kontaktu s vedením banky. Hodnocení celkové kvality úvěrového portfolia je poněkud subjektivní, nicméně při posouzení kvality aktiv by měly být zkoumány měřitelné a včasné varovné signály (Fight, 2004).

Mezi nejčastější ukazatele hodnocení kvality aktiv lze zařadit:

- podíl úvěrů v selhání na celkovém objemu poskytnutých úvěrů,
- podíl klasifikovaných úvěrů na celkovém objemu poskytnutých úvěrů,
- podíl opravných položek k úvěrům na celkovém objemu poskytnutých úvěrů,
- zajištění aktiv,
- podíl úvěrů jednomu klientovi na kapitálu,
- podíl bezrizikových aktiv na celkových aktivech.

MANAGEMENT

Analýza managementu je velmi důležitá, avšak nejvíce subjektivní oblast analýzy banky. Patří sem především zhodnocení vedení banky, podnikatelské strategie atd. V případě managementu neexistují kvantitativní ukazatele, je tedy těžké kvalitativně srovnat managementy bank navzájem. I přes to je důležité sledovat management banky, především jeho dlouhodobé strategie a jejich reálnost.

I když je management velmi subjektivní, je považován za klíčový ukazatel v pochopení úvěruschopnosti banky. Typickým jevem je v oblasti problémových úvěrů, kde špatné rozhodnutí managementu obvykle vyústí v úpadek banky. V tomto případě neexistují žádné kvantitativní ukazatele či měřítka k utvoření si jednoho pohledu. Jedná se především o vynikající lidské dovednosti v dotazování, poslouchání a formování si jednotlivých názorů. Pro základní hodnocení managementu je vhodné si položit následující otázky:

- Kdo jsou?
- Kde jsou teď a kde plánují jít?
- Mají dobrý plán se tam dostat?
- Jsou schopni tento plán uskutečnit?

Pro úroveň řízení je vhodné hodnotit základní trendy hospodaření banky (výroční zpráva), kvalita plánů činnosti, důvěryhodnost a profesionalita členů vrcholného vedení banky, úroveň vnitřního systému řízení.

ZISKOVOST

Ziskovost či výnosnost je základním měřítkem pro posouzení finanční výkonnosti banky. Ziskovost udává schopnost banky vytvářet hodnotu pro akcionáře a také udržuje a zlepšuje kapitálovou přiměřenost banky. Jedná se o kvalitativní ukazatel schopnosti managementu dosáhnout dobrých výsledků v oblasti kvality aktiv, kontroly nákladů a příjmů. V případě analýzy výnosnosti, nestačí pouze porovnávat s historickými daty, ale mělo by se také pohlížet na toky příjmů. Dále je důležité vědět, zda má banka různorodé příjmy nebo zda jsou závislé na určité specifické činnosti. Ukazatelé bankovní rentability udávají vztah mezi jednotlivými hospodářskými výsledky banky a jednotlivými vlastními zdroji či aktivy. Udává míru zhodnocení vložených prostředků jednotlivými akcionáři banky nebo také udává schopnost managementu kvalitně zhodnotit zdroje banky. Ziskovost banky odráží jeden z hlavních cílů podnikatelského subjektu, tedy generování přidané hodnoty svým vlastníkům. Analýza ziskovosti banky by měla zahrnovat nejen poměrové ukazatele ziskovosti, ale také analýzu a vývoj jednotlivých příjmů s přihlédnutím k riziku, velikosti a typologii banky (Fight, 2004).

Mezi nejvíce využívané ukazatele ziskovosti patří výnosnost (návrtnost) aktiv – ROA (podíl čistého zisku na celkových aktivech) a výnosnost kapitálu – ROE (podíl čistého zisku na kapitálu banky). Dalším ukazatelem může být zhodnocení ziskového rozpětí tedy ukazatel čistého zisku k výnosům apod.

ŘÍZENÍ ZDROJŮ BANKY (LIKVIDITA)

Řízení zdrojů banky je důležitý prvek celkového posouzení banky. Zahrnuje analýzu likvidity a citlivosti úrokových sazeb. Nízká likvidita je primárním faktorem selhání banky, zatímco vysoká likvidita může pomoci slabší instituci během období krize. Schopnost banky poskytovat likviditu požaduje existenci vysoce likvidního a lehce převoditelného souboru finančních aktiv. Likvidita znamená, že finanční aktiva musí být k dispozici ve velmi krátké době a převoditelnost nám říká, že vlastnická práva k těmto finančním aktivům musí být paralelně převoditelná ve formě přijatelná pro jeho majitele. Měl by být zhodnocen podíl aktiv na pasivech v různé časové struktuře, průměrné hodnoty těchto podílů za několik let, úroveň řízení likvidity, cash flow. K hodnocení likvidity lze využít těchto poměrových ukazatelů:

- podíl poskytnutých klientských úvěrů na vkladech klientů,
- podíl poskytnutých klientských úvěrů na celkových aktivech
- podíl likvidních aktiv k celkovým aktivům,
- podíl celkových investic k celkovým aktivům,
- podíl likvidních aktiv na vkladech klientů,
- podíl celkových investic ke vkladům,
- podíl rozdílu mezi pohledávkami a závazky vůči bankám na celkových aktivech.

Analýza likvidity by měla být vypracována s přihlédnutím na posouzení stability banky, její schopnost dostát svým závazkům a rizikovosti z pohledu čistého dlužníka či věřitele na mezibankovním trhu.

PRŮVODCE STUDIEM

Jednotlivé ukazatele, které lze při analýze CAMEL v jednotlivých částech použít jsou popsány v kurzu Bankovníctví. Proto nebudou v tomto studijním textu popisovány a podrobněji specifikovány. Dohleďte si výpočet jednotlivých ukazatelů.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Pomocí metody CAMEL ohodnoťte vybranou banku za posledních pět let. Dohleďte údaje z výročních zpráv a okomentujte jednotlivé části modely i celkové zhodnocení banky propojením jednotlivých částí modelu.

6.7.2 DALŠÍ MODIFIKACE MODELŮ CAMEL

Model CAMEL se dále rozšiřoval a modifikoval. Ve Velké Británii byl model rozšířen na model CAMEL B-COM. Jedná se o modifikaci modelu CAMEL, který v sobě zahrnuje kapitál, kvalitu aktiv banky, tržní riziko, ziskovost, likviditu, podnikatelské riziko, kontrolu, organizaci a management. Ve Spojených státech amerických byl model modifikován na model CAMELOT. Tento model představuje model CAMEL rozšířený o operační riziko a treasury management. Cílem je identifikovat a měřit veškeré hlavní kategorie rizika, jak na kvantitativní, tak na kvalitativní bázi a stanovit celkové riziko generované určitou firmou spolu s její kontrolou či schopností řízení

Další modifikací je model CAMELS. CAMELS systém hodnocení je mezinárodní hodnocení bankovního systému na základě šesti faktorů, které jsou zastoupeny ve zkratce CAMELS. Bance se poté přidělí skóre, kdy skóre jedna je považován za nejlepší a rating pět je nejhorší. Banky, které mají skóre nižší než dvě, jsou považovány za velmi kvalitní instituce. Banky se skóre větší než tři jsou považovány za méně než uspokojivé instituce. Mezi faktory patří:

- Capital (kapitál),
- Asset Quality (kvalita aktiv),
- Management,
- Earnings (výnosnost),
- Liquidity (likvidita),

- Sensitivity to market risk (citlivost na tržní riziko).

Pro definici a ukazatele pro jednotlivé části se používá stejných ukazatelů jako je popsáno v podkapitole 6.7.1. Citlivost na tržní riziko znamená měření volatility tržních cen aktiv a pasiv, úrokové měnové riziko.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Finanční stabilita nemá jednoznačnou definici a je ji tedy obtížné nejen definovat, ale i měřit. Zjednodušeně můžeme vymezit finanční stabilitu bankovního sektoru v takovém případě, pokud finanční systém plní své funkce bez závažných poruch a nežádoucích důsledků pro současný i budoucí vývoj ekonomiky a zároveň vykazuje vysokou míru odolnosti proti šokům. V empirické literatuře i na úrovni centrálních bank docházelo k postupnému vývoji v přístupech k měření a hodnocení finanční stability. Mezi běžně používané metody hodnocení finanční stability patří Altmanovo Z-skóre, model CAMEL a jeho modifikace (např. CAMELS), indikátory finančního zdraví publikované Mezinárodním měnovým fondem, makroobezřetnostní indikátory publikované Evropskou centrální bankou či souhrnné indexy finanční stability. Většina centrálních bank měří finanční stabilitu bankovního sektoru i Česká národní banka pravidelně publikuje Zprávy o finanční stabilitě.

V další části byla definována výkonnost bank. Bankovní výkonnost lze definovat jako dosažení cílů stanovených bankou v dohodnutém čase a s minimálními náklady při využití dostupných zdrojů. ECB (2010) vymezuje výkonnost banky jako schopnost dosahovat trvale udržitelné ziskovosti. Mezi časté metody používané k hodnocení výkonnosti patří ukazatele finanční analýzy, benchmarking nebo metoda Balanced Scorecard.

Audit finanční institucí je systematický proces objektivního získávání a vyhodnocování důkazů, týkajících se informací o ekonomických činnostech a událostech, s cílem zjistit míru souladu mezi těmito informacemi a stanovenými kritérii a sdělit výsledky zainteresovaným zájemcům. Cílem auditu je vyjádřit názor nezávislé, kvalifikované osoby na věrohodnost účetní závěrky zveřejněné vedením účetní jednotky. Cílem auditu je tedy posílit důvěru předpokládaných uživatelů v účetní závěrku. Zatímco interní audit je vykonáván specializovaným oddělením banky, jehož personál je pro tuto činnost potřebně proškolen, externí audit provádí externí auditorská společnost. Interní audit má za úkol hodnotit a analyzovat vnitřní činnost banky a provádět tak kontrolu. Definovány byly také fáze auditu.

Rating je nezávislé hodnocení, jeho cílem je zjistit, a to na základě komplexního rozboru veškerých známých rizik hodnoceného subjektu, jak je tento subjekt schopen a ochoten dostát včas a v plné výši všem svým splatným závazkům. V poslední části kapitoly byl definován model CAMEL, který je často využíván pro komplexní zhodnocení banky. Tento model hodnotí banku pomocí poměrových ukazatelů a je zaměřen na následující oblasti: kapitál, kvalitu aktiv, management, ziskovost a likviditu.

OTÁZKY

1. Pro hodnocení kapitálu v rámci modelu CAMEL je pozornost zaměřena zejména na hodnocení:
 - a) návratnosti kapitálu
 - b) kapitálové přiměřenosti
 - c) podílu úvěrů k depozitům
 2. Metoda benchmarkingu je specifická tím, že:
 - a) se zabývá hodnocením finanční analýzy banky za minulé období
 - b) je zaměřena zejména na kvalitu zaměstnanců
 - c) je zaměřena na porovnání s přímými konkurenty
 3. U externího auditu, fáze předběžného auditu probíhá zpravidla ještě před koncem účetního období. ANO x NE
 4. Hodnotit finanční stabilitu bank má smysl pouze u problémových bank v daném bankovním sektoru. ANO x NE
 5. Interní audit je vykonáván zaměstnanci banky a hodnotí vnitřní činnosti banky a provádí kontrolu.
-

ODPOVĚDI

1. b)
 2. c)
 3. ANO
 4. NE
 5. ANO
-

7 BANKOVNÍ KRIZE

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Poslední kapitola studijního textu se zabývá bankovními krizemi. Nejprve jsou definovány pojmy finanční krize, bankovní krize. Dále bude pozornost věnována příčinám a důsledkům bankovních krizí. V další části bude pomocí případových studií nastíněn průběh bankovních krizí ve vybraných zemích. Pozornost bude věnována např. bankovní krizi v ČR v 90. letech 20. století a zejména jejímu řešení. Dále bude popsána finanční krize z roku 2008. V poslední části bude popsáno modelové pojetí bankovní krize a vysvětlen model runu na banku.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat bankovní krize.
 - Uvést příčiny bankovních krizí.
 - Popsat důsledky bankovních krizí.
 - Stručně představit průběh a řešení bankovní krize v ČR v 90. letech minulého století.
 - Definovat modelové pojetí bankovní krize a popsat model runu na banku.
-

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Bankovní krize, finanční krize, makroekonomická nestabilita, neadekvátní příprava na finanční liberalizaci, klasifikované úvěry, informační asymetrie, chyby managementu, Konsolidační program I, Konsolidační program II, stabilizační program, run na banku.

7.1 Charakteristika bankovních krizí

Výraz finanční krize se v současné době používá v médiích téměř denně, slyšíme o finanční krizi ze všech stran. Avšak vymezení tohoto pojmu není zcela jednoznačné a často veřejností. Nejprve tedy definujeme finanční a bankovní krizi.

Dřívější studie vymezují finanční krizi jako situaci, kdy stát není schopen hradit své závazky úvěrem. Finanční krize může být rovněž průvodním jevem krize peněžní, resp.

krize úvěrové. Někdy se jí rozumí rovněž krize peněžně úvěrová. Z této definice je patrné, že finanční krize je zejména spojována s problémy finančního hospodaření státu.

Goldsmith (1982) uvádí, že finanční krizi je velmi obtížné přesně definovat, přičemž je vždy pouze zřejmé, že finanční krize propukla. Přesto však volně charakterizuje finanční krizi jako prudké, okamžité, ultracyklické zhoršení všech nebo velké většiny finančních indikátorů – krátkodobé úrokové sazby, ceny aktiv (akcie, nemovitosti, půda), insolventnost firem a úpadky finančních institucí. Naopak Bordo (1987) definuje finanční krizi jako změnu v očekávání z důvodu obavy z úpadku finančních institucí, směřující ke konverzi reálných a nelikvidních aktiv do peněžní formy.

Musílek (2004) definuje finanční krizi jako výrazné zhoršení velké většiny finančních indikátorů, projevujících se nedostatečnou likviditou finančního systému, rozsáhlou insolventností finančních institucí, nárůstem volatility výnosových měř finančních instrumentů, výrazným poklesem hodnoty finančních a nefinančních aktiv a podstatným snížením rozsahu alokace úspor ve finančním systému.

Pod pojmem finanční krize jsou v literatuře obvykle chápány následující typy krizí:

- bankovní krize,
- měnová krize,
- dluhová krize,
- systematická krize, která zahrnuje několik nebo všechny uvedené typy krize najednou.

V období vytváření a propuknutí finanční krize často dochází k proplétání a překrývání dílčích krizí. Proto bývá zpravidla velmi obtížné přesné a jednoznačné segmentování finanční krize.

Bankovní krize je situace v bankovním systému charakteristická nedostatečnou likviditou většího počtu bank. Tato situace může vést i k hromadným úpadkům bank. Jedná se o situaci na bankovním trhu, kdy se podstatná část subjektů dostává do problémů s likviditou. Mezinárodní měnový fond označuje za bankovní krizi takové problémy bankovního systému, kdy platí alespoň jedna z následujících podmínek:

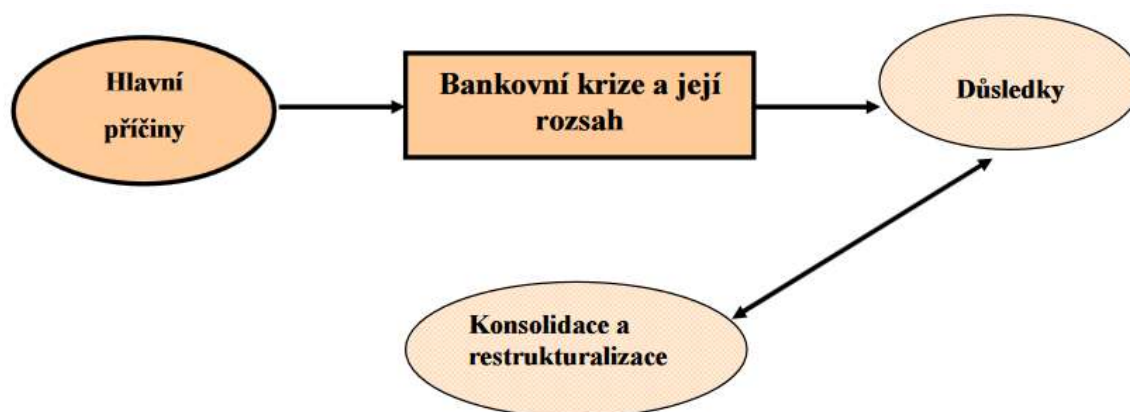
- poměr špatných aktiv k celkovým aktivům bankovního systému převýšil 10 %,
- náklady na záchranu bank převýšily 2 % HDP,
- došlo k znárodnění bank,
- vláda reagovala na problémy bankovního systému zmrazením vkladů, v důsledku čehož došlo k bankovní panice, či reagovala zavedením bankovních prázdnin nebo poskytla záruky na vklady v bankách.

Bankovní krize je zpravidla situace, ve které dochází k reálnému nebo potenciálnímu runu na banky. Run na banky je charakterizován jako hromadné vybírání vkladů věřiteli banky v důsledku obavy z insolvence banky. Tato situace či jiná systémová chyba (ztráta

důvěry) přiměje banky ke snížení vnitřní konvertibility svých závazků (dochází k uzavření poboček, banky mají nedostatek likvidity a přestávají vyplácet vklady, popřípadě je omezen výběr částky za určitý časový úsek). Takové systémové chyby velmi často vedou také k rozvrácení domácího platebního systému a/nebo přinutí centrální banku (příp. vládu legislativním procesem) intervenovat proti této nedostatečné likviditě bank (zestátnění bank, finanční injekce bankám bez dostatečné likvidity). Za krizi je považována situace, kdy dochází k úpadkům bank, ale také když jsou banky zachráněny vládní intervencí.

Jedná se tedy o skutečný nebo potenciální run na banky, vyvolaný obavou z neschopnosti bank splácet své závazky. Projevem bankovních krizí je buď odliv depozit a následný odklad splácení závazků, nebo k tomuto hrozícímu odkladu nedojde díky silné pozici vlády.

Bankovní krizi je nutné chápat jako komplexní problém, při jehož rozboru je užitečné vycházet z celé soustavy vztahů, jak naznačuje obr. X.

Obrázek 7-1 Schéma průběhu bankovní krize

Zdroj: https://is.muni.cz/th/19465/esf_d/DP-Iva_Mladenkova-finalni_verze_1.pdf

7.2 Příčiny bankovních krizí a úpadků bank

Bankovní krize nejsou zpravidla vyvolané pouze jedním faktorem, ale obvykle zde působí několik paralelních příčin. Převážná většina studií potvrzuje, že existuje úzká vazba mezi stabilitou makroekonomického prostředí a stabilitou bankovního sektoru. Především stabilní měnová politika a stabilita cen jsou předpokladem pro efektivní a ekonomické chování bank, stejně jako je nastolení stabilní měnové politiky a stability cen jedním ze základních předpokladů stabilizace bankovního sektoru po bankovní krizi. V inflačním prostředí nemohou být aktivity bank uskutečňovány efektivně.

Příčiny bankovních krizí jsou zejména:

- makroekonomická nestabilita,
- lending boom a cenová bublina aktiv,
- neadekvátní příprava na finanční liberalizaci,

- klasifikované úvěry,
- risk management a riziková angažovanost bank,
- informační asymetrie,
- chyby managementu a vlastníků bank.

Příčiny bankovních krizí můžeme rozdělit do dvou skupin, a to na příčiny makroekonomické a mikroekonomické. Makroekonomické jsou: makroekonomická nestabilita, lending boom a cenová bublina aktiv, neadekvátní příprava na finanční liberalizaci a klasifikované úvěry. Zbývající tři příčiny můžeme označit jako mikroekonomické.

Makroekonomická nestabilita je jedním z klíčových faktorů bankovních krizí. Zde můžeme zahrnout zejména inflační prostředí, příliš restriktivní měnová politika a její výrazné či neočekávané změny. Také zde můžeme zařadit prudké výkyvy úrokových měr nebo měnového kurzu, kolaps cen aktiv. Výrazné snížení tempa růstu cen, které převyšuje očekávané snížení inflace, vede u hospodských subjektů k přecenění jejich aktiv, což může být jedním z příčin bankovní krize. Dále zde můžeme zahrnout fluktuaci v objemu zahraničního obchodu, změnu obchodních podmínek, výkyvy měnového kurzu nebo prudké změny ekonomického růstu.

Neadekvátní příprava na finanční liberalizaci je další možnou příčinou bankovní krize. Většina ekonomů se shoduje, že finanční liberalizace je sama o sobě žádoucí, protože umožňuje lépe alokovat úspory do míst, kde budou nejefektivněji využity, a tímto způsobem přispívá k urychlení hospodářského růstu. Finanční liberalizace přináší ovšem také negativní projevy. Hlavním nebezpečím je změna prostředí, ve kterém banky spolu s ostatními finančními subjekty podnikají. Dříve banky působily v regulovaném prostředí, nyní jsou vystaveny novým podnětům na liberalizovaném trhu, včetně konkurence. Taková změna prostředí s novými podněty, chováním a subjekty může vést ke zvýšení pravděpodobnosti vzniku bankovní krize. Další negativní důsledky, které může finanční liberalizace přinést bankám, je zejména změna chování subjektů nefinančního trhu a změny v uskutečňování měnové politiky centrální bankou.

Mezi další příčiny patří nekorektní a nedostatečný dohled vlastníků banky. Mervart (1998) tady spojuje neuspokojivý vlastnický dohled s příliš vysokým státním podílem na základním kapitálu bank, což však neplatí absolutně. Jonáš (1998) uvádí, že ke vzniku bankovních krizí přispívá také informační asymetrie (nepříznivý výběr a morální hazard).

7.3 Důsledky bankovních krizí a reakce na bankovní krize

Ekonomové se jednoznačně shodují na tom, že bankovní krize má negativní dopad na bankovní sektor a tím na celou ekonomiku. Úpadek jedné banky může vést k řetězové reakci a může způsobit úpadky dalších bank. Ztráty krachující banky mohou vyvolat nejistotu u vkladatelů, kteří pak hromadně vybírají své vklady a ukládají je mimo bankovní sektor. Bankovní runy jsou tedy spojeny především s mezibankovními vklady. Vše je ještě ovliv-

něno systémem pojištění, mezibankovní vklady nejsou ze zákona pojištěny. Snižovat nebezpečí náhlých výběrů by měla centrální banka případným doplněním likvidity jinak zdravým bankám. Zejména v případě ohrožení velkých bank je centrální banka připravena k okamžité intervenci, neboť úpadek velké banky znamená pro bankovní systém větší riziko a znatelnější důsledky (tzv. too-big-to fail). Velké banky, resp. vysoká koncentrace představují pro bankovní sektor větší systémové riziko. Úpadek jedné banky může ohrozit další zdravé banky a tím významně narušit stabilitu bankovního sektoru, v horším případě může dojít až k celkovému zhroucení bankovního systému v ekonomice. Toto systémové riziko, riziko řetězové nákazy ostatních bank, znamená ohrožení bankovního systému jako celku a tím představuje velké nebezpečí pro celou ekonomiku v dané zemi. Kromě snížení důvěry v bankovní sektor mají bankovní krize za následek také narušení základních funkcí, které plní normálně fungující bankovní systém v zemi. Jde zejména o narušení zprostředkovatelské funkce, které se projevuje poklesem úvěrové emise, což mohou způsobovat v různé míře problémy jak na nabídkové, tak na poptávkové straně úvěrového trhu. Omezení úvěrové emise (obzvláště při neexistenci kapitálových trhů) vede k redukci objemu investic a spotřeby, dochází ke zpomalení hospodářského růstu.

Bankovní krize mohou ohrozit fungování platebního systému a tím narušit peněžní toky v rámci dodavatelsko-odběratelských vztahů. Bankovní krize mají často za následek snížení nabídky peněz v ekonomice a také vedou ke snížení efektivnosti prováděné měnové politiky. Náklady na řešení krize bankovního sektoru vedou často k velkému zatížení státního rozpočtu.

7.4 Průběh bankovních krizí ve vybraných zemích

PŘÍPADOVÁ STUDIE

V rámci této případové studie bude popsána bankovní krize v České republice v 90. letech 20. století a zejména řešení této krize.⁷

Základním problémem českého bankovního sektoru se staly špatné úvěry, poskytnuté především podnikovému sektoru. Úvěrování tohoto sektoru se začaly věnovat jak státní obchodní banky, tak nově zakládané soukromé obchodní banky. Ve srovnání s minulostí začínaly při poskytování úvěrů hlavní roli hrát ekonomická kritéria, v zásadě schopnost dlužníka splatit úvěr včas a v plné výši včetně úroků. U špatných úvěrů proto musíme rozlišovat dvě skupiny úvěrů. První skupinu – staré úvěry – tvořily úvěry poskytnuté před rokem 1990, kdy velká část těchto úvěrů měla pochybnou kvalitu. Druhou skupinu – nové úvěry – představovaly úvěry poskytnuté obchodními bankami po vzniku dvoustupňového bankovního systému. I zde se začaly objevovat úvěry, které dlužníci nespláceli. Objem těchto úvěrů začal růst až do velmi varovných čísel. Například podíl tzv. klasifikovaných úvěrů (to je úvěrů s 31 a více dny po lhůtě splatnosti) na celkovém stavu úvěrů se v období

⁷ Tato část je zpracována dle https://nb.vse.cz/kbp/TEXT/Grant_krize_2a.pdf

1996 – 2000 pohyboval kolem 30 %. Vývoj tohoto podílu navíc uměle snižovaly odpisy nedobytných úvěrů a převody některých špatných úvěrů do Konsolidační banky a dalších specializovaných institucí.

Řešení špatných starých úvěrů

Problém špatných starých úvěrů na sebe převzal stát. K řešení bylo zvoleno pět základních přístupů, z nichž první čtyři se označují za tzv. Konsolidační program I (Obrázek 7-2). Odhady nákladů na pomoc jsou pouze orientační. Všechny přístupy se týkaly pouze bank se státní účastí. Do roku 1992 se uvedené způsoby řešení vztahovaly také na Slovenskou republiku.

Konsolidační program I

- převedení úvěrů na Konsolidační banku
- oddlužení bank (*státní obligace*)
- rekapitalizace bank (*obligace státu a Fondu národního majetku*)
- „čistění bilance“ Československé obchodní banky (*Česká inkasní jednotka*)

Nepřímá pomoc státu (a Fondu národního majetku)

- založení Konsolidační banky a posílení jejích rezerv
- vklady Fondu národního majetku u bank (*převod do České národní banky*)
- dotace na úrokové rozdíly (*Česká spořitelna, Investiční banka*)
- úhrada ztrát z devalvaci v roce 1990
- prostředky na konverzi zbrojního průmyslu
- převzetí garancí na úvěry v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci
- odpisy úvěrů bank státním statkům z prostředků Fondu národního majetku
- státní záruka (*Česká spořitelna*)

Obrázek 7-2 Konsolidační program I

Formy pomoci	Celkový rozsah	Odhad nákladů
Konsolidační program I	226	122
převedení úvěrů na Konsolidační banku ¹	81	54
emise státních obligací na rekapitalizaci a oddlužení bank ²	30	30
emise státních obligací za akcie podniků v držení bank	18	18
termínovaný podřízený dluh Fondu národního majetku v bankách	23	0
převody aktiv Československé obchodní banky na Českou inkasní jednotku	35	20
garance pro ČSOB na pohledávku za Slovenskou inkasní jednotkou	39	zatím 0
Nepřímá pomoc státu	110	72
založení Konsolidační banky a posílení jejích rezerv	37	37
vklady Fondu národního majetku u bank	30	-
dotace na úrokové rozdíly	6	6
úhrada ztrát z devalvaci v roce 1990	10	10
prostředky na konverzi zbrojního průmyslu	3	3
převzetí garancí na úvěry v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci	13	5
odpisy úvěrů bank státním statkům z prostředků Fondu národního majetku	7	7
státní záruka České spořitelně	4	4
Celkem	336	194

Pozn. 1: údaje pouze za Českou republiku, odhad nákladů = ztrátové staré úvěry; 2: 7,8 mld. Kč rekapitalizace bank, 22,2 mld. Kč oddlužení bank.

Obrázek 7-3 Řešení špatných starých úvěrů v České republice v letech 1990 - 1995 (mld. Kč)

Zdroj: https://nb.vse.cz/kbp/TEXT/Grant_krize_2a.pdf

Řešení špatných nových úvěrů a dalších problémů bank od roku 1993

Na rozdíl od starých úvěrů se v oblasti řešení špatných nových úvěrů (a dalších pohledávek) angažovala především Česká národní banka. Bylo to zejména z toho důvodu, že tyto úvěry byly poskytovány již na základě víceméně svobodného rozhodování obchodních a dalších bank jako podnikatelských subjektů. Nicméně především v případech velkých bank se do řešení zapojil také stát. Mezi hlavní příčiny vzniku a nárůstu nově poskytnutých špatných úvěrů v naší ekonomice se řadí:

- nedostatek kvalifikace a zkušeností bank a jejich často agresivní podnikatelská strategie,
- setrvačnost z předchozího období v podobě přesvědčení, že nakonec vždy zasáhne stát,
- jistý politický tlak na úvěrování privatizace, především u bank se státním podílem,

- objektivně vyšší míra podnikatelských rizik a nejistota v transformačním období a z toho plynoucí těžká odhadnutelnost reálnosti podnikatelských záměrů,
- postupné vytváření pravidel regulace činnosti bank (pravidla kapitálové přiměřenosti, likvidity a úvěrové angažovanosti, klasifikace úvěrů aj.) a ne vždy dostatečná kontrola bank ze strany centrální banky,
- nedostatečná kontrola bank ze strany jejich vlastníků, zejména u bank se státním podílem,
- subjektivní příčiny na straně bankéřů, například v podobě snahy nových (malých) bank proniknout na úvěrový trh, která vedla k úvěrování vysoce rizikových subjektů (morální hazard bank),
- příčiny na straně dlužníků včetně jejich nevěle splácet úvěry, která byla podporována slabší právní ochranou věřitelů,
- možný dopad měnové a regulační politiky České národní banky ve druhé polovině 90. let 20. stol. na kvalitu úvěrových portfolií bank.

Přístup České národní banky k řešení špatných nových úvěrů měl tři základní podoby – zavedení nucené správy a s tím související doprovodná opatření včetně odebrání bankovní licence, **Konsolidační program II a Stabilizační program**. Samostatně byla řešena situace Agrobanky. V roce 1998 se do pomoci velkým bankám se státní účastí zapojil stát, který také od roku 1996 hradil ztráty Konsolidační banky. V roce 2000 akcelerovaly problémy další velké banky, již privatizované Investiční a Poštovní banky.

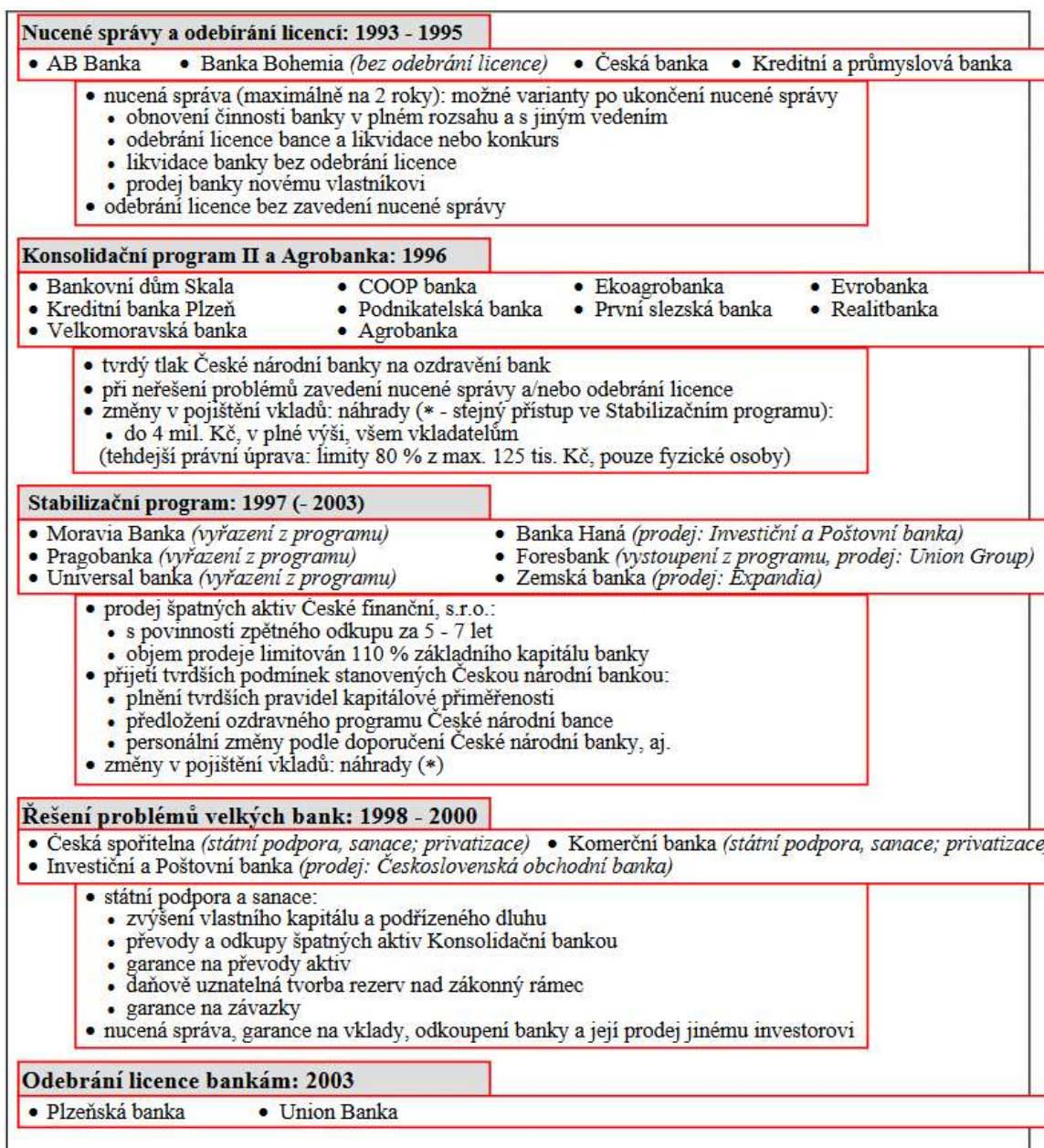
Zavedení nucené správy (a odebrání licencí) Česká národní banka používala zejména v letech 1993 - 1995, a to nejen u bank s velkým podílem špatných nových úvěrů a dalších pohledávek, ale také u těch bank, kde existovalo důvodné podezření ze spojení problémových úvěrů s podvodnými praktikami členů vedení nebo hlavních akcionářů bank. Nucenou správou se v podmínkách našeho bankovníctví rozumí takové opatření, které je prioritně zaměřeno na obnovení likvidity a stability banky, od roku 1998 pak sleduje cíl stability bankovního systému jako celku. Po zavedení nucené správy, která je časově omezena (2 roky), přebírá všechny rozhodovací pravomoci nucený správce jmenovaný Českou národní bankou. Tím dochází k omezení výkonu vlastnických práv akcionářů. V průběhu nebo po ukončení nucené správy je buď obnovena činnost banky v plném rozsahu, ale s jiným vedením, nebo následuje likvidace, resp. vyhlášení konkursu či prodej banky novému vlastníkov. První bankou, ve které byla zavedena nucená správa, byla Kreditní a průmyslová banka Praha (30. září 1993). První likvidovanou bankou se stala Banka Bohemia (likvidace zahájena 18. července 1994). Posledními dvěma bankami, kterým byla odebrána licence, byly Union Banka a Plzeňská banka. K odebrání licencí došlo v roce 2003.

Druhé řešení v podobě **Konsolidačního programu II** se týkalo výhradně roku 1996 a bylo zahájeno 16. ledna téhož roku v souvislosti se zavedením nucené správy na Ekoagrobanku. Konsolidační program II se od prvního přístupu odlišoval především:

- Přitvrzením přístupu České národní banky k problémovým bankám a z toho vyplývající potřebou zabránit systémové krizi a ztrátě důvěryhodnosti českého bankovníctví.
- Vyšším zapojením stávajících akcionářů do řešení problémů (zejména cestou zvýšení kapitálu), značným zvýšením pojistné ochrany vkladatelů a celkově výrazně aktivnější spoluúčastí centrální banky v podobě pomoci při vyhledávání nových investorů.
- Zaměřením na malé banky – program se týkal patnácti bank s důsledky pro devět z nich v podobě prodeje jiným investorům, zavedení nucené správy či dokonce odebrání licence. Šlo o banky, jejichž podíl na bilanční sumě celého druhého stupně bankovního systému v době zařazení do Konsolidačního programu II činil celkem 3,75 %.

Samostatné řešení bylo zvoleno v případě Agrobanky. Šlo o největší banku bez státní účasti, s podílem 3,57 % na bilanční sumě bankovního systému. Na banku byla v září 1996 uvalena nucená správa a Česká národní banka souběžně poskytla neodvolatelnou garanci na její vklady. Později byla Agrobanka rozdělena na „špatnou část“ likvidovanou centrální bankou a „dobrou část“, která byla v červnu 1998 prodána firmě General Electric, resp. nově založené bance GE Capital Bank. Česká národní banka se pak podílela na úhradě ztráty GE Capital Bank za rok 1998.

Konsolidační program II byl v roce 1997 nahrazen **Stabilizačním programem**, který byl opět zaměřen pouze na malé banky. Podstatou programu bylo nahrazení nekvalitních úvěrů a dalších aktiv likvidními prostředky (v podobě rezerv a pokladničních poukázek) na základě návratného odkupu aktiv specializovanou společností Česká finanční, s. r. o., založenou v roce 1997 (usnesení vlády České republiky, 539/1996 Sb.). Banky měly prodaná aktiva odkupovat zpátky v časovém horizontu pěti až sedmi let, během kterých musely tvořit na zpětný odkup rezervy. Účast ve Stabilizačním programu byla nabídnuta třinácti malým bankám – do programu nakonec vstoupilo šest bank s celkovým podílem 3,89 % na bilanční sumě celého bankovního systému. Odkup špatných pohledávek byl objemově limitován do výše 110 % základního kapitálu příslušné banky. Z programu byly později vyřazeny tři banky a byla jim odebrána bankovní licence, jedna banka v souvislosti s převzetím z programu vystoupila a zbývající dvě banky byly prodány jiným vlastníkům.

Obrázek 7-4 Řešení špatných nových úvěrů a dalších problémů bank od roku 1993

Zdroj: https://nb.vse.cz/kbp/TEXT/Grant_krize_2a.pdf

Formy pomoci	Celkový rozsah	Odhad nákladů
Konsolidační program II a Agrobanka	72	56
náklady na zkrachovalé banky	30	20
pomoc Agrobance úpisem akcií pro GE Capital Bank	20	20
likvidace „špatné části“ Agrobanky	22	16
Stabilizační program	22	15
odkupy aktiv bank	22	15
převod České finanční do Konsolidační banky ¹	<i>viz úhrada ztrát skupiny Konsolidační banky</i>	
Česká spořitelna a Komerční banka	189	106
zvýšení kapitálu České spořitelny	4	4
dlouhodobý podřízený dluh státu v České spořitelně ²	6	0
převody a odkupy aktiv České spořitelny na Konsolidační banku	48	29
garance - převody aktiv České spořitelny do Konsolidační banky	16	10
zvýšení kapitálu Komerční banky	7	7
převody a odkupy aktiv Komerční banky na Konsolidační banku	84	50
umožnění daňově uznatelné tvorby rezerv nad zákonný rámec	4	1
garance - převody aktiv Komerční banky do Konsolidační banky	20	5 ³
Investiční a Poštovní banka	315	125
garance na závazky Investiční a Poštovní banky ⁴	(219)	-
garance pro ČSOB - převody aktiv IPB do Konsolidační banky ⁴	155	min. 125 ⁵
další záruky pro ČSOB na škody s převzetím IPB	160	
Další formy pomoci	230	214
úhrada ztrát skupiny Konsolidační banky z prostředků státního rozpočtu ⁶	73	73
úhrada ztrát skupiny Konsolidační banky z Fondu národního majetku	4	4
úhrada ztrát České konsolidační agentury z prostředků státního rozpočtu ⁷	133	133
úhrada ztrát České konsolidační agentury z Fondu národního majetku ⁷	4	4
převody úvěrů na družstevní bytovou výstavbu z IPB do Konsolidační banky	16	0
Celkem	828	516

1 ... Česká finanční byla v rozsahu asi 10 mld. Kč zapojena také do úhrady nákladů v Konsolidačním programu II;

2 ... odhad předpokládá převod aktiv ve výši 50 % garance (údaje nejsou k dispozici) a jejich 50 % návratnost;

3 ... odhad předpokládá plné splacení, abstrakce od možných úrokových ztrát;

4 ... po prodeji IPB byly garance na závazky nahrazeny garancemi na převody aktiv pro ČSOB;

5 ... bez zahrnutí nákladů či výnosů ze soudních sporů s Nomurou International;

6 ... ztráty Konsolidační banky nelze spojovat pouze s odkupem či přebíráním špatných aktiv od bank; některé náklady v souvislosti s převzetím České finanční hradila Česká národní banka; celková ztráta Konsolidační banky dosáhla 79 mld. Kč (2 mld. Kč hrazeny z rezervního fondu);

7 ... v roce 2001 včetně konsolidovaná ztráta České konsolidační agentury a Konsolidační banky; ztráty České konsolidační agentury nelze spojovat pouze s odkupem či přebíráním špatných aktiv od bank; celková ztráta České konsolidační agentury dosáhla 155 mld. Kč (18 mld. Kč hrazeno z rezervního fondu).

Obrázek 7-5 Formy pomoci

Zdroj: Revenda (https://nb.vse.cz/kbp/TEXT/Grant_krize_2a.pdf)

FINANČNÍ KRIZE

Finanční krizi z období 2008 odstartovala hypoteční krize, která vypukla koncem roku 2007. Už koncem července 2007 vypukla první vlna paniky ohledně hypoteční krize. Burzy reagovaly na vývoj na americkém trhu hypoték prudkým propadem, zvláště když koncem roku 2007 ohlásily velké ztráty finanční giganti Citigroup a Merrill Lynch. Zlepšení situace nepomohlo ani snížení úrokových měr, které prosadil dvakrát v rozmezí čtyř měsíců FED.

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Jedním z pojmů, o kterých se v souvislosti s finanční krizí často mluví, je sekuritizace. Jaký vliv hrála sekuritizace ve finanční krizi, co bylo podstatou problému u sekuritizovaných úvěrů a proč?

DEFINICE

Sekuritizace aktiv je proces, ve kterém se nevyrovnané finanční pohledávky právně a ekonomicky izolují a jejich očekávané finanční toky se sdružují do obvykle velmi bonitních cenných papírů, které jsou zajištěné aktivy (asset backed security, ABS). Jinými slovy dochází k transformaci existujících pohledávek z obchodní aktivity společnosti na cenné papíry, které jsou zajištěné těmito aktivy. Emitované dlužné cenné papíry jsou následně prodány na finančním trhu investorům. Jak dochází ke splacení poskytnutých úvěrů banky, banka postupně splácí kupóny na poukázkách investorům, ale sama již nenese případné riziko, že nedojde ke splacení poskytnutých úvěrů. Toto riziko je přeneseno právě na samotné investory.

Krize se rychle rozšířila do dalších sektorů ekonomiky. Nesplacení hypoték v USA v kombinaci s poklesem cen způsobilo obrovské ztráty finančním společnostem. Ztráty finančních institucí v kombinaci s vysokým zadlužením omezily banky v získávání kapitálu, který potřebovaly ke svému refinancování. Bankovnímu sektoru scházeli likvidní prostředky a banky se začaly bát půjčovat si mezi sebou. Na počátku září 2008 se pak stát rozhodl pomoci dvěma velikým hypotečním ústavům Fannie Mae a Freddie Mac. Jen týden poté zbankrotovala Lehman Brothers, jedna z největších amerických investičních bank. Pouze den nato se zestátnila největší pojišťovna na světě, firma AIG. Současně také finanční ústav Merrill Lynch změnil svého majitele, kontrolu nad ním převzala Bank of America. Následovaly další rekordní propady na burzách po celém světě a hovoří se tedy o celosvětové hospodářské krizi.

Rozšíření krize do Evropy

Po tomto období hrozil celosvětový krach finančních systémů. Státy přijímaly opatření, která měla zabránit ještě většímu poklesu. Evropská centrální banka (ECB) snížila v období od října 2008 do května 2009 hlavní úrokovou sazbu až na 1 %, což byla nejnižší sazba od přijetí eura.

Některé příčiny krize v Evropě je nutné hledat i mimo ni. Je možné zde zařadit např. masivní příliv kapitálu z rychle rostoucích rozvojových ekonomik (hlavně z Číny), ztížené podmínky na finančních trzích po zhroucení trhu s nemovitostmi v USA. Hlavní příčiny krize však vznikly uvnitř Evropy. Po dovršení třetí etapy vytváření měnové unie v roce 2002, kdy začalo euro fungovat i ve fyzické podobě, došlo v eurozóně ke mnoha změnám. Společná měna je pro Evropu zárukou politické a ekonomické spolupráce. Souvislost jednotné měny s problémy v Řecku však vedlo k rozšíření krize do dalších států eurozóny. Dluh Řecka představoval pouhé 4 % zadlužení všech členských zemí EU, ale za dva roky se rozrostl do obrovských rozměrů.

Evropa nebyla v poválečném období zasažena žádnou krizí kontinentálního rozsahu. V době zavedení eura měly evropské banky nízké úrokové sazby (Kohout, 2013). Později se však ukázalo, že objem bankovních úvěrů je příliš velký. V roce 2010 mělo Irsko 872 % HDP bankovních aktiv, Island 458 %, Belgie 380 %, Francie 338 %, Španělsko 251 % a Řecko 141 %. Objem bankovních aktiv v USA v té době byl 82 % HDP, tzn. menší závislost na bankách a menší pravděpodobnost bankovní krize. Což znamená, že Evropa je velmi zadlužená (Kohout, 2013).

Počátkem roku 2010 se začala masově používat zkratka PIGS. Jako PIGS bývají označovány země EU, jejichž ekonomiky jsou velmi nestabilní a zadlužené. Jednalo se o Portugalsko, Irsko, Řecko a Španělsko. Někdy se používá zkratka PIIGS, ve které je zahrnuta i Itálie. Ta však měla velké zadlužení už dříve. Mnoho zemí s nižší ekonomickou úrovní se snažilo dohnat vyspělé země a často se zadlužovaly.

Island byl první evropskou zemí, kterou krize zasáhla. Jednalo se však o stát, který byl do té doby prosperující. Problémy začaly na podzim 2008 a příčinou propadu byla bublina v bankovním sektoru. Islandské finanční instituce měly velké množství aktiv v zahraničí, které si z 80 % pořídily za vypůjčené peníze. Peníze získaly díky úvěrům, které musely rychle splácet. Během americké finanční krize však neměly z čeho splácet. Dluhy totiž byly asi desetkrát vyšší než roční HDP země, proto vláda neměla na to, aby bankám pomohla a zachránila je (Holanová, 2012). Jednalo se o dosud nejrychlejší a největší propad národních ekonomik. Krátce před krizí měl Island čtvrtý největší HDP na obyvatele na světě (Holanová, 2012).

Za hlavní problém islandských bank je označována neodpovídající doba splatnosti závazků a pohledávek. Bankovní instituce si totiž půjčovaly krátkodobě, ale investovaly dlouhodobě, což sice bylo velice výnosné, ale zároveň velice rizikové (Hrabal, 2012). Po pádu Lehman Brothers v září 2008 se islandské banky Glitnir, Kaupthing a Landsbanki ocitly

v problémech. Islandská vláda tyto tři největší islandské banky nechala padnout a poté je převzala, rozpustila jejich investiční oddělení a zaručila se za vklady domácích občanů. Ztráty tak zasáhly akcionáře. Problémy na Islandu pak vyvolaly paniku i ve Velké Británii, kde měly islandské banky pobočky a mnoho klientů.

7.5 Náklady bankovních krizí

Finanční krize a jejich řešení je spojeno zejména s obrovskými výdaji ze státních rozpočtů. Státní sanace a záchrana finančních institucí je tedy často spojena s nárůstem veřejného dluhu, což má negativní dopad nejen na reálnou ekonomiku, ale podněcuje i vznik výrazné peněžní nerovnováhy s inflačními impulsy.

Celkové náklady bankovních krizí mohou být měřeny jako schodek (deficit) bankovního kapitálu, což je vyjádřeno jako rozdíl mezi sumou bankovních aktiv a pasiv a popř. minimální úroveň kapitálu (kapitálová přiměřenost). Vzniklé náklady bankovních krizí mohou být rozloženy mezi vládu (popř. centrální banku), akcionáře banky a vkladatele.

Náklady, které nese vláda jsou fiskální náklady. Hlavní fiskální náklady bankovních krizí tvoří:

- náklady na restrukturalizaci, které nese vláda,
- kvazifiskální náklady, které vznikají centrální bance,
- náklady vlády na odškodnění a kompenzaci vkladatelů.

Náklady vlády na restrukturalizaci byly způsobovány zejména nutností vypořádat se s velkým objemem nezdravých úvěrů. Kvazifiskální náklady jsou náklady bankovní krize, které vznikají centrální bance a jedná se zejména o podporu likvidity bankovního sektoru. Náklady vlády na odškodnění a kompenzaci vkladatelů zahrnují přímé náklady vlády, které vznikly kompenzací vkladatelů u problémových bank. Rozsah kompenzací závisí na tom, jaký systém pojištění vkladů je platný v dané zemi.

7.6 Modelové pojetí bankovních krizí, run na banku a bankovní panika, efektivní a neefektivní run

Kohn (2004) demonstruje rozhodování jedince v momentu nejistoty okolo stability banky. Ve chvíli, kdy střadatelé vybírají své peníze z banky, pravidlem je: kdo první přijde, první dostane. Dokud to půjde, banka bude střadatelům jejich vklady vyplácet v plné výši. To znamená, že poslední střadatelé, kteří se snaží vybrat si své vložené prostředky, již nemusí získat celou uloženou částku. To tedy dává klientovi silnou pobídku být mezi prvními. Kohn zároveň tvrdí, že i ve chvíli, kdy má klient dostatek vlastních informací o stabilitě ohrožené banky (věří jí), může být pro jeho rozhodnutí směrodatnější chování ostatních střadatelů, se kterými soupeří o pozice posledních v pomyslné frontě.

Run na banku je oblíbeným příkladem symetrické hry (všichni hráči mají stejné zájmy a možnosti) pro Teorii racionální volby. Teorie racionální volby, respektive teorie her, se zabývá lidským rozhodováním mezi různými alternativami, hledáním nejrozumnějšího řešení. Účelem her je nalezení ekvilibria, tedy stavu hry (množiny rozhodnutí aktérů), ve kterém nikdo ze zúčastněných nemá zájem jednostranně změnit svou strategii (neboť si tím nemůže přilepšit).

Diamond a Dybvig (1983) sledují vztahy mezi bankou a investory a situaci demonstrují na tříkolové hře, v jejímž nultém kole všichni hráči investují peníze (I), v prvním či druhém kole je pak mohou vybrat, přičemž jejich užitková funkce je buď $c_1 = LI + 1 - I$ (výběr v prvním kole) či $c_2 = RI + 1 - I$ (výběr v druhém kole), přičemž odměnu za trpělivost představuje vztah $L < 1 < R$, tedy vyšší výnos za delší čekání. Roli při rozhodování hraje i diskontní faktor (ρ). Dokud investor ještě neví, v jakém kole bude vybírat, lze jeho předpokládaný užitek vyjádřit jako $U = \rho u(c_1) + \rho q u(c_2)$, kdy p označuje pravděpodobnost výběru v prvním kole a q pravděpodobnost setrvání do druhého, přičemž $q = 1 - p$. Banka svým střadatelům nabízí buď spotřebu (po výběru) v prvním kole či větší spotřebu v druhém kole (bez možnosti dělení spotřeby do obou kol).

Trpělivi střadatelé vyčkávají na větší výnos druhého kola, ale zároveň berou v potaz chování netrpělivých, kteří mohou nadměrným vybíráním v prvním kole způsobit, že v druhém kole nebude banka schopna dostát svých závazků. Pokud převládne nedůvěra, budou trpělivi i netrpělivi vybírat v prvním kole. Do předčasné výplaty velkého množství střadatelů se promítají i náklady banky na likvidaci investic s expirací v druhém kole, které výplatu v porovnání s částkou pro běžného netrpělivého střadatele ponížují o poměrnou část budoucí výplaty c_2 ; výplata má pak tvar $pc_1 + (1 - pc_2)L$.

Ve hře můžeme najít dvě rovnováhy, a to efektivní řešení v podobě vyčkání všech trpělivých do druhého kola a neefektivní, spočívající v runu na banku – výběru všech v prvním kole (Musilek, 2004). Ve chvíli, kdy dochází k runu, se střadatelé dobrovolně ochuzují o budoucí výnosy ze setrvání peněz v bance a s množstvím dalších střadatelů ve frontě před bankou, klesá jejich poměrná výplata k L .

Tento model přináší tři zásadní zjištění:

- 1. Má-li střadatel v porovnání s ostatními určité informace navíc (jistotu přežití banky), nemusí to ještě znamenat, že se v případě participace na runu nechová racionálně (podstatné je chování ostatních).
- 2. Účastníci runu na banku se sice ochuzují o určité dodatečné příjmy (celé R a část L), ale minimalizují tím svou ztrátu a chovají se tedy racionálně.
- 3. Pokud by se střadatelé rozhodovali kolektivně (například formou nějakého sdružení), k runu by nikdy nedošlo. I v případě neudržitelné existence banky by střadatelé vyčkávali co nejdéle.

Zjednodušený model runu na banku lze demonstrovat následovně. Předpoklady modelu jsou následující. Existují tři období ($t=0, 1, 2$), existují pouze dva vkladatelé a oba v $t=0$ ukládají stejnou částku do banky. Banka investuje do dlouhodobého projektu (splátlost tohoto projektu je v $t=2$). Pokud banka dodrží investiční horizont a dodrží splátlost, získá výnos $2R$, pokud ne, získá pouze $2r$. Pokud klienti vybírají své vklady v období $t=1$, tak první vybírající získává D , druhý pouze $2r - D$. Naopak pokud klienti vybírají své vklady v období $t=2$, pak první vybírající získává $2R - D$, druhý pouze D . Platí tedy $D < r < \frac{D}{2}$ a $R > D$.

Likvidace pozice banky v období $t=1$:

	vybrat	nevybrat
vybrat	r, r	$D, 2r - D$
nevybrat	$2r - D, D$	hra pokračuje

Výběr vkladu z banky v období $t=2$:

	vybrat	nevybrat
vybrat	R, R	$2R - D, D$
nevybrat	$D, 2R - D$	R, R

Substituce výsledku z období $t=2$ do období $t=1$:

	vybrat	nevybrat
vybrat	r, r	$D, 2r - D$
nevybrat	$2r - D, D$	R, R

SHRNUTÍ KAPITOLY

Finanční krizi lze definovat jako výrazné zhoršení velké většiny finančních indikátorů, projevujících se nedostatečnou likviditou finančního systému, rozsáhlou insolventností finančních institucí, nárůstem volatility výnosových měř finančních instrumentů, výrazným poklesem hodnoty finančních a nefinančních aktiv a podstatným snížením rozsahu alokace úspor ve finančním systému. Jedním z typů finanční krize je i bankovní krize. Bankovní krizi lze definovat jako takovou situaci, když run na banku (aktuální nebo potenciální) nebo úpadek banky donutí banku k tomu, aby neumožnila vkladatelům vybírat jejich depozita, nebo když vláda intervnuje, aby této situaci zabránila.

Mezi hlavní příčiny bankovních krizí patří makroekonomická nestabilita, lending boom a cenová bublina aktiv, neadekvátní příprava na finanční liberalizaci, klasifikované úvěry, risk management a riziková angažovanost bank, informační asymetrie či chyby managementu a vlastníků bank. Bankovní krize mají negativní dopady na bankovní sektor a tím celou ekonomiku. V kapitole byly nastíněny některé z možných důsledků bankovních krizí.

Bankovní (a obecně finanční) krize jsou zpravidla spojeny s vysokými náklady, zejména ze státního rozpočtu. Mezi hlavní fiskální náklady bankovních krizí patří náklady na restrukturalizaci, které nese vláda, kvazifiskální náklady, které vznikají centrální bance a náklady vlády na odškodnění a kompenzaci vkladatelů.

V poslední fázi bylo popsáno modelové pojetí bankovních krizí a run na banku. Run na banku může být efektivní či neefektivní. Nejprve je nutné definovat předpoklady tohoto modelu, které jsou uvedeny v kapitole. Ve hře lze tedy najít dvě rovnováhy, a to efektivní řešení v podobě vyčkání všech trpělivých spotřebitelů do druhého kola a neefektivní, spočívající v runu na banku – výběru všech vkladatelů v prvním kole. Neefektivní run na banku vzniká tehdy, když spotřebitelé vyberou své vklady v prvním období, jedná se o rovnováhu, která vede k neefektivní alokaci.

OTÁZKY

1. Bankovní krize
 - a) je situace charakteristická nedostatečnou likviditou jedné banky
 - b) je situace charakteristická nedostatečnou likviditou většího počtu bank
 - c) je situace charakteristická zvýšeným zadlužením dané země
2. Konsolidační program II:
 - a) byl určen na řešení úvěrů vzniklých před rokem 1989
 - b) byl určen na řešení špatných úvěrů vzniklých od roku 1993
 - c) byl určen na řešení ekonomických důsledků finanční krize po roce 2000
3. Mezi příčiny bankovních krizí zpravidla nepatří:
 - a) klasifikované úvěry
 - b) informační asymetrie
 - c) regulace

4. Náklady vlády na restrukturalizaci byly způsobovány zejména nutností vypořádat se s velkým objemem nezdravých úvěrů. ANO x NE
 5. Vysoká koncentrace v bankovním sektoru představuje pro bankovní sektor větší systémové riziko. ANO x NE
-

ODPOVĚDI

1. b)
 2. b)
 3. c)
 4. ANO
 5. ANO
-

LITERATURA

- [1] ALTMAN, E. I. 1993. *Corporate financial distress and bankruptcy*. 3rd ed. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- [2] ALTMAN E. I., 1968. Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. *The Journal of Finance* **23**(4), pp. 589–609
- [3] ALTMAN, E. I., 2000. *Predicting Financial Distress of Companies. Revisiting the Z-score and Zeta models* [online]. 2000 [cit. 20.4.2020] Dostupné z: <http://pages.stern.nyu.edu/~ealtman/PredFnclDistr.pdf>
- [4] ALTMAN, E. I., 2002. *Revisiting Credit Scoring Models in a Basel II Environment*. London Risk Books.
- [5] BABECKY, J., L. KOMAREK a Z. KOMARKOVA, 2010. *Financial Integration at Times of Financial Instability*. Working Papers 2010/09. Praha: Czech National Bank.
- [6] BAELE, L., FERRANDO, A., HÖRDAHL, P., KRYLOVA, E. a C. MONNET, 2004. Measuring Financial Integration in the Euro Area, WP ECB, No. 14, ECB.
- [7] BAIN, J., 1951. Relation of Profit Rate to Industry Concentration. *Quarterly Journal of Economics*, **65**, 293–324. ISSN 1531-4650.
- [8] BANKER, R.D., A. CHARNES a W.W. COOPER, 1984. Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis. *Management Science*, **30**(9), 1078–1092. ISSN 1526-5501.
- [9] BERGER, A. N., L. F. KLAPPER, a R. TURK-ARISS, 2009. Bank competition and financial stability. *Journal of Financial Services Research* **35**(2). doi: 10.1007/s10693-008-0050-7.
- [10] BERNANKE, B. S. a C. S. LOWN, 1991. The Credit Crunch. *Brookings Papers on Economic Activity*, **1991** (2), 205–247.
- [11] BESTER, H., 1985. Screening vs. Rationing in Credit Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*, **75** (4), 850–855.
- [12] BIKKER, J.A. a K. HAAF, 2000. Measures of competition and concentration in the banking industry: a review of the literature [online]. Research Series Supervision No. 27. Amsterdam: De Nederlandsche Bank [vid. 15. prosince 2011]. Dostupné z: http://www.dnb.nl/binaries/ot027_tcm46-146045.pdf

- [13] BIKKER, J.A. a K. HAAF, 2002. Competition, concentration and their relationship: an empirical analysis of the banking industry. *Journal of Banking and Finance*, **26**, 2191–2214. ISSN 0378-4266.
- [14] BORDO, M. D. (1987). Financial Crisis, Banking Crisis, Stock Market rashes and Money Supply: Some International Evidence 1987-1933. In *Financial Crisis and World Banking System*. London: Macmillan.
- [15] BORIO, C. (2003): *Towards a Macroprudential Framework for Financial Supervision and Regulation?*, BIS Working Paper, č. 128.
- [16] BREALEY, R. A. a S. C. MYERS, 1992. *Teorie a praxe firemních financí*. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85605-24-4.
- [17] BRESNAHAN, T.F., 1982. The Oligopoly Solution Concept is Identified. *Economics Letters*, **10**, 87–92. ISSN 0165-1765.
- [18] CAPRARU, B., N. I. MOISE, S. NISTOR MUTU a N. PETRIA, N. 2016. *Financial stability and concentration: evidence from emerging Europe*. SSRN. Dostupné z: <https://ssrn.com/abstract=2898033>
- [19] ČNB, 2019. Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/dohled-financni-trh/.galleries/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/download/dnft_2019_cz.pdf
- [20] DĚDEK, O., 2000. Příčiny a průběh měnových turbulencí v České republice v roce 1997. *Politická ekonomie*, **5**, 605–621. ISSN 0032-3233.
- [21] DEMSETZ, H., 1973. Industry structure, market rivalry and public policy. *Journal of Law and Economics*, **16**(1), 1–10. ISSN 1572-9990.
- [22] DIAMOND, D. W. a P. H. DYBVIK, 1983. Bank runs, deposit insurance, and liquidity, *Journal of Political Economy*. **91** (3), 401–419. doi:10.1086/261155.
- [23] DIAMOND, D. W. 1984. Financial Intermediation and Delegated Monitoring. *Review of Economic Studies* **166**, 394-414.
- [24] DICKEN, P., 2015. *Global shift: mapping the changing contours of the world economy*. 7th ed. Los Angeles: Sage. ISBN 9781446282090.
- [25] DREHER, A. 2006. Does Globalization Affect Growth? Evidence from a new Index of Globalization, *Applied Economics* **38** (10), 1091-1110.
- [26] Economic Commission for Africa, 2008. Annual report 2008. Dostupné z: <https://repository.uneca.org/handle/10855/14950>

- [27] ERBERNOVÁ, M., 2005. *Globalizace finančních trhů a integrace dozoru nad finančním trhem České republiky*. In: Sborník konference VŠFS Aktuální vývoj finančních trhů, jejich regulace a dozor.
- [28] FARRELL, M. J., 1957. The Measurement of Productive Efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society (Series A)*, **120**(2), 253–281. ISSN 0964-1998.
- [29] FIGHT, A., 2004. *Understanding International Bank Risk*. Chichester: John Wiley&Sons. ISBN 0-470-84768-9.
- [30] FIORDELISI, F., a D. S. MARE, 2014. Competition and financial stability in European cooperative banks. *Journal of International Money and Finance*, 45. doi: 10.1016/j.jimonfin.2014.02.008.
- [31] FREIXAS, X. a J. C. ROCHET, 1997. *Microeconomics of Banking*. Massachusetts: MIT Press Cambridge. ISBN 0-262-06193-7
- [32] GERŠL, A. a J. HEŘMÁNEK, 2008. Indicators of financial system stability: towards an aggregate financial stability indicator? *Prague Economic Papers* **17**(2), 127-142. ISSN 1210-0455.
- [33] GHOSH, S.R. a A. R. GHOSH, 1999. *East Asia in the Aftermath: Was There a Crunch?* IMF Working Paper 99/38.
- [34] GOLDSMITH, R. W., 1982. Comment on Hyman P. Minsky's The Financial Instability Hypothesis: Capitalist Processes and the Behavior of the Economy, s. 42. In.: Kindleberger, C. P., Laffargue, J. P. (eds) *Financial Crises: Theory, History and Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [35] HAMPL, M. a R. MATOUŠEK, 2000. *Úvěřová kontrakce v ČR – její příčiny a důsledky*. Praha: Working Paper ČNB č. 19.
- [36] HAVEL, J., 2004. Privatizace bank (kritický pohled na tuzemskou privatizační praxi). *Politická ekonomie*, **1**, 17–34. ISSN 0032-3233.
- [37] HOLANOVÁ, T., 2012. Aktuálně.cz. Zažil krizi jako první. Jak se Island probírá ze šoku. [online]. [cit. 18.5.2020]. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/business-ve-svete/clanek.phtml?id=752503>
- [38] HOLMAN, R., 2000. *Transformace české ekonomiky*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku. ISBN 80-902795-6-2.
- [39] HOLMSTRÖM, B. a J. TIROLE, 1997. Financial Intermediation, Loanable Funds, and the Real Sector. *Quarterly Journal of Economics*, 3, 664-691.
- [40] HRABAL, M. 2012. *Reformy.cz. Islandská finanční krize* [online].2012 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z:<http://www.reformy.cz/zpravy/islandska-financni-krize/>.

- [41] CHARNES, A., W.W. COOPER a E. RHODES, 1978. Measuring the Efficiency of Decision Making Units. *European Journal of Operational Research*, **2**, 429–444. ISSN 0377-2217.
- [42] IWATA, G., 1974. Measurement of Conjectural Variations in Oligopoly. *Econometrica*, **42**, 947–966. ISSN 1468-0262.
- [43] JAFFEE, DM., MODIGLIANI, F. A Theory and Test of Credit Rationing. *The American Economic Review*, December 1969, s. 850 – 872.
- [44] JEŽEK, T., 2006. *Privatizace české ekonomiky: její kořeny, metody a výsledky*. Praha: Oeconomica.
- [45] JÍLEK, J., 2013. *Finance v globální ekonomice II: měnová a kurzová politika*. Praha: GRADA Publishing. ISBN 978-80-247-4516-9.
- [46] JÍLEK, J. a J. JÍLKOVÁ, 1999. Makroekonomické dopady kapitálové přiměřenosti bank. *Politická ekonomie*, **6**, 751–763. ISSN 0032-3233.
- [47] KAPLAN, R. S. a D. P. NORTON. 1992. *The Balanced Scorecard: Measures that Drive Performance*, Harvard: Harvard Business Review, 71-79.
- [48] KISLINGEROVÁ, E. a kol. *Manažerské finance*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 811 s. ISBN 978-80-7400-194-9.
- [49] Klaus et al. (2015)
- [50] KLAUS, V., 2000. Tři roky po měnové krizi: rekapitulace událostí a jejich souvislosti. *Politická ekonomie*, **5**, 595–604. ISSN 0032-3233.
- [51] KLAUS, V., 1992. *Demontáž socialismu: předběžná zpráva*. Praha: TOP Agency.
- [52] Kohn (2004)
- [53] KRÁLÍČEK, V. a L. MULLEROVÁ, 1998. *Auditing*. Praha: Bilance. ISBN 80-238-3692-7.
- [54] KUBÍČEK, J. 2002. Měnový a kurzový vývoj. In: V. Spěváček a kol., eds. *Transformace české ekonomiky*. Praha: Linde. ISBN 80-86131-32-7.
- [55] LEIBENSTEIN, H., 1966. Allocative Efficiency Versus X-Efficiency. *American Economic Review*, **56**, 392–415. ISSN 0002-8282.
- [56] LELAND, H. E. a D. H. PYLE, 1997. *Informational Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediation*. *Journal of Finance*, **32** (2), 371-387.
- [57] LERNER, A. P., 1934. The Concept of Monopoly and the Measurement of Monopoly Power. *The Review of Economic Studies*, **1**(3), 157–175. ISSN 1467-937X.
- [58] MARTENS, P. a M. RAZA, 2008. *An updated Maastricht Globalisation Index*. Working Paper 08020. Maastricht: ICIS.

- [59] MASON, E.S., 1939. Price and Production Policies of Large-Scale Enterprise. *American Economic Review*, **29**, 61–74. ISSN 0002-8282.
- [60] MATOUŠEK, R. a D. STAVÁREK, 2012. *Financial Integration in the European Union*. London: Routledge. ISBN 978-0415690768
- [61] MEZŘICKÝ V., J. DLOUHÁ a J. DLOUHÝ, 2006. *Globalizace a globální problémy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze: Centrum pro otázky životního prostředí. ISBN 80-87076-01-X.
- [62] MÜLLEROVÁ L. a V. KRÁLIČEK, 2014. *Auditing*. Praha: Oeconomica. ISBN 9788024520186.
- [63] MUSÍLEK, P., 1999. *Finanční trhy a investiční bankovníctví*. Praha: ETC Publishing. ISBN 80-86006-78-6.
- [64] NEHLS, H. a T. SCHMIDT, 2004. Credit Crunch in Germany? *Kredit und Kapital* **37** (4), 479–499.
- [65] OECD, 2008. *Handbook on Constructing Composite Indicators. Methodology and User Guide*. Paris: OECD Publishing. ISBN 978-92-64-04345-9.
- [66] PALEČKOVÁ I., 2018. *Performance Measurement in Banking: Empirical Application to Central and Eastern Europe*. Praha: Professional Publishing, s.r.o. ISBN 978-80-88260-13-4.
- [67] PANČUROVÁ, D. a Š. LYÓCSA, 2013. Determinants of Commercial Banks' Efficiency: Evidence from 11 CEE Countries. *Finance a Úvěr* **63**(2), 152-179.
- [68] PANZAR, J. C. a J. N. ROSSE, 1987. Testing for 'Monopoly' Equilibrium. *Journal of Industrial Economics*, **35**, 443–456. ISSN 0022-1821.
- [69] PAZARBASIOGLU, C., 1997. *A Credit Crunch? Finland in the Aftermath of the Banking Crisis*. IMF Staff Papers, 44.
- [70] PELTZMAN, S., 1977. The gains and losses from industrial concentration, *Journal of Law and Economics*, **20**(2), 229–263. ISSN 1572-9990.
- [71] PICHANIČ, M., 2002. *mezinárodní management a globalizace*. Praha: Oeconomica. ISBN 9788024504216.
- [72] PODPIERA, A. 2007. *Konkurence a efektivnost v českém bankovním sektoru*. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/financni-stabilita/galleries/zpravy_fs/fs_2007/FS_2007_clanek_3.pdf
- [73] POLOUČEK, S. a kol., 2013. *Bankovníctví*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-491-9.

- [74] POLOUČEK, S., 1999. České bankovníctví na přelomu tisíciletí. Ostrava: ETHICS. ISBN 80-238-3982-9.
- [75] POSPÍŠIL, J. 1999. *Credit crunch? Řešíme poruchu alokace bankovních úvěrů nebo jsme „teprve“ svědky vzniku funkčního alokačního mechanismu?* Praha: ČSE.
- [76] PRUTEANU-PODPIERA, A., L. WEILL a F., SCHOBERT, 2007. Market Power and Efficiency in the Czech Banking Sector [online]. Working Paper No. 6. Praha: Česká národní banka [vid. 16. ledna 2012]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/research/research_publications/cnb_wp/download/cnbwp_2007_06.pdf
- [77] REVENDA, Z., M. MANDEL, J., KODERA, P., MUSÍLEK a P. DVOŘÁK, 2012. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. Praha: Management Press. 5. vyd. ISBN 978-80-7261-279-6.
- [78] RICCHIUTE, D. N., 1994. *Audit*. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85605-86-4.
- [79] ROBERT T. C. a P. K. TUCKER, 1993. Six causes of the credit crunch. *Economic and Financial Policy Review* **1993**, 1-19.
- [80] ŘEPKOVÁ, I. 2012. Konkurence, koncentrace a efektivnost českého bankovního sektoru. Disertační práce. Karviná: SU OPF.
- [81] SEDLÁČEK, J., 2004. *Účetnictví akvizicí, fúzí a konsolidací*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3489-0.
- [82] SHAFFER, S. a J. DISALVO, 1994. Conduct in a banking duopoly. *Journal of Banking and Finance*, **18**(6), 1063–1082. ISSN 0378-4266.
- [83] SCHINASI, P. 2004. *Safeguarding financial stability, theory and practice*. International Monetary Fund. ISBN 1-58906-440-2.
- [84] SINGER, M., 1999. *Zadření úvěrů, pasti a krize likvidity, krize solventnosti, ztráta zprostředkování, morální hazard. Jak se to rýmuje s naší přítomností?* Praha: ČSE.
- [85] SMITH, A. 1776. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*.
- [86] SMRČKA, L., 2013. *Ovládnutí a převzetí firem*. Praha: C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-442-1.
- [87] STAVÁREK, D., 2005. *Restrukturalizace bankovních sektorů a efektivnost bank v zemích Visegrádské skupiny*. Karviná: SU OPF. ISBN 80-7248-319-6.
- [88] STIGLITZ, J. E. a A. WEISS, 1981. Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*, 1981, 393-410.
- [89] SVITÁLKOVÁ, Z. 2015. Dopad finanční krize na efektivnost vybraných bank v EU. Brno: Mendelova univerzita.

- [90] VINŠ, P. a V. LIŠKA, 2005. *Rating*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-807-X.
- [91] VODOVÁ, P., 2009. Nerovnovážné modely trhu úvěrů s aplikací na Českou republiku. Doktorská disertační práce. Otrava: VŠB-TU, Ekonomická fakulta.
- [92] WEBER, A. A. (2006): *European financial integration and (its implications for) monetary policy*. Basel: Bank for International Settlements.
- [93] WILLIAMSON, S. D., 1987. Costly Monitoring, Loan Contracts, and Equilibrium Credit Rationing. *The Quarterly Journal of Economics* 102 (1), 135–146.
- [94] WOO, D., 1999. *Search of Capital Crunch: Supply Factors Behind the Credit Slowdown in Japan*. IMF Working Paper 99/3.
- [95] ZYWIETZ, D. (2003). *Measuring globalisation: Constructing a Modified Indicator*. Maastricht: Maastricht Faculty of Economics and Business Administration.

SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY

Studijní opora se věnovala bankovním modelům a analýzám, text je rozdělen do sedmi kapitol. V první kapitole byly vymezeny teoretické přístupy k bankovníctví, zejména byl popsán model všeobecné teorie rovnováhy a vymezeny hlavní důvody existence banky, kterými jsou transakční náklady, zabezpečování likvidity, sdílení informací a finanční zprostředkování jako delegované monitorování. Dále v části věnující se rovnováze a nerovnováze na trhu úvěrů a byly definovány pojmy zadření úvěrů a přidělování úvěrů.

V druhé kapitole popisující vývojové trendy v bankovníctví jsou vymezeny pojmy jako globalizace bankovních sektorů, deregulace a regulace bankovníctví, dezintermediace finančních služeb, integrace a privatizace v bankovním sektoru. Pozornost je věnována také fúzím a akvizicím v bankovníctví.

Ve třetí kapitole jsou charakterizovány pojmy koncentrace a konkurence v bankovníctví, včetně způsobů jejich měření. Čtvrtá kapitola se zabývá mezinárodním bankovníctvím, včetně popisu produktů mezinárodního komerčního i investičního bankovníctví. Efektivnost bank je popsána v páté kapitole, kde jsou popsány typy efektivnosti i přístupu k jejímu měření.

V šesté kapitole je charakterizována finanční stabilita a výkonnost bank, včetně přístupů k hodnocení finanční stability a výkonnosti bank. Dále je definován audit finančních institucí. Je popsán rozdíl mezi interním a externím auditem a nastíněny jednotlivé fáze auditu. Dále je definován rating a modely CAMEL. Jedná se o model celkového hodnocení banky. Poslední kapitola se věnuje bankovním krizím, jejich příčinám a důsledkům.

Věřím, že po přečtení studijního textu jste zde našli důležité informace, které využijete nejen u zkoušky předmětu Bankovní modely a analýzy, ale budete schopni propojit získané informace i s jinými studovanými kurzy a zejména uplatníte tyto informace i v budoucí praxi. Přestože některé části tohoto studijního textu byly spíše teoretické a některé části jsou náročnější na praktické představení si dané situace či podmínek modelu, i toto teoretické pojetí je nutné k pochopení určitých zákonitostí bankovníctví.

Iveta Palečková

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

	Čas potřebný ke studiu		Cíle kapitoly
	Klíčová slova		Nezapomeňte na odpočinek
	Průvodce studiem		Průvodce textem
	Rychlý náhled		Shrnutí
	Tutoriály		Definice
	K zapamatování		Případová studie
	Řešená úloha		Věta
	Kontrolní otázka		Korespondenční úkol
	Odpovědi		Otázky
	Samostatný úkol		Další zdroje
	Pro zájemce		Úkol k zamyšlení

Název: **Bankovní modely a analýzy**

Autor: **doc. Ing. Iveta Palečková, Ph.D.**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné

Určeno: studentům SU OPF Karviná

Počet stran: 199

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.